

=ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΦΥΛΛΑΔΙΟ 40 (ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΑΠΟ ΤΑ ΔΥΟ ΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΤΟΜΟΥ).

ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ - ΙΟΥΛΙΟΣ - ΣΕΠΤΕΜ. 1919.

ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΦΥΛΛΑΔΙΟΥ ΓΡ Δ. 40 Η ΔΡΑΧ. 10

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.

ΠΡΩΤΟΤΥΠΑ

Ν. Α. ΚΕΦΑΛΗΝΟΥ, 'Ο έρωτας τού Μάξ Λάν	Σελ. 1
Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ, 'Ολεθρος	> 8
Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗ, Τών 'Εβραίων (50 Μ.Χ.) - 'Ο 'Ηλιος τού απογεύματος. - 'Ίμενος	> 12
ΜΑΡΚΟΥ ΑΥΓΕΡΗ, Laus Deo	> 13
ΣΠΗΤΗΡ ΣΚΙΠΗ, Αλοική 'Αρπα. - 'Ωδή στον 'Όμηρο	> 16
" " " 'Επίλογος σε κάποια βιβλία	> 31
Κ. Δ., 'Η καλλιτέχνα. - 'Ο 'Αποστολάκη 'Εφφέντης	> 21
" " " Ε. Η. Haeckel	> 99
ΜΥΡΤΙΩΤΙΣΣΑΣ, Ξεψόγισμα	> 22
Ν. ΧΑΝΤΖΑΡΑ, Μικρά ειδήλλια	> 22
ΠΕΤΡΟΥ ΜΑΓΝΗ, 'Ο νοών νοήτω. - Δίλημμα. - Τού Πολέμου	> 23
ΓΛ. ΑΛΙΘΕΡΣΗ, Δύο σονέτα	> 24
Χ. Α. ΝΟΜΙΚΟΥ, Καυδιάνα	> 25
ANDRÉ SPIRE, Incantation	> 38
ΡΗΙΛÉΑΣ ΛΕΒΕΣΟΥ, Souvenir. - L'Enfant. - Le puits du village. - Le voyage	> 38
AGOSTINO SINADINO, Tombeau - Résurrection	> 42
ΕΙΡΗΝΗΣ ΔΕΝΤΡΙΝΟΥ, 'Ο Σολωμός στην εποχή του	> 48
ΘΡΑΣ Ν. ΣΤΑΥΡΑΚΗ, 'Από τὰ «Σοννέτα». - 'Από τὸ «Χορὸ τῆς Ζωῆς»	> 54
Ε. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗ, 'Από τις «'Εποχές»	> 56
DANIEL COHEN, Egypte. - La Mer. - La Mer et l'Homme. - Crépuscule	> 64
Γ. ΣΚΛΗΡΟΥ, 'Ο Πλεχάνωφ και ή εποχή του	> 69
Μ. ΦΙΑΛΗΤΑ, Τὸ Νεοελληνικὸ ἄρθρο	> 78
ΑΝΤ. ΓΙΑΛΟΥΡΗ, Γὰ τὴ μετάφραση τοῦ Φάουστ	> 81
ΚΩΣΤΑ ΟΥΡΑΝΗ, 'Η Ζωή τού Σαίξπηρ	> 87
ΜΙΑΤ. ΚΡΕΝΔΙΡΟΠΟΥΛΟΥ, 'Η γυναίκα εἶνε ἀνώτερη ἢ κατώτερη ἀπὸ τὸν ἄντρα ;	> 93
Π. ΣΜΥΡΝΙΑΔΗ, Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα στὸ Βέλγιο	> 96
ΤΕΛΛΟΥ ΑΓΡΑ, Πᾶν	> 97
ΠΑΝΟΥ ΣΤΑΥΡΙΝΟΥ, 'Ο Joseph Rivière και τὸ ἔργο του	> 113
JOSEPH RIVIERE, Le mouvement intellectuel en France	> 115
JEANNE MARQUÉS, En Lisant	> 118
HENRI THUÏLE, Notes sur la Littérature française en 1919	> 124
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ, 'Η ἐκπαιδευτικὴ μας κίνηση στὴν Αἴγυπτο	> 129

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑΤΑ

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗ, Πέντε ποιήματα μεταφρασμένα στὸ Ἰταλικὸ ἀπὸ τὸν At. Catraro	> 61
ΑΛ. ΜΑΚΕΔΩΝΣΚΙ, 'Η θλιβερὴ ρομάντσα, μετ. 'Ερασιτέχνη	> 65
ΛΕΩΝΙΔΑ ΑΝΤΡΕΪΕΦ, Πὼς ἔβγαλε ἡ ἔχιδνα φαρμακερὰ δόντια... μετ. Αθηνάς Σαραντίδη	> 66
ΜΙΧΑΗΛΑΓΓΕΛΟΥ ΜΠΟΝΑΡΟΤΗ, Σοννέτο, μετ. Γ. Σκατάλᾶ	> 98
ΟΥΓΟΥ ΦΩΣΚΟΛΟΥ, Στὴ Φλωρεντία. - Πρὸς τὴν ἐρωμένη, μετ. Γ. Σκατάλᾶ	> 98

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Μ. ΒΑΣΣΑ, Τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα στὴν Τέχνη και τὴ Φιλολογία. - Οἱ Πέρσαι τὸ Ἰσχύλου στὴ γαλλικὴ σκηνή	> 144
Δ. ΚΥΤΙΚΑ, Γὰ ἓνα βιβλίο τοῦ κ. Χ. Α. Νομικοῦ	> 146
Α. ΜΑΡΣΕΛΟΥ, Γὰ τὰ νέα ἀναγνωστικά. - Μία διάλεξη τοῦ κ. Α. Δελμούζου	> 148
Φ. Α. 'Αργας Πηλείας, «Διαβαίνοντας».	> 152
ΠΑΝΟΥ ΣΤΑΥΡΙΝΟΥ Νέα Βιβλία. - Μία ἀποκάλυψη	> 153
Ε. Θ. ΣΑΗΕΝ, 'Ο Henri Zisly και ή φυσικὴ ζωή	> 156
Δ. Π. Π., 'Η ἔδρα τῆς Νεοελληνικῆς στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Λονδίνου	> 157
ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΤΗ, 'Ο ἐκπαιδευτικὸς ἔμιλος και ὁ κ. Τριανταφυλλίδης. - Βιβλία και Συγγραφεῖς	> 157
ΑΜΙΑΚΑ, Τὰ Σύγχρονα Προβλήματα τοῦ 'Ελληνισμοῦ	> 159
ΜΕΝΑΛΚΑ, Σταχυολογήματα και Σημειώσεις	> 161

ΑΠΟ "ΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΓΙΑΤΡΟΥ ΤΖΩΝ ΜΟΡΣΕ ΧΑΛΙΦΑΞ *".

Ο ΕΡΩΤΑΣ ΤΟΥ ΜΑΞ ΛΑΝ.

«Χθές ἔφθασα στή Βιέννη.

Εἶναι περίεργο! σ' αὐτούς τοὺς ἕξι μῆνες ποὺ ἔταξιέδεα ἀκουόμουν καλά, ὁ ὕπνος μου ἦταν ἥσυχος καὶ εἶχα παύση νὰ βλέπω τὰ τρομαχτικά ἐκεῖνα ὄνειρα ποὺ μ'ἐβασάνιζαν τόσο. Τώρα ποὺ πλησιάζω στὴν πατρίδα μου ὁ νευρικός ἐρεθισμὸς ξαναρχίζει.

Ἀπὸ τὰ μικρά μου χρόνια εἶμαι νευρικός, πολὺ νευρικός. Τὸ παραμικρὸ μὲ ἐρεθίζει, μὲ ταράζει· μιὰ μηδαμινὴ παρατήρηση μὲ κάνει ἔξω φρενῶν· μιὰ ματιά, ἓνα χαμόγελο, ἓνα ἀστεῖο, ἓνα σφίξιμο χειροῦ χαλαρὸ μὲ φέρνει σὲ ἀπογοήτευση γιὰ μέρες. Οἱ ἐντύπώσεις τοῦ ἔξω κόσμου φθάνουν στὸ μυαλό μου πάντα σφοδρότερες ἀπὸ ὅ,τι φυσικά ἔπρεπε νὰ εἶναι κ' ἐκεῖ ἡ ἔντασή τους ἀλλάζει κάθε στιγμή. Τὸ πρῶτ' φοβοῦμαι τὸ θάνατο, τὸ βράδυ παίζοντας ριψοκινδυνεύω τὴ ζωὴ μου· ἀνατριχιάζω, ὅταν ἀκούω ἀρρώστιες καὶ ἀντὶς τρέχω εἰς τὰ νοσοκομεῖα τῶν φυματικῶν βγαίνω ἀπὸ τὸ σπίτι μου χαρούμενος, ἑλαφρὸς, ὅλα γύρω μου γελοῦν καὶ σὲ λίγο, χωρὶς λόγο, γυρίζω λυπημένος. Ἄν ἓνα παιδάκι κλαίει μὲ πιάνει ἀπελπισία, ὁ νοῦς μου πετάει μακριά, σκέφτομαι πῶς αὐτὸ τὸ μικρὸ παιδί, ποῦ σήμερα τὸ περιτριγυρίζει ἡ ἀγάπη ἀπὸ τόσους, μιὰ μέρα θὰ ξυπνήσῃ καὶ θὰ βρεθῇ ὀλομόναχο στὸν κόσμον· λοιπὸν ἔχει δίκιο νὰ κλαίῃ. Τὴν ἴδια στιγμή οἱ ἰδέες μου λαβαίνουν ἄλλη σειρά: ἓνα παιδάκι κλαίει; μοῦ φαίνεται ἀστεῖο! σκάζω στὰ γέλια.

Τώρα εἶμαι εὐχαριστημένος· σὲ λίγες μέρες θὰ γυρίσω στὸ ὠραῖο μου Ἴνσμπρουκ, θ' ἀναπνεύσω πάλι τὸν ἀμόλυτον ἀέρα τῶν βουνῶν μας καὶ θὰ ξαναἰδῶ ἔπειτα ἀπὸ τόσους μῆνες τὴν ἐξαδέλφη μου Νόρα. Ἡ χαρὰ μου εἶναι τόσο μεγάλῃ ποὺ ἔπαυσα νὰ τρώγω, νὰ πίνω καὶ νὰ κοιμῶμαι.

Σήμερα τὸ πρῶτ' ἐπῆγα νὰ κάμω ἐπίσκεψη στὸν κηδεμόνα μου. Μὲ λύπη μου ἀκουσα πῶς θὰ φύγῃ ἀπὸ τὴ Βιέννη καὶ θὰ κατοικήσῃ στὸ Μεράν, ὅπου τὸ κλίμα εἶναι καταλλήλοτερο γιὰ τὴν ὑγεία του. Θέλει νὰ μοῦ παραδώσῃ ὅλους τοὺς λογαριασμοὺς τῆς περιουσίας μου, ποῦ τοὺς ἔχει στὰ χέρια του τόσα χρόνια.

* Σ.Σ.— Ὁ Νικόλαος Κεφαλληνός—ὁ συγγραφεὺς τῶν «Μυστικῶν τοῦ γιατροῦ Τζῶν Μόρσε Χάλιφαξ», — μονάκριβος υἱὸς τοῦ καθηγητῆ καὶ ἔπειτα γυμνασιάρχῃ Ἀντρέα Κεφαλληνοῦ, γνωστοῦ δημοτικιστῆ, γεννήθηκε στὴν Κέρκυρα τὲς 25 Ἰουνίου 1879. Μικρὸς ἐδιδάχθη τὴν ἀνάγνωσι χωρὶς ἀλφαβητάρι ἀπὸ τὴ μητέρα του, καὶ χάρις στὸν πατέρα του ἐγλύτωσε ὀλοτέλα ἀπὸ τὴν ψάρα τῆς καθαρεύουσας καὶ ἀπὸ τὰ φοβερά ἠθικά μολύσματα τῶν σχολειῶν, γιατί δὲν ἐφοίτησε οὔτε σὲ δημοτικὸ, οὔτε σὲ ἑλληνικὸ σχολεῖο.

Ἀπὸ ἑνωρίς εἶχε φανεῖ ἡ φυσικὴ του εὐφυΐα, καὶ γιὰ τοῦτο οἱ ἐπιστήθιοι φίλοι τοῦ πατέρα του, ὁ Γεώργιος Καλοσογῆρος, ὁ Λορέντος Μαβίλης καὶ ὁ John Schmidt ἀνάλαβαν τὴν ἀνατροφή του. Ὁ πρῶτος τοῦ ἐδίδαξε τὰ Ἰταλικά καὶ τὰ Ἑλληνικά· ὄχι τὴν ἀρχαία, οὔτε τὴν καθαρεύουσα, ἀλλὰ ἀποκλειστικά τὴ δημοτικὴ μας γλῶσσα, καὶ μόνον ἔταν ὁ νέος εἶχε βρεθῆ ἀρκετὰ προοδευμένος στὲς δύο αὐτὲς γλῶσσες, τοῦ ἄρχισε τὴ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ποῦ τοῦ τὴν ἔμαθε σάν ξένη νεκρὴ γλῶσσα. Οἱ δύο ἄλλοι φίλοι τὸν ἐγύμνασαν στὰ γερμανικά καὶ σ' ἄλλες ἐγκύκλιες μελέτες.

Δεκατεσσάρων χρόνων ἐγράφηκε στὸ Κερκυραϊκὸ γυμνάσιον, ὅπου τότες ἐδίδασκε

— Μάξ, παιδί μου μου είπε, τώρα που είσαι είκοσιπέντε ετών πρέπει να μάθεις να διευθύνεις ο ίδιος τα μεγάλα κεφάλαια που σου άφησε ο πατέρας σου. Έδώ είναι όλοι οι λογαριασμοί, πάρε τους και διάβασέ τους. Και από το Μεράν σ' ό,τι ήμπορώ θα προσπαθήσω να σου φανώμαι χρήσιμος.

Ο καυμένος, μ' αγαπούσε σαν παιδί του. Όταν έρχόταν στο Ίνσμπρουκ να μās ιδή, πάντα μου έφερε ένα ωραίο δώρο, τότε ένα άλλο ξύλινο, τότε έναν Άράπη, τότε έναν Άρλεκίνο. Το πλέον πιτυχημένο όμως ήταν ένας Άγγλος στρατιώτης με κόκκινη στολή που έκουρδιζόταν και έπαιζε το ταμπούρολο. Το παιγνίδι αυτό ίσως μου έδωσε την πρώτη ιδέα για μία σκηνή που άκομή τη θυμούμαι. Όταν έσυνέβηκε η Νόρα ήταν επτά ετών και εγώ ένδεκα.

Η Νόρα είχε ένα μικρό κοτσυφό, που τον αγαπούσε πολύ, η μύτη του ήταν κίτρινη και μακρουλή, τα φτερά του γυαλιστερά και κατάμαυρα, πρωί και βράδυ τον ετάγιζε ή ίδια με σπόρους κ' εθαύμαζε την έξυπνάδα του.

Στην αρχή τον αγαπούσα κ' εγώ. Έπειτα άρχισα να ζηλεύω τα χάδια που του έκανε η Νόρα. Αυτή έπρεπε μόνον εμέ να κοιτάζει να λατρεύη και να θαυμάζει. Κ' έμειψα το άθωο πουλί.

Στά αισθήματά μου ήμουν πάντοτε υπερβολικός. Ένα πρωί πηγαίνοντας σχολείο έλυπήθηκα τόσο ένα ζητιάνο που του έδωσα όλα τα χρήματά μου και το ίδιο βράδυ έμάλλωσα μ' ένα φτωχόπαιδο, το χτύπησα, το έριξα χάμον και του άρπαξα τη σβούρα του. Άγόραξα άνθη, τα πρόσφερα στη Νόρα και της φιλούσα το χέρι. σέ λίγο της τραβούσα τα μαλλιά και την έκανα να κλαίη, γιατί μ' άρεσε να την βλέπω να κλαίη.

Λοιπόν μίαν ημέρα, (και αυτό ά: το πω γρήγορα) της άρπαξα κρυφά τον κοτσυφό της, έτρεξα στην κάμαρά μου, έστησα εκεί μιá κρεμάλα και, άφου έβαλα τους μολυβένιους στρατιώτες μου σέ παράταξη και τον κόκκινον Άγγλο να χτυπά το ταμπούρολο, τον έστραγγάλισα.

Τη στιγμή που σπατάριζε εμπήκε μέσα η Νόρα. Όταν είδε όλα αυτά έσκέπασε πρώτα το πρόσωπό της με τα δύο της χέρια, έπειτα ώρμησε, άρπαξε το άτυχο πουλί, του βγαλε το σπάγγο και φιλώντας το έπροσπαθούσε να το ζωντανέψει.

Σ' έμε δέν είπε λέξη, φεύγοντας όμως μου έριξε μιá ματιά που δέν θα τη λησμονήσω ποτέ. Και όπως το νερό αναβρύζει από την πηγή, έτσι τα μάτια της έπλημμύρισαν με μιās δάκρυα, έξεχειλίσαν, άρχισαν να γλυστούν επάνω στα δροσερά της μάγουλα και να βρέχουν με χοντρές σταγόνες τη γαλάζια ποδιά της.

Εγώ έβλεπα τη μικρή μου φιλενάδα που την αγαπούσα πολύ να δείχνη

και ο πατέρας του, και έπειτα από λαμπρές σπουδές, έγράφτηκε στα 1897 στην Ιατρική σχολή του Γράτζ της Στυρίας. Εκεί άκουσε τα θεωρητικά μαθήματα της έπιστήμης του και μάλιστα τον περίφημο καθηγητή Pfaundler, κ' έλαβε το δίπλωμα της Ιατρικής στη Βιέννη το 1904. Ξαναήλθε τότες στο Γράτζ και διορίστηκε, μολονότι ξένος, έπιμελητής της παιδιατρικής κλινικής του καθηγητή του Pfaundler. Εγύρισε το 1909 στην Ελλάδα, έγεινε άμέσως ύφηγητής του Πανεπιστήμιου και άσκησε την έπιστήμη του στην Κέρκυρα. Υπηρέτησε στους πολέμους στον Έλληνικό στρατό με το βαθμό λοχαγού Ιατρού και το 1915 στη Μακεδονία έλαβε τη μεγαλειότερη θλίψη της ζωής του, γιατί τότες έχασε τη μητέρα του που την έλάτρευε.

Από μικρός έγραφε στίχους και διηγήματα. Τα πρώτα του φιλολογικά δοκίμια τα έδημοσίεψε ή έφημερίδα «Ακρόπολη». Δύο του ωραία διηγήματα βρίσκονται τυπωμένα στην «Κερκυραϊκή Ανθολογία». Οι Ιατρικές του έργασίες είναι οι ακόλουθες:

1) Περί όξείας ρευματικής πολυαρθρίτιδος παρά τῷ παιδίῳ. Διατριβή επί ύφηγησίῳ. Ἀθήναι 1907. Τυπογραφείον «Εστία».

2) Ueber das Vorkommen der Ehrlichschen Diazoreaction bei Kinderkrankheiten. Έδημοσιεύθη στη Wiener Medizinische Wochenschrift 1905, No. 23.

τον πόνο της κ' αισθανόμουν λύπη, αλλά στο βάθος της καρδιάς μου έχαιρόμουν, έφαινόμουν μεγάλος στον έαυτό μου, γιατί είχα τη δύναμη να την βασανίζω.

Έπέρασαν κάμποσες μέρες, αλλά η Νόρα ήταν άπαρηγόρητη, ούτε έπαιζε πλέον μαζί μου, ούτε μου χαμογελούσε ούτε δέν με άφινε να τη φιλώ. Άρχισα να στενοχωρούμαι. δέν ήξερα πλέον τί να κάμω για να την καλοκαρδίσω. στο τέλος θυμήθηκα πως ο παππούς μας είχε στο δωμάτιό του μεγάλα βιβλία με λαμπρές χρωματιστές εικόνες. Αυτά της άρεσαν πολύ και αποφάσισα να φέρω ένα να της το δείξω. Ένα πρωί έφόρεσα τές παντοφλίες μου, έπειδή ο παππούς ήταν άδιάθετος και ο παραμικρός θόρυβος τον ένοχλούσε, κ' έκίνησα να πάω στην κρεβατοκάμαρά του. Καθώς έπλησίαζα άκουσα εκεί μέσα έναν ήχο μεταλλικό και ψιθυρίσματα. Έσταμάτησα και έκινήθηκε η περιέργειά μου, που δέν έχτύπησα, αλλά έκοίταξα από την κλειδαρότρυπα να ιδώ τί συμβαίνει. Αυτό που είδα μου έκαμε τόσο μεγάλη έντύπωση που έγύρισα χωρίς βιβλίο.

Ο παππούς μου ήταν καθισμένος στο κρεβάτι του και σιμά του έστεκε ή γιαγιά μου. Με το δεξί του χέρι έκρατούσε το μέτωπό του, τα μάτια του ήταν μισοκλεισμένα κ' έφαινόταν συλλογισμένος και μελαγχολικός. Επάνω στο κρεβάτι ήταν σκορπισμένοι διάφοροι σωφοί από λίρες, ναπολεόνια, πεντόλιρα, φλωριά, δονκάτα, τάλληρα και άλλα νομίσματα και στη μέση άπλόνονταν άνακατεμμένα μαργαριτάρια, ρουμπίνια, διαμάντια, ζαφείρια, τοπάζια και άμέθυστοι, άλλα δεμένα με χρυσάφι και άλλα με πλάτινα. Από τους κλειστούς μπερνετές περνούσαν κάπου κάπου οι άχτίδες του ήλιου, έφώτιζαν τα περάδια, τάνεκαν να λάμπουν και ν' αλλάζουν κάθε στιγμή χρώμα. Ήταν εκεί και τα στολίδια που συχνά φορούσε ή μητέρα μου, ένα θανάσιο περιδέραιο από μαργαριτάρια, δύο σκουλαρίκια με μεγάλα μπριλλάντια κ' ένα χοντρό χρυσό βραχιόλι με ζωγραφίες από σμάλτο. Κ' έπορφύριζαν τα ρουμπίνια, κ' έπρασίνιζαν τα σμαράγδια και τα μπριλλάντια έφεγγοβολούσαν σαν τ' άστέρια και το πολύ χρυσάφι έθάμπωνε, έμάγευε, έμεθούσε.

— Βλέπεις, έλεγε ή γιαγιά μου, κοιτάζοντας τον παππού μου στα μάτια, όλ' αυτά δικά σου είναι. Μή φοβείσαι δέν είσαι φτωχός!

Ο παππούς έκινούσε το κεφάλι και δέν έλεγε τίποτε.

II

Βέβαια καλά δέν είμαι!

Αισθάνομαι μιá μεγάλη κόπωση, μιαν άκατάπαντη άπογοήτευση. με πιάνει ένας φοβερός θυμός και ξάφνου μου έρχεται άμνησία. λησμονώ τί έκαμα έδώ και μιαν ώρα, φοβούμαι κάτι, χωρίς να ξέρω τί, και σαν νάμουν μικρό παιδάκι αισθάνομαι την ανάγκη να έχω πάντα σιμά μου κάποιον που να με παρηγορή.

3) Ueber das Wespalsche Phänomen bei kruppöser Pneumonie der Kinder. Έδημοσιεύθη στη Münchner Medizinische Wochenschrift 1906, No. 30.

4) Ueber Chorea, Rheumatismus und Endocarditis der Kinder. Έδημοσιεύθη στη Wiener Medizinische Wochenschrift 1906, No. 19.

5) Ueber die Behandlung des kindlichen Mastdarmprolapses durch Längsversteifung des Rectum. Έδημοσιεύθη στο Jahrbuch für Kinderheilkunde, Band 67 III Folge Band XVII.

6) Φυματίωσης και Σχολείον. Άνακοίνωσις γενομένη εις το Α' κατά της φυματιώσεως Πανελληνιον Συνεδρίου. Έδημοσιεύθη στα πρακτικά του Συνεδρίου. Ἀθήναι, τυπογραφείον Χιώτη 1909.

Άπέθανε τις 22 Οχτωβρίου 1918, μιá βδομάδα μετά που μās έστειλε το παραπάνω διήγημά του.

Χθές τὸ βράδυ ἄρχισαν πάλι τὰ ἴδια. Εἶδα ἐκεῖνο τ' ὄνειρο ποῦ με μικρὲς παραλλαγές τὸ ὄνειρεύομαι ἀπὸ τὰ μικρὰ μου χρόνια.

Ἐκεῖ ποῦ κοιμοῦμαι ἡσυχος μοῦ ἀρχίζει στὸν ὕπνο μιὰ ταραχή, σὰν ὅταν πρόκειται νὰ συμβῆ κάτι ποῦ κανεὶς δὲν ξέρεי τί ἀποτελέσματα θὰ φέρῃ· ἔπειτα ἀνοίγει ἡ θύρα καὶ κάποιος μπαίνει μέσα ποῦ δὲν τὸν βλέπω ἀλλὰ ποῦ τὸν αἰσθάνομαι. Μόνο τὸ δεξί του χέρι φαίνεται· εἶναι μαυριδερό, ζαρωμένο καὶ ἔχει δάχτυλα μακρουλά καὶ κοκκαλιάρικα. Τὸ φάντασμα με σιμώνει, ἀκκουμπᾷ ἐκεῖνο τὸ χέρι στὸ στήθος μου καὶ μοῦ πιάνει τὴν καρδιά, τὴ σφίγγει καὶ προσπαθεῖ νὰ τὴ σταματήσῃ· στὴν ἀρχὴ ἡ καρδιά παλεύει, ἔπειτα οἱ παλμοὶ τῆς παύουν καὶ πεθαίνω. Σὲ λίγο ἀκούω ἕνα σφουρὶ νὰ χτυπᾷ. Καρφώνουν τὸ φέρετρό μου. Οἱ καμπάνες ἀρχίζουν νὰ σημαίνουν νεκρικὰ. Οἱ νεκροφόροι παίρνουν τὸ φέρετρό στοὺς κοιμητήριους καὶ οἱ νεκροθάφτες τ' ἀρπάζουν, τὸ πετοῦν στὸ νοτιερὸ λάκκο, ποῦ εἶχαν σκάψῃ καὶ τὸν γεμίζουν χῶμα. Ἀρχίζω νὰ αἰσθάνομαι τὸ βάρος ἀπὸ τὸ χῶμα· με βαραίνει πρῶτα στὸ κεφάλι καὶ στὰ πόδια, ἔπειτα στὸ στήθος· ἐκεῖ τὸ βάρος αὐξάνει· γίνεται ἀνυπόφορο· με πιάνει ἀγωνία, δύσπνοια· προσπαθῶ με ὑπεράνθρωπη δύναμη νὰ τὸ σηκώσω· θέλω νὰ κινήθῶ, νὰ φωνάξω· ἡ φωνή μου πνίγεται τρέμω, σπαράζω, παύω ν' ἀναπνέω...

Ξυπνῶ με καρδιοχτύπι καταϊδρωμένος.

Τὸ πρωὶ ἐκίνησα νὰ πῶ στὸ γνωστὸ καθηγητὴ τῆς νευρολογίας Ρίχτερ ποῦ ἐθεράπευε καὶ τὸν παπποῦ μου. Ἐφυσούσε ἕνας δυνατὸς αἰέρας ποῦ ἐλύγιζε τὰ δέντρα καὶ ἔδιωχνε τὰ σταχτιά σύνεφεα. Τὰ σύνεφεα ἔτρεχαν γρήγορα καὶ ἄφιναν νὰ φαίνεται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀνάμεσώ τους τὸ γαλάζιο χῶμα τ' οὐρανοῦ.

Ὁ καθηγητὴς κατοικεῖ στὴν πλατεία τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, σιμὰ στὴν ἐκκλησία Βοτίφ, ποῦ ὑψώνεται περήφανη σταχτερή, μολυβένια με ρυθμὸ γοθικὸ καὶ δύο καμπαναριά ψηλὰ ἑκατὸ μέτρα. Ὅταν περνῶ πάντα μπαίνω μέσα εἶναι ἡσυχία, κρύα, καὶ ὁ μυστικισμὸς ποῦ βασιλεύει μοῦ καθησυχάζει τὰ νεῦρα.

Σ' ἕνα ρολόγι χτυπᾷ ἡ ὥρα ἑννέα, εἶναι ἀκόμη ἑνωρὶς καὶ μπαίνω σ' ἕνα μεγάλο καφενεῖο νὰ προγενματίσω. Πρὶν καθίσω κοιτάζομαι στὸν καθρέφτη. Εἶμαι πολὺ κοιμισμένος, ἀλλὰ καὶ πόσο ὠχρὸς, τὰ μάτια μου ἔχουν γύρω μαύρους κύκλους καὶ τὰ ξανθὰ μαλλιά μου κάνουν τὴν ὄψη μου κερνία. Καθίζω σ' ἕνα τραπέζι καὶ ζητῶ τὸν «Ελευθερο Τύπο». Διαβάζω πρῶτα τὰ πολιτικὰ ἄρθρα, ἔπειτα γυρίζω μερικὰ φύλλα καὶ φθάνω στὰ θεατρικὰ προχωρῶ ἀκόμη καί, τί σύμπτωση! φθάνω σὲ μιὰν ἀνταπόκριση ἀπὸ τὸ Ἴνσμπρουκ.

«... Χθές ἐδόθηκε στὸ καταποράσινο καὶ δροσολουμένο πάρκο μας ἕνα μεγάλο εὐεργετικὸ παζάρι, ποῦ ἐπέτυχε πολὺ. Οἱ εἰσπραξές του ἦταν ἀνώτερες ἀπὸ ὅ,τι ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ φανταστῇ. Ὅλες οἱ κυρίες καὶ οἱ δεσποινίδες μας, ἀκούραστες στὰ διάφορα μπάρι καὶ κιόσκια, ἔκαμαν ὅ,τι ἦταν δυνατό καὶ ἀδύνατο γιὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὸν κόσμον. Μόλις ἔμπαινε κανεὶς, τοῦ ἐπρόσφερε ἀμέσως τσάι, μαζί με τὴ μητέρα καὶ τὴ θεία τῆς, ὀλόλευκα ντυμένη, κρῖνος ἀληθινός, ἡ δεσποινίδα Νόρα Κράντζ, ἡ εὐγενικὰ καὶ πεντάμορφη κόρη, ποῦ ὄλο τὸ Ἴνσμπρουκ τὴν καμαρώνει...»

Πετῶ τὴν ἐφημερίδα καὶ αἰσθάνομαι ἕνα πρησμένο βελόνι νὰ μοῦ τρυπᾷ τὴν καρδιά. Εἶμαι ταραγμένος, τὰ δάχτυλά μου ἀνοιγοκλειοῦν, μοῦ ἔρχεται νὰ τριξῶ τὰ δόντια. Τὴ Νόρα μου οὔτε νὰ τὴν κοιτάξῃ κανεὶς δὲ θέλω!

Μὰ γιατί εἶμαι τόσο ζηλιάρης; μήπως δὲν ἦταν μαζί με τὴ μητέρα τῆς καὶ τὴ μητέρα μου;

Ἀναστενάζω βαθεῖα, σηκώνομαι καὶ κινῶ πρὸς τὸ σπίτι τοῦ καθηγητῆ.

Ὁ καθηγητὴς μ' εὔρηκε πολὺ ταραγμένον. Μ' ἐρώτησε ἂν ἔχω ἰδέες ποῦ νὰ μοῦ καρφώνονται στὸ μυαλὸ καὶ νὰ ἐπιμένουν πάντα στὴν ἴδια σειρά· ἂν νομίζω

πῶς ἔχω καμμίαν ἀσφρόστια, ἂν μοῦ φαίνεται πῶς μ' ἐχθρεύονται, πῶς με κλέβουν καὶ μ' ἐσυμβούλευσε νὰ μείνω τρεῖς ἑβδομάδες σ' ἕνα σανατόριο. Ἐπειδὴ δὲν ἐδέχτηκα μοῦ ἐδιώρισε ψυχρολουσίες, βαλεριάνα καὶ ἕνα ὑπνωτικὸ. Δὲν τοῦ εἶπα τίποτε πῶς σ' ἕνα μὴνὰ σκοπεῖω νὰ στεφανωθῶ.

III

Ἡ Νόρα, τὸ τρυφερὸ ἐκεῖνο πλάσμα, ποῦ ὅταν προφέρω τ' ὄνομά του δακρύνουν τὰ μάτια μου, ἡ μικροῦλα, ἡ χρυσοῦ μου Νόρα ποῦ τρέχει σὰν ἀγγελουδί, δίνει παντοῦ τὴ χαρὰ καί, ὅταν τριγυρίζει στὸν κήπο, κάνει τὰ λουλούδια νὰ εὐωδιάζουν καὶ τὰ πουλιὰ νὰ κλαιδοῦν, ἔγινε δική μου. Ὁ φλογερότερος πόθος τῆς ζωῆς μου ἐπραγματοποιήθηκε.

Κάθε πρωὶ πηγαίνουμε περίπατο στὸ πάρκο μας, ἀνάμεσα σὲ θεώρατες ἄγριες καστανιές. Τὰ πουλιὰ φτερουγίζουν, τ' ἀεράκι κάνει τὰ φύλλα ν' ἀνατριχιάζουν, σ' ἕνα ρυάκι κυλᾷ κρυσταλλένιο νερὸ καὶ ἀντιφωτᾷ μέσα γλωμὲς λιτιές. Τὸ φῶς τοῦ ἡλίου τρυπώνει ἀνάμεσα στὰ πυκνὰ φυλλώματα καὶ φωτίζει τὰ ὀλόλαμπρα μαύρα μαλλιά τῆς. Κρατιόμαστε ἀπὸ τὰ χέρια, κοιτάζομαστε στὰ μάτια, μοῦ φαίνεται πῶς εἶμαι στὸν κόσμον ὀλομόναχος μαζί τῆς. Τὰ μάτια τῆς εἶναι σταχτιά γλυκύτατα· με κοιτάζουν με τρυφερότητα· γιὰ μιὰ στιγμή ἡ εὐτυχία μου εἶναι ἀπειρη, ἀμέσως ὁμως μοῦ περνᾷ ἀπὸ τὸ μυαλὸ μιὰ ἰδέα ποῦ με κάνει νὰ κτρινίζω.

— Ναι, σήμερα ἡ Νόρα μ' ἀγαπάει, εἶναι με τὴ ψυχὴ τῆς καὶ με τὸ σῶμα τῆς δική μου, ποιὸς ὁμως μπορεῖ νὰ με βεβαιώσῃ πῶς καὶ αὔριο καὶ πάντα θὰ εἶναι δική μου;

Καὶ ὅπως ὁ σταλαχτίτης ἀπὸ τὴ σταγόνα γίνεται βουνὸ καὶ τὸ νερὸ ξεθεμελιώνει βράχους, ὅπως ἕνα μηδαμινὸ σκουληκι συντριβεῖ θεώρατα δέντρα, ἕνα μηρυγκι χίτσει πολιτείες καὶ ἕνα ἀόρατο ζωῦφιο κατασκευάζει θαυμαστά περιβόλια, ἔτσι ἄρχισε νὰ μοῦ σκάφῃ τὸ μυαλὸ ἡ σκέψη, ἡ ἰδέα πῶς ἡ Νόρα ἀργότερα, σήμερα, αὔριο, μιὰ μέρα, μιὰν ὥρα, μιὰν στιγμή, θὰ ἔπανε νὰ εἶναι δική μου, ἄλλος θ' ἀγκάλιαζε τὸ κορμί τῆς καὶ θὰ φιλοῦσε τὰ ρόδινα τῆς χεῖλη.

Σάρκες ποῦ ξεσκίζονται ἀπὸ ἀναμμένα σίδερα, κόκκαλα ποῦ προιονίζονται, μητέρα καρφιά ποῦ καρφώνονται στὸ καύκαλο, οἱ σπασμοὶ τῆς στρουγγίνας, τῆς λύσσας, τοῦ τέτανου καὶ ὅ,τι ἄλλο βασανιστήριον μπορεῖ νὰ φαντασθῇ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἶναι λιγώτερο ἔμπρὸς σ' ἐκεῖνα ποῦ ὑποφέρω.

Καὶ τί νὰ πῶ; τί νος νὰ τὸ πῶ; καὶ πῶς;

Μόλις τὴν ἀφίσω μιὰ στιγμή μοῦ φαίνεται πῶς κάτι ἀνεπανόρθωτο συμβαίνει. Τρέχω νὰ τὴν προφθάσω νὰ ἐκδικηθῶ.

Τὴ βρίσκω νὰ κεντᾷ, νὰ διαβάξῃ, νὰ μαζεύῃ ἄνθη καὶ νὰ μοῦ χαμογελᾷ.

Ἡ ζήλεια μου ὄλο αὐξάνει. Ζηλεύω γιὰ κείνο ποῦ θ' ἄ γένῃ. Κάνω τὸ χαρούμενο, εἶμαι γελαστός, κανεὶς οὔτε ξέρει οὔτε φαντάζεται τί βράζει μέσα μου καὶ τί με περιμένει.

IV

Περνοῦν μέρες· περνᾷ καιρὸς· τί αἰσθανόμουν σ' αὐτὸ τὸ διάστημα δὲν ἠμπορῶ νὰ τὸ περιγράψω· ὅλα τὰ βρίσκω σκεπασμένα μ' ἕναν ἀδιάφανο πέπλο, μόνον τὲς δύο τελευταῖες νύχτες θυμοῦμαι καθαρά.

Ἡ Νόρα καὶ ἐγὼ ἐκοιμόμαστε σὲ δύο δωμάτια χωριστά, ἡ θύρα ἀνάμεσώ τους πότε ἔμεινε ἀνοιχτή, πότε κλεισμένη. Σ' ἕνα ρολόγι χτυποῦν μεσάνυχτα.

Ὡς ἐκείνη τὴ στιγμή ἐκοιμώμουν σὰν ἀρνάκι.

Ἐξύπνησα, ξμεινα γὰρ λίγο μὲ μίτια ὀρθάνοιχτα στὸ κρεββάτι, ἔπειτα ἐνόησα πῶς εἶχα τὰ νεῦρα μου καὶ πῶς θὰ μοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ κοιμηθῶ.

Σηκώνομαι, ἀνάβω τὴ λάμπα, καθίζω στὸ τραπέζι μου καὶ ἀρχίζω νὰ συλλογίζομαι. Τί εἶχα; τί ἦταν αὐτὸ ποῦ μ' ἐβασάνιζε; γιατί δὲν ἦμουν εὐτυχισμένος, ἡσυχος; Εἶχα πλούτη, εἶχα τὴ Νόρα ποῦ μ' ἐλάτρευε, ποῦ ἔτρεμε ἔμπρός μου, ποῦ ἔκλαιε ἀπὸ τὴ χαρὰ της ὅταν μ' ἐβλεπε εὐχαριστημένον. Κ' ἐγὼ πόσο τὴν ἀγαπῶ. Ἡ ἀγάπη μας εἶναι μοναδική στὸν κόσμον, γιατί οἱ μανάδες μας μᾶς εἶχαν ἐνώση πρὶν ἀκόμη γεννηθῶμε. Γιατί ὅμως ὅταν τὴν κοιτάζω μοῦ φαίνεται ποῦ βλέπω μέσα στὰ μίτια της ἀγνωστους κόσμους; Γιατί σήμερον ὅταν ἐπέρασε ἕνας ὥραιος ἀξιωματικὸς τὸν κοίταξε; Ἴσως γιατί ἐφοροῦσε τὴ στολή της ἀνακτορικής φρουρᾶς ποῦ εἶναι ἀγνωστὴ ἐδῶ. Καὶ ἂν δὲν τὸν κοίταξε γιὰ τὴ στολή; Τί ἐσκέφτηκε ἐκείνη τὴ στιγμή; Θὰ τὴν ξυπνήσω νὰ τὴν ρωτήσω. Ὁχι! εἶναι περιττό. Ξέρω τί θὰ μοῦ πῆ.

— Ἡσύχασε, Μάξ, δὲν τὸ βλέπεις, δὲν τὸ αἰσθάνεσαι, πῶς εἶμαι γιὰ πάντα δική σου; Μάξ, χρυσέ μου, σ' ἀγαπῶ, σὺ εἶσαι τὸ φῶς μου, ἡ χαρὰ μου, ἡ ζωὴ μου!

Αὐτὰ καὶ ἄλλα μοῦ λέει πάντα κ' ἐγὼ τὴ θυμοῦμαι μορῶ, ὅταν μοῦ γελοῦσε κ' ἔδειχνε δυὸ μονάχα δοντάκια στὸ κάτω σιαγῶνι καὶ μὲ τὰ μικρά της χερᾶκια προσπαθοῦσε νὰ πιάσῃ τὲς ἀχιτῖδες τοῦ ἡλίου. Τί ἡσυχος ποῦ ἦμουν τότες!

Σημερώνει.

Βγαίνω ἔξω στὸν κήπο, τριγυρίζω ξεσκουφωτός, ἡ πρωϊνὴ δροσιὰ μ' εὐχαριστεῖ, ἡ ἄκρα ἡσυχία μοῦ κάνει καλό. Τ' ἀστέρια χάνονται ἕνα ἕνα ὁ οὐρανὸς γίνεται μενεξεδένιος ἡ ζωὴ γύρω μου ἀρχίζει νὰ ξυπνᾷ αὐτὸ μ' ἐρεθίζει, στονμπῶν τ' αὐτιά μου, γυρίζω πίσω, πηγαίνω νὰ πάρω ἕνα παγωμένο ντούς, ἔπειτα ἀρχίζω νὰ τριγυρίζω στὸ δωμάτιό μου.

Ὅλη μέρα περπατῶ ἀκατάπανστα.

Νυχτώνει.

Πέφτω στὸ κρεββάτι μου σὰν μολύβι καὶ ἀποκοιμῶμαι ἀμέσως.

Ξυπῶ τὴν ἴδια ὥρα.

Θυμᾶμαι τὰ χθεσινὰ καὶ προσπαθῶ νὰ ξανακοιμηθῶ. Κλειῶ τὰ μίτια μου, μένω ἀκίνητος, δοκιμᾶζω νὰ μὴ συλλογίζομαι τίποτε, ὅτι καὶ ἂν κάμω εἶναι περιττό, ὁ ὕπνος δὲν ἔρχεται. Ἀρχίζω νὰ στριφογυρίζω νὰ χτυπιέμαι, νὰ μὴ βρῶσκω ποθενᾶ ἡσυχία. Στὸ τέλος ἀποφασίζω νὰ πῶ ἕνα κουτάλι ἀπὸ τὸ ναρκωτικό μου, ἴσως τὸ ὅπιο μὲ ἡσυχάσῃ. Κι' αὐτὸ ὅμως στὴ δόση ποῦ τὸ παίρνω μοῦ κάνει χειρότερα, τὰ νεῦρα μου εἶναι τόσο ἐρεθισμένα ποῦ ἀντὶς νὰ ναρκωθοῦν ἀγριεύουν. Ἀνάβω τὸ φῶς, βάζω νερὸ σ' ἕνα ποτήρι, ζητῶ ἕνα κουτάλι, κουτάλι δὲν ὑπάρχει, ἄς τὸ χύσω χωρὶς. Γυρίζω τὸ μπουκάλι, τὸ χέρι μου τρέμει, πέφτει δὲν ξέρω πόσο, ἴσως ἔπεσε περισσότερο. Καλύτερα, ἐπὶ τέλους θὰ κοιμηθῶ.

Περιμένω. Τὰ μίτια μου σιγὰ σιγὰ βαραίνουν, μένω ἔτσι ὀλίγα λεπτά ἔπειτα ἀρχίζω νὰ ἀποκοιμῶμαι.

Ξάφνου ξεπετιέμαι ἀπὸ τὸ κρεββάτι, σηκώνομαι ὀρθός, τρέμω ὅλος, τὸ στόμα μου εἶναι ξερὸ, αἰσθάνομαι πῶς κάτι συνέβηκε, πῶς κάτι συμβαίνει. Ἀκούω στὸ πλαινὸ δωμάτιο σὰν ψιθυρισμούς. Εἶναι ἀλήθεια; Μὴν ἀπατῶμαι; ἴσως εἶναι κάποιος μέσα μὲ τὴ Νόρα!

Ἄς ἀνοίξω σιγὰ σιγὰ τὴ θύρα μὴ μοῦ φύγουν.

Καὶ ἂν εἶναι ψέματα!

Τὸ ἴδιο εἶναι!

Ὡς τώρα τὸ προαισθανόμουν, αὐτὴ τὴ στιγμή ὅμως τὸ ξέρω, εἶμαι βέβαιος πῶς θὰ μὲ ἀπατήσῃ. Λοιπὸν δὲν εἶναι τὸ ἴδιο;

Μόνον οἱ νεκροὶ δὲν ἀπατοῦν!

Ὅταν τὰ μίτια θολώσουν καὶ κλείσουν τὰ βλέφαρα, ὅταν τὰ τρυφερὰ μίγυλα ἀχνίσουν καὶ τὰ στήθη παγώσουν τότε πειὰ ἀπάτη δὲ χωρεῖ.

Ἀνοίγω τὴ θύρα μὲ χίλιες προφυλάξεις.

Τὸ δωμάτιο εἶναι βυθισμένο σ' ἕνα θαμπὸ παράξενο φῶς, ποῦ τὸ ρίχνει μιά μικρὴ λάμπα σκεπασμένη μ' ἕνα πράσινο μαγνάδι. Κοιτάζω γύρω ὅλα τ' ἀντικείμενα ἔχουν λάβη μιά ὄψη φανταστική. Σὲ μίαν ἄκρη ἕνα μεγάλο ρολόγι χτυπᾷ ἕνα χαιδευτικό τικ τὰκ καὶ οἱ ἀσημένιες σφαῖρες του λαμπυρίζουν στὸ σκοτάδι.

Ἡ Νόρα κοιμᾶται μὲ τὸ πρόσωπο πρὸς τὰ ἑπάνω, ὁ κρινόλευκος λαιμὸς της λάμπει, ἡ ἀναπνοή της μόλις ἀκούεται χαμογελαίει ὅπως πάντα.

Γιατί αὐτὸ τὸ θεῖο πλάσμα νὰ τὸ χάσω; γιατί θὰ κάμῃ ἐκεῖνο ποῦ μὲ θανατώνει.

Καθίζω σὲ μίαν ἄκρη καὶ βαστῶ τὴν πνοή μου γιὰ νὰ μὴ τὴν ξυπνήσω.

Μένω ἀκίνητος.

Σὲ λίγο θέλω νὰ σηκωθῶ. Εἶναι ἀδύνατο. Μὲ βαστᾷ δεμένο μιά σφοδρὴ συγκίνηση, ἕνας τρόμος καὶ ἡ προαισθήση πῶς στὴν ἀλησιμόνητη ἐκείνη νύχτα θ' ἀβλέπα τὴν ἀλήθεια.

Καὶ σὰν νὰ μοῦ εἶχαν μαζευτῆ μὲ μίαν στὸν ἐγκέφαλο ὅλα τὰ ναρκωτικά ποῦ ἔπαιρνα τόσον καιρὸ, μ' ἔπιασε μιά περίεργη νάρκη ποῦ ἦταν μαζὺ καὶ ζωὴ καὶ ὄνειρο. Τὰ μίτια μου ἐσκοτίστηκαν τὸ λογικὸ μου ἐπέταξε καὶ ὅλες οἱ φριχτὲς εἰκόνες ποῦ μ' ἐβασάνιζαν τόσον καιρὸ ἐπέρασαν μὲ μίαν ἔμπρός μου, ἐμπήκαν ὀρηκτικὰ στὸ μυαλό μου καὶ μοῦ ξεθεμέλιωσαν τὴν κρίση καὶ τὴν σκέψη.....

... Τὴν εἶδα σ' ἕνα λαμπροφωτισμένο σαλόνι νὰ χορεύῃ καὶ νὰ πίνῃ σαμπάνια σὲ κρυσταλλένιο κύπελλο, τὴν εἶδα μεγάλη ἑταῖρα νὰ φορῇ φόρεμα ἀνοικτὸ πορφυρένιο ποῦ ἔκανε τὲς λευκὲς της σάρκες νὰ φαίνονται ἀκόμη λευκότερες, γυαλιστερές καὶ διάφανες σὰν τὸ ἀλάβαστρο καὶ περιτριγυρισμένη ἀπὸ θανμαστὲς νὰ φιλῇ γέροντα γένεια καὶ ἀγνούδωτα χεῖλη. Τὴν εἶδα νὰ τὴ χαίρονται κοζάκοι καὶ νὰ τὴ μαστιγώνουν δοῦλοι κ' ἔπειτα ὀλόγυμνη νὰ γλυκοπαίξῃ στὴν ἀγκάλη ἑνὸς μόνου ἐραστή, τὰ χεῖδιά τους νὰ γίνονται ὀρηκτικώτερα, οἱ σάρκες τους νὰ μένουν ἀχώριστες καὶ πάντα νὰ γελᾷ μὲ τὸ ἴδιο ἀγγελικὸ χαμόγελο.

Κ' ἐγὼ ἀκίνητος ἄκουα τοὺς στεναγμούς τοῦ πόθου.

Οἱ φοβερὲς εἰκόνες ἐγίνονταν ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή ζωντανώτερες. Μὲ μίαν ὑπεράνθρωπη προσπάθεια κατορθώνω νὰ σηκωθῶ. Θέλω νὰ τὲς πλησιάσω. Προχωρῶ μερικὰ βήματα τρεκλίζοντας. Τώρα τὲς διακρίνω καλύτερα. Παντοῦ βασιλεύει ἡ φοβία, ἡ καταστροφὴ. Τὰ πρόσωπα ἐξακολουθοῦν ν' ἀλλάζουν, ἔρχονται ἢ φεύγουν, στὴ μέση ὅμως μένει ἡ Νόρα, ἡ εὐμορφία της θαμπώνει καὶ βλέπω τὸ ὄνειρο τῆς ζωῆς μου νὰ πέφτῃ ἀπὸ τὰ θεμέλια καὶ ὁ ἔρωτάς μου νὰ συντρίβεται γιὰ πάντα στὰ σατανικά ἐκεῖνα ὄργια.

Στὸ τέλος ἔμεινε μόνη. Κοιτάζει τώρα ἐμὲ μὲ βλέμμα προκλητικὸ, εἰρωνικό. Τὴν κοιτάζω κ' ἐγὼ, ἡ τρέλλι μὲ κυριεύει, σηκώνω τὰ χέρια προσπαθῶ νὰ τὴν ἀρπάξω, τὰ μίτια μου γκρυλλώνουν οἱ βολβοὶ τους εἶναι πάρα πολὺ μεγάλοι γιὰ τὲς κόγχες τους, ἡ καρδιά μου χτυπᾷ, μοῦ κλωτσᾷ τὸ στήθος, στὸ κεφάλι μου μέσα κάτι φουσκώνει καὶ προσπαθεῖ νὰ μοῦ σπάσῃ τὸ καύκαλο. Προχωρῶ ἀκόμη, τὴν πιάνω, μοῦ γλιστρᾷ ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ χέρια γιὰ μιά στιγμή τὴν χάνω, ἔπειτα μοῦ ξαναπαρουσιάζεται, τώρα εἶναι ξαπλωμένη στὸ κρεββάτι της, κοιμᾶται ἡσυχῇ. Ἀρκεῖ πειὰ ἡ τελευταία της ὥρα ἐσήμανε. Ὁ λαιμὸς της εἶναι γυμνός, ἀσπρίζει, μὲ προκαλεῖ. Τὸν πιάνω μὲ τὸ δεξιὸν μου χέρι καὶ σφίγγω μὲ φοβερὴ δύναμη. Τὰ δάχτυλά μου βυθίζονται, κάτι σπαράζει, τί μὲ μέλει...

Ἀνοίγοκλειῶ τὰ μίτια, ἔρχομαι στὸν ἑαυτό μου, συνηθίζω στὸ πράσινο

φῶς, ἀκούω τὸ μεγάλο ρολόγι νὰ χτυπᾷ μὲ ἤχο βαθὺ πένθιμο δυὸ φορὲς καὶ βλέπω ἐμπρὸς μου τὴ Νόρα ξαπλωμένη ἀκίνητη.

Φαίνεται πῶς κοιμάται ὅμως εἶναι νεκρή.

Ποῦ εἶμαι ;

Στὸ δωμάτιό της.

Ὅσα εἶδα λοιπὸν ἦταν ψέματα ; καὶ μόνη ἀλήθεια μένει ὁ θάνατός της ;

Ἡ ψυχὴ της ἐπέταξε κ' ἐχάθηκε σὰν τὸν καπνὸ, ὅταν ἡ φωτιὰ σβυστῇ.

Μ' ἐμέθυσε τὸ ναρκωτικὸ καὶ τὴν σκότωσα ; Καὶ ὅμως γιὰ μιὰ ματιὰ της θᾶδινα τὴ ζωὴ μου.

Ἦταν ἀγνή, ἀθώα, ὡραία σὰν ἄγγελος. Ἦταν καὶ θὰ ἦταν δική μου μὲ τὴν ψυχὴ της μὲ τὸ σῶμα της, μὲ κάθε της σκέψη δική μου γιὰ πάντα.

Γιὰ πάντα ;

Ποῦ τὸ ξέρω.

Υπάρχουν στιγμὲς τόσο φοριχτὰ τραγικὲς ποῦ τ' ἀνθρώπινα νεῦρα δὲν ἔμπορουν νὰ τὲς κυριαρχήσουν, σταματοῦν τὰ δάκρυα, παύουν τὰ λόγια καὶ ὅλα φαίνονται ψέματα. Πιάνω τὸ κεφάλι μου μὲ τὰ δύο μου χέρια καὶ σὰν νᾶμον τρελλὸς τὸ τινάζω δυνατὰ πολλὲς φορὲς κ' αἰσθάνομαι τὲς φλέβες του νὰ φουσκώνουν, ἔπειτα κοιτάζω πάλι τὸ ἀγγελικὸ ἐκεῖνο πλάσμα ποῦ κοιτάται ἐμπρὸς μου ἄψυχο νεκρό. Παντοῦ ἀπλώνεται ἡ φοβερὴ κατάγνια τοῦ πόνου, τοῦ τρόμου, τῆς ἀπελπίσας. Μὰ τί εἶναι ἐκεῖνο ποῦ μὲ κάνει νὰ ἔχω μιὰν ἀνεξήγητη γαλήνη ; τί εἶναι ἐκεῖνο ποῦ σὰν ἓνα δυνατὸ ναρκωτικὸ μοῦ δαμάζει τὴ λύπη ; Γιατί εἶμαι ἐλαφρὸς σὰν τὴν πεταλοῦδα ποῦ βγαίνει ἀπὸ τὸ κουκούλι της καὶ γιὰ πρώτη φορὰ σὰν ἔξωτικὸ λουλοῦδι ἀπλώνει τὰ πολύχρωμα φτερά της στὸ φῶς τοῦ ἡλιου καὶ στὸ μρωμένον ἄερα ;

Ναί ! ὅπως πάντα καὶ τώρα τὸ βλέπω καθαρά, ἔὰν ἔζοῦσε θὰ μὲ ἀπατούσε.

Λοιπὸν ἄς φθίσω ὡς τὸ βάθος ἄς σκαλίσω τὴ σκέψη μου, τί βρίσκω ; τί αἰσθάνομαι ;

Φρίκη ! Αἰσθάνομαι ἀνακούφιση...

ΚΕΡΚΥΡΑ, 1918.

N. A. ΚΕΦΑΛΛΗΝΟΣ

ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΚΑΙ ΑΝΘΙΝΕΣ ΖΩΕΣ.

[ΣΕΙΡΑ ΠΕΜΠΤΗ *]

ΟΛΕΘΡΟΣ.

*Εἶναι τῆς μάνας τῆς κόρης
WILDE.

Ο ΚΗΠΟΥΡΟΣ. Ἡ Σαλώμη δὲ μοιάζει μὲ τὴ μητέρα της σὲ τίποτα.

Ο ΔΕΣΜΟΦΥΛΑΚΑΣ. Ἡ Ἡρωδιάδα ποτὲ δὲν ἀγαπᾷ μὰ μισεῖ ἡ κόρη της ἀγαπᾷ μὰ μισεῖ κ' ὅλας...

Ο ΚΗΠΟΥΡΟΣ. Ἡ Σαλώμη ἔχει δυὸ ψυχὲς μὰ καμμιά δὲ μοιάζει μὲ τὴ ψυχὴ τῆς μητέρας της.

Ο ΔΕΣΜΟΦΥΛΑΚΑΣ. Εἶναι καὶ πεισματάρη !... Εἶδες ! ; Ἀρνήθη νὰ χορεύει γύρω στὴ βασιλικὴ τράπεζα... κ' ὥστόσο ὅτι τῆς ἔταξε ὁ Ἡρώδης δὲν ἦταν ἀξιοκαταφρόνητο !...

Ο ΚΗΠΟΥΡΟΣ. Γιὰ νὰ ζηγίσει ὁ νοῦς τὴν ἀξία τῶν ταξημάτων πρέπει

* Ἡ πρώτη σειρά τυπώθηκε στὰ «Γράμματα» Τομ. II Σελ. 182.

Ἡ δεύτερη » » » » » II » 487.

Ἡ τρίτη » » » » » III » 30.

Ἡ τέταρτη » » » » » III » 399.

νὰ ἔχει ἄγρυπνη ψυχὴ κ' ἡ Σαλώμη ἀπόψε εἶναι κοιμισμένη καὶ στίς δυὸ της ψυχὲς. Κ' οἱ δυὸ ψυχὲς ἀποκοιμηθῆκανε προσπαθώντας νὰ ἀποκοιμηθεῖ ἡ μιὰ τὴν ἄλλη... Ὡ ! παρακολούθησα αὐτὸ τὸ φοριχτὸ νανοῦρισμα ! «Πέσε κοιμήσου...» ἔλεγε ἡ Ἀγάπη στὸ Μίσοσ, ... «Νάνι-νάνι...» κ' ἀποκοιμήθη ἡ ψυχὴ ποῦ ἀγαπᾷ νανοῦριζοντας τὴ ψυχὴ ποῦ μισεῖ. Γιατὸ δὲ χόρευε γιὰ νὰ κερδίσει τὸν κῆπο μὲ τὰ κρῖνα ποῦ ἀγαπᾷ τόσο πολὺ.

Ο ΔΕΣΜΟΦΥΛΑΚΑΣ. Γι' αὐτὸ δὲ χόρευε γιὰ νὰ κερδίσει τὸ θάνατο τοῦ Ἰωχανά ποῦ μισεῖ τόσο πολὺ !... Μὰ... σιγὰ !... Νάτη... κατεβαίνει...

—*

Κατεβαίνει. Σκύβει κ' ἀφουκράζεται στὴ στέγνα ποῦ εἶναι φυλακισμένος ὁ ὀχτρός της... Τὰ μάτια της πετάνε σπύθες !

Ο ΔΕΣΜΟΦΥΛΑΚΑΣ. Θεὸ τοῦ Ἀβραάμ !... ξύπνησε ἡ ψυχὴ ποῦ μισεῖ !...

Σαλεύουνε τὰ χεῖλη της... Θὰ ποῦνε τὴν ἀπειλή !... Σηκώνει τὸ χέρι... τὰ δάχτυλα καμπυλώνονται νευρώδικα... θὰ κάνουνε τὸ σχῆμα τῆς ἀπειλῆς...

Ο ΔΕΣΜΟΦΥΛΑΚΑΣ. Θεὸ τοῦ Ἰακώβ !... σῶσε τὸν ἀγαθὸ Ἰσραηλίτη !...

Γυρνᾷ τὸ φοβερὸ βλέμμα. Ἀντικρῦζει τὸν κῆπο μὲ τὰ κρῖνα ποῦ ἀγαπᾷ !... Τὰ μάτια της γλυκαίνουν, τὰ χεῖλη σουρώνουν καὶ τὰ δάχτυλα μαζεῦουν τὸ φιλὶ καὶ τὸ στέλνουν στὰ λευκὰ κρῖνα ποῦ χιονοφέγγουν στ' ὀρθρινὸ φῶς.

Ο ΚΗΠΟΥΡΟΣ. Κύριος ὁ Θεός μου !... ξύπνησε ἡ ψυχὴ ποῦ ἀγαπᾷ !...

—*

Προχωρεῖ μὲ μακρυνές, ἀργές, δρασκελιές. Τὰ βαριά, ἀνοιχτά, βραχιόλια τῶν ποδιῶ της δὲ χτυπᾷν. — Ἐχουνε τέτοιο ρυθμὸ οἱ δρασκελιές της, ποῦ νὰ λύνονταν τὰ μεγάλα μαρογαριτάρια ποῦ κρατᾷνε στοὺς γοφούς τῆς ζώνης, θὰ κυλούσανε λοξὰ στὰ μηριὰ καί, χωρὶς νὰ σκοντάψουν στὰ γόνατα, θὰ τραβοῦσαν δλόσια νὰ ζυγιαστοῦν στὰ γεφύρια τῶν ποδιῶν. — Τὰ χέρια της ἀπλώνουν ἴδια λαιμοὶ διψασμένων κύκνων. Τὰ βαριά βραχιόλια δὲ χτυπᾷν. — Ἐχουνε τέτοιο ρυθμὸ οἱ κινήσεις της ποῦ νὰ ξεκολλούσανε τὰ ρουμπίνια τῶν δαχτυλιδιῶν της, θὰ κυλούσανε ἀπάνω στίς φειδωτὲς γαλάζιες φλέβες καὶ θὰ ζυγιαζούνταν στοὺς ὄμους.--

Σταματάει.

Σκύβει.

Χωρὶς νὰ λυγίσει τὰ γόνατα καὶ τίς ἀγκῶνες, τ' ἀκροδάχτυλα τῶν ποδιῶν καὶ τῶν χειρῶν της πατάνε τὴ γῆς. Οἱ ἀρμαθιὲς τῶν πετραδιῶν τῆς ζώνης, κρέμονται κάθετες, ἀγγίζοντας τὴ γῆς. Τὸ πρόσωπο χάνεται μέσα σ' ἓνα γιγαντένιο κρῖνο.

—*

Ο ΔΕΣΜΟΦΥΛΑΚΑΣ. Ἡ Σαλώμη πῆρε μιὰν ὡραιότατη στάση.

Ο ΚΗΠΟΥΡΟΣ. Οἱ στάσεις τῆς Σαλώμης εἶναι ὡραίες ὅσο καὶ οἱ κινήσεις της. Εἶναι καλὴ χορεύτρια καὶ κρατᾷ πάντα τὸ ρυθμὸ τῆς κίνησης καὶ στίς στάσεις.

Ο ΔΕΣΜΟΦΥΛΑΚΑΣ.Κύττα τη !... Δὲν εἶναι σὰν ἓνα τραπέζι ;... Ὡ ! νὰ ζοῦσε ἡ κόρη τῆς Ἡρωδιάδας τὸν καιρὸ τοῦ Μωϋσῆ καὶ νὰ τὴ θωροῦσε ἔτσι... δίχως ἄλλο θὰ παράγγελε νὰ μαστορέψουνε μὲ ἄσηπτο ξύλο, χρυσάφι καθαρὸ καὶ τίμιους λίθους μὰ τέτοια βάση γιὰ νὰ στηρίξει τὴν Κιβωτὸ τοῦ μαρτυρίου...

Ο ΚΗΠΟΥΡΟΣ.Κύττα τη !... Τώρα τραντάζεται τὸ κορμί της γὰ γὰ πλημμυρίζει μέσα της ἡ κρῖνομυρωδιά !

Ο ΔΕΣΜΟΦΥΛΑΚΑΣ. Σιγά... νά ὁ Ἰωανάν... προβάλλει στό φεγγίτη τῆς φυλακῆς του...

✱

Προβάλλει. Βλέπει τῆ Σαλώμη καί τὰ μάτια του πετᾶνε ἀστραπές ὀργῆς. Κάποια λόγια τρέμουνε στὰ χεῖλη του.

Ο ΔΕΣΜΟΦΥΛΑΚΑΣ. Θεέ! κάνε νά μὴ μιλήσει...

Θωρεῖ τῆ Σαλώμη ποῦ τώρα ὀρθώνεται ἀργὰ σὰ νά ξεσέφνει μαζί της τὴν κρινομυρωδιά. Ξανασκύβει καί πάλι σηκώνεται καί κινεῖται χορευτικά σὰ μέλισσα μεθυσμένη ἀπὸ μῦρα.

ΙΩΧΑΝΑΝ. Ὁχιάς γέννα! ποιὸς σὲ δίδαξε ν' ἀγαπᾷς ;!

Ο ΚΗΠΟΥΡΟΣ. Θεέ! κάνε νά μὴ ἀκουστεῖ !...

"Ακουσε. Ἄγρουπνᾶ καί στίς δυό της ψυχές. Ἡ μιὰ ψυχὴ εἶναι γεμάτη κρίνους καί ἡ ἄλλη φαρμακερὸν ὄσπρῳ. Ὁρέγεται τὴν ἐκδίκηση μὰ ὀρέγεται καί νά παίξει μὲ τοὺς κρίνους, κ' ἡ Σαλώμη ξέρει πῶς ἂν ὀρμήσει στὴν ἐκδίκηση σὰ θυμωμένη μέλισσα, μαζί μὲ τὸν ὄσπρῳ θὰ βγοῦνε καί τὰ σπλάχνα της.

✱

Σκύβει ὅλη ἀγάπη στοὺς κρίνους. Καταλαβαίνει τῆ γῆς ξερὴ κάτω ἀπὸ τὴ γλῶσση καί συλλογίζεται πῶς οἱ κρῖνοι διψοῦνε. Πέφτει κι' αὐτοσχεδιάζει ἕνα χαμόσυρο χορὸ. — Τὸ χορὸ τοῦ νεροῦ. — Τὰ πόδια καί τὰ χεῖρια της σὰ νερόνιες φλέβες καί τὰ πέπλα φουσκώνουν σὰν πλημμύρα. Γλιστρᾷ στὴ γλῶσση μὲ φειδίσιους ἔλιγμούς. Ρέει στίς ἀυλακιές κυκλώνοντας κάθε κρῖνο. — Ὅλοι οἱ κρῖνοι λυγίζονε μὰ δὲ σπάει κανεὶς. — Τώρα τινάσσεται ὀρθή. Γυρίζει - γυρίζει καί στυλώνει στ' ἀκροδάχτυλά της. — Τέλεια εἰκόνα ὀμορφοκαλισμένου συντριβανοῦ. — Τὰ ἑφτὰ πέπλα βασηγμένα ἀπὸ τὴ ζώνη, σηκώνονται, φουσκώνουν καί πέφτουν σὰν κρουνοί. — Τέλος... λύνεται ἡ ζώνη, τὰ πέπλα σκορπιένται καί μένει σὰ στερεμένο συντριβάνι. Μεθαίει, πυρώνει ἀπὸ τὴν ἴδια γύμνια της. Πετιέται σὰ σπῖθα στοὺς πέπλους της καί χορεύει τὸ χορὸ τῆς φωτιᾶς. — Σαλεύει κάτω στὰ πέπλα της σὰ φωτιά καί ὀρθώνεται γυμνή, στριφογυρίζοντας σὰ φλόγα ποῦ θεριεύει. Τυλίγει καί καταλεῖ ὅ,τι βρεῖ μπροστά της.

✱

Ο ΔΕΣΜΟΦΥΛΑΚΑΣ. Ὁφείλεις νά τὴν μποδίσεις... καταστρέφει τὸν κῆπο... Εἶναι στὴ φύλαξή σου καί εἶσαι ὑπεύθυνος...

Ο ΚΗΠΟΥΡΟΣ. Ὁχι... λίγο πρὶ ξημερώσει μὲ κάλεσε ὁ Ἡρώδης καί τῆς εἶπε μπροστά μου πῶς ὁ κῆπος μὲ τὰ κρῖνα ποῦ ἀγαπᾶ, θὰ εἶναι δικός της ἂ χορέψει τὸ χορὸ τῶν ἑφτὰ πέπλων... Ἄς ἀπολάβουμε λοιπὸ τὸ χορὸ τοῦ Πάθους... κ' ὕστερα ἡ Σαλώμη τὸν ἐξαγοράζει χορεύοντας μπροστά στοὺς καλεσμένους του τὸ χορὸ τῶν ἑφτὰ πέπλων...

Ο ΔΕΣΜΟΦΥΛΑΚΑΣ... Κῦττα πῶς καταλεῖ !

Ο ΚΗΠΟΥΡΟΣ... Κῦττα πῶς χορεύει !... Τὰ πέπλα της, φωτιά καί καπνός... Αὐτὴ σίφουνας ποῦ μανιάζει τὴ φωτιά, καί φλόγα...

Ο ΔΕΣΜΟΦΥΛΑΚΑΣ. Ὁ! ποτέ μου δὲν εἶδα τὸν ὀλεθρο νά προοδεύει τόσο ὅσο αὐτὸς π' ἀπλώνει χορεύοντας !

✱

Ὁ χορὸς τῆς φωτιᾶς πέρνει τέλος. Ἡ Σαλώμη πέφτει, τυλίγεται τὰ πέπλα της καί σαλεύει σὰ φλόγα ποῦ δὲν ἔχει πειὰ μὲ τί νά θραφεῖ !

Ο ΚΗΠΟΥΡΟΣ. Ἄλλοίμονο !... Ποτὲ θέριστρο κ' ἐπιδρομὴ ἀκρίδας δὲν ἔκαναν τόση καταστροφὴ σὲ ἀνθινες ζωές !

Ο ΙΩΧΑΝΑΝ. Ἄλλοίμονο ! ποιὸς δίδαξε τὴν ὀχιὰ ν' ἀγαπᾶ ! ;

Ο ΔΕΣΜΟΦΥΛΑΚΑΣ. Ἄλλοίμονο στὴ ζωὴ σου ἂν σ' ἀκούσει !

"Ακουσε ! Ἄγρουπνᾶ καί στίς δυό της ψυχές. Ἡ μιὰ θεριεῖ τοὺς σκοτωμένους κρίνους κ' ἡ ἄλλη λαχταρᾷ στὴν ἰδέα τῆς ἐκδίκησης.

Ο ΚΗΠΟΥΡΟΣ. Θεέ !... Φύλαξε κἂν τὸν ἀνθρώπο σου !

✱

Χυμᾷει σὰ θυμωμένο φεῖδι ποῦ σέρπει, κουλουριάζεται, γίνεται κόμπος καί τινάσσεται στὸν ὀχρὸ του. Χορεύει, σὰ φεῖδι στητὸ στὴν οὐρά του, γύρω στὸ φεγγίτη ποῦ προβάλλει τὸ πρόσωπο τοῦ ὀχτροῦ της γλωμῶ, ὀραῖο σὰν ὀλάνοιχος κρῖνος. Ἡ ψυχὴ ποῦ ἀγαπᾶ παύει τὸ ὀρθῆνο γιὰ τοὺς κρίνους ποῦ σκότωσε... Τρέμει σὰν πεταλοῦδα ἔρωτεμένη μὲ τὸν τελευταῖο ἀνοιξιᾶτικο κρῖνο, μὰ ἡ ψυχὴ ποῦ μισεῖ δὲν τὴν ἀφίνει νά χορέψει τὸ χορὸ τῆς πεταλούδας κ' ἡ Σαλώμη χορεύει τὸ χορὸ τῆς θυμωμένης μέλισσας, φέρνοντας γύρω σὰ φεγγίτη ποῦ προβάλλει τὸ κρινένιο πρόσωπο τοῦ ὀχτροῦ της. — Στενεύει τοὺς κῖκλους, γυρίζει, γυρίζει καί στυλώνει στ' ἀκροδάχτυλα τοῦ ἐνοῦ ποδιοῦ της ἐνῶ τὸ ἄλλο παίξει σὰν τὸ κεντρὶ ποῦ εἶν' ἔτοιμο νά τρυπήσει καί νά σταλλάξει τὸν ὄσπρῳ. Τὰ πέπλα της ἀνάερα κάνουν τὸ μελισσοβοῦσίμα. — Ὅλη μιὰ μέλισσα γεμάτη κρινομυρωδιά καί ὄσπρῳ !

✱

Ο ΚΗΠΟΥΡΟΣ. Ὁφείλεις νά τὴν μποδίσεις... νά τὸν βλάψει... Εἶναι στὴ φύλαξή σου καί εἶσαι ὑπεύθυνος...

Ο ΔΕΣΜΟΦΥΛΑΚΑΣ. Ὁχι... Λίγο πρὶ ξημερώσει μὲ κάλεσε ὁ Ἡρώδης καί τῆς εἶπε μπροστά μου πῶς ὁ ἀνθρώπος ποῦ μισεῖ θὰ εἶναι δικός της ἂ χορέψει τὸ χορὸ τῶν ἑφτὰ πέπλων... Ἄς ἀπολάβουμε λοιπὸ τὸ χορὸ τοῦ Πάθους... κ' ὕστερα ἡ Σαλώμη τὸν ἐξαγοράζει χορεύοντας μπροστά στοὺς καλεσμένους του τὸ χορὸ τῶν ἑφτὰ πέπλων.

Ο ΚΗΠΟΥΡΟΣ. Κύριος ὁ Θεός μου !... Ὁ Ἡρώδης κ' οἱ καλεσμένοι του προβάλλουν στὸν ἔξωστη !...

✱

Προβάλλουν μεθυσμένοι. Ἡ Σαλώμη σταματᾷ. Τυλίγεται μὲ τὰ πέπλα της σαλεύοντας σὰν ὁ μεταξοσκώληκας μέσα στὸ ἀγανὸ βομβύκι.

Ο ΚΗΠΟΥΡΟΣ. Κύριε !... Κύριε !... Ἡ Σαλώμη θέρισε σύρριζα τὰ κρῖνα !...

Ο ΗΡΩΔΗΣ. Ἄς τὰ ἐξαγοράσει χορεύοντας τὸ χορὸ τῶν ἑφτὰ πέπλων...

Η ΣΑΛΩΜΗ. Θέλω καί τὸν τελευταῖο γλωμῶ κρῖνο !...

Ο ΗΡΩΔΗΣ . . . Ἄς θεριστεῖ κι' αὐτὸς !.

Ὁ δῆμος ἀποκεφαλίζει τὸν Ἰωανᾶ κ' ἡ Σαλώμη χορεύει γύρω στὸν σκοτωμένον ὀχρὸ της τὸ χορὸ τῶν ἑφτὰ πέπλων, ἀνόρεχτα, νυσταγμένα... σαχλά !

✱

Ἄνάθεμα στίς ψυχές σου Σαλώμη !

Ἄνάθεμα στὴν ἀγάπη.

Ἄνάθεμα στὸ μῖσος σου !...

ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ (50 Μ.Χ.).

Ζωγράφος και ποιητής, δρομεύς και δισκοβόλος,
σάν Ένδυμίων έμορφος, ό Ίάνθης Άντωνίου.
Άπό οίκογένειαν φίλην τής Συναγωγής.

«Η τιμιότερές μου μέρες είν' εκείνες
πού την αισθητική αναζήτησιν άφίνω,
πού έγκαταλείπω τόν ώραίο και σκληρόν έλληνισμό,
μέ την κυρίαρχη προσήλωσι
σέ τέλεια καμωμένα και φθαρτά άσπρα μέλη.
Και γένομαι αύτός πού θά ήθελα
πάντα νά μένω τών Έβραίων, τών ιερών Έβραίων, ό υίός.»

Ένθερμη λίαν ή δήλωσίς του. «Πάντα
νά μένω τών Έβραίων, τών ιερών Έβραίων —»

“Όμως δέν έμενε τοιούτος διόλου.
“Ο Έδονισμός κ' ή Τέχνη τής Άλεξανδρείας
άφοσιωμένο τους παιδί τόν είχαν.

Ο ΗΛΙΟΣ ΤΟΥ ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΟΣ.

Την κάμαρην αυτή, πόσο καλά την ξέρω.
Τώρα νοικιάζονται κι αυτή κ' ή πλαγινή
για έμπορικά γραφεία. “Όλο τό σπίτι έγινε
γραφεία μεσιτών, κ' έμπόρων, κ' Έταιρείες.

“Α ή κάμαρη αυτή, τί γνώριμη πού είναι.

Κοντά στην πόρτα έδώ ήταν ό καναπές,
κ' έμπρός του ένα τουρκικό χαλί.
σιμά τό ράφι με δυό βάζα κίτρινα.
Δεξιά — όχι, αντίκρύ, ένα ντολάπι με καθρέπτη.
Στή μέση τό τραπέζι όπου έγραφε
κ' ή τρεϊς μεγάλες ψάθινες καρτέλες.
Πλάι στο παράθυρο ήταν τό κρεβάτι
πού άγαπηθήκαμε τόσες φορές.

Θά βρίσκονται άκόμη τά καυμένα πονθενά.

Πλάι στο παράθυρο ήταν τό κρεβάτι
ό ήλιος του άπογεύματος τώφθανε ως τά μισά.

... Άπόγευμα, ή ώρα τέσσερες, είχαμε χωρισθεί
για μιá εβδομάδα μόνο ... Άλοίμονον,
ή εβδομάς εκείνη έγινε παντοτινή.

ΙΜΕΝΟΣ.

«... Ν' άγαπηθεί άκόμη περισσότερο
ή ήδονή πού νοσηρώς και με φθορά άποκίταται
σπάνια τό σωμα βρίσκοντας πού αισθάνεται όπως θέλει αυτή —
πού νοσηρώς και με φθορά, παρέχει
μιάν έντασιν έρωτική, πού δέν γνωρίζ' ή υγεία...»

Άπόσπασμα από μιάν έπιστολή
του νέου Ίμένου (έκ πατρικίων) διαβοήτου
έν Συρακούσαις επί άσωτία,
στούς άσωτους καιρούς του τρίτου Μιχαήλ.

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

“ LAUS DEO ”.

VI

Τόν κούφιον έρωτα στο φως τόν έχεις όδηγήσει,
Τώρα στον ήλιο άνθος πολύς, σε κάθε άνθό μελίσει.

Ηύρε ή ψυχή παραδεισον κι' ό λογισμός Άπρίλη,
Κι' άλλα ρόδα νά κρατώ ή Άγάπη μάχει στείλη.

“Ω Άγάπη, ως νέφος μαγικό πού μέσα μπουμπουκιάζει
“Ο γλωροπράσινος βλαστός και τ' άνθι σά χαλάει.

“Ο πέπλος είσαι ό νυφικός, τή νύφην ως άστέρι
Πού κρύβεις κ' είναι ή νύχη της σάν τ' άγριο περιστέρι.

Τη μυγδαλιά πού στέκεται σε νυφικό χιτώνα,
Πλημμύρα σε' άνθη σκέπασες στην άκρη του χειμώνα.

Και τώρα έρωτικό ούρανόν άπίνω της άπλώνει
Και τής χαράς άμέτρητο τ' άστέρι την κυκλώνει

Νά διώχνει τό χειμωνικό τριγύρω της σκοτιάδι,
Νά φέγγει ως γλυκοχάραμμα και στής νυχτός τόν “Αδη.

Μέσα της φέγγει Άνάσταση κι' όσάν ή μέρα ή πρώτη,
Φως κάθε άνθος κ' οι κλώνοι της περιχυτή λαμπρότη.

Πνέει τ' ἅγιο Πνέμμα, μέσα ἢ θεία χάρις κατεβαίνει·
Καὶ τὸ πουλὶ ποῦ κελαδεῖ ψηλά, εὐλογία χυμένη.

Σάν ὄσιος χρυσοστέφανος ποῦ τοῦ εὐωδῶν τὰ δῶρα,
Παραδεισόμηλο ἢ λαλιά στή δροσισμένην ὥρα,

Κι' ὡς στοῦ Ἐνγαδὶ τοὺς θεῖους ἀγροὺς κελαηδισμὸς καὶ ρίγος,
Ἄπαυτος ποῦναὶ ὁ θερισμὸς κι' ἄσωτος ὁ ἅγιος τρύγος.

Γλυκά, ὡς νὰ γεύωμαι, γροικῶ βαθυά μου τ' ἅγιο Σῶμα!
Ἡ ἀπάνου Ἀγάπη στοῦ μικροῦ πουλιοῦ μιλεῖ τὸ στόμα.

Κ' εἶν' τὸ πουλὶ ποῦ κελαδεῖ σάν τ' ἄστρο μὲς τὸ φῶς του,
Κι' ὅπως τὸ Νοῦ, ἀχτιδόβολος κυκλώνει ὁ λογισμὸς του.

Ἀπὸ ἁγίαν ἀναβράσει πηγὴ τὸ ἁρμονικὸ τραγοῦδι,
Ὡς τὸ πολύανθο ἀστέρωμα ψηλά, κι' ὡς τὸ λουλοῦδι.

VII

Τ' ἀκούω, ὡς στὸν ἀγρό του ὀρθὸς γλυκὰ τ' ἀκούει ὁ ἀργάτης,
Κι' ἀπάνω μου ἀβασίλευτος Ἡλῖος μεσημεριάτης.

Γλυκά, σὰ νᾶστεργ' ὁ Οὐρανὸς καὶ τὴ σπορά νὰ εὐλόγα
Στάχυ χρυσοσπίρειο νὰ βγῆ καὶ στήν κορφή του φλόγα.

Κι' ὁ ἀγρὸς χορότοπος μικρὸς, μὰ στήν ψηλὴ του φράχτη
Μὲς τ' ἀναρίθμητα πουλιὰ γνώρισα Ἐσὲ τὸν κράχτη!

Σάν τὰ γλυκὰ ἀναβρυτικὰ νερὰ μὲ κλεῖς ποῦ βουτζουν
Μ' ὄσα θροοῦν, μ' ὄσα πετοῦν καὶ μ' ὄσα κελαδίζουν.

Κ' εἶπα· σὰ φλόγα θὰ ὑψωθῆ καὶ τῆς Λαμπρῆς λαμπάδα
Κι' ὁ ἄγιος ὁ ἀγγέλαμος κ' ἢ ταπεινὴ ἀγριάδα.

Τι Ἐσὺ ἔσαι, ὁ Ἐρωτας, γεωργός, κ' ἐγὼ ἔμαι τὸ λισγάρι,
Κ' Ἐσὺ ἔσαι ὁ Λόγος, τὸ ψωμί τ' ἅγιο καὶ τὸ σιτάρι.

Κ' ἐγὼ στή σκιά σου, σάν αὐτὸς ποῦ σὶ δέντρο ἀποκάτω
Μὲς τὸν ἀγρό του κάθεται, στὸ πεῦκο τὸ εὐωδάτο.

Εὐλογητὸς ὁ Κύριος, λέει, κι' ὁ σπόρος στάχυ δίνει,
Πλούσια ἀναβράει σάν τὸ νερὸ κι' ὀλόγυρα μὲ κλείνει.

Κι' ὡς τὸ ψωμί του σίωπηλὰ κόβει σταυρὸ στὸ γόνα,
Ἀγάλλεται ὡς σὲ λάφυρα κι' ὡς σὲ γλυκὸν ἀγῶνα.

Κι' ἀκούει δροσιὰ καὶ μιὰ πνοὴ ψηλὰ νὰ πνέῃ βουνίσια,
Κι' ὡς νὰ τὸν ἐκλείσαν νερὰ πολλὰ ἀκροπελαγίσια.

Κι' ὅπως τὸ δέντρο ἀχολογίει, τρέμει τὸ κάθε φύλλο
Κι' ὄλο εὐωδάει μιὰν εὐωδιά σάν ἀπὸ τίμιο ξύλο,

Λέει· σ' ἅγιο σκῆνωμα, στῆς ζωῆς τὸ δέντρο ἔχω καθίσει,
Κ' ἔχει ἢ Ἀγάπη μου ὡς ἀγρὸς τοῦ Ἀπριλομῆ ἀνθίσει.

Σάν τὸ τζιτζίκι, ἢ ἄφαντη ποῦ τ' ἀνασταίνει πύρα,
Μὲ κράζει ὁ κλώνος ν' ἀνεβῶ, ψηλά, στὸν ἥλιο λύρα.

Νὰ βγῶ ὡς τὸ πλάσμα τ' ἄγνωρο, ποῦ στὰ κρυφὰ παλεύει
Μὰ ποῦ στῆς ἀνοιξῆς τὸ φῶς χρυσὸ φτερὸ σαλεύει.

Μιὰ φλόγα καίει καὶ μιὰ ἀστραπὴ χυτὴ στὰ μεσημέρια,
Μὰ ὄλο διψᾷ ὁ κορυδαλὸς γιὰ τ' ἀναμμένα αἰθέρια.

Σάν νᾶναι φτερωτὴ καρδιά κι' ἅγιο τὴν καίει μεθύσι
Πᾶει νὰ λουστῆ μὲς τοῦ φωτὸς τὴν κουσταλένια βρύση.

Λὲς τὸν ταῖζει ὁ Ἐρωτας τὸ τραγανὸ σταφύλι,
Κ' ἐνῶ ἢ καρδιά του εἶναι φωτιά, δροσιὰ ἢ φωνή, τοῦ Ἀπρίλη.

Λὲς καὶ τὸν βλέπει ὁ Ἐρωτας κι' ἀπὸ ψηλὰ τοῦ νεύει
Καὶ κελαδεῖ τόσο γλυκὰ μπροστά του καὶ χορεύει.

Ὡ, Ἐσὺ ἔσαι ὁ Πόθος π' ὀδηγᾷς στὸ θρίαμβο καὶ στὴ δόξα,
Ἡ Ἀγάπη, ὀλοῦθε ποῦ χτυπᾷς μὲ διαμαντένια τόξα!

Στὴν πλήθιαν ἀχτιδοβολή, ποῦ ὁ νοῦς μου Σὲ λογάζει,
Θωρῶ τὴν πλάση ὡς ἢ ψηλὴ ἢ Σιών ν' ἀναγαλλιάζει!

ΑΙΟΛΙΚΗ ΑΡΠΑ.

ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ.

II

Ὡ Μορεάς! κι ἂν ξέχυσες μὲς σὲ μιὰ γλώσσα ξένη
τὸ δυνατὸ σου πόνο,
βρῆκες ἀλήθεια τῆ μορφῆ τὴν πιὸ τελειωμένη,
τὸν πιὸ θαυμάσιο τόνο.

Κι εἶσαι γιὰ μᾶς ὁ ἀρχαιόπρεπος ὁ ψάλτης, ποῦ τὴ λύρα
τοῦ Ἀπόλλωνα στὸν ὦμο
βαστάζοντας, μᾶς ἀνοίξεις — χρυσῆ σου τέτοια Μοῖρα! —
τὸν ταιριαστό μας δρόμο.

Κι ἂν εἶταν λιγοστάλαχτες οἱ ἀσύγκριτες «Στροφές σου»
ἐχώρεσαν βαθιά τους
οἱ ὁμορφιές τῆς φύσης μας, ποῦ εἶτανε καὶ δικές σου,
μὲ ὅλη τὴν πλατωσιά τους.

V

Ἐκεῖ στοὺς ὄχθους τοὺς χλωροὺς τοῦ Σηκουάνι τοῦ θολοῦ,
ὅπου συχνὰ συνήθαγες ρεμβώδης νὰ πλανᾶσαι,
ἦρθα μιὰ μέρα νὰ σὲ δῶ, ἄχ καὶ σὲ ζήτησα παντοῦ
καὶ τῶν λευκῶν τοὺς ψίθυρους ἐρώτησα ποῦ νᾶσαι.

Καὶ μοῦ εἶπανε πῶς ἔρχεσαι πάντα στὶς νύχτες τὶς βαθιές,
κηννηγτῆς μιᾶς ἀπιαστῆς εἰκόνας φευγαλέας,
ὅταν τοῦ φεγγαριοῦ ἀντικρὺ πέφτουν οἱ ἀχιτίδες οἱ χλωμές,
φωτίζοντας τὸ ἀέτωμα μιᾶς ἐκκλησίας ἀρχαίας.

X

Τὸ βουλεβάρτο τὸ ἀκριβό, σὰν ἦρθα στὸ Παρίσι,
μοῦ φάνταξε σὰν ἀδειανό, χωρὶς ἐσένα πιά.
Κι ὅλο σὰ νὰ περίμενε ξανὰ νὰ σ' ἀντικρῦσει
τὸ βλέμμα μου, στρεφότανε σὲ κάθε του γωνιά.

Μὰ πουθενὰ δὲ φάνηκες. Τὸ καφενεῖο θλιμένο
εἶταν κι ἐκεῖνο, ὅπου ἄλλοτες ἐρχόσουν νὰ μᾶς βρεῖς,
στὸ χέρι ἕνα τριαντάφυλλο κρατῶντας μαδημένο,
τὰ χεῖλη σου ψελλίζοντας τὸ τέλος μιᾶς «Στροφῆς».

XI

Φῶς καὶ λουλούδια εὐχρήθιμες, ποιητῆ, γιὰ τὴ θανή σου!
κι ὁ Μάρτιος σάρκαν ἔδωσε στὴ δίκαιή σου εὐχή,
γιατὶ εἶταν ἀπ' τὸ πνεῦμα σου καὶ τὴν ὄραία ψυχὴ σου
περικυμμένος κι ἔβιασε τὴν Ἀνοιξὴ νὰ ρθεῖ.

XIII

Δὲν ἦρθα, τὴν ἐξάγνιση γιὰ νᾶβρω τὴ δική μου,
σὲ σένα, τὴ γλυκιά,
(ἔμένα ὁ πόνος, Μορεάς, ποῦ νοιώθω στὴν ψυχὴ μου,
μ' ἔχει ἐξαγνίσει πιά.)

Μὰ γιὰ νὰ φέρω ὡς σὲ πηγὴ, πρὸς τὴ δική σου σκέψη,
ποῦν' ἢ παλιά, ἢ ἀττική,
τὴν ἴδια μας τὴν ποίηση, ποῦ εἶχε φριχτὰ νοθέψει
τοῦ Βοιωτοῦ ἢ πνοή.

ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.

I

Ὡ λύρα μου, ποῦ ξέχυσες πολλὲς μολπὲς ὡς τώρα
καὶ μίλησες ἕναν καιρὸ μὲ ὅλη σου τὴν ὁρμή,
πότε σὰ μιὰ κινούμενη καὶ μιὰ πολύβοη χώρα
καὶ πότε σὰ μυριόδεντρο, κατάσπαρτη ἐξοχή,

Ἄχ, γίνε τώρα πιά ἡ ἠγὼ κάποιου βαθύλαιου ἄντρον,
κάτου ἀπ' τὰ ὄχθρα μου δάχτυλα ποῦ ἀκόμα σὲ χτυποῦν,
ἢ πιὸ καλὰ τ' ἀργὰ νερά τοῦ ἀρχαίου τοῦ Σκαμάντρον,
ποῦ μιὰ ἱστορία μακρυνὴ στὰ βάθη τους κρατοῦν.

IX

Ξυπνάτε, πρὶν ὁ σαλπικτῆς ὁ δολέθριος σᾶς ξυπνήσει
σαλπίζοντας μὲς στ' ὄρθρινὸ τὴ διάνια τοῦ θανάτου!
Κανεῖς δὲν ξέρεῖ ἀπ' ὅλους μας ποῖος σήμερα θὰ ζήσει,
κανεῖς δὲν ξέρεῖ ἂν θὰ μᾶς βρεῖ τὸ σούρουπο ἐδῶ κάτου.

Μίση, κακίες σὰν ὄνειρα νυχτερινὰ καὶ μαῦρα,
σκορπίστε τα στὸν ἄνεμο τὸ κάθε χαραμέρι
στῆς καλωσύνης τὴ γλυκιά λουστεῖτε μὲς στὴν αὔρα,
γιατὶ κανεῖς τοῦ μισμοῦ τὴν ὥρα δὲν τὴν ξέρεῖ.

X

Ὡ νεκροθάφτη! ποῦ χωρὶς νὰ χύσεις ἕνα δάκρυ,
ὡς τώρα τάφους ἀνοίξεις πολλοὺς στὸ κοιμητήρι
καὶ τὸν δικό σου μὴν ξεχνᾶς ν' ἀνοίξεις σὲ μιὰν ἄκρη,
γιατὶ γιὰ ὅλους σώνεται τῆς ζωῆς τὸ πανηγύρι.

XIX

Ἔτσι τῆς Μοῖρας σου εἶτανε τ' ὀλέθριο τὸ γραφτό:
ἐσύ, ποῦ τὴ γλυκιά βοή τοῦ κόσμου εἶγες λατρέψει,
σὲ μιὰ γωνιά σὰν τὸ νεκρὸ νὰ ζεῖς τὸ ζωντανὸ
καὶ τίποτε νὰ μὴν κινεῖ πιά τὴν πικρὴ σου σκέψη.

Καὶ μόνο σὲ διαστήματα ἀραιά, ποῦ ἀλαργινὸ
ἀπ' τῆ ζωῆ ἓνα μήνυμα σοῦρχεται ξάφνου πέρα,
τὰ χρόνια σου νὰ βλέπεις μπρὸς στὰ πόδια σου σωρὸ
πεσμένα, σὰν τ' ἀγίνωτα τὰ φρούτα, ἀπ' τὸν ἀγέρα.

XX

Ὡ ἰτιά! μοῦ ἀρέσεις σ' αἰμασιὰ περιβολιοῦ γλωρή,
νὰ ρίχνεις, σὰ λυτὰ μαλλιά παρθένας, τὰ κλαδιά σου
κι ὁ ὀδοιπόρος ποῦ περνᾷ σὲ καλοκαιρινὴ
κάψαν, ὀλίγη ἀνάπαυσι νὰ βρῖσκει στὴ σκιά σου.

Ὅμως μοῦ ἀρέσεις πιὸ πολὺ, καθὼς ἀπὸ νερά,
ἐπάνω τώρα σὲ θωρῶ, θολὰ καὶ λιμνασμένα,
κάτου ἀπ' τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, ... σὰν κάποια σου κρυφά,
ν' ἀναζητᾷς στὰ βιάθη τους, παντοτινὰ πνιγμένα.

XXII

Ἐσύ, σὲ κάποιους στίχους μου, ποῦ ἔχυσες θερμὰ δάκρυα
μπροστά μου, καὶ κριτήριο τους πῆρα τὸ δείγμα αὐτό,
σὰν σ' ἄφηκα, γυρίζοντας, μὲ τοῦ ματιοῦ τὴν ἄκρια
εἶδα ἄξαφνα τὸ γέλιο σου τὸ πιὸ σαρκαστικό.

Ὅμως τί νοιάζει! Ἐγὼ κρατῶ, δέσμιε κι ἐσύ τοῦ πόνου
κι ἠθοποιεῖ τῆς κωμωδίας ποῦ παίζομε στὴ ζωῆ,
τὸ αὐθόρμητό σου κίνημα!... Καὶ τὸ σημεῖο τοῦ φθόνου
πετῶ, σὰν ἀπὸ κύπελλο τὸ περιττὸ κρασί.

ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ.

I

Τὴν ἄρπα τὴν αἰολικὴ χαϊδεύουν κάποια ἀγέρια
μέσα στὴ νύχτα ποῦ ἀγρυπνῶ
καὶ μελωδίες ὀλόγλυκες, σὰ νάρχουνται ἀπ' τὰ αἰθέρια
τώρα τριγύρω μου γρικῶ.

Ὡ πνεύματα! ποῦ τὸν καρὸ τῆς νιότης μου, μ' ἐλπίδες
λικνίσσατε τόσες φορές,
ἐλάτε ἐσεῖς νὰ διώξετε γιὰ λίγο τὶς φροντίδες,
ἀπὸ τὸ νοῦ μου, τὶς πικρές.

Καὶ μὲ τοῦ ὄνειρου, κάνετε, ν' ἀράξω τὴ σχεδιά
πρὸς τ' ἀκρογιάλια τὰ παιλιά,
χωρὶς γιὰ κάθε ποῦ θὰ ἰδῶ καὶ πάλι, τὴ ναυτία
νὰ νοιώσω μέσα στὴν καρδιά.

II

Ὡ Ρίμα, ποῦ σ' ἀρνήθηκα κι ἐγώ, γιατί τὴ γλώσσα
τὴν πιὸ πλατιά, στενὰ
μὲς τὰ δεσμά σου ἐγύρευες νὰ τὴν κρατᾷς τὰ τόσα
καὶ τὰ γοητευτικά,

Ἄχ, μάθε, περισσότερο πῶς σὲ καταφρονοῦσα,
γιατί ὡς τὰ τώρα ἐσύ,
τὴ βάρβαρην ἐφτέρωνες ἰδέα καὶ τὴ μοῦσα
μόνο τὴ λαϊκή.

Κι εἶταν διπλὸς ὁ κόπος μου γιὰ νὰ σὲ βγάλω, ὦ Ρίμα,
ἀπὸ τὴν ἀγορὰ
καὶ νὰ σὲ φέρω νὰ λουστεῖς μὲς τὸ Κυστάλιο Κῦμα,
σ' ἓναν Θεὸ μπροστά.

V

Τὸ καλοκαίρι μελετῶ στὴ βρύση πλάι γυρτός,
ποῦ περιζῶνει ἡ φτέρη
καὶ καθεμιὰ φροντίδα μου καὶ κάθε μου καημὸς,
σκορπίζεται στὸ ἀγέρι.

Τὸ φύλλο ὅμως ποῦ βιάστηκε νὰ μαραθεῖ κι ἀργὸ
πέφτει μὲ κούφιο χτύπο,
μοῦ φέρνει τὸραμα ἄθελα τὸ φθινοπωρινὸ
κι ὀλόγυμνο τὸν κῆπο.

Ἔτσι μισὰ νὰ χαίρομαι τὴν κάθε μου ἡδονή,
μοῦ εἶνε πάντα μοιραῖο,
ὅμως ἀκέραιο τὸν πονῶ τὴν ἄλλη τὴ στιγμή,
τὸν πόνο μου τὸ νέο.

VI

Ὅταν νοτίζουνε τὴ γῆς οἱ πρώτες οἱ βροχές
κι ὁ ὑγρὸς νοτιάς φυσᾷει,
ἡ σκέψη μου τὶς θάλασσες διασκίζει τὶς πλατιές
καὶ στὸ χωριὸ μου πάει.

Τὸν ὀργωτὴ του νοσταλγῶ, ποῦ μὲ καρδιά ἀνοιχτή
τὸ ἀλέτρι του ἐτοιμάζει
καὶ τὰ ὑπάκουα βώδια του στὸν ὄρθρο τὸ βαθὺ
ἀπ' τὸ παχνί του βγάζει.

Ὡ κάμποι ἐσεῖς θεσσαλικοί! στὴ μνήμη μου κρατῶ
σὰ σὲ σιτοβολῶνα,

τὴν καθεμιά, ποῦ σύναξα σὲ σᾶς ἕναν καιρὸ,
βιργιλικὴν εἰκόνα.

X

Παρίσι! σ' ἕνα πάγκο σου, πρὸς τὴν ἀρχαία του κρήνη,
θὰ ρθῶ νὰ ὄνειρευτῶ
σὰν ἄλλοτε... ἀπ' τὴν τσέπη μου βγαζοντας στὴ γαλήνη
ἕνα Βερλαϊν παλιό.

Πόσες φορὲς τὸ Μυστικὸ κι ἐσὺ Διάλογό σου,
θλιμένε ποιητή,
δὲν ἔπιανες, καθήμενος μόνος, μὲ τὸν καιμὸ σου,
σ' αὐτὸ τὸν πάγκο ἐκεῖ.

Κι ἀπὸ προστά μου θὰ διαβοῦν, μὲ τὰ κιτρινασμένα
φύλλα τῶν καστανιῶν,
τὰ λάθη μου τὰ νεανικά, ποῦ θᾶρθουν ἕνα-ἕνα
ἀπὸ τὸ παρελθόν.*

ΩΔΗ ΣΤΟΝ ΟΜΗΡΟ.

Ὅμηρε ὦραιε κι ἀγέραστε! σὰν κορφοβοῦνι θεῖο,
ποῦ ἀγγίζουν μόνο ἀητοί,
ντυμένον πάντα σὲ θωρῶ μὲ τὸ ἴδιο μεγαλεῖο,
ὅπου φοροῦν οἱ θεοί.

Ἐσὺ πηγὴ τῆς Ὁμορφιάς, καὶ τῆς Σοφίας τοῦ κόσμου
τὸ τέλος κι ἡ ἀρχή,
σὲ ὅποιο σκοτάδι ζοφερὸ καὶ νὰ βρεθῶ, τὸ φῶς μου
γίνεσαι πάντα ἐσύ.

Καὶ σὲ ὅσες θάλασσες νοερὲς τύχει ν' ἀποδημήσω
κι ὅποια νὰ πιάσω γῆ,
πάντα σ' ἐσέ, θὰ νοσταλγῶ, μιὰ μέρα νὰ γυρίσω,
ἀθάνατε ποιητή.

Καὶ πάντα οἱ ραφωδίες σου θάνε γιὰ μένα ἢ ἐλπίδα,
ἢ Ἰθάκη, τὸ νησί,
Καὶ θάμαι ἐγὼ ὁ Ὀδυσσεύς σου, ποῦ μόνη ἔχει φροντίδα
ἐκεῖ νὰ ξαναρθεῖ.

ROGNAC.

ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΚΙΠΗΣ

* Σ.Σ.— Στὸ προσεχές φυλλάδιο θὰ δόσουμε μερικὰ κομμάτια ἀπὸ τὰ τέταρτο πέμπτο κι ἕκτο βιβλία τῆς «Αἰολικῆς Ἀρπας».

Η ΚΑΝΤΑΔΑ.

Ὁ ἀτμός, συνάδελφός τους, μόλις τὸν
ἀπόλυσαν, καὶ χύμισε καὶ χύθηκε στὰ οὐράνια,
μηνώντας τους μὲ τὶς τσιρίδες τὶς
συρτές «ἀφήστε τὴ δουλειά, μωρὲς παιδιά, κι' ἀμέτε...!»
Μιὰ θύρ' ἀνόρεχτ' ἀνοίξε κι' ἀπ' τὸ
βρωμερὸ μέγαρο στὸ μούχρωμα ἔξω τότε βγήκε
κοπάδι ἀνθρώπινα καματερά.
Κι' ὀμάδι τραβήξαν κατὰ τὴν πολιτεία πίσω,
καρδιά γιὰ ναῦρουν, πάλι στὸ ζυγὸ
τὴν ἄλλη μέρα νᾶμπουν, τί ἔτσι τὸ ἤθελαν δυνάμεις
ποῦ τοὺς περισφιγγαν ἀπὸ παντοῦ
καὶ τὸ ξετύλιγμα καθόριζαν στενὰ τῆς ζήσης
τους: δράσεις κι' ἀντιδράσεις στὴ σειρά.
Μὰ νὰ κι' ἐκεῖ ποῦ πήγαιναν, ἐδόθη καὶ τραγοῦδι
ἀρχίνησ' ἕνας τους, ποῦ καὶ τὶς πιὸ
κρυφὲς λαχτάρεις ἔλεγε. Καὶ στὴ φωνή του μ' ἄλλη
φωνὴ ἦλθε καὶ ταιριάσθη. Κι' ἄλλη μιὰ.
Καὶ μ' ἄλλη. Ὡς ποῦ ὅλες τους ταιριάσθηκαν. Καὶ τότε ἔγινε
τὸ μέγα θαῦμα. Γιατί πῶς ἄλλοιῶς
νὰ πῆς αὐτὸ ποῦ τότες ἔνοιωσαν στὰ σωθικά τους;
Ἐλπίδα; Ποιᾶς ἀνάκουστης χαρᾶς;
Χαλκᾶδων σπάσιμο ἔνοιωσαν;— αὐτοὶ ποῦ τὴν ἡμέρα
δὲ ψήλωναν τὸ μάτι ἀπ' τὴ δουλειά
καὶ τώρα στ' ἄστρ' ἀνάμεσα κάτι νὰ δοῦν γυρεῦαν.

Ο ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ ΕΦΦΕΝΤΗΣ.

Καταπνιγμένη κάτω ἀπ' τὸ φεσάκι
φῶς μόλις κι' ἡ ματιά του ἂν δίνη
στὸ ξέθωρό του πρόσωπο
μὲ τ' ἀτημέλητα γενάκια
(καθὼς ταιριάζουν σ' ἄνθρωπο σεμνό).
Ἀπὸ τὴ ράχη του ποῦ ἡ φρονημάδα τὴν κυρτόνει,
παλτό, χειμῶνα, καλοκαῖρι, μαῦρο πέφτει,
καὶ στὸν ἀστράγαλο κοντὰ
στενεύει τὸ φαρδὺ βρακί του.
Προσεκτικά, στὸ ἕνα χέρι κομπολόγι,
στὸ ἄλλ' ὀμπρέλλα,
συμμαζωμένος, πᾶει βηματάκια,
μέσ' σὲ γαλότσες, χειμῶνα, καλοκαῖρι,
ἐνῶ ἀπ' τὰ χεῖλη του στάζουνε φράσεις
περίπλοκες, λογαριασμένες,
ποῦ τὸν δυνάστ' ἔμνολογοῦν.
Μ' ἂν δὲν ἀποκρουσθῆς κι' εἰσδύσης
ὡς στοῦ εἶνε του τὰ τρισβαθα,

παραμερίζοντας δυὸ φείδια
— χαμέρπεια καὶ κρυψίνοια —
ποῦ ἀκοίμητα φυλάγουν μέσα 'κεῖ,
καλόλιδο τὸ Γένος θὰ ξανοίξης τῶν Ρωμαίων
νὰ δέεται ἀτιμικιστικά τὴν Ἁγία τὴν Τριάδα.

ΛΑΒΣΑΝΑΡΕΙΑ

Κ. Δ.

ΞΕΨΥΧΙΣΜΑ.

Σιμώνει ὁ Χάρος· δὲ σὲ βλέπω καθαρά...
Δός μου τὰ δυὸ σου χέρια,
σκύψε νὰ ἰδῶ ξανά τὰ μάτια σου,
τὰ δυὸ μου ἀστέρια!
Φεύγω, καὶ ποῦ θὰ πῶ, ἀλοίμονο!
χωρὶς ἔσένα.
Φεύγω, καὶ τί θὰ γίνεις ἄμοιρε
χωρὶς ἐμένα!
Τὸ πρῶτο μας ἀντάμωμα θυμᾶσαι το;
Ἦμουν ἐγὼ δροσιά σ' ἓνα περβόλι,
κ' ἦρθες ἐσὺ — ἡ φωτιά — καὶ μ' ἔζωσες
μ' ἔκαψες ὅλη!
Καὶ τὸ παρθένο σοῦδωσα κορμί
σὲ δέχτηκε, σὲ λάτρευσε, κ' ὡς τώρα
μέρα δὲ πέρασε, δὲ πέρασε στιγμή
δίχως νὰ καίγεται γιὰ Σέ, ἴδια λαμπάδα
ζωντανὴ καὶ μυροφόρα!

Ἄκου τῆθδόνια πῶς γλυκολαλοῦν...
Σφίξε με, μὲς τὴν ἀγκαλιά σου,
δός μου νὰ πιῶ, νὰ πιῶ, νὰ πιῶ!
τὰ ὅσα θὰ μοῦδινες φιλιὰ σου.

Σὲ ποῖο Θεό, ποῖον Ἅγιο νὰ προσευχηθῶ;
Δὲν πίστεψα παρὰ μονάχα στὴν Ἀγάπη!
Γι' αὐτὸ καὶ θέλω, ὃ θέλω νὰ σμιχτῶ
μὲ σένανε, τὴν ὥρα αὐτὴ τὴν ὑπερτάτη!
Ὁ Χάροντας κ' ἡ Ἥδοιή, ἄς φτάσουνε, Καλέ μου, ἀντάμα!
— Ὡ! πῶς ἀπλώνεται βραχνὸ τὸ ἐρωτοστάλαχτό μας κλάμμα —
Πάρε με μ' ὅλη τὴ ζωὴ, μὲ τὴν κραυγὴ, μὲ τὴν ὀρμὴ σου!
Κάμε νὰ ζήσει μου ἡ ψυχὴ, γιὰ πάντοτε μὲς τὴ ψυχὴ σου!

ΑΘΗΝΑ.

ΜΥΡΤΙΩΤΙΣΣΑ

ΜΙΚΡΑ ΕΙΔΥΛΛΙΑ.

I

ΣΤΟ ΦΙΛΟ ΜΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟ ΠΑΡΓΑ.

Θολωμένο, ἀμίλητο· δὲν ἔπιανε
Τὸ βυζί. Βαθεῖα ἦμουν πικραμένη.
Μ' ἓναν κρύο φόβο σὰν ὀχιά
Ἦταν ἡ καρδιά μου τυλιγμένη.

Κ' ἦρθε ἡ χαρᾶνγῆ, — λαγοκοιμώμουνα, —
Τὴ γλυκεῖα χαρὰ νὰ ματαφέρῃ:
Ἔνοιωσα ν' ἀπλώνεται στὸν κόρφο μου
Τοῦ παιδιοῦ μου τ' ἀπλερο τὸ χέρι.

II

Νὰ ὁ Θύρσης. Ἀπαλὰ βαστᾷ νιογέννητο ἓνα ἀρνάκι.
— Ὡ Θύρση, τὸ σαλάγισμα σταμάτησε λιγάκι.
Μὲ θλιβερὰ βελάσματα ἡ μάννα σ' ἀκολουθάει.
Γιὰ βάλ' το χάμου, πλάϊ τῆς τρικλίζοντας νὰ πάη.

III

Τώρα νοιώθω πλέρια τὴ ζωὴ μου,
Τὸ στήθος, τὰ χέρια, τὸ κορμί μου.

Μὲς τὸ στήθος, ὃ μητέρα, νοιώθω
Αὐνατὴ καρδιά κ' ἀντρίκιο πόθο.

Μὰ κ' ἡ Ἐλένη μὲ τὴ χρυσὴ ζώνη,
Σὰν τὸ στάχυ γλήγορα μεστόνει.

ΠΕΙΡΑΙΑΣ.

Η. ΧΑΝΤΖΑΡΑΣ

Ο ΝΟΩΝ ΝΟΗΤΩ.

Τῶν πουλουδιῶνε μὴ ζουλεύεις
τὶς χάρες, ὅσο κ' ἂν φαντάζουν
τὶς οἴξες τῶν χωμένους ἔχουν
ἔστην κόρφο κ' ἄς πολυευωδιάζουν.

Τοῦ σταλαχτίτη ἄς σε μαγεύει
τ' ἀνεύωδο, ἀλλ' ἀγνὸ ἀνδοβόλι,
ποῦ ζεῖ κ' ἀξαίνει ἀπὸ τὸ δάκρυ
ποῦ ἀφίνουεν τῆς σπηληᾶς οἱ θόλοι.

ΔΙΛΗΜΜΑ.

Ναυάγιο ὁ ἔομος καπετάνιος
παλῆς του δόξες συλλογᾶται
μὰ μέρα τὸν τιμοῦσαν ὄλοι,
τώρα κανεὶς δὲν τον θυμᾶται.

Κι' αὐτοί, ποῦ ὡς χεῖς τὸν εὐλογοῦσαν,
ἀδιάφοροι περνοῦν καὶ ξένοι!
Σὰν πέσουν τὰ καράβια του ἔξω,
νὰ ζῆ κανεὶς ἢ νὰ πεθαίνῃ;

ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ.

Γιορτάζει απόψε, για τή νίκη
των ἔνδοξων παλληκαριῶ μας,
ὁ προὔχοντας καὶ καλεσμένους
ἔχει ὅ,τι ἀξίζει ἔστο χωριό μας.

Ἡ σάλα φωταγωγημένη,
σὲ λίγο κι' ὁ χορὸς ἀρχίζει·
ἔξω ὁ βορηᾶς λυσομανάει,
ἔστα κορφοβούνια θὰ χιονίζει.

Πολεμιστᾶδων γυναικοῦλες
ἔστη ροῦγα κάτω στριμωγμένες
λίγ' ἀποφάγια καρτεροῦνε.

Γιορτάζει ἐπάνω τὸ παλάτι
κι' αὐτὲς σὲ ράκη τυλιγμένες
τοὺς ἀφεντᾶδες εὐλογοῦνε!

MALLAWI, ΑΙΓΥΠΤΟΥ, 15.12.18.

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΓΝΗΣ

ΔΥΟ ΣΟΝΕΤΑ.

ΣΤΟ ΓΙΑΓΚΟΝ ΗΑΙΑΗ.

Θεῖας Σοφίας κρούσταλλη πηγὴ τὰ δύο σου χεῖλη
Καὶ ξεδιφοῦν τὰ χεῖλια μου, Καλέ, τὰ ἠλιοφρονμένα.
ᾠ! ἢ κατὰτυφλη νυχτιά... Θυμᾶσαι; Τὰ κλεισμένα
Μάτια μου, Ἐσὺ τᾶνοιξες κι' ἀπ' τὴν Ὁραία Πύλη

Ἄδηγητὴς μου μᾶμπασες στὸ Ἱερό· τοῦ Ἀπρίλη
Τὸν Ἥλιο μοῦ φανέρωσες· καὶ λόγια ποῦ ἐγέννα
Ἡ ξέχωρη ἀγάπη σου μᾶψήλωσαν τὰ φρένα
Ἀπάνου ἀπ' τὰ ἐγκόσμια κι' ἀπάνου ἀπὸ τὴν Ὀγλή.

Κ' εἶδα τὸ Φῶς κι' ἐγνώρισα τὴν ἀφταστικὴν Ἀλήθεια.
Καὶ τὰρξιβὸ τὸ χέρι σου πάντ' ἀπλωτὸ εἰς βοήθεια
ᾠσες φορὲς κι' ἄδειλιασα στὶς τρικυμίες τοῦ κόσμου...

Τώρα τοῦ νοῦ μου κι' ἄ δεθοῦνε τᾶτια σὲ στεφάνι
Γιὰ τὰ μαλλιὰ σου ἁρμονικό, καὶ τοῦτο δὲ θὰ φτάνει
—Καὶ πῶς νὰ φτάσει;— γιὰ νὰ πεῖ τὸ νοιώθω γιὰ Σὲ ἐντός μου!

ΣΤΟ ΝΙΚΟ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ

Τὸν κῆπο μου ἢ μαρτιάτικη χαδέβει καλωσύνη.
Γιομάτος ἥλιο καὶ χαρά. Κι' ἀπ' τὴν ἀθοπλημμύρα
Οἱ πεταλοῦδες μέθυσαν κι' ὅλα τὰ φέρνουν γύρα
Καὶ σπαταλέβουν τὰ φιλιὰ. Σ' ἀτέλειωτη γαλήνη

Βυθισμένοι δνειροῦνται λευκοὶ νυφῖοι οἱ κρίνοι.
Στὸν κῆπο μου θρονιαστικὴ ἢ μοῖρα ἢ Καλομοῖρα
Κι' ὄλο ἀντηχάει τῶν πουλιῶν ἢ παναρμόνια λύρα
Κι' ὄλο ἀναβράει κρούσταλλη τῆς Εὐτυχίας ἢ κρήνη...

Μόνο, στὴν πιὸ παράμερη γωνιά ἕνα κυπαρίσσι.
Εὐγενικό κι' ἀμίλητο ὑψώνεται, θλιμμένο
Κι' ὄλο ὑψώνεται.—ποῦ πάει, καὶ ποῦ θὰ σταματήσει;—

Κορῶνα τοῦ περιβολιοῦ· σὰν τροπαιο στημένο
Ἀπάνου ἀπ' ὅλα! Καὶ βαρὺ ἀπλώνει ὀλόγουρά του
Τὸν πέθιμο τὸν ἴσκιό του σὰν ἀπειλή θανάτου...

ΛΕΜΕΣΟΣ.

ΓΙΑΥΚΟΣ ΑΙΘΕΡΕΣ

ΚΑΝΔΙΑΝΑ.

Οἱ διακοσμητικὲς τέχνες ἄλλοτε ἀνατύχθηκαν πάντα στοὺς λαοὺς ποὺ εἶχαν τὴν
καλλιτεχνία μέσα τους βαθεῖα ριζωμένη.

Μία ἀπ' τὶς τέχνες αὐτὲς, ἴσως ἡ κυριώτερη, εἶνε ἡ κεραμοουργία.

Εἶνε χρήσιμη ἢ κεραμοουργία γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ ἀνάπτυξιν ἑνὸς λαοῦ, γιὰ τὴν
προϊόντα τῆς εἶνε ἀπαραίτητα καὶ ἀναγκαῖα σὲ κάθε ἄνθρωπο, ἐνῶ δὲ δὲν κοστίζουν
περιουσίαι γιὰ τὴν κατασκευάζονται μὲ τιποτένια ἔξοδα καὶ μὲ ὑλικά φθηνά, μποροῦν ὅμως
νὰ ἀποτελέσουν τὸ κάθε ἕνα των κι' ἀπὸ ἕνα καλλιτέχνημα μὲ τὸ σχῆμα ποὺ θὰ ἔχουν,
μὲ τὸ στολισμὸν τοὺς καὶ μὲ τὰ χρώματά τους, καὶ γενικά μὲ τὴν ἐμπνευσιν καὶ τὴν τεχνο-
τροπία τοῦ τεχνίτη ποὺ θὰ τὰ πλάσει, θὰ τὰ ζωγραφίσῃ καὶ θὰ τὰ στολίσει.

Σήμερα ἡ καλλιτεχνικὴ σημασία τῆς κεραμοουργίας ἔπεσε, γιὰ τὴν ἐπιστήμη
καὶ τὴν γρηγοράδα τῶν μηχανῶν κατάφεραν οἱ ἄνθρωποι νὰ κατασκευάζουν γιὰ τὴν καθη-
μερινὴν χρῆσιν τοὺς, μόνο τερατοεργήματα. Τὸν παλαιὸν καιρὸ ὅμως ποὺ ὁ κάθε τεχνίτης
κατασκεύαζε τὸ ἔργον τοῦ μόνου του μὲ τὴν ἐμπνευσίν του καὶ τὴν τέχνην του, μὲ ὑπομονὴν καὶ
ἀγάπην, παρουσίασαν ὅλες οἱ διακοσμητικὲς τέχνες, ξεχωριστὰ ὅμως ἡ κεραμοουργία, ἔργα
θαυμάσια καθημερινῆς ἀνάγκης, ποὺ μποροῦσε ὁ καθένας νὰ τὰ ἀποκτήσῃ καὶ νὰ ἀπολαμ-
βάνῃ τὴν τέχνην ποὺ εἶται διαδίδονταν παντοῦ.

Βλέπουμε λοιπὸν τὴν κεραμοουργία ὡς τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα νὰ γεννιέται, νὰ
ἀναπτύσσεται, νὰ προοδεύει καὶ νὰ καταλαμβάνει ἐξαιρετικὴν θέσιν ἐν τῇ ζωῇ ὄλων τῶν λαῶν
ποὺ ἔδρασαν καὶ διακρίθηκαν ἐν τῇ ἀνάπτει καὶ ἐν τῷ πολιτισμῷ ἀπ' τὴν ἀνατολὴν ὡς τὴν
δύσην.

Οἱ Μουσουλμανικοὶ Λαοί, ἀπὸ παλῆον καιρὸν, εἶχαν καλλιτεργήσει τὴν κεραμοουργία
καὶ εἶχαν κατορθώσει νὰ τὴν φέρουν σὲ βαθμὸν μεγάλῃς τελειότητος, ἐνῶ οἱ φράγκοι δὲν
εἶχαν ἀκόμη καταφέρει τίποτε ἐν τῷ κλάδῳ αὐτῷ ἕως τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα.

Ὁ λόγος ποὺ ἔμεινε εἶται πίσω ἐν τῇ κεραμοουργίᾳ ἢ Εὐρώπῃ δὲν εἶνε πῶς δὲν ἦταν
γνωστὰ ἐκεῖ τὰ ἀριστοεργήματα τῆς Μουσουλμανικῆς τέχνης. Πρὶν ἀκόμη ἀπ' τὶς σταυρο-
φορίες, ἢ ἐμπορικὴ Βενετία εὐρίσκονταν σὲ καθημερινὴ συναλλαγὴ μὲ τοὺς Μουσουλμά-
νους, καὶ ὕστερα ἀπὸ τὶς σταυροφορίας σπάρθηκε ἀκόμη πιὸ πολὺ ἐν τῇ δύσει ὁ ἀνατολικὸς
πολιτισμὸς, καὶ φυσικά, καὶ ὁ Μουσουλμανικὸς.

Τὰ Μουσουλμανικὰ λοιπὸν κεραμοεργήματα γνωρίστηκαν τότε σχεδὸν παντοῦ καὶ
φαίνεται νὰ τὰ ἐθαίμαζαν μάλιστα πολὺ, ἀπ' οὗ τὰ θεωροῦσαν ἀρκετὰ πολύτιμα ὥστε νὰ
τὰ κρύβουν σὲ θησαυροφυλάκια καὶ νὰ τοὺς προσθέτουν καὶ χρυσὰ στολῖδια τοῦ γούστου τοὺς.

Ἔτσι ἐν τῇ καταγραφῇ τῶν θησαυρῶν τοῦ Βασιλέως τῆς Γαλλίας Καρόλου τοῦ Ε'· στὰ
1880 εὐρίσκεται κ' ἕνας παράγραφος ποὺ λέγει :

«Ung petit pot de terre en façon de Damas :

«Ung petit pot de terre à biberon sans garnyson de la façon de Damas. άλλου γράφει :

«1416 Comptes Royaux Hôtel de la Royné.

«A Regnault Morel pour ung pot de Damas plein de Gingembre vert e.t.c.» άλλου πάλι :

«1420 inventaire du Duc de Bourgogne.

«Ung pot de terre de l'ouvrage de Damas blanc et bleu garnie de pié et couvercle qui est de jaspé, d'argent doré, ung anse de serpent d'argent doré.

Αυτά είνε βέβαια απόδειξις πώς γνώριζαν και ἐκτιμοῦσαν τότε στη δύσι τὰ μουσουλμανικά κεραμογγήματα τῆς ἀνατολῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐκτός ἀπὸ αὐτά, στὴν ἄλλη ἄκρη τῆς Εὐρώπης ζοῦσε ἡ Μουσουλμανικὴ Ἰσπανία, ἡ ὁποία εἶχε δικό της γοῦστο στὴν κεραμογγία καὶ κατασκεύαζε ἀριστουργήματα στὸ εἶδος αὐτὸ τὰ ὁποῖα ἔστειλε καὶ πουλοῦσε σ' ὅλο τὸν γνωστὸ τότε κόσμο. Ἐπειρὰ ἀπ' αὐτὰ εὐρέθησαν στοὺς χρόνους μας στὴν Ἰταλία καὶ στὴ Σικελία καὶ σ' ὅλη τὴν λεκάνη τῆς Μεσογείου ὡς τὸ Κάιρο, ὅπου οἱ ἀνασκαφῆς τοῦ Φοστάτ ἔφεραν στὸ φῶς πλῆθος κομματιασμένα ἀγγεῖα τῆς Ἰσπανοαραβικῆς τέχνης.

Ἡ Ἰσπανοαραβικὴ κεραμογγία εἰλαμψε μαζί μὲ τὴ μεγάλη ἀκμὴ τοῦ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ στὴν Ἰσπανία τὸν δέκατο τέταρτο αἰῶνα· μετὰ ξέπεσε, ἂν καὶ διατηρήθηκε ἀκόμα καὶ ἀφοῦ οἱ Φράγκοι ἔδωξαν τοὺς Ἀραβες ἀπ' τὴν χερσόνησο. Τὸν καιρὸ τῶν Φράγγκων ὅμως, ἂν καὶ εἶχε διατηρήσει τὸν ἴδιο τρόπο στὴν κατασκευὴ πού τῆς εἶχαν δώσει οἱ Ἀραβες, μ' ὅλα ταῦτα στὸ στολισμὸ δὲν εἶχε πλέον διατηρήσει τὴν μουσουλμανικὴ τεχνολογία -- καὶ σὰν νὰ ποῦμε ἐξευρωπαϊστικῶς -- χωρὶς καὶ νὰ χάσει ὅμως ὅλως διόλου τὸν ἰδιαιτέρο ἀνατολίτικο τύπο. Ἀπὸ τὰ τελευταῖα κέντρα τῆς χριστιανικῆς Ἰσπανίας πού κατασκεύαζαν ἰσπανοαραβικά κεραμογγήματα, ξεπεσμένα μὲν, ἀλλὰ ὡραία, εἶνε ἡ πόλις Manises, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα στολίζει πολλές φορές καὶ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ, καὶ φράγκικες εὐχὲς μὲ γοτθικὰ γράμματα γραμμένες.

Ὅταν ἔστερα ἀπ' τὴν αἰῶσι τῆς Πόλης, δηλαδὴ στὸ τέλος τῶν δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, ἄρχισε στὴν Ἰταλία καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὴν ἄλλη Εὐρώπη ἡ καλλιτεχνικὴ ἐκείνη μετατροπὴ, πού ὀνομάστηκε ἀναγέννησις, τότε μαζί μὲ ὅλες τῆς τέχνες πού μὲ ὀρμὴ καὶ καινούργιο τρόπο ἀναδείχονταν κάθε ἡμέρα καὶ περισσότερο στὴ δύσι, φάνηκε πὼς οἱ Φράγκοι ἤθελαν μὲ νέα ἐμπνευσι καὶ ἀπάνω σὲ νέα βᾶσι νὰ φτιάξουν καὶ δική τους κεραμογγία ἐξχωρη ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους πού τὴν εἶχαν ὡς τότε μονοπώλειο.

Ἐως ἐκείνη τὴν ἐποχὴ τὰ κεραμογγήματα τῶν Φράγγκων ἦταν ἀκαλαίσθητα καὶ πολὺ πρόχειρα στὴ διακόσμησι, ἡ κατασκευὴ τους δὲ ἦταν ἐντελῶς πρωτογενής. Περιορίζονταν ἡ τέχνη αὐτὴ τότε στὴ δύσι νὰ φτιάχνει τοῖβλια, πιθάκια, καὶ πρόστυχα ἀγγεῖα καὶ ὀλίγες σπάνιες πλάκες γιὰ πλακόστρωσι μονοχρωματισμένες καὶ πασσαλειμμένες μ' ἓνα εἶδος θαμπὸ σμάλτο.

Τὴν γενικὴ λοιπὸν μεταστροφὴ τῆς καλλιτεχνίας στὰ τέλη τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ἀκολούθησε καὶ ἡ κεραμογγία, ἡ ὁποία ἀπὸ τότε μόνον ἀναφάνηκε σοβαρὰ στὴ χριστιανικὴ Εὐρώπη.

Υπόδειγμα στὴν ἀνάπτυξι τῆς σχεδὸν ἐντελῶς καινούργιας αὐτῆς τέχνης στάθηκαν τὰ ἀριστουργήματα τῆς Μουσουλμανικῆς κεραμογγίας, τὰ ὁποῖα, ὅπως εἶδαμε, ἦταν ἀπὸ καιρὸ γνωστὰ στοὺς Εὐρωπαίους, οἱ ὁποῖοι τὰ ὀνόμαζαν Μαγιόλικες, ἀπὸ τὸ Ἰσπανικὸ νησί Μαγιόρκα πού ἔστειλε πολλὰ γιὰ πούλημα στὸ ἐξωτερικόν.

Τὸ περίεργο εἶνε ὅτι, ἐνῶ οἱ Φράγκοι μιμήθηκαν ἐντελῶς τοὺς Μουσουλμάνους στὸν τρόπο τῆς κατασκευῆς, δηλαδὴ στὸ ζύμωμα τῆς πάστας, στὰ σχήματα καὶ στὸ γυαλοβερνίκωμα, ἀφοῦ μεταχειρίστηκαν πλέον καὶ τὸ καλὰ στὴν κατασκευὴ, πού εἶνε τὸ μυστικὸ τῆς γυαλάδας στὴ μουσουλμανικὴ τέχνη, ἐντούτοις στὴ διακόσμησι καὶ στὰ χρώματα κράτησαν τὴν δική τους τεχνολογία. Ἐτσι παρουσιάζονται τὰ κεραμογγήματα τῆς δύσεως τότε, ὅμοια ἐντελῶς στὴν κατασκευὴ μὲ τὰ Μουσουλμανικά, στολισμένα ὅμως μὲ ἐντελῶς διάφορο τρόπο, πρωτότυπο γιὰ τὴν ἐποχὴ, καὶ ἄσχετο μὲ ὅ,τι ἦταν γνωστὸ ἕως τότε. Ἴσως

αὐτὸ εἶνε διότι τὸ καλλιτεχνικὸ περιβάλλον στὴν Ἰταλία ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἦταν σπουδαῖο καὶ ἀρκετὰ ἀναπτυγμένο ὥστε νὰ μὴ εἶχε ἀνάγκη νὰ ἀντιγράψει ξένη τεχνολογία σ' ὅλα τῆς καὶ στὴν ἐμπνευσί τῆς ἀκόμα. Ἐμιμήθηκαν λοιπὸν γιὰ νὰ μὴ χάνουν καιρὸ τὸ τεχνικὸ μέρος τῆς κατασκευῆς, καὶ ἀπάνω σ' αὐτὴ τὴ βᾶσι κατασκεύαζαν πράγματα σύμφωνα μὲ τὸν πολιτισμὸ τους.

Τὸ φαινόμενο αὐτὸ εἶνε ἀξιοπαρατήρητο, γιὰτὶ σπάνια σὲ μιὰ τέχνη πού μεταδίδεται ἀπὸ τόπο σὲ τόπο καὶ ἀπὸ μιὰ ἐποχὴ στὴν ἄλλη, ὅπως στὴν περίστασι αὐτὴ ἡ κεραμογγία, λείπουν τόσο πολὺ τὰ σημεῖα ἐκείνα τῆς ὁμοιότητος πού σχηματίζουν μιὰ συνέχεια ἀρκετὰ φανερὴ ὥστε νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν παραζολευθεῖ κάθε φορὰ πού ἓνας νέος τόπος ἢ μιὰ καινούργια ἐποχὴ κληρονομᾷ μιὰ περασμένη.

Στὸ τέλος λοιπὸν τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ἄρχισαν νὰ κατασκευάζονται στὴν Ἰταλίαν τὰ πρῶτα γνωστὰ φράγκικα κεραμογγήματα σματωμένα μὲ γυαλοβερνίκωμα. Στὴν ἀρχὴ οἱ τεχνίτες ἦσαν σκόρπιοι καὶ δούλευαν μόνον ἢ ἴδιον οἰκογένειες καλλιτεχνῶν, ὅπως εἶνε οἱ Della Robia, σιγὰ σιγὰ ὅμως ἐγκαταστάθηκαν κέντρα παραγωγῆς σπουδαία, πρῶτα στὴν πόλι Cafagiolo, ἔπειτα στὴ Faenza, ἔπειτα στὴ Deruta καὶ ἀπ' ἐκεῖ κυριολεκτικῶς ἐγένεσε ἡ Ἰταλία ἀπὸ ἐργοστάσια κεραμογγίας, ἀφ' οὗ καὶ ἕως στὴν Κέρκυρα οἱ Βενετσιάνοι κεραμογγιοὶ τεχνίτες Giovanni Taseo καὶ Luccio Gatti ἔκαμαν ἐργοστάσιο στὰ 1530 καὶ κατασκεύαζαν πιάτα καὶ ἀγγεῖα. (*)

Στὰ 1548 ἡ βιομηχανία αὐτὴ εἶχε σημαντικὰ προοδεύσει στὴν Ἰταλία, διότι σῶζεται ἓνα βιβλίον γραμμένο τότε ἀπὸ τὸν Cypriano Piccolpasso τεχνίτη ἀπ' τὸ Castel Durante ἐπιγραφόμενο «Τὰ τρία βιβλία τῆς τέχνης τοῦ κεραμογγιοῦ», ὅπου περιγράφονται μὲ λεπτομέρεια ὅλοι οἱ γνωστοὶ τότε τρόποι τῆς κατασκευῆς, τοῦ στολισμοῦ, τοῦ χρωματισμοῦ, τοῦ φουρνίσματος καὶ ἐν γένει ὅλες οἱ χρήσιμες ὁδηγίαι γιὰ τὸν κεραμογγιό. Ἀπ' τὸ βιβλίον αὐτὸ φαίνεται πόσο προοδευμένη ἦταν τότε ἡδη ἡ κεραμογγία στὴν Ἰταλία. πράγμα ἄλλοστε πού φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ ὡραία κεραμογγήματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πού σῶζονται ἀκόμα σήμερα ἀπὸ ὅλα τὰ γνωστὰ κέντρα τῆς Ἰταλίας.

Μέσα στὸ μεγάλο μ' ὅλα ταῦτα πλῆθος τῶν Ἰταλικῶν κεραμογγημάτων τῶν πρώτων αὐτῶν χρόνων τῆς τέχνης στὴ δύσι, κανένα δὲν εὐρίσκειται μὲ στολισμὸ πού νὰ θυμίζει ἔστω καὶ ἀμυδρὰ τὸν μουσουλμανικὸ διάκοσμο τῶν ὡραίων ἀνατολίτικων κεραμογγημάτων πού μιμήθηκαν οἱ Φράγκοι.

Περισσότερο ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια ἀργότερα, μεταξὺ τοῦ 1620 καὶ 1640, παρουσιάζονται γιὰ πρώτη φορὰ στὴν παραγωγὴ τῆς Ἰταλίας κεραμογγήματα στολισμένα μὲ τρόπο πού θυμίζει τὴν μουσουλμανικὴ τεχνολογία. Αὐτὰ εἶνε τὰ λεγόμενα προϊόντα τῆς Κανδιάνας, μοναδικὸ φαινόμενο Ἰταλικῆς κατασκευῆς μὲ ἀνατολίτικο γοῦστο, πού δὲν ξαναπαρουσιάστηκε ἄλλη φορὰ στὴν τέχνη αὐτὴ.

Πολὺ ὀλίγα προϊόντα τῆς Κανδιάνας σῶζονται σήμερα, καὶ ἡ μελέτη τοῦ φαινομένου τῆς παραγωγῆς αὐτῆς δὲν ἔδωκε ἕως τώρα θετικὰ συμπεράσματα.

Τὰ ὀλίγα σπάνια πιάτα καὶ ἀγγεῖα πού μὲ βεβαιότητα μόνον μποροῦν νὰ ἀποδοθοῦν στὴ φάμπρικα τῆς Κανδιάνας, μελετήθηκαν πολὺ. Τὸ ὕλικόν ὅμως αὐτὸ εἶνε λιγοστὸ καὶ ἀνεπαρκές, καὶ ἀκόμα δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ πὼς, ἐν ᾧ τὰ Ἰταλικά κεραμογγήματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπέτυχαν τόσον πολὺ καὶ ἦταν περιζήτητα γιὰ τὴν τέχνη τους καὶ τὸ στολισμὸ τους, ἔγινε προσπάθεια στὰ 1630 περίπου νὰ γυρίσουν πίσω στὸ μουσουλμανικὸ διάκοσμο πού ποτὲ δὲν εἶχαν παραδεχθεῖ στὴν Ἰταλία οὔτε στὴν ἀρχὴ τῆς τέχνης ἅμα ἐπρωτομιμήθηκαν τὸ μηχανικὸν τῆς μέρους, ὅπως θὰ ἦταν καὶ φυσικόν.

* Ἡ Κέρκυρα ἦταν τότε κέντρο καλλιτεχνικὸ σπουδαῖο καὶ πολλοὶ Κερκυραῖοι ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἀναδείχθηκαν ἀξιοὶ τεχνίτες. Ἀπ' αὐτοὺς φαίνεται νὰ ἦταν καὶ ὁ Νικολὸς Ρουγίνας τοῦ ὁποίου σῶζεται ἐξαίσιος χάλκινος δίσκος στὸ Μουσεῖον τῶν τεχνῶν καὶ τῆς βιομηχανίας στὴ Βιέννη.

Ὁ δίσκος αὐτός, ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ τέλειους τῆς ἀραβικῆς τεχνολογίας μεταμοσουλμανισμένης μὲ γυρλάνδες ἀπὸ λουλούδια καὶ καλὸςχεδιασμένα ἀραβουργήματα, εἶχε χαραγμένη Ἰταλικά τὴν ἐπιγραφή :

«Nicolo Rugina Greco da Corfu fece 1550.»

Ίσως δὲν ἔγινε προσπάθεια γενική και μόνο μιὰ δοκιμή μοναχική που πιθανόν νά μήν ἄρσει και νά ἐσταμάτησε ἀμέσως, και ἴσως γιά τοῦτο εἶνε τόσα ὀλίγα τὰ κεραμουγγήματα τῆς Κανδιάνας που σώζονται σήμερα.

Εἶνε ἐπίσης περίεργο πῶς, ἐν ᾧ οἱ Ἴταλοι τεχνίτες κατάφεραν και δὲν μιμήθηκαν τὴν μουσουλμανική τεχνολογία ἅμα υἱοθέτησαν τὴν τέχνη, τότε που ἀκόμα ἡ μουσουλμανική κεραμοργία κατασκεύαζε ἔργα ἀληθινὰ ἀξιοθαύμαστα, ἐγύρευαν νά τὴν μιμηθοῦν, τὴν ἐποχή που εἶχε ὀριστικῶς ξεπέσει. Γιατί τὰ ἔργα τῆς μουσουλμανικῆς κεραμοργίας τῶν μέσων του δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος εἶνε ἔργα καθαρῆς παρακμῆς, τουρκικῆς μόνο τέχνης που προσπαθοῦσε και ἐκεῖνη νά μιμηθεῖ τὴν καλλιτεχνία του παλαίου πολιτισμοῦ τῶν μουσουλμάνων που δὲν ὑπῆρχε πλέον, καὶ αὐτὴν μονάχα τὴν τουρκική ξεπεσμένη τέχνη προσπάθησαν νά μιμηθοῦν στὴν Κανδιάνη.

Ὁ Jacquemart λέγει γιά τὴν Κανδιάνη ὅτι ἦταν φάμπρικα ἐγκαταστημένη κοντά στὴν Padova, ὅτι ὁ στολισμὸς τῶν προϊόντων τῆς εἶνε καθαρὰ περσικός, σὺν τὰ λεγόμενα ροδίτικα, και ὅτι κατὰ φρουτιέρας μὲ χαμηλὰ πόδια που σώζονται φαίνεται νά εἶνε παλαιότερης τέχνης ἀπὸ τὰ πιάτα και τὰ ἀγγεῖα. Λέγει ἀκόμη ὅτι ἔνα μόνο πιάτο του εἶνε γνωστὸ μὲ χρονολογία 1633 και μερικά ἄλλα μὲ μάρκες. Τέτοιες λέγει ὅτι ἐδιάβασε μιὰ S. F. C. σὲ δύο πιάτα, και μιὰ ἄλλη MS. D E G A σὲ μιὰ φρουτιέρα καλῆς ἐποχῆς, χωρίς νά δώσει ἐξήγησι τί νά σημαίνουν οἱ μάρκες αὐτές.

Ὁ Chaffers πάλι ἤρε σ' ἔνα ἀγγεῖο ἀπ' αὐτὸ τὴν ὑπογραφή PA. CROSA. Τὸ ἀγγεῖο αὐτὸ καθαρὸν περσικοῦ στολισμοῦ, του φαίνεται ὅτι εἶνε ἀπὸ τὰ ὄψαιότερα, ἐξηγεῖ δὲ τὴν ἐπιγραφή πὸς λέει PAOLO CROSA ὄνομα τεχνίτη, κατὰ τὴν γνώμη του. Ἡ ἐξήγηση αὐτὴ εἶνε ἀρκετὰ αὐθαίρετη, ἂν και ὁ Chaffers ἐπιμένει ὅτι ὁ κεραμοργὸς αὐτὸς τεχνίτης PAOLO CROSA εἶνε γνωστὸς και ἀπὸ ἄλλα ἔργα του, ἐπειδὴ ἔχει ὑπογράψει και ἀγγεῖα ἀπὸ ἄλλες φάμπρικες ὅπου, φαίνεται, ἐργάστηκε.

Ἡ μελέτη τῶν κεραμουγγήματων τῆς Κανδιάνας που εὑρίσκονται στὰ μουσεῖα εἶνε ἀρκετὰ ἐνδιαφέρουσα.

Τὸ μουσεῖο του Hôtel Cluny στὸ Παρίσι ἔχει ἔνα μόνο κομμάτι τῆς Κανδιάνας.

Εἶνε ἔνα μεγάλο πιάτο που ἔχει διάμετρο σαράντα ὀκτὼ ἑκατοστὰ μὲ φόντο ἄσπρο γκριζοπὸ στολισμένο μὲ λουλούδια, πουλιά και θηρία γαλάζια, κίτρινα και καφετιά του περσικοῦ τύπου. Δὲν ἔχει οὔτε ἐπιγραφή οὔτε κανένα διακριτικὸ σημάδι· τὸ ἀποδίδει ὁ κατάλογος του μουσεῖου στὸν δέκατο ἔκτο αἰῶνα.

Τὸ μουσεῖο South Kensington τῆς Λόνδρας ἔχει τρία κομμάτια :

1ον) Ἐνα πιάτο μὲ διάμετρο εἰκοσιὸκτὼ ἑκατοστὰ μὲ φόντο ἄσπρο στολισμένο μὲ τριαντάφυλλα, γαρύφαλλα και γυρλάνδες λουλουδιῶν του ροδίτικου λεγομένου τύπου : τὸ ἀποδίδουν στὰ 1620 περίπου.

2ον) Ἐνα μπουκάλι πράσινο μὲ μακρὸ λαμό. Τὸ σῶμα του εἶνε στολισμένο μὲ γαρύφαλλα γαλάζια και καφετιά και κίτρινα λουλουδάκια του περσικοῦ πάντοτε τύπου : και

3ον) Ἐνα ὁμοιο περίπου μπουκάλι πράσινο και γαλάζιο μὲ στολιδία του ἴδιου σχεδίου.

Και τὰ δύο αὐτὰ μπουκάλια μοιάζουν πολὺ. Ἐχουν ὕψος εἴκοσι ἑκατοστὰ και τ' ἀγόρασε και τὰ δύο μαζί τὸ μουσεῖο στὰ 1870. Κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲν ἔχει ἐπιγραφή ἢ χρονολογία.

Στὸ μουσεῖο του Sevres στὸ Παρίσι εὑρίσκονται σπουδαιότερα Κανδιανὰ κεραμουγγήματα. Ἐκεῖ ὑπάρχει μιὰ φρουτιέρα μὲ χαμηλὸ πόδι, στολισμένη στὴ μέση μὲ ἔνα σύμπλεγμα ἀπὸ γαρύφαλλα του περσικοῦ τύπου και μαργαριτὲς πολύχρωμες ὅπου ὁμοῦς ἐπικρατεῖ τὸ μελιτζανὶ βαθὺ χρῶμα. Γύρω στὸ σύμπλεγμα αὐτὸ εἶνε ζωγραφισμένα τρία κεφαλάκια ἀγγέλων, χωρισμένα τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο μὲ ἀρμονικὰ συμπλέγματα πάλι ἀπὸ γαρύφαλλα και μαργαριτὲς. Ἡ διάμετρος του δίσκου τῆς φρουτιέρας εἶνε εἴκοσι ἐπὶ ἑκατοστὰ, φαίνεται δὲ τὸ ὅλον νά εἶναι καλῆς ἐποχῆς καὶ ἐπιμελημένης τέχνης.

Ἄλλο κομμάτι του ἴδιου μουσεῖου εἶνε ἔνα πιάτο που ἔχει διάμετρο εἴκοσι τέσσαρα ἑκατοστὰ και εἶνε στολισμένο μὲ λουλούδια και πουλιά χρωματισμένα ὅλα σὲ δύο τόνους, γαλάζιο και σκούρο θαλασσί, τὸ φόντο εἶνε ἄσπρο γυαλιστό.

Και τρίτο κομμάτι εἶνε μιὰ φρουτιέρα, τῆς ὁποίας λείπει τὸ πόδι και τῆς ὁποίας ἢ διάμετρος του δίσκου εἶνε εἴκοσι ἐξ ἑκατοστὰ.

Ὁ δίσκος αὐτὸς στολιζεται μὲ κλαδιά και γαρύφαλλα πολύχρωμα ὅπου ὁμοῦς ἐπικρατεῖ τὸ γαλάζιο ἀνοιχτὸ χρῶμα, ἢ ὅλη δὲ διακόσμησης εἶνε καθαρὰ περσική. Πίσω ἀπὸ τὸ δίσκο ὑπάρχει ἢ μάρκα :

P. Chandiana 1633 M. G. V.

Τὸ σπουδαιότερο αὐτὸ κομμάτι εἶνε τὸ μόνο γνωστὸ, σὲ δημόσιες τουλάχιστον συλλογές, που φέρνει τὸ ὄνομα τῆς φάμπρικας και ἰδίως χρονολογία τὸ 1633. Τὰ γράμματα M. G. V. φαίνεται μᾶλλον νά εἶνε ἢ ὑπογραφή του τεχνίτη.

Ὁ C. D. E. Fortnum λέγει ὅτι γνωρίζει ἄλλα δύο σὲ ἰδιωτικὲς συλλογές μὲ χρονολογία, τὸ ἔνα 1620 και τὸ ἄλλο 1637, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ ὄρισμένως νά εἰπεῖ ὅτι εἶνε και αὐτὰ προϊόντα τῆς Κανδιάνας ὅπως ὁ δίσκος του Sevres που φέρνει τὸ ὄνομα Chandiana ὀλόγραφο.

Τὸ πιάτο μὲ τὴν ἐπιγραφή PA. CROSA που ἀναφέραμεν πάρα πάνω ἀνήκει στὸ μαρκήσιο Azeglio, και παρὰ ὅσα λέγει ὁ Chaffers δὲν εἶνε βέβαιο ἂν εἶνε γνήσιο Κανδιανὸ ἢ ἄλλης φάμπρικας.

Ὅποτε ἀπὸ τὰ λίγα γνωστὰ κεραμουγγήματα τῆς Κανδιάνας ἔνα μόνο ἔχει τὸ ὄνομα του ἐργοστασίου, και μιὰ μόνο χρονολογία μὲ βεβαιότητα μπορεῖ νά ὀρίσει τὴν ἐποχή που ἐργάστηκε τὸ ἐργοστάσιο αὐτὸ.

Τί ἦταν ὁμοῦς αὐτὸ τὸ ἐργοστάσιο και γιατί μιμήθηκε ἐκεῖνη τὴν ἐποχή περασμένη τέχνη, σχεδὸν ἐντελῶς ξεπεσμένη ; ἀκόμη δὲν ἐστάθηκε δυνατόν νά ἐξηγηθεῖ.

Πολλοὶ δὲν παραδέχονται πὸς ὑπῆρξε ποτὲ πόλις που λέγονταν Κανδιάνη, στὴν Ἴταλία, και τότες πᾶ χάνονται σὲ ὑποθέσεις. Ὁ Μαρκήσιος Azeglio ὑποθέτει ὅτι ἢ λέξις Κανδιάνη πρέπει νά ἀποδοθεῖ στὸ εἶδος του στολισματος αὐτῶν τῶν κεραμουγγήματων. Ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνη τὴν ἐποχή θὰ ἔγινε ἴσως μεγάλη εἰσαγωγή στὴ Βενετία ἀπὸ τὴν Κρήτη (Ἴταλικά Candia ἢ Chandia κατὰ τοὺς Βενετούς), ἀπὸ τὰ λεγόμενα ροδίτικα κεραμουγγήματα που εἶχαν γεμίσει τὰ νησιά του Αἰγαίου, ὅτι δὲ ἐπειδὴ αὐτὰ θὰ ἦταν ἀρκετὰ ἀκριβὰ προσπάθησαν σὲ διάφορα Ἴταλικά ἐργοστάσια νά τὰ μιμηθοῦν γιά νά ὀφεληθοῦν ἀρκετὰ, πωλοῦντες τα φτηνότερα ἀπὸ τὰ γνήσια ἀνατολίτικα. Ἡ προσπάθεια ὁμοῦς αὐτὴ δὲν φαίνεται νά ἐπέτυχε και σταμάτησε ἢ παραγωγὴ γι' αὐτὸ εἶνε και τόσα λίγα τὰ γνωστὰ κεραμουγγήματα αὐτοῦ του εἴδους ἂν τὰ συγκρίνει κανεὶς μὲ ὅσα γνωρίζουμε ἀπ' τὶς παραγωγές τῶν ἄλλων γνωστῶν ἐργοστασίων τῆς Ἰταλίας ἐκεῖνης τῆς ἐποχῆς.

Ἡ λύσις αὐτὴ του ζητήματος εἶνε ἀρκετὰ πιθανή, μπορεῖ δὲ ἀριστα νά ταιριάζει και μὲ τὴν ἄλλη λύσι που ἔδωκαν εἰς τὸ ζήτημα ἄλλοι που τὸ ἐμελέτησαν.

Αὐτοὶ λέγουν ὅτι ὑπῆρξε και ἐργάστηκε ἐργοστάσιο μὲ τὸ ὄνομα Κανδιάνη, διότι ἢ ὁμοιογένεια ὅλων τῶν γνωστῶν κεραμουγγήματων τῆς παραγωγῆς αὐτῆς, στὴν πᾶσι, στὰ χρῶματα και στὴν τεχνολογία, δὲν μπορεῖ νά εὑρεθεῖ τόσο τέλεια στὶς παραγωγές πολλῶν χωριστῶν ἐργοστασίων, ἀλλὰ εἶνε τὸ ἰδιαιτέρο χαρακτηριστικὸ ἐνὸς μονάχου κέντρου παραγωγῆς ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἐκεῖνοι που ὑποστηρίζουν τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς μονάχου ἐργοστασίου γιά τὰ κεραμουγγήματα τῆς Κανδιάνας δὲν εὑρίσκουν πόλι στὴν Ἰταλία μὲ τέτοιο ὄνομα, ἀποδίδουν τὸ ὄνομα αὐτὸ σὲ οἰκογένεια ἢ ὅποια μὲ τὰ ἔξοδά της ἐγκατάστησε ἔνα τέτοιο ἐργοστάσιο κεραμοργίας γιά ἐπιχείρησι ἢ γιά τὸ κέφι της. Καὶ ἀλήθεια, εἰς τὴν Βενετία εἶνε ἀπὸ τὸν 9ον αἰῶνα γνωστὴ ἢ οἰκογένεια Candiano, τῆς ὁποίας μέλη ἔγιναν Δόγηδες και διέπρεψαν στὰ πλοῦτη και στὴν ἀριστοκρατία του τόπου τους.

Δὲν εἶνε ἀπίθανο ἢ οἰκογένεια αὐτὴ νά ἴδρυσε ἐργοστάσιο κεραμοργικό, πρᾶγμα ἀρκετὰ συνειθισμένο τότε στὴν Ἰταλία, νά τὸ ἴδρυσε δὲ στὴ Βενετία ἢ στὰ περίχωρα τῆς πόλεως, πιθανόν και κοντὰ στὴν Padova, και ἢ παραγωγὴ του ἐργοστασίου αὐτοῦ νά ἔφερε τὸ ὄνομά της, ἂν και τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας αὐτῆς γράφεται Candiano ἐνὸ ἢ μάρκα της φάμπρικας γράφεται Chandiana. Ἴσως αὐτὴ ἢ ὀρθογραφικὴ διαφορὰ νά μὴ ἔχει σπουδαιότητα και νά μὴ εἶνε ἀπίθανη ἢ σχέσις αὐτῆς τῆς οἰκογενείας Candiano μὲ τὰ κεραμουγγήματα αὐτὰ.

"Υστερα απ' τις δύο αυτές θεωρίες έρχεται και τρίτη πιο κατηγορηματική.

Ο Urbani de Gheltof λέγει ότι Κανδιάνη ήταν γνωστή τοποθεσία έξω από την Ραδόνα όπου υπήρχε μοναστήρι και μερικές κατοικίες χωρικών τριγύρω. Οι καλόγεροι έβαλαν στο νου τους να φτιάξουν κι αυτοί, όπως γίνονταν παντού τότε στην Ιταλία, κεραμοουργήματα. Έκαναν τα έξοδα και μεταχειρίστηκαν τους γειτόνους χωρικούς για εργάτες.

Ο M. L. Solon αναφέρει την γνώμη του Gheltof και λέγει ότι στα 1604 ένας καλόγερος του μοναστηριού, Padre Pietro da Verona, έγραψε σε κάποιο φίλο του στην Ραδόνα, που είχε φαίνεται τα μέσα, ζητώντας να εφέρει δουλειά στην πόλη για τρεις τεχνίτες κεραμοουργούς απ' τους δικούς του, ένα σχεδιαστή και δύο ζωγράφους. Ο καλόγερος έλεγε στο γράμμα του ότι οι δουλειές πάν πολύ βραχιά, και οι τρεις αυτοί κεραμοουργοί δεν μπορούν πια να συντηρηθούν εκεί από την τέχνη τους, γιατί τα προϊόντα του έργοστασίου δύσκολα πουλιούνται.

Χωρίς να μπορεί κανείς να διαφεύσει έντελως την ουσία αυτού του γράμματος, έν τούτοις πρέπει να απορήσει, γιατί είνε πολύ παράξενο να εθρίσκεται το έργοστάσιο αυτό σε τέτοια χιλιά στα 1604 και στα 1633 να φτιάχνει ακόμα έργα τέλεια και ώραία σαν την χρονολογημένη φρουτιέρα του Μουσείου του Sevres.

Αυτή η φρουτιέρα πρέπει να μάς κάμει να παραδεχθούμε ότι οι δουλειές του έργοστασίου διορθώθηκαν από τα 1604 ως τα 1633 και ότι καλοδουλέψαν εκεί τουλάχιστον ακόμα είκοσι έννεα χρόνια, γιατί το έργο αυτό του 1633 δεν δείχνει καμιά ξεπεσούρα, είνε μάλιστα δυνατό και πλουσιοφαγμένο.

Αν διορθώθηκαν όμως τα οικονομικά του έργοστασίου σ' αυτά τα είκοσι έννεα χρόνια και καλοπουλήθηκαν τα προϊόντα του, πώς να εξηγήσει κανείς γιατί τόσο λιγοστά απ' αυτά μάς περιεσώθηκαν απ' όλα εκείνα που μ' αφθονία θα βγάλαν σε πούλησι, γιά να σωθούν απ' την οικονομική καταστροφή που τους άπειλούσε στα 1604.

Όλα αυτά βέβαια δεν θέλουν να πουνε ότι η πληροφορία του Gheltof που όρχει θετικά το μέρος που εγγράστηκε το έργοστάσιο αυτό δεν είνε και σωστή.

Είνε πολύ πιθανόν τα κεραμοουργήματα αυτά να κατασκευάστηκαν στα περίχωρα της Ραδόνα από χωρικούς γειτόνους κάποιου μοναστηριού του οποίου μερικοί καλόγεροι τους δείξαν την τέχνη γιά ιδιωτική επίχειρησή τους.

Το γράμμα όμως του Padre Pietro da Verona με τις οικονομικές του πληροφορίες δεν φαίνεται και απόλυτως σύμφωνο με τα πράγματα.

Επειδή γεωγραφική όνομασία Κανδιάνη είνε άγνωστη, αναφέρεται δε μόνο από τον Gheltof, η γνώμη του Μαρκησιού Azeglio δεν πρέπει να απορριφθεί έντελως και δεν είνε άπίθανο οι καλόγεροι που άπεδέχτηκαν τον περσιζό τύπο των κεραμοουργημάτων που τους ήρχονταν απ' την Κρήτη γιά να φτιάξουν τα δικά τους, να τους έδωσαν το όνομα Κανδιάνη γιά ρεκλάμα.

Μαγιόλικες, απ' το Ίσπανικό νησί Μαγιόρκα, ονομάστηκαν άμα πρωτοβγήκαν τα Ίταλικά κεραμοουργήματα, γιατί τότες να μη παραδεχθεί κανείς ότι τα προϊόντα μιας ιδιωτικής επίχειρήσεως κάποιου μοναστηριού κοντά στην Ραδόνα ονομάστηκαν «Κανδιάνες», διότι όμοιάζαν με τα φημισμένα κεραμοουργήματα που ήρχονταν τότες στη Βενετία απ' τα νησιά και ιδίως απ' την Κρήτη (Candia, Chandia).

Όπως δήποτε οι απομιμήσεις της Κανδιάνης είνε ζήτημα αξιο μελέτης γιά εκείνον που ένδιαφέρεται στην μουσουλμανική κεραμοουργία. Είνε η μόνη προσπάθεια που άπέτυχε, άλλωστε, άπομιμήσεως άνατολικής τέχνης. Το να άποτύχει δε στην προσπάθεια αυτή η Ίταλική κεραμοουργική βιομηχανία που είχε τόσα μέσα και που μπόρεσε να φθάσει γιά τα προϊόντα του είδους της σε τελειότητα, άποδεικνύει το καλλιτεχνικό μεγαλείο της μουσουλμανικής άγγειοπλαστικής, η οποία ως σήμερα τουλάχιστον στέκεται μοναχή της επί κεφαλής της κεραμοουργικής τέχνης, της οποίας άποτελεί την τελειότερη εκδήλωση.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΣΕ ΚΑΠΟΙΑ ΒΙΒΛΙΑ.

[Στο βιβλίο αυτό ένώσω σκέψεις και παρατηρήσεις που έσημείωνα στο χαρτί από καιρό σε καιρό διαβάζοντας ένα βιβλίο και που θα τις έλεγα σαν κουβέντες σε μερικούς φίλους αν είμουν κοντά τους και δε βρισκόμουν μόνος, μακριά. Σάν κουβέντες που θα μπορούσαν οι περισσότερες να γίνουν άφορητή γιά πλατιές μελέτες, που θα παρακινούσαν κάποιους να σκεφτούν, να διακρίνουν, να ξεχωρίσουν, να ταξινομήσουν, σαν κουβέντες τέλος γιά μια νέα τέχνη, που βλέπω να γλυκοχαράζει στον τόπο μας. Τέχνη, που άφου έλευθερώθηκν από τα χέρια των ψευτοκαθαρευουσίων χάρη στις γενναίες προσπάθειες των δημοτικιστών, — ή αλήθεια είν' αλήθεια — έλευθερώνεται τώρα κι από τα χέρια των δημοτικιστών με τα ιδανικά τα ρωμέϊκα και γίνεται αληθινά καθαρή ή καθαρεύουσα στην ουσία, βαθιά. Γίνεται αυτό που πρέπει να είνε: Έλληνική!]

Το γλωσσικό ζήτημα το έλυσαν βέβαια οι δημοτικιστές, μά το έλυσαν θεωρητικά. Τη λύση του δεν εστάθησαν ίκανοί να την επιβάλουν στο κοινό με τα έργα τους γιατί, ποιός λιγότερο, ποιός περισσότερο, όλοι είναν κακού γούστου συγγραφείς. Η λαιμαργία τους τους έφαγε. Και μού φαντάζον τώρα σαν κάποιον άλανιάρηδες, — σαν τους δικούς σου, Δημοσθένη Βουτυρά! — που έχουν μέρες να πιούν κρασί γιατί είνε άδέκαροι, πανί με πανί κι έξαφνα κάποιος τους προσκαλεί και τους άνοίγει μπροστά τους ένα βαρέλι και τους λέει: Πιείτε! Και πίνουν, γίνονται σκουπί στο μεθύσι κι' άρχίζουν να λένε ότι τους κατέβει. Έτσι κι αυτοί ριχτηκαν επάνω στο γλωσσικό όλικό το όποιο έφεραν στην επίφανεια οι διάφορες γλωσσικές έρευνες που έγιναν έξαφνα άφρονες μέσα σ' ένα μικρό σχετικώς διάστημα κι άρχισαν ν' άρπάζουν λέξεις και φράσεις κακόζηλες, ύποπτες, άχρηστες, ύπερβολικές, των άκρων. Τους έλλειπε το μέτρο. Και προάπαντον τους έλλειπε το γούστο.

Τη λύση λοιπόν του γλωσσικού ζητήματος θα την επιβάλει στο κοινό, όριστικά πλέον, το γούστο των καλών συγγραφέων και ποιητών, τα έργα των αληθινών κλασικών, — κλασικών και στην ουσία και στη μορφή. Με τη σκέψη τους τη διανυή, με τη γλώσσα τους την επιμελημένη, την εύγενή, την έλληνοπρεπή, την καθαρεύουσα, όχι με τη σημασία πια που της δίνουν σε μάς οι δημοτικιστές κι οι ψευτοκαθαρευουσianoί, μά με τη σημασία που έχει σε άλλα έθνη, τα όποια δεν έχουν πια γλωσσικά ζητήματα, όπως λ.χ. στη Γαλλία: La langue pure.

Ελάχιστοι βοήθησαν γι' αυτή την εξέλιξη — την άλλωστε μοιραία — κι αυτοί άσυνείδητα, χωρίς να το θέλουν. Κι αυτό ίσα-ίσα θα το ίδουμε στις κατοπινές σελίδες. Κι ο Σολωμός, κι ο Παλαμάς, κι ο Μαρτζώκης, κι ο Γρυπάρης, κι ο Παπαδιαμάντης. Πιο πολύ ίσως ο άξέχαστος Χρηστομάνος. Κι ακόμα πιο πολύ, γιατί με συνείδηση και περίσκεψη εγγράστηκαν γιά τέτοιο εύγενικό, ύψηλό όνειρο, άπολυτωτικό της άλανιάρικης αντίληψης στη γλώσσα και στην τέχνη, ο Κάλβος άμεσα με τα μέτρα του και την έλληνοπρεπεία του την άνόθευτη και έμμεσα με τη γλώσσα του γιατί είνε άναρχική, ο Παπαντωνίου με τον συγγραπτικό πάντα αισθηματικό ρομαντισμό του, ο Χαντζάρας με τα δροσερά του ειδύλλια και προάπαντον οι μεγάλοι και οι μόνοι νεοέλληνες διδάσκαλοι, ο Φώσκολος κι ο Ζάν Μορέας με τ' άθάνατα παραδείγματά τους.

Γιά όλους αυτούς μια μέρα άπειρη θα είνε η εύγνωμοσύνη εκείνων που θα χαιρόνται να βλέπουν τη γλώσσα μας άποκαταστημένη στην παλιά της εύγένεια και στη διαύγειά της.

✱

Προτού να μπούμε στις κουβέντες αυτές, που είνε σαν επίλογος σε κάποια βιβλία, δικά μου και άλλων που βγήκαν ως τα τώρα, σε κάποια προσπάθεια που έγινε τα τελευταία χρόνια γιά το δημιούργημα μιας νεοελληνικής τέχνης, θάθελα να τονίσω με όλη μου τη δύναμη πώς σκοπός μου δεν είν' εδώ να πικράνω όποιοδήποτε συγγραφέα ή ποιητή, που άπεναντίας μάλιστα μόνο σεβασμό κι εχτίμηση νοιώθω γιά την εργασία του. Προϋποθέτει, άλλωστε, τόσους άγώνες και τόση άπογοήτευση κάθε εργασία. Κι αν πικραθού, το λάθος δε θα είνε τόσο δικό μου όσο των ίδιων, των άδυσώπητων πραγμάτων. Έκείνα ίσα-ίσα που με πίκραναν κι έμένα όταν άνακάλυφα έξαφνα προτού γράψω το «Απολλώνιον Άσμα» μου πώς όλες οι προηγούμενες μου προσπάθειες είναν σε βάση σαθρή στηριγμένες. Σκοπός μου σήμερα είνε ένας και μόνος: πώς να βοηθήσω να βγούν κι οι άλλοι από την πλάνη τους, αν τους μένει ακόμα καιρός γιά τέτοιο πράγμα, και πώς επάνω από τ' άσημαντα πρόσωπα μας — που σήμερα είνε και άφριο δεν είνε — να επιβληθεί η αλήθεια. Κι η αλήθεια είνε ότι ο Έλληνας ποιητής πρέπει από δω κι εμπρός να εργάζεται πλέον με τη φροντίδα πώς να εύγενεύσει τη γλώσσα μας, ξεχωρίζοντας το στίχο από την ήρα, και πώς, άποτινάζοντας τις βάρβαρες επιδράσεις, είν' αυτές έρχονται απ' έξω, είτε από μέσα, να επιστρέψει πρὸς την άπλή όμορφιά των αρχαίων μας, που δεν τη δίνουν βέβαια οι ψευτοδιονυσιακές κραυγές και οι θεατρικότητες, αλλά η άπολλώνια ήρεμία σε μια Σωκρατική συγκέντρωση.

Είπε καιρός; πιά ποῦ ἡ δημοτικιστικὴ ἀντίληψη στὴ γλῶσσα μας στὴν τέχνη μας καὶ στὴ ζωὴ μας διαδέχτηκε τὴν ἄλλη τὼν ψευτοκαθαρευουσιάνων. Σήμερα ἐρχεται ἡ σειρά νὰ βασιλέψει κι' ἡ ἀληθινὴ μας ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΑ, ἡ ἀντιρωμέικη, ἡ ἀντιμαλλιαρική, ἡ ἀντιφράγκικη ἢ μόνη τέλος ποῦ ἔχει δικαιώματα ἀπαράγραφα νὰ βασιλέψει στὴν ψυχὴ καὶ τὸ νοῦ ἀνθρώπων ποῦ, ξυπνώντας κάθε μέρα, μαζί με τὸ χαμόγελο τῆς ροδόπεπλης χαρραγῆς, ἀντικρούζουν καὶ τὴ μετόπη ἐνὸς ἀρχαίου ναοῦ.

Κι αὐτὸ πλέον δὲν τὸ εἶπαν μερικοὶ ἄλλοι, ποῦ ἐκαυχῆθηκαν ἄλλοτε πὼς ὄλα πρῶτοι τὰ εἶπαν. Αὐτὸ τὸ λέω πρῶτος ἐγὼ μετὰ τὸ «Ἀπολλώνιον Ἄσμα», τὴν «Λιολικὴ Ἄρπα» καὶ τὸ παρὸν βιβλίον ποῦ εἶνε καὶ τὸ μανιφέστο μου.]

ΣΕΠΤΕΜ. 1919

1

Ἡ Ἱστορία τῶν Φιλολογιῶν ὅλου τοῦ κόσμου μας δείχνει πὼς ἡ παρακμὴ στὴν τέχνη ἀρχίζει ἀπὸ κεῖ ποῦ ἀρχίζουν οἱ μανιερισμοί, τὰ ὑπερβολικὰ χενίσματα τοῦ στίχου, τὰ κεντίδια, τὸ πολυχάιδεμα.

2

Ὅταν κανεὶς δὲν εἶνε ποιητὴς, μετὰ ὅλες τὶς θεωρίες ποῦ μπορεῖ νὰ γερήσει τὸ κεφάλι του, δὲ θὰ κατορθώσει νὰ γράφει οὔτε ἓνα στίχο ἀληθινό. Ἡ προσποίηση καὶ τὸ ψέμα θὰ τὸν προδίδουν σὲ κάθε του βῆμα.

Ἔστερ' ἀπὸ καιρὸ εἶδα μιὰ σκέψη τοῦ Γκαίτε ποῦ ἐκράζει τὸ ἴδιο:

«Σὲ ποιούς, λέει, νὰ εὐχηθῶ μιὰ καλλίτερη τύχη; Στὰ φτιασμένα ἀπὸ μελέτες ταλέντα. Τοὺς λείπει ἐτούτο, τὸ ἄλλο, τὸ οὐσιώδες... Ἰδρώνουν καὶ κοπιᾶζουν, χωρὶς νὰ μποροῦν νὰ φτάσουν σὲ τίποτε».

Αὐτὸ ταιριάζει καὶ σὲ ὅλες τὶς τέχνες: ταιριάζει καὶ στὴν πολιτικὴν.

3

Τὸ μεγαλειότερο κακὸ τοῦ αἰῶνα μας εἶνε ἡ μόδα. Τὴν ἀκολουθοῦν ὄχι μόνο τὰ παιδιά, μὰ κι οἱ γέροι. Στὴν Ἑλλάδα μάλιστα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο μέρος. Τὶς Μούσες τῶν ἀρχαίων τίς διαδέχτηκαν αὐτὴ καὶ μόνη. Ὑπάρχουν πολλὰ ταλέντα ποῦ ἔπασαν φριχτὰ θύματά της.

Ἄραγε ὁμως εἶταν πραγματικὰ ταλέντα ἀφοῦ ὑποδουλώθηκαν μετὰ τέτοιαν εὐκολία στὴ μόδα;

4

Θυμᾶμαι πάντα μιὰ βαθιὰ σκέψη τοῦ Μορεᾶς: — ἀλλὰ καὶ ποιά σκέψη δὲν εἶταν βαθιὰ τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Ἑλλήνα ποιητῆ; — Μοῦ ἔλεγε: «Μὲ κατηγοροῦν πὼς μιμήθηκα» τὸ Σοφοκλῆ, τὸ Ρακίνα καὶ τὸ Μαλέρμπ. Ἔστο! Αὐτοὶ ὁμως ποῦ τὸ λένε ποιούς ἐμίμηθησαν; Τοὺς πρῶτους τυχόντες ποῦ βγαίνουν καὶ θορυβοῦν γιὰ λίγο χρονικὸ διάστημα» ὡς ποῦ νὰ τοὺς σαρώσει ὁ πρῶτος ἄνεμος τοῦ καιροῦ».

Ἡ σκέψη του αὐτὴ εἶνε σὰ νὰ ἔγινε καὶ γιὰ ὅλους τοὺς δικούς μας, χωρὶς σχεδὸν ἐξαιρέση.

5

Ἔνας δικός μας — λέω δικός μας ἐπειδὴ ἔγραψε στὴ γλῶσσα μας — ἀλλοῦς ὁ μόνος δικός μας, τὸ ξαναλέω, εἶνε ὁ Μορεᾶς, — εἶπε κάπου: «Εἶμαι μαθητὴς τῶν μαθητῶν μου!»

Ὁραῖο δασκαλικὸ κόλπο. Ὁμως μ' αὐτὸ δὲ δείχνει τάχα πὼς εἶνε ἀπὸ κείνους ἴσα-ἴσα ποῦ ἐκαταδίκασεν ὁ ἀθάνατος ποιητὴς τῶν Στροφῶν:

6

Ὁ ἴδιος πάλι ἐπλεξε κάπου τὸ ἐγκώμιο τῶν μεγάλων ποιημάτων — μεγάλων ἐννοῶ σὲ μᾶκρος — μιλώντας γιὰ μεταφυσικὰ συστήματα κι ἄλλα τεράστια πράγματα. Ἐκεῖ μέσα

καταδέχτηκε νὰ πεῖ καὶ γιὰ τὸ Βερλαίν, πὼς ἐπὶ τέλους κάποιο φιλοσοφικὸ σύστημα βγαίνει κι ἀπὸ κείνον ὅσο μικρὸς κι ἂν εἶνε — δηλαδὴ ὅσο κι ἂν ἔγραφε μικρὰ ποιήματα.

Ποῦ νὰ ὑποπτευόταν πὼς σήμερα ἡ Κριτικὴ θὰ ἐταξινόμοιεν ὡς μεγαλειότερους ποιητὴς τοῦ περασμένου αἰῶνα στὴ Γαλλία, μόνο ἐξὴ καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὸ Βερλαίν.

Θέλετε νὰ μάθετε ποιοὶ εἶνε οἱ ἄλλοι πέντε; Ὁ Οὐγγώ, ὁ Λαμαρτίνος, ὁ Μυσσέ, ὁ Μπωντελαίρ κι ὁ Μορεᾶς.

Τὸ γιατί αὐτοὶ κι ὄχι ὁ Δεκὸν ντὲ Αἰλ ἢ ὁ Ἐρεντιὰ λ.χ. δὲν ἐξηγεῖται πρόχειρα. Γιὰ νὰ τὸ νοιώσει κανεὶς, πρέπει τὸ γούστο του νὰ ἔχει περαστεῖ ἀπὸ ὄλα τὰ κόσκινα καὶ προπάντων ἀπὸ τὸ κόσκινο τῆς ἀληθινῆς κλασικῆς τέχνης.

7

Θυμᾶμαι κάποτε, εἰχ' ἀγοράσει δύο πολυσέλιδους τόμους, νεοεκδομένους ἀπὸ τὸν «Ἑρμὴ τῆς Γαλλίας» τῶν ποιημάτων τοῦ Ἀμερικάνου ποιητῆ Οὐίτμαν κι εἶχα πάει στὸ Λουξεμβούργο ἐκάθησα ἐκεῖ σὲ μιὰ καρέκλα κι ἀρχισα νὰ διαβάζω.

Ἡ ἀνάγνωση τῶν σελίδων του με στενοχωροῦσε. Τὸ αἶσθημά μου τὸ ἑλληνικὸ ἐναντιονόταν νὰ δεχτῆ τέτοιους εὐκόλους ὀρματισμούς. Ἀλλὰ μόλις ποῦ ἐτολμοῦσα νὰ τὸ ὁμολογήσω καὶ στὸν ἑαυτό μου. Ἔνας τέτοιος ποιητὴς γιὰ τὸν ὅποιο χαλὰ ὁ κόσμος παντοῦ καὶ στὴν Ἑλλάδα ἀκόμα; Ἐγὼ θὰ φταίω ἴσως, ἔλεγα. Κι ἐπέιξα τὸν ἑαυτό μου νὰ τὸν διαβάζω.

Τὴ στιγμὴ ἐκείνη πέρασε ὁ Μορεᾶς. Με ρώτησε τί διαβάζω καὶ τοῦ πρότεινα τοὺς δύο τόμους.

— «Θὰ εἶταν προτιμότερο μοῦ εἶπε, σὰν τοὺς εἶδε, νὰ μασήσει κανεὶς κοτρόνια, παρὰ νὰ διαβάσει τέτοια ποιήματα!»

Ἡ παρατήρησή του δὲν ἔκανε παρὰ νὰ στερεώσει τὴν πρώτη μου πεποίθηση καὶ νὰ μ' ἐμποδίσει νὰ πάρω κι ἓναν ἄλλον κατήφορο τῆς μόδας — ἔχει, ἀλλοίμονο, τόσους κατήφορους ἡ μόδα!...

Τὴν ἄλλη μέρα τοὺς ἐπούλησα σ' ἓνα παλαιοπωλεῖο. Ἀπὸ τότε πέρασαν χρόνια, μὰ δὲ μετάνιωσα γιὰ ὅ,τι ἔκανα κι οὔτε πρόκειται νὰ μετανιώσω.

Γιὰ πόσα βιβλία καὶ γιὰ πόσους ποιητὴς δὲ θὰ συμβούλευα σήμερα τοὺς νέους νὰ κάνουν ὅ,τι ἔκανα ἐγὼ γιὰ τὸν Ἀμερικάνο ποιητῆ.

Ἡ ζωὴ εἶνε τόσο λίγη! Γιατὶ νὰ χάνει κανεὶς τὶς ὡραίες ὥρες του διαβάζοντας ἔργα ποῦ μόνο κακὸ μποροῦν νὰ κάνουν στὸ γούστο του.

8

Μιὰν ἄλλη φορὰ, κρατοῦσα στὸ χέρι μου τὶς «Ὁδῆς» τοῦ Κάλβου. Κι ὁ Μορεᾶς σὰν τίς εἶδε μοῦ εἶπεν:

— «Ὁ Κάλβος! Δὲν εἶνε βέβαια μεγάλος ποιητὴς, μὰ μπορεῖ νὰ ὠφεληθεῖ ἓνα νέο. Ὑπάρχουν ἄλλωστε ἐδῶ κι ἐκεῖ στίς ὠδῆς του καλὲς στροφές.»

Τόσο μόνο μοῦ εἶπε γιὰ τὸν ποιητῆ τῶν «Ὁδῶν». Γιὰ τὸ Σολωμὸ εἶχε μετρία ἰδέα. Προπάντων δὲν ἀνεχόταν τὴ γλῶσσα του. Κι αὐτὸ ἐξηγεῖται εὐκόλα.

9

Ἡ ἀλήθεια εἶνε πὼς ὁ θαυμασμὸς μερικῶν γιὰ τὸ Σολωμὸ προέρχεται περισσότερο ἀπὸ ἓνα εἶδος μυστικισμοῦ, ἀπὸ ἓνα εἶδος ὑποβολῆς. Θαυμάζουν κάποια ποιήματά του ποῦ δὲν ἔγιναν, γιατί εἶταν ἀδύνατο νὰ γίνουν γιὰ λόγους ποῦ θὰ ἐξηγήσω, ἐλπίζω, σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον ἢ στοὺς «Μικροὺς Περικλάτους» μου.

10

Πρέπει νὰ εἶνε πολὺ δυνατὸς ὁ καλλιτέχνης ἐκεῖνος ποῦ μπορεῖ νὰ περνᾷ χωρὶς νὰ βλέπει κάθε τόσο τὸνομά του στίς ἐφημερίδες, ποῦ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἓναν κύκλο κατὰ

συνθήκη θαυμαστών και ζει μόνος, συγκεντρωμένος στον έαυτό του, μέσα στους κόσμους του τούς φωτισμένους από το «φώς των λογισμών του.»

11

Υπάρχει κλασικισμός και κλασικισμός. Ο Γκαίτε δεν έφτασε παρά στον έπαρχιακό κλασικισμό: το δωρικό και το ρωμαϊκό. Για ένα γερμανό είνε κι αυτό κατ'ί' είνε πολύ. Ο Μορεάς σε κάποιες του γραμμές σκόρπιες στα άρθρα του και προπάντων σε πολλές του κουβέντες έκανε έναν τέτοιον ύπαινιγμό. Ο ίδιος μου είνε κάποτε έμφαντικά πώς ο Πίνδαρος είνε Θηβαίος.

12

Ίδου μιá συνταγή, που άμα την έχτελέσει κανείς μπορεί να γίνει όχι μόνο συμπαθής, μά και μεγάλος ποιητής στον τόπο μας:

Κάθε μορφωμένος Κύριος, που θέλει ν' αποχτήσει δόξα ποιητή, δεν έχει παρά να πει μέσα του:

— Θα γράψω κι εγώ ένα—δυό στίχους το μήνα και θα τους δουλέψω άλλον ένα μήνα, ώστε στο τέλος του χρόνου νάχω έτοιμους για δημοσίεμα, έξη τουλάχιστο στίχους. Μιά ιδέα θα μου έρθει όπως και νάχει· μά και να μη μου έρθει, την ψαρεύω από κάπου, απ' τη Μυθολογία, απ' τη Ρωμαϊκή Ιστορία ή απ' όπουδήποτε άλλου!—

Έτσι άς είνε βέβαιος πώς θα βγούνε περιοδικά να τον λιβανίσουν για πρωτότυπο, μεγάλον ποιητή. Μήπως το ίδιο δεν έγινε και για τόσους άλλους ενδόξους πλέον;

13

Σε φίλο μου, λάτρη της νεοελληνικής ποιήσης και γυμνασμένον όσο λίγοι να καταλαβαίνει και να διακρίνει το ύφος του κάθε μας ποιητή έψιθύρισα το στίχο αυτόν:

«Κι έκανες άνθη κόκκινα το αίμα της καρδιάς μου».

Και έπειτα αυτόν:

«Κόσμοι αγαθοί και σιγανοί και μυριαγαπημένοι».

και μου είνε χωρίς δισταγμό:—Είνε σίγουρα στίχοι του Σολωμού.

Ποιός δέ θα γελιόταν;

Και όμως δεν είνε. Είνε στίχοι από το Κρητικό Θέατρο, από το Γύπαρη.

Αυτό δείχνει από που ο Σολωμός έπηγε κι έγύρευσε να μορφώσει το ύφος του: Από τα έργα της πιό παρδαλλής προέλευσης και του πιό άμφίβολου γούστου, που έγεννήθηκαν στην περιπετειώδη γλώσσα μας.

14

Για να είμαι δίκαιος πρέπει να πω πώς ο Σολωμός τουλάχιστον έπροσπάθησε να πνευματοποιήσει (για να μεταχειριστώ τη λέξη του) τον κρητικό στίχο και το έκατάφερεν ως ένα σημείο καθώς μας δείχνουν έλάχιστα κάποια κομμάτια του «Κρητικού» του και των «Ελευθέρων Πολιορκημένων» του. Οι άλλοι όμως, οι σύγχρονοι μας, που θέλησαν να μιμηθούν το παράδειγμα του διδασκάλου των, τον άποξελαίκεσαν σε τέτοιο βαθμό που κι ο άναγνώστης με το εύκολότερο γούστο είν' άδύνατο ν' άνεχθει την πλαδαρότητά τους και τη μονοτονία τους.

15

Διαβάξω στην Ιστορία της Γαλλικής Φιλολογίας του Λαγρό:

«Είνε κακό πράγμα για τους ποιητές να εργάζονται επάνω σε θεωρίες από τα πριν σταματημένες και να σκλαβώνουν το πνεύμα τους στη μεθοδική εφαρμογή ενός συστήματος. Είνε πολύ προτιμότερο, οι θεωρίες να βγαίνουν από τα έργα.»

Αυστηρώς ο Σολωμός δέ θα είνε υπ' όψη του τέτοια σοφή συμβουλή, όταν έπερτε

στο λαβύρινθο των θεωριών του, που τον έκαμε να μη μπορέσει να τελειώσει ούτε ένα από τ' άρχιμισμένα του ποιήματα.

16

Ποιητής μεγάλος στην Ελλάδα θα είνε εκείνος που θα γίνει όχι μόνο διδάσκαλος σε μερικούς νέους συμπατριώτες του, αλλά και σε πολλούς ξένους. Οι άλλοι θα είνε συμβατικά μεγάλοι, όπως υπήρξεν ως τα χτές κι ο Σολωμός.

17

Με το Μαβίλη τελειώνει μιá σχολή στην ποιήσή μας: Η έπτανησιακή. Ο ίδιος συμβολίζει την παρακμή της.

Είταν καιρός πιά να τελειώσει.

18

Υπάρχουν άρρωστοι, που προσπαθούν να φανούν γεροί στην τέχνη τους, από υπερηφάνεια. Υπάρχουν γεροί, που καμώνονται πώς είνε άρρωστοι, από πόξα.

Ποιοί από τους δυό αξίζουν τη συμπάθειά μας;

19

Κάποιος, στον όποιον ο Έφταλιώτης έγραψε με λεπτότατη ειρωνία πώς είν' αυτός ο πρώτος που έφερε τον πεσσιμισμό στην Ελλάδα, έδειχνε το γράμμα με αυταρέσκεια. Είταν ευχαριστημένος και όμως... pessimiste!

20

Il ne s'agit point d'être savant; mais d'avoir l'âme profonde.

21

Είνε δύσκολο πράγμα ν' άρνηθει κανείς ιδέες που του στάθηκαν μόλα ταυτα τόσο γόνιμες στο παρελθόν. Εκείνος που μπορεί και το κάνει δείχνει μ' αυτό τη δύναμή του. Κι απ' αυτού άρχίζει ο εξαγνισμός του και το μεγαλείο του.

22

Ο κ. Χατζιδάκης όμως λόγου χάρη δεν είχε ποτέ τη δύναμη ν' αλλάξει ιδέες—που δεν είναν καν και δικές του, άλλ' ιδέες μιás άσοφης συμβατικότητας, μιás πρόληψης.

Ός έρευνητής έπιστήμονας είδεν άμέσως που βρισκόταν ή άλήθεια του γλωσσικού ζητήματος, (και το λέω αυτό γιατί τον θεωρώ έξυπνον άνθρωπο) όμως από άτολμία την έκρυψε την έμάσησε. Φοβήθηκε το ψευτοκαθαρευουσιάνικο περιβάλλον στο όποιον έζούσε, το όποιον είναν πανίσχυρο κι από το όποιον έξαρτόταν ή θέση του και το μέλλον του. Είνε τελοςπάντων αυτή μιá δικαιολογία.

Υστερα, όταν ισχυροποιήθηκε κι εκείνος, θα μπορούσεν ίσως να τολμήσει κάπως να πει άν όχι όλη, τη μισή τουλάχιστον άλήθεια· μά δεν το έκανε όχι πιά από άτολμία, άλλ' από πείσμα μικρού άνθρωπου· γιατί τον είναν άλλοι προλάβει.

Κι έτσι άπόμεινε με τις ιδέες του. Ίδées σαθρές, άστήριχτες που γκρεμίζονται ολόενα. Κι έτσι αυτός που έκολάκεψε μιάν άδυναμία της κοινής γνώμης καταδικάζεται σήμερα απ' αυτήν ως δειλός.

Είνε ή μόνη σκέψη που μπορεί να κάνει κανείς όταν βλέπει τώρα πίσω-πίσω τον κ. Χατζιδάκη να κηρύσσεται για κάποιον άκατόρθωτο συμβιβασμό και να φέρνει ως ύπόδειγμα γλώσσας, τη γλώσσα του κ. Ρέπουλη.

Ο κ. Ρέπουλης δεν πιστεύω να έχει ανάγκη από μιá τέτοια δόξα. Κι ως άρθρογράφος κι ως πολιτικός, έχει στο ενεργητικό του εκείνος πράξεις περιλάμπρες που δέ θα ξεχαστούν ποτέ. Κι οι λόγοι του, ο υπέρροχος, ο δημοσθένιος προπάντων λόγος του που επρόφερε

στη Θεσσαλονίκη, θά μείνει μνημείο για τὸν ἐνθερμο πατριωτισμὸ ποὺ κλείνει μέσα του, τὴν ἀπαράμιλλη τόλμη του (κ. Χατζιδάκη) τὴ δύναμη τῆς περιγραφῆς, τὸν πόνο τοῦ βαθῦ για τὰ κοσταντινικά αἶσχη καὶ τὴν πεποίθησή του τέλος για τὸ ξανασήκωμα τῆς πατρίδας ἀπὸ τὴ λάσπη ποὺ τὴν εἶχαν κυλήσει. Καὶ κανεὶς διαβάζοντάς τον δὲ θά τοῦ περάσει κἂν ἀπὸ τὸ νοῦ νὰ βγάλει ἀπὸ κεῖ μέσα καὶ γλωσσικὸ συμπέρασμα. Τὸ πολὺ-πολὺ θά πει : ὡραία τὴ μεταχειρίζεται καὶ τὴ γλῶσσα αὐτὴ τῆ συμβατικῆ, τῆ μεταβατικῆ ποὺ μέρα τῆ μέρα, ὡρα τὴν ὡρα μεταμορφώνεται, ἀπλοποιεῖται, χαμηλώνει πρὸς τὴ δημοτικὴ. Κι ἀπὸ κεῖ, πέρνοντας τὴ γραμματικὴ τῆς καὶ τὸ συνταχτικὸ τῆς ξανανεβαίνει μὲ τὰ φτερά τῆς καλλισθησίας στὴ γλῶσσα τὴν ὀριστικὴ, τὴν ἀρμονικὴ, τὴ γνησία, τὴν ἑλληνικὴ, τὴν ἀληθινὴ καθαρῶς, ποὺ δὲ μοιάζει στὸ παραμυθρὸ μὲ τὴν ψευτοκαθαρεύουσα τοῦ κ. Χατζιδάκη, τὴν ἀναρχικὴ.

23

Πόσο πιὸ τολμηρὸς καὶ πιὸ εὐσυνειδητὸς ἐστάθηκεν ὡς ἐπιστήμονας ὁ Ψυχάρης ! Αὐτὸς τοῦλάχιστον ἐπῆρε μιὰ γλῶσσα ζωντανή, ὑπαρχτή, ποὺ μιλιέται παντοῦ ὅπου βρίσκεται Ἑλληνισμὸς, ποὺ ἔχει φιλολογικὰ μνημεία μᾶς ὀρισμένης ἀξίας, ὅπως τὰ δημοτικὰ τραγούδια, τὶς παραδόσεις, τὶς παροιμίες, τὴν ἐπιτανησιακὴ ποίηση, τὴν κρητικὴ κ.τ.λ. τὴν ἐστρωσε κάτω, τὴν ἀνάλυσε μὲ τὸ νῦ καὶ μὲ τὸ σίγμα, τῆς βρῆκε τοὺς νόμους τῆς καὶ τοὺς κανόνες τῆς καὶ μᾶς εἶπε :

—Νὰ ἡ γλῶσσα σας!

Δυστυχῶς κι αὐτὸς ἔπαθε τὸ ἀντίστροφο ἐκείνου ποὺ ἔπαθεν ὁ Χατζιδάκης, μὰ σὲ πολὺ βέβαια μικρότερο βαθμὸ. Κι οἱ δύο τους διαλάλησαν στὰ βιβλία τους τὸ ἀξίωμα τοῦ Οὐίθνευ. «Ὁ λαὸς κι ὄχι ὁ ποιητής, ὅπως ἐπίστευαν ἄλλοτε, δημιουργεῖ τὴ γλῶσσα.» Πολὺ καλά. Λαὸς ὅμως για τὸ Χατζιδάκη εἶταν ὁ στενὸς κύκλος ὅπου ἔζησε. Δηλαδή οἱ δασκάλοι, οἱ ἐπάλληλοι κ.τ.λ. Λαὸς για τὸν Ψυχάρη εἶταν ὁ χωριάτης, ὁ ἐργάτης, ὁ ἀγράμματος. Ὁ πρῶτος ἀγκάλιασε τὴν οὐτοπία, ὁ δεύτερος ἐπάτησε κάπως στὴν πραγματικότητα. Ὁ πρῶτος παρερμήνευε τέλεια τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἄγγλου γλωσσολόγου, ὁ δεύτερος ὑπερθεμάτισε.

Ἄν ὁ τελευταῖος ἔλεγε μέσα του : Ναι, καλὰ τὸ λέει ὁ Οὐίθνευ πῶς ὁ λαὸς δημιουργεῖ τὴ γλῶσσα, ἀλλὰ ὁ ποιητής τὴν ἐξευγενίζει μὲ τὴν καλλισθησία του, μὲ τὸ γούστο του, τὸ μουσικὸ του αὐτὴ, τὶς ὑψηλές ἰδέες του, τὸ γλωσσικὸ ζήτημα θά τὸ εἶχε λυμένο αὐτὸς καὶ θά μᾶς εἶχεν ἐπιβάλλει τὴ λύση τοῦ ἀπὸ καιρὸ. Δὲν εἶπεν ὅμως τέτοιο πράγμα καὶ δὲν ἐπῆρε για παράδειγμα του, ὄχι πιά τὸ Δάντη ποὺ εἶνε τόσο μακριὰ μᾶς, ἀλλὰ τὸ Μιστρὰλ καὶ τὴν πλειάδα του στὴν Προβηγγιανὴ γλῶσσα ποὺ εἶνε τόσο κοντὰ μᾶς. Κι ἀντὶ ν' ἀνεβάσει τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, κατέβηκεν αὐτὸς κι ἀκόμα παρακάτω.

Καὶ θά τὴν ἀνέβαζεν ἂν παραδεχόταν τὴν ἐπίδραση τῆς ἀρχαίας, τῆς λογίας γλώσσας, στὴ γλῶσσα τῆ δημοτικῆ, ποὺ ἐξασκήθηκε κι ἐξασκεῖται κάθε στιγμὴ στὸ λεχτικὸ τῆς μέρους, μὰ κάπου-κάπου καὶ στὸ γραμματικὸ καὶ τὸ φθολογικὸ τῆς. Τὴν ἐπίδραση αὐτὴν ὁ Ψυχάρης τὴν περιφρόνησε τὴ θεώρησε μάλιστα καὶ βλαβερὴ, ὀλεθρία. Φοβήθηκε μὴν πάρε διαστάσεις καὶ μᾶς ξαναφέρει στὴν ψευτοκαθαρεύουσα. Πράγμα ποὺ θά εἶταν ἀδύνατο ἐνόσω ὑπάρχει ἡ γλῶσσα ἡ ζωντανή, ἡ ὁποία σὺν κόσμῳ ξέρε νὰ ξεκαθαρίζει ὅ,τι τῆς ταιριάζει ἀπ' ὅ,τι δὲν τῆς ταιριάζει.

Ἐνα μικρὸ παράδειγμα καὶ θά νοιώσει ἀμέσως καθένας τὸ πνεῦμα τοῦ Ψυχάρη. Ὁ λαὸς λέει τὶς λέξεις : μαθές, τολοιπό, τολοιπό. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ λογία λέξη τοιπό. Ὁ Ψυχάρης ἐπροτίμησεν ἐκεῖνες καὶ πέταξε τὴ λογία μὲ ἀγανάκτηση.

Ἄλλοῦ πάλι (!) δὲν τοῦ ἀρέσει ἡ λέξη κατεύθυνση καὶ προσπαθεῖ μὲ κάθε τρόπο νὰ τὴν ἀντικαταστήσει μὲ λέξεις ἢ ἐκφράσεις τοῦ λαοῦ καὶ δικές του φτιασμένες—νομίζει—κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ : καταστάλαξη — τί δρόμο παίρνεις — ποῦ πᾶς — δρόμος — δρομιά (!) — δρομηση (!) — βάδισμα — βάδιση — βαδισιά — καταβαδισιά (!) — καταβάδιση (!) κ.τ.λ.

(¹) «Γράμματα» : Φυλλ. 28-30. Τόμος Γ'. 1916. Σελ. 155.

Κι ὅλ' αὐτὰ γιατί ; Γιατί λέει ἡ κατεύθυνση ἔγινε για νὰ μεταφράσει τὸ γαλλικὸ *direction*, ἢ τὸ γερμανικὸ *Richtung*. Ἐ, καὶ ὕστερα τί μὲ τοῦτο ; Καὶ βέβαια ἔγινε για νὰ μεταφράσει, ὅπως γίνεται καὶ θά γίνεται κάθε μέρα, ὅσπου ἀποχτήσῃ κι ἡ γλῶσσα μᾶς ὅλα τ' ἀφηρημένα οὐσιαστικὰ ποὺ ἐδημιούργησαν γλώσσες παλαιότερες στὴ σκέψη, κι ὅσπου γίνοι πάλι ἱκανὴ νὰ δημιουργεῖ νέα δικὰ τῆς καὶ νὰ τὰ δανείζει μάλιστα στὶς ἄλλες γλώσσες.

Ὅσοσο λησμονεῖ ὁ Ψυχάρης νὰ μᾶς πεῖ ἂν ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα δὲν ἔχει τὶς λέξεις *chemin, cheminement* κι ἕνα σωρὸ ἄλλες ἀντίστοιχες τῶν λέξεων ποὺ μᾶς ἀραδιάζει στὴ λίστα του. Κι ὅμως κρατεῖ καὶ τὴ *direction* γιατί ἡ μία δὲν ἀντικατασταῖται τόσο εὐκόλῃ, ποὺ τὸ νομίζει ὁ ἀφιλοσόφητος, τὴν ἄλλη.

Γι' αὐτὸ, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος σπᾶνει τὸ κρᾶνίο του νὰ ἐφεύρει ἕνα σωρὸ λέξεις — ποὺ μερικὲς μάλιστα δὲν τὶς ἀνέχεται οὔτε ὁ ἴδιος ὁ λαὸς, καθὼς λ.χ. τὶς δρομιά (ποὺ θυμίζει τὴν περιδρομιά) δρομηση, καταβαδισιά, καταβάδιση κι ἄλλες παρόμοιες ἀχρόνυτες — για νὰ σαλέψει τὴν κατεύθυνση, ποὺ δὲ σαλεύεται οὔτε μὲ βίντζι, μὲ ὅλη τὴν κίνηση ποὺ κλείνει μέσα τῆς, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, χωρὶς κανένα λόγο καὶ χωρὶς καμμιὰ ἀφορμὴ, πέρνει ἀπὸ τὸ αὐτὴ λέξεις γνήσιες, ὑπέροχες, ἑλληνικὲς ὅπως τὸ ἡφαιστειο λ.χ. καὶ σοῦ τὶς ρίχνει στὰ σκουπίδια για νὰ τὶς ἀντικαταστήσῃ μὲ ξένες, ὅπως ὁ βουλκάνος. Καὶ βρίσκονται ὁπαδοὶ του νὰ τὶς χάψουν καὶ νὰ τὶς μεταχειριστοῦν στοὺς στίχους των, ὅπως ὁ Ρήγας Γκόλφης.

Νὰ ὅλο τὸ λαϊκὸ, τὸ ρομνέικο, τὸ ἀντιελληνικὸ σύστημα τοῦ Ψυχάρη.

Μιὰ τέτοια θεωρία ἐφαρμοσμένη κατὰ γράμμα ἔκανε τὴ γλῶσσα τὴν ψυχαρικὴ ἀποκρουστικὴ στὸ ἑλληνικὸ αἶσθημα. Κι ὅμως ὁ Ψυχάρης θά διαβαστεῖ μιὰ μέρα—θὰ εἶχαν κρῖμα, ἂν δὲ γινόταν αὐτὸ—θὰ διαβαστεῖ ὅταν ὁ καθένας θά ξέρει πιά τί τοῦ συνέβη. Θά εἶνε προειδοποιημένος για τὴν πλάνη του, ποὺ μοιάζει για μικρὴ κι ὅμως εἶνε μεγάλη, ἀφάνταστη. Ὁ ψυχολόγος Ψυχάρης ἐστάθηκεν αὐτοῦ ἀνίκανος νὰ ψυχολογήσῃ. Ὁ Σολωμὸς ποὺ τὸν ἔφευρε διαρκῶς για γλωσσικὸ παράδειγμα δὲν ἔπεσε σὲ τέτοιο λάθος, θεμελιώδες.

Ἐπειτα εἶταν κι οἱ ἰδέες...

Τέλος αὐτὴ ἡ γλῶσσα ἡ δημοτικὴ (!), ἡ ρομνέικη, εἶταν ἕνας σταθμὸς στὴν περιπετειώδη γλῶσσα μᾶς, ὁ τελευταῖος. Ἐστηρίχτηκεν ὅμως σὲ κάποια βάση μισο-ἐπιστημονικὴ, ποὺ εἶχε καὶ λίγα θεμέλια ἀπὸ πέτρα.

Ἡ ψευτοκαθαρεύουσα ποὺ ἐστηρίχτηκε ; Στὸ κρᾶνίο μερικῶν ψευτοελληνο ν. Ὅσο για τὴ δική μᾶς... Αὐτὴ πιά πρέπει νὰ στηρίζεται ὄχι σὲ πέτρα, ἀλλὰ σὲ μάρμαρο, καὶ μάλιστα πεντελικὸ.

Αὐτὴ εἶνε κι ἡ διαφορὰ μᾶς ἄλλωστε μὲ τὸν Ψυχάρη. Ἐκεῖνος ἤθελε νὰ εἶνε ρομνός, ἔμεῖς θέλομε νὰ εἶμαστε ἑλληνοί, ἀλλὰ Ἕλληνες ἀληθινοί.

24

Ὅταν ὁ Βενιζέλος εἶπε στοὺς νεοζωιστὰς τῆς Ἀλεξανδρείας : (¹) «Ἀποφεύγετε τὶς ὑπερβολές, ὅπως λ.χ. ἐπανωσιὰ ἀντὶ ἐπιφάνει α», δὲν ἐκαταδίκασε μιὰ λέξη, ἀλλὰ μιὰ ὀλόκληρη τάση, ἕνα κακὸ σύστημα : Τὴ ρομομανία τοῦ Πάλλη καὶ τὸν μαθητὰ δ' αὐτοῦ.

25

Σ' αὐτὸν τὸν τόπο, ὅπου ὅλα γίνονται ἀνάποδα, ἔπρεπε κι ὁ πολιτικὸς νὰ βάλει τὰ γαλιὰ στοὺς γλωσσολόγους. Ἀπὸ ἔνστιχτο.

26

Τὸ ἔνστιχτο τὸ ἔχουν μόνο οἱ μεγαλοφρεῖς κατὰ συνέπεια ποτὲ οἱ γλωσσολόγοι.

(¹) Ἡ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΑ ἈΔΙΑ ΦΥΛΛΑΔΙΑ

ΣΤΩΤΗΡΗΣ ΣΚΙΠΗΣ

(¹) «Νέα Ζωή». Περ. Δ. Τόμος ΙΧ. Ἀριθ. 3-4. Σελ. 380.

INCANTATION.

Vents, souffles, respiration du monde,
 O Vents, par qui nous sommes,
 Qui portez la fraîcheur jusqu'à nos langues sèches,
 Qui nous donnez l'automne
 Et les tièdes lampes de l'hiver,
 O Vents, nous sommes las de ce bleu implacable !
 Venez vers nos têtes brûlantes qu'il écrase ;
 Venez, venez vers nous ;
 Délivrez-nous avec votre galopade de nuages,
 Vos tourbillonnements de branches et de feuilles,
 Et la marée montante de vos voix continues !

NEUILLY, SEPTEMBRE 1918

ANDRÉ SPIRE

SOUVENIR.

Vous chantiez. Le soleil se mourait sur les vagues
 Comme une rose jetée,
 Après l'amour, après le bal.
 L'immense bruit de l'eau sur le môle heurtée
 Parvenait jusqu'à nous
 Et mêlait sa rumeur au bruit de la cité.
 Vous chantiez. Des bateaux penchaient leur proue
 Vers l'abri du port plein d'oiseaux
 Et mon âme pareille aux voiles des vaisseaux
 Au souffle ardent de votre voix palpait toute
 Et si parfait, en cet instant, était l'accord
 De ma vie et du chant et de l'heure adorable
 Qu'un baiser même de ta bouche
 Un vrai baiser d'amour
 O Femme,
 A mon émoi dont je frémis encore
 Au charme velouté
 Qui du fond de mon cœur faisait jaillir les larmes
 N'aurait rien ajouté
 La pourpre du soleil s'éteignit dans la cendre
 La voix mourut dans l'ombre chaude
 Le flot
 Poursuivit seul au loin son éternel sanglot
 Et jusqu'à l'aube
 A travers la nuit de Septembre
 Portant mon souvenir en moi comme un grelot,
 Je m'en revins, ravi
 Dans mon désert de frais silence
 Avec le vœu fiévreux d'une autre vie.

(Les Feux sur la Montagne)

L'ENFANT.

Sur la pierre humide du seuil
 Que fait luire le clair de lune,
 L'enfant vêtu de deuil—
 — Visage de clarté qu'un halo d'ombre embrume—
 Se tient immobile et seul
 Aux écoutes.

Les pas des soldats sonnent sur la route ;
 Les chiens hurlent,
 Et, du côté de l'est où flambent des lueurs,
 Il semble qu'un millier d'étalons en fureur
 Prennent leur course
 Sur les cailloux,
 Pour marcher à l'abîme où leur élan culbute,
 Tant le bruit que l'écho docile répercute
 S'enfle, grossit à rendre un tonnerre jaloux.
 Le sol tremble ; la lune penche
 Au bord de l'horizon cuivré, telle une roue
 Dont l'ornière a rompu la jante ;
 L'enfant, un doigt sur la bouche,
 Est aux écoutes.
 De la guerre qui s'écroule en avalanche,
 Et qui joue
 Avec la vie, avec la joie des gens de France...
 Le vent fait osciller des ombres sous les branches,
 Et tout à coup, ouvrant les bras,
 Pendant que le canon nocturne enfle ses coups,
 L'enfant croyant voir poindre un visage, s'élançe
 En s'écriant : « Papa ! »

Sur la pierre du seuil, il suinte des larmes ;
 La lune est couchée ; on tue, on s'acharne,
 Et la Mort aux yeux fous convulse au coin des bois,
 Avec de durs éclats de voix,
 Sa figure hagarde....

LE PUIS DU VILLAGE.

Quand les jeunes filles, ce matin,
 Sont allées au puits du village,
 Pour y puiser l'eau du ménage,
 Elles n'ont ni bavardé ni ri.
 En passant au seuil de la Mère Henry,
 Elles avaient pris l'air grave
 De celles qui ont un chagrin ;

Il y avait dans leurs yeux quelque chose de lointain ;
Leurs yeux étaient pareils aux fleurs après l'orage,
Et l'une d'elles,
La dernière du cortège,
Avait pleuré : c'est certain ;
Car sa joue ressemblait aux roses de Noël
De mon jardin,
Quand il est tombé de la neige
Et que le soleil luit soudain.

Les jeunes filles qui sont allées,
Ce matin, chercher de l'eau
Ont entendu la bonne vieille inconsolée
Qui geignait sourdement derrière ses volets clos,
Entre ses doigts crispés d'angoisse
La pauvre veuve tourne et froisse
Une lettre de deuil ;
Aux tristes plaines champenoises,
Son fils unique aujourd'hui dort,
Sans prière et sans linceul
Aux bras froids de la mort.

Jeunes filles qui veniez rire,
Chaque matin, sur la margelle du vieux puits
En tirant votre seau d'eau claire
Qui tintait un peu sur la pierre,
Plus d'une parmi vous a le cœur qui soupire.
Pareil au seau de fer dont l'eau retombe en pluie,
A chaque mouvement du câble,
Ce cœur sent le poids qui l'accable,
Hélas ! pleurez. Vos chagrins seront longs :
Quand reviendra la fête du village,
Bien des danseurs n'entendront pas les violons.

LE VOYAGE.

La pluie à petits coups endort le paysage
Et met des gouttes d'argent clair
Au bout tremblant des branches lasses,
La terre est molle comme une chair
Qui s'assoupit dans l'ombre,
Après une crise de longs sanglots ;
Aux tiges fines des bouleaux
— Fûts d'albâtre incrustés de bronze —
Les feuilles semblent aux écoutes
Des mauvaises nouvelles que le vent du nord
Chuchote aux échos.

Là-bas de toutes ses roues
Le train s'agrippe aux rails qui grincent ;
Entre les peupliers
Le long train piétine et se tord,
Cependant que la pluie
A petits coups, à petit bruit
Tapote aux vitres brouillées.

Face à face et chacun dans son coin,
Aux roulis des coussins trop minces,
L'homme et la femme
Par instants s'entregardent
Avec des yeux rouges
De larmes.

A force de tourner les yeux
Au dedans d'eux-mêmes
Et d'écouter battre leur cœur anxieux,
Ils s'interrogent pour savoir si le train bouge,
Et les prières de jadis brûlent leurs lèvres.

Une gare. On se presse. Il monte des soldats
Et leur foule aux portes s'engouffre,
Cependant que le train halète,
Comme un coureur qui reprend souffle.
Et la femme, en voyant s'asseoir à côté d'elle
Le dernier de la troupe, a murmuré tout bas :
— « Comme il ressemble à notre Jean ! Trouves-tu pas ? »
Puis elle a déplié la lettre,
Où la main fiévreuse de l'enfant blessé
Illisiblement a tracé :
« Je suis dans un lit blanc comme aux grands jours de fête,
A l'hôpital loin de tout bruit ;
On m'a promis la croix, mais je ne sais laquelle. »
L'homme a soufflé : « Je n'ai jamais douté de lui »
Et la mère, les yeux mi-clos, hochant la tête
A bégayé : « Pourvu qu'il soit encor vivant ! »

Le vent a cessé de plaquer aux vitres
Les lourds paquets de pluie dont il joue à foison,
Cependant qu'au revers d'un nuage de cuivre
Et d'entre un voile de brumes
Secoué d'éclairs, coupé de frissons,
Monte, énorme et sanglante, la lune. . . .

(La Grande Pitié)

LA NEUVILLE - VAULT.

PHILÉAS LEBESQUE

TOMBEAU - RÉSURRECTION. *

IN MEMORIAM.

POUR ANDRÉ GIDE.

Que le Sépulcre pur nous rende tes musiques,
— Baudelaire — et l'orage à la Porte de Fer,
Houle immense qui monte, écume de l'Enfer
De nos vices nombreux, secrets et catholiques..

Cette plainte, brisant les nerfs comme un parfum
Trop doux, qui se souvient, pourtant, des pourritures,
Emprunte encor ta voix, hypocrite Nature,

Echos spirituels d'un orchestre défunt !

~

Dans le tiède, attentif aux caresses, aux fards
De feuilles, que faisande — Automne — ta saveur
Et sous ta Nuit totale, affalée, ta pâleur,
De ces bribes de vie tu referais un Art !

Car le Ciel ou l'Enfer t'ont nommé Nécromant,
Pour charmer, de poisons divins, nos maladies.
La Pestilence aimable, aux savantes chimies
Mûrit, par Toi, la fleur dont l'Esprit va rêvant..

Mais la câline chair, ce fruit de la Surface,
Les chevelures, vin qu'on hume des narines,
Les mains, bêtes d'odeur, pour que tu les dévines,
Rien ne frôlera plus ta close et sainte Face..

Hormis.. folâtre et fin, l'Hoir secret qui te ronge,
Plus fort qu'une pensée maudite de vivant..

Lors, fuyant, mauvais mort, ton Démon décevant,
Comme hanté d'un remords de quelque très vieux songe,

Sur les ailes porté de ce charmant Remords
Vers la Ville, aux pavés où l'Ennui se pavane,
Tu goûteras, parmi ses blêmes courtisanes,

D'un Enfer que Tu n'as pas connu dans la Mort !

ALEXAN. SEPT. 1917 - SEPT. 1918.

AGOSTINO J. SINADINO

N.D.L.R. — Dans le fascicule précédent (Juin-Octobre 1918) parurent les deux quatrains, par lesquels s'ouvre ce petit poème, alors, en état de fragment. Pour que le lecteur le puisse lire en son ensemble, sans interruption, nous republions les vers déjà parus.

Ο ΣΟΛΩΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ. *

Όταν στα 1797 παρουσιάστηκε στο λιμάνι της Κέρκυρας ένας μεγάλος Γαλλικός στόλος, ο κόσμος ανήσυχος δεν είχε πώς έπρεπε να δεχτεί τους νηόφερτους ξένους: ήταν φίλοι, ήταν κατακτητές, πώς θα μεταχειρίζονταν το φιλήσυχο κόσμο της Κέρκυρας; Χίλιοι θούλλοι τους είχαν προτρέξει: τους παράσταναν άγριους επαναστάτες, μισητές του καλού, που ο πόθος τους θάταν να γκρεμίσουν όσα ως τα τότε είχε στήσει ο παλαιός πολιτισμός, γιατί, ως έλεγαν, δεν έσεβόντανε πια τους θεσμούς της Θρησκείας και των Νόμων, αλλά ήθελαν μόνο να αναστήσουν καινούρια ανθρωπότητα μέσα σε μιάν άτμοσφαιρα αδελφότητας, ισότητας και ελευτεριάς. Τα λόγια αυτά τα διέσπερνε από κάμποσα χρόνια πριν μυριόστομη φήμη στον κόσμο ολό. Κ' οι πρόγονοί μας, ταραγμένοι στη θέα του επαναστατικού στόλου, έσκέφτονταν και συσκέφτονταν πώς να δεχτούν το στρατηγό Gentili, και ή σύσκεπή τους καταστάλαξε στην απόφαση να του παρουσιάσουν τα σεβάσματα έπη του Όμηρου. Ίεροφορεμένος ο Πρωτοπαπās Μάντζαρος, με μιá χρυσοδεμένη Όδύσσεια στο χέρι, περιτρογουρισμένος από τον ορθόδοξο κλήρο, με άπειρο πλήθος λαού κατόπι του, έπρόσμενε στην αποβάθρα. Κι' όταν ο Γάλλος έπάτησε το πόδι του στο Κερκυραϊκό χώμα, και στ' όνομα της Γαλλικής Δημοκρατίας έπηρε κατοχή, βροντοφωνώντας την υπόσχεση της Αδελφότητας, Ισότητας και Έλευτεριάς, ο Πρωτοπαπās του ειπε: «Θά βρείτε εδώ φυλήσυχο πληθυσμό που δεν έχει ακόμα καμμιάν επίδοση ούτε στα Γράμματα, ούτε στις Τέχνες, καθώς αυτές ακμάζουν στη δοξασμένη πατρίδα σας, αλλά πατείτε εδώ τη Γής που την έψαλε ο τυφλός ποιητής, ένα μέρος γής που στάθηκε μάννα κάθε ωραιότητας, και μάθετε να την έχτιμήσετε διαβάζοντας σε τούτο το βιβλίον».

Κι' αληθινά, τέτοια ήτανε ακόμα τότες ή πνευματική κατάσταση του λαού μας. Η μακρόχρονη Βενετική κατοχή είχε έντελως άμελήσει εδώ την παιδεία. Μερικοί Φραγκισκάνοι δασκάλοι έδίδαναν τα Ίταλικά και Λατινικά γράμματα και μόνο κάπου-κάπου ακουόνταν δειλή ή φωνή κάποιου Έλληνα ιερομένου που έμάθαινε τα παιδάκια λίγη Έλληνική ανάγνωση. Μά ελληνικός μόνο εΐτανε ο λαός του νησιού μας. Στην έξοχή δεν έλειψαν ποτέ τα ελληνικά τραγούδια — κοινά μάλιστα με τα ήπειρωτικά — που ακόμα και τώρα βρίσκονται ζωντανά και μαγεύουν τ' αυτιά μας, και οι σπάνιοι γραμματισμένοι της έξοχης στες γιορτάσιμες μέρες εδιάβαζαν σε άκροατήριο, μάλιστα γυναικών, τον Έρωτόκριτο του Κορνάρου. Δυστυχώς στον μεγάλον ανθρωπινό φωτισμό της Αναγέννησης ή πατρίδα μας, όλη σαλεμένη από τη λύπη της τουρκικής κατάκτησης, έμεινε έντελως ξένη, και ο φραγκοκρατούμενος Έλληνισμός στην Κρήτη και στα Έφτινήσα δεν είχε αντίκρισει παρά μιάν ωχρήν αντίγεια, περιορισμένην κι' αυτήν σε λίγα άτομα μιās προνομιούχας τάξης.

Άλλά ή εποχή της γαλλικής επανάστασης ήτανε εποχή δημιουργική για όλον τον κόσμο. Καινούριες αξίες ήθικές και κοινωνικές ξεπηδούσαν από το μηδέν και γράφτο ήταν να επικρατήσουν, και τα Κράτη που δεν εκλονίστηκαν από την άψυγαν ανεμοζάλη δεν έμειναν στείρι, αλλά, σά συναρπαγμένα και κείνα από μιάν ανθρωπινή κοινή προσπάθεια και ζωογονημένα από την καινούργια πνοή, έπρόσφεραν και κείνα την πνευματική τους δύναμη στο κοινόν οϊκοδόμημα. Άκμάζει ο Κάντ, ο Schiller, ο Goethe στη Γερμανία, γεννάει ή Άγγλία τον Byron και τον Shelley, τραγουδούν στην Ίταλία ο Φώσκολος, ο Monti, ο Pindemonte, και

* Διάλεξη της Καζ. Ειρήνης Δεντρινού στο Σάλλογο των δασκάλων της Κέρκυρας την 8 Ίανουαρίου 1919.

στην πατρίδα μας τέλος ξυπνάει τὸ Ἑλληνικὸ τὸ Ἔθνος ἀπὸ τὸ βαρὺ λήθαργο τῆς σκλαβιάς ἢ μελωδικῆ φωνῆ τοῦ Ρήγα τοῦ Φερραίου.

Κ' ἡ ἰδιαίτερη πατρίδα μας δὲ μένει ξένη στὸ ἔθνικὸ τὸ ζύπνημα. Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης καὶ ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ἱεράρχης ἔπειτα στὴν ὁμόδοξη Ρωσία, ἐδίδαξαν στὴν ἑλληνικὴ νεολαία τὰ παλαιὰ γράμματα καὶ τὴν ἐγκύκλιο παιδεία σὲ διάφορα σχολεῖα ἀπὸ τὴν Κοζάνη ὡς τὰ Γυάννενα, γράφοντας οἱ ἴδιοι καὶ τὰ διδαχτικὰ βιβλία καὶ πασκίζοντας νὰ ἐξηγήσουν στὸν ἑλληνισμὸ τὰ δόγματα καὶ τὴν ἠθικὴ τῆς χριστιανικῆς ὀρθοδοξίας.

Ὁ ἔρχομὸς ἐδῶ τῶν Γάλλων ἐστάθηκε μιά καινούρια ἀφορμὴ συγχρωτισμοῦ τῆς ἑλληνικῆς μας κοινωνίας μὲ τῆς Δύσης τὸν πολιτισμὸ. Οἱ Γάλλοι δὲν ἐφύτρεψαν μόνον τὸ Δέντρο τῆς Λευτεριᾶς στὴ μέση τῆς Κάτω Πλατειᾶς μας, δὲν ἐδίδαξαν μόνον τοὺς ἀρχαιοπρεπεῖς μας χοροὺς ἀναστημένους ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση στοὺς Κερκυραίους, ἀλλὰ ἀμέσως ἐσύστησαν ἐδῶ ἑλληνικὸ τυπογραφεῖο, πρᾶγμα ποῦ ἡ μακρόχρονη Βενετικὴ πολιτεία σιγῶς ἀπαγόρευε, ἄνοιξαν σὲ ἔξοχῃ καὶ σὲ χόρα σχολεῖα — γιατί ἡ νεοδημιουργημένη ἐλευθερία δὲν ἐφοβότανε τὴ λαϊκὴ μόρφωση — καὶ ἐσύστησαν τὸ πρῶτο σωματεῖο λογίων, τὴν Ἴόνιον Ἀκαδημία, ὅπου ἐπῆραν μέρος πολλοὶ ἐπιστήμονες καὶ λόγιοι Κερκυραῖοι καὶ ξένοι. Καὶ τέτοια ἦταν ἡ δύναμη τῆς φιλελεύτερης αἰσῆς τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, ποῦ τρεῖς χρόνους κατόπι, ὅταν οἱ Γάλλοι ἀφῆκαν ἔριστικὰ τὰ νησιά μας, ὁ γέροντας Πρόεδρος τῆς Ἐπτανήσου Πολιτείας, ὁ Σπυρίδων Γεώργιος Θεοτόκης, ἀντιπροσωπεύοντας τὴν ζυπνημένη ἔθνικὴ συνείδηση καὶ γιορτάζοντας τὴ σίσταση τοῦ Ἑλληνικοῦ τοῦ Κράτους, ἐκήρυξε πῶς τὰ νησιά μας εἶχανε κιόλας ἀποχτήσει «γλῶσσα ἑλληνικὴ, πατρίδα ἑλληνικὴ καὶ ἑλληνικὴ ἐλευθερία».

Στὴν ἄλλην Ἑλλάδα ὡς τόσο ἄρχιζαν τὰ τραγούδια τοὺς ὁ Χριστόπουλος καὶ ὁ γιατρὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Βηλαράς, ὁ φωτεινότερος νοῦς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εἶχε ἀναφανεῖ ἄξαρνα μέσα στὶς ἔριδες τῶν σοφολογιωτάτων δασκάλων τοῦ Ἔθνους, ποῦ ἐσυζητοῦσαν ἂν τὸ Γένος τὸ διψασμένο ἀπὸ τότες γιὰ πολιτικὴ ἀνεξαρτησία θὰ ἔπρεπε νὰ μεταχειρίζεται τὴ γλῶσσα τοῦ Ξενοφῶντα ἢ τοῦ Πλάτωνα, εἶχε ἀναφανεῖ, λέω, τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Ὁ Κοραῆς εἶχε ἰδεῖ ἑξίστερα πῶς ἀβίαστος εἶτανε ὁ πόθος τῆς νεκρανάστασης τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσας, ποῦ οἱ διάφοροι φιλέλληνας καὶ λόγιοι ξένοι τῆς ἐποχῆς ἐφαίνονταν νὰ τὴν προσμένουν καὶ νὰ τὴν ἐλπίζουν, καὶ ἠθέλησε, καθαρίζοντας, ὡς ἔλεγε, τὴν ὀμιλούμενη γλῶσσα ἀπὸ τοὺς χτυπητοὺς νεωτερισμοὺς τῆς, μὴν ἐπιτρέποντας κιόλας ἀνυπόφευκτους ἀρχαϊσμοὺς νὰ σηματοῖσι ἓνα γλωσσικὸ ἰδίωμα, ποῦ τουλάχιστο οἱ μέτρια μορφωμένοι Ἕλληνες νὰ εἰμποροῦσαν ἄκοπα νὰ τὸ νοιώσουν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βηλαράς καὶ ὁ Χριστόπουλος ἀμέσως ἐκατάλαβαν πῶς ἓνα τέτοιο πλαστὸ ὄργανο εἶτανε ἄχρηστο γιὰ τὴν ποίηση, γιατί ἡ δημιουργικὴ ἐργασία τοῦ ποιητῆ ἀπαιτεῖ τὴν ἀγνή πηγὴ τῆς μητρικῆς γλώσσας, ὅταν θέλει νὰ μεγαλοφωνήσει αἰσθημάτων ἐνθουσιασμοῦ, χαρᾶς ἢ πόνου. Κ' ἔτσι κ' οἱ δυὸ τοὺς ἔγραψαν τοὺς στίχους τοὺς σὲ ἀγνή δημοτικὴ γλῶσσα, κ' ὁ Βηλαράς μάλιστα ἔχθεσε τὲς ἰδέες του σὲ διάφορα συγγράμματά του, καί, ἀληθινὸς ριζοσπάστης, ἠθέλησε καὶ νὰ μεταρρυθμίσει καὶ ν' ἀπλουστεύει ὡς τὸ ἔσπερο ὄριο τὴν ἑλληνικὴ ὀρθογραφία. Τὰ βιβλία του πρωτοτυπώθηκαν ὅλα στὴν Κέρκυρα, καὶ τὰ χειρόγραφα του βρίσκονται ἀκόμα ἐδῶ στὸ ἀρχεῖο τοῦ Πετριδεῖου κληροδοτήματος.

Ἡ νέα αὐτὴ φάση τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος δὲν ἦταν παρὰ φιλελεύτερο κίνημα μέσα στὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Μὲ τὸ σύστημα τῶν δασκάλων τοῦ Γένους ἢ παιδεία ἔπρεπε νὰ μείνει περιορισμένη μέσα σὲ μιὰ μορφωμένη ἀριστοκρατία, καὶ ὁ λαὸς ἔμενε ξένος σὲ κάθε ποιητικὴ δημιουργία. Ἔτσι οἱ δυὸ ποιητές, Μακεδονίτης ὁ ἓνας καὶ Ἡπειρώτης ὁ ἄλλος, εἶναι, ἄς ποῦμε, οἱ θεμελιωτὲς τῆς νέας μας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας.

Ἀλλὰ, καθὼς εἶπε ὁ Ἰάκωβος Πολυλάς, ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Θεόκριτου ἢ ἑλληνικὴ λύρα δὲν εἶχε κρούσει τόσο ἀρμονικὲς χορδὲς ὅσο ὅταν τὴν ἐκλήρονόμησε ἓνα τέκνο τῆς Ζάκυνθος, ὁ Διονύσιος Σολωμὸς. Ὁ Σολωμὸς γεννήθηκε ἀπὸ ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1798. Τὰ πρῶτα μαθήματα τ' ἄκουσε ἀπὸ τὸν ἱερέα Νικόλαο Κασσιμάτη, ἀριστο παιδαγωγὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ἀργότερα ἀπὸ τὸν Ἀντώνιο Μαρτελάο καὶ Ἀναστάσιο Καραβία. Ἀλλὰ ὁ κυριώτερος δάσκαλος ποῦ ἔρριξε μέσα στὰ στήθη του τὸ σπόρο τῆς ἀγάπης γιὰ τὴ λευτεριά καὶ τὸ μῖσος γιὰ τὸν τύραννο στάθηκε ὁ Ἀββᾶς Σάντος Ρώσσης, πρόσφυγας τότες ἀπὸ τὴν Κρεμόνα στὴ Ζάκυνθο. Ἐννιά χρόνων ὁ Σολωμὸς, δηλ. στὰ 1807, στάλθηκε μαζί μὲ τὸν ἀδελφὸ του Δημήτριο ἀπὸ τὸν κηδεμόνα του Νικόλαο Μεσσαλά στὴν Ἰταλία, συντροφειμένος κ' ἀπὸ τὸ δάσκαλό του Ρώσση, ποῦ τὸν τοποθέτησε στὴ Βενετία, στὸ λύκειο τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνας. Ἐκεῖ ὅμως ἡ φιλελεύτερη ψυχὴ του δὲ μποροῦσε νὰ ὑπομείνει τοῦ σχολεῖοῦ τὴν αὐστηρὴ πειθαρχία, καὶ πῆγε στὴν Κρεμόνα, ὅπου ἄκουσε μαθήματα ἀπὸ τὸν Ρώσση, τὸν Ἰωάννη Πίνη καὶ τὸν Κοσμᾶ Σκότη, κ' ἡ εὐγνωμοσύνη του γιὰ τοὺς δασκάλους του ἐκείνους στάθηκε πάντα ζωνρὴ στὴν καρδιά του. Στὴν Κρεμόνα ἔγραψε «L'ode per messa novella» καὶ συνέττα, ποῦ ὁ καθηγητὴς του Πίνης, ὅταν τὰ διάβασε, τοῦπε: «Ἑλληνόπουλο, θὰ κάμεις νὰ λημονηθεῖ ὁ δικός μας ὁ Monti.»

Τὸ 1815 ἐπῆγε στὴν Παρία καὶ γράφτηκε στὸ ἐκεῖ Πανεπιστήμιο, γιὰ νὰ πάρει τὸ δίπλωμά του στὲς Νομικὲς σπουδές, καὶ στὸ διάστημα ἐκεῖνο μελετοῦσε τοὺς κλασικοὺς τῆς Ἰταλίας κ' ἔγραψε στίχους λατινικὰ καὶ ἰταλικὰ. Στὴν Ἰταλία ὁ Σολωμὸς γνωρίστηκε καὶ ἐσύχναζε μὲ τὸν Monti, τὸν Torti, τὸν Mondani, τὸν Giordani καὶ ἄλλους ποιητὲς καὶ τεχνίτες, ποῦ ἡ συντροφιά τους φάνηκε πολὺ ὠφέλιμη στὴ νεανικὴ καὶ γιομάτη μεγαλεῖο ἐκείνη ψυχὴ καὶ στὸν ποιητικὸ του νοῦ, ποῦ μορφώθηκε ἔτσι καλαισθητικὰ καὶ μὲ τὴν ἀναγκαία προπαίδεια γιὰ τὸ μεγάλο πέταγμα στὸ δύσκολο τῆς τέχνης δρόμο. Τὸ 1818 ξαναγύρισε στὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ δίπλωμά του στὰ νομικὰ ποῦ ποτὲ δὲν τὸ μεταχειρίστηκε καὶ μὲ τὴν ἀγάπη του γιὰ τὴν Ἰταλία, ποῦ δὲν ἄφηκε ποτὲ νὰ περάσει ἢ περιστασιαχὼς γιὰ τὴν δέξει ὀλοφάνερα. Δεῖγμα αὐτῆς τῆς ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης εἶναι τὸ ποίημά του «La Navicella Greca» ποῦ σὲ μιὰ του στορφή γράφοντας γιὰ τὴν Ἰταλία λέει: «Ove barbaro giunsi e più nol sono». Τὸ 1822 ὁ Σπύρος Τριζούπης εἶχε πῖει στὴ Ζάκυνθο καὶ κεῖ, καθὼς λέει ὁ Πολυλάς, εἶχε γνωρίσει μὲ τὸ Σολωμὸ. Ὁ ποιητὴς τοῦ ἀπήγγειλε τὸ ποίημά του «Per prima messa», καὶ ὁ Τριζούπης τοῦ παρᾶτήρησε πῶς ὁ προσηρισμὸς του δὲν ἦταν νὰ κόψει δάφνες ἀπὸ τὸν ἰταλικὸ Παρνασσό, ἀλλὰ νὰ γίνῃ στὴν Ἑλλάδα ὁ θεμελιωτὴς τῆς καινούργιας φιλολογίας. Καὶ τὰ λόγια τούτα ἦταν σὰν τὸ κάλεσμα τῆς Μάννας Πατρίδας πρὸς τὸ καλῆτερο ἀπὸ τὰ τέκνα τῆς. Κ' ἀρχίζει τότες τὴ μελέτη τῆς μητρικῆς του γλώσσας. Ἡ ἀρχαία δὲ μπορεῖ νὰ τὸν τραβήξει, διαβάσει τὸ Χριστόπουλο καὶ τὸν Βηλαρά, καὶ ὁ φωτεινὸς του νοῦς βλέπει πῶς μονάχα μὲ τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ θὰ ἦτανε δυνατό νὰ μεταδοθεῖ ζωντανὰ ἢ φλόγα τῆς ψυχῆς του, ποῦ τόσα πολύτιμα πετράδια κλειοῦσε μέσα τῆς.

Ὡστόσο, ἔπειτα ἀπὸ ἀκατάστατα πολιτικὰ χρόνια αἱματοβαμένα στὴν Εὐρώπῃν ὄλη καὶ ἀφοῦ πέρασαν ἀπὸ τὰ νησιά μας Ροῦσσοι, Τούρκοι καὶ Γάλλοι αὐτοκρατορικοί, ἐγκαταστάθηκε ὀριστικὰ ἢ Ἀγγλικὴ Προστασία. Τὸ ἑλληνικὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ μας οὔτε τότες δὲν εἶχε σβῦσει, καὶ σὲ κάθε ἀφορμὴ τῆς πολιτικῆς ζωῆς, ἀπὸ τὴ στιγμή ποῦ ὁ κόσμος εἰμπόρεσε νὰ διατυπώσει τοὺς πόθους του, ἐδιαιλοῦσε τὴν ἔθνικότητά του καὶ τὴν ἐπιθυμία του νάχει τὴν ἴδια τύχη μὲ τοὺς ἄλλους ἀδελφούς του. Ὁ Λόρδος Γκόλφορντ, ἐραστὴς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, φιλέλληνας τοῦ παλαιοῦ ρυθμοῦ, ἄνοιξε δῶ τὴν Ἴόνιον Ἀκαδημία μὲ τὸ σκοπὸ νὰ συντελέσει καὶ κείνος στὴ νεκρανάσταση τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος,

κι' ἂν οἱ προσπάθειές του αὐτὲς ἔμειναν μάταιο ὄνειρο—ὅπως καὶ ἦταν φυσικὸ—τουλάχιστο τὸ ἴδρυμα ποῦ εἶχε συστήσει ἐστάθηκε στους κατοπινοὺς χρόνους φτωχὸ ἑλληνικῆς νεολαίας καὶ πηγὴ φωτισμοῦ στὴν Ἀνατολή. Στὴν Ἴονιο Ἀκαδημία διδασκόνταν ἡ Νομικὴ καὶ ἡ Ἱατρικὴ, καὶ διδάσκαλοι τοῦ Γένους, καθὼς ὁ Φιλιππῆς, ὁ Ἀσώπιος, ὁ Ψαλίδας ἐδίδαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Καὶ σύγχρονα τότες στὴν Ἑλλάδα ὁ σπόρος ποῦ στὴν ἑλληνικὴ γῆ εἶχε ρίξει ὁ Ρήγας ὁ Φερραῖος ἦταν ἐτοιμὸς νὰ δώσει τώρα τοὺς λαμπροὺς του καρπούς. Στὸ κράξιμο τοῦ δεσπότη Γερμανοῦ ἀποκρίνονταν οἱ τουφεκιῆς τοῦ Ἀρματολοῦ καὶ Κλέφτη, καὶ ὁ λαὸς ὅλος ἐσηκίωνονταν νὰ τινάξει τὴν τουρκικὴ σκλαβιά, καὶ κείνη τὴν ἐποχὴ ἴσα-ἴσα καὶ σὰν ἀπὸ μέσα ἀπὸ κάθε γωνιὰ ἑλληνικῆς γῆς ἀκούονταν νὰ μιλεῖ στὴν ψυχὴ τοῦ νέου κόσμου κάποια ἀρχαία ἑλληνικὴ θεότητα. Ἔτσι ἐφαντάστηκε κι' ὁ ποιητὴς ποῦ στὴν ἑλληνικὴ μοναξιά θ' ἀκούσει τὴ φωνὴ τοῦ Ὀμήρου ποῦ μὲ τὴν παρουσία του διὰ μιᾶς ἐμψυχώνει τὴν ἀναίσθητη φύση:

Κάθε ρεῖθρο ἐρωτεμένο,
Κάθε αἶρα καθαρὴ,
Κάθε δέντρο ἐμψυχωμένο
Μὲ τὸ φλίφλισμα μιλεῖ.

Κι' ὅπου πλέον μοναχισμένοι
Εἶναι οἱ βράχοι σιγαλοί,
«Μῆνιν ἄειδεν» θὲ ν' ἀκούσης
Νὰ σοῦ ψάλλῃ μία φωνή.

Ἡ Ζάκυνθο γένεται τὸ κέντρο, ὅπου συναϊτιοῦνται οἱ ἐπιφανέστεροι Ἕλληνες, καὶ μαζὺ μὲ τοὺς Φιλικοὺς ὀρκίζεται κι' ὁ Σολωμὸς στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τὴν ξαναγέννηση τῆς φυλῆς του. Κι' ἀρχίζει τότες μὲ τὴ λύρα του καὶ μὲ χορήματα νὰ βοηθᾷ τὸ κίνημα τοῦ 21.

Κ' ἔπειτα τὸ 1823 ἄκουε τὸν ἀντίλαλο τοῦ τρομεροῦ ἀγῶνα ποῦ ἐμάνιζε μέσα στὸ Μεσολόγγι, ὅπου οἱ λίγοι ἐπολεμοῦσαν μὲ τοὺς πολλούς, μὲ τὴν πείνα καὶ μὲ τὴ δίψα, καὶ τὴ βαθεῖαν ἐντύπωση ποῦ ἔκανε στὴν ψυχὴ του ὁ ἥρωϊσμός κι' ἡ αὐταπάρνηση μιᾶς τὴν ἀφήκε σὲ μιὰ ἐπιγραφικὴ σελίδα ποῦ μιᾶς συνταράζει ἀκόμα καὶ σήμερα. Καὶ μέσα στὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα θέλει νὰ ἴδῃ τὴν αἰώνια ἰδέα τῆς ἐλευθερίας, καὶ εἶναι αὐτὴ ποῦ τοῦ ἐμπνέει τὸν μεγαλόφωνον ἕμνο. Ὁραματίζεται τὴ σοβαρὴ καὶ φοβερὴ ὕψη τῆς παρθένου Ἐλευθερίας ποῦ ξαναδημιουργεῖται μέσα ἀπὸ τὰ σεβάσματα κόκκαλα τῶν παλαιῶν προγόνων καὶ ποῦ ζωντανεῖται μὲ τὴ φωνὴ τοῦ Ρήγα καὶ ἀπὸ χαρὰ σκιοτοῦν στὸ φανέρωμά της τὰ σκλαβωμένα μέρη καὶ τὰ νεοελευθέρωτα, σὰ μέσα σὲ μιὰ λαμπρὴ συναυλία, τοῦ Ἴονιου τὰ νησιά, τοῦ Βασιλικῶν ἡ γῆ, τὸ Ἰσπανὸν λειοντάρι, κι' ἀλαφιάζονται στὸ φανέρωμά της τὸ θεριὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ ὁ δικέφαλος ἀετὸς τῶν Ἀψβούργων. Κ' ἐξακολουθεῖ ἐκείνη τὸ νικηφόρο τῆς βᾶδισμα, ἀδιάφορη γιὰ τὴ βουσιὴ ποῦ γροικᾷ, καὶ τὴ φαντάζεται ὁ ποιητὴς:

Σὰν τὸν βράχον, ὅπου ἀφίνει
Κάθε ἀκάθαρτο νερὸ
Εἰς τὰ πόδια του νὰ χύνη
Εὐκολόσβυστον ἀφρό,

Ὅπου ἀφίνει ἀνεμοζάλη,
Καὶ χαλάει, καὶ βροχὴ,
Νὰ τοῦ δέρονται τὴν μεγάλη,
Τὴν αἰώνιαν κορυφή

Δὲν τὴ δειλιάζουν ἡ φρίκη τῆς μάχης, ἡ ἐρημιά, ὁ θάνατος, καὶ ὁ ποιητὴς ἀναφέρει ἐπεισόδια τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνα σὰν τὴν ἄλωση τῆς ἀθλίας Τριπολιτσᾶς.

Λίγα μάτια, λίγα στόματα
Θὰ σῆς μείνουν ἀνοιχτά,
Γιὰ νὰ κλαύσετε τὰ σώματα.
Ποῦ θὲ νὰβῃ ἡ συμφωρὰ.

Καταβαίνουνε, καὶ ἀνάφτει
Τοῦ πολέμου ἀναλαμπή·
Τὸ τουφέκι ἀνάβει, ἀστράφτει,
Λάμπει, κόφτει τὸ σπαθί.

Καὶ παρακάτου:

Ἀκούει κούφια τὰ τουφέκια,
Ἀκούει σμιζιμο σπαθίων,
Ἀκούει ξύλα, ἀκούει πελέκια,
Ἀκούει τρίξιμο δοντιῶν.

καὶ μ' ἐνθουσιασμό τὴν περιγράφει στὶς ἀκόλουθες στροφές, ὅπου οἱ νικημένοι μάρτυρες φαίνονται ἐκείνοι νικητές.

Καὶ βλέπει κατόπι τῆς Λευτεριάς τοὺς κάμπους τῆς Κορίνθου νὰ ὀδηγᾷ στὴ σφαγὴ τοὺς τῶν Ἑλλήνων τὰ παλληκάρια, καὶ τὰ παραβάλλει τότες μὲ τοὺς ἀθάνατους στρατιῶτες τοῦ Λεωνίδα.

Ὁ τρακόσιοι! σηκωθῆτε
Καὶ ξανάθετε 'ς ἐμᾶς·
Τὰ παιδιά σας θέλ' ἴδῃτε
Πόσο μοιάζουνε μὲ σᾶς.

Καὶ σὰ ν' ἀποκρένεται σὲ μιὰ στροφή τοῦ Βυγον ποῦ παρουσιάζει ἕναν Ἕλληνα ποιητὴ παραπονεμένον κι' ἀπελπισμένον γιὰ τὴ σκλαβιά τῆς πατρίδας του, ἐνῶ οἱ γυναῖκες χορεύουν κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιον—οἱ γυναῖκες ποῦ θὰ γεννήσουν σκλάβους, ὁ ποιητὴς μιᾶς ρίχνει τὸ βλέμμα προφητικὰ στοὺς καιροὺς ποῦ θάρθουν καὶ ἔμνει τὲς Ἑλληνίδες γυναῖκες μὲ σίγους σὰν τούτους:

Στὴν σκιά χειροπιασμέναις,
Στὴν σκιά βλέπω κ' ἐγὼ
Κρινοδάκτυλαις παρθέναις,
Ὅπου κίνουνε χορὸ·

Στὸ χορὸ γλυκογυρίζουν
Ὁραῖα μάτια ἐρωτικά,
Καὶ εἰς τὴν αἶρα κυματίζουν
Μαῦρα, ὀλόχρυσα μαλλιά.

Ἡ ψυχὴ μου ἀναγαλλιάζει,
Πῶς ὁ κόρφος καθεμιᾶς
Γλυκοβύξαστο ἐτοιμάζει
Γάλα ἀνδρείας, καὶ ἐλευθερίας.

Μὲς τὰ χόρτα τὰ λουλούδια
Τὸ ποτήρι δὲν βαστῶ·
Φιλελεύθερα τραγοῦδια
Σὰν τὸν Πίνδαρο ἐξφωνῶ.

Ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
Καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
Χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά.

Τὸν ὕμνον στὴν Ἐλευθερίαν ἔγραψεν ὁ Σολωμὸς στὰ 1823 καὶ κατόπι τὸν ἐμελοῦργησε ὁ φίλος τοῦ ποιητῆ, ὁ Κερκυραῖος μουσουργὸς Νικόλαος Μάντζαρρος.

Τὸ 1824 ἔγραψε τὸν Ὕμνο στὸ θάνατο τοῦ Byron δείχνοντας ἔτσι τὸ θαυμασμό του καὶ στὸν ποιητὴ καὶ στὸν ἥρωα. Τὸ 1825 ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν δὲν τὸν ἀφίνει ἀσυγκίνητο καὶ τὸ μεγάλο ἱστορικό γεγονός τοῦ ἐμπνέει τὸ θαυμαστὸ ἐπίγραμμα «Στὴν καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν». Ἦταν ἡ ἐποχὴ ποῦ ἀπ' ἄκρη σὲ ἄκρη στὴν Εὐρώπη ἐθάμπωνε ἡ ρομαντικὴ ποίηση. Ὁ Byron, ὁ Shelley, ὁ Pouchkine, ὁ Chateaubriand καὶ λοιποὶ ἐσυγκινοῦσαν τὸν κόσμον, καὶ ὁ Σολωμὸς μας τέτοια εἶχε ἐποδείγματα μπρός του ὅταν ἄρχισε νὰ γράφει τὸ ἠρωϊκὸ του ποίημα ὁ Λάμπρος, ποῦ κατὰ δυστυχίαν μόνον ἀποσπάσματα σώζονται. Τὰ ὀκτάστιχα τοῦ Λάμπρου εἶναι ἴσως οἱ ὠραιότεροι στίχοι ποῦ ἐγράφησαν σὲ νεοελληνικὴ γλῶσσα, ἐνῶ τὸ τρικατάληχτο αὐτὸ μέτρο εἶναι τόσο δύσκολο. Ὁ ποιητὴς θέλει νὰ παραστήσει τὸ Λάμπρο ἕναν μεγαλόφυχο ἥρωα, ἀλλὰ καὶ κατατρεγμένον ἀπὸ τὸν ἴδιο του τὸ χαραχτήρα καὶ τὴ μοῖρα. Ἡ ἀδυναμία τοῦ χαραχτήρα του τὸν παρασέρνει σὲ παράνομες ἀγάπες, καὶ μὲ ἀλαφροῦς συνείδηση μπορεῖ αὐτὸς νὰ δημιουργήσῃ τὴ δυστυχίαν τῆς κόρης ποῦ τὸν ἀγάπησε καὶ τὸν ἐμπιστεύτηκε. Αὐτὴ εἶνε ἡ Μαρία, τὸ θῦμα του. Ὁ ποιητὴς μᾶς τὴν παρουσιάζει σὰ διάφορα ἀποσπάσματα λυπημένη πάντα νὰ βλέπει σπαραχτικὰ ὄνειρα ἢ μὲ πόθο νὰ προσμένει τὸ στεφάνι ποῦ θ' ἀποκατάστανε τὴν τιμὴν τῆς, καὶ ὀλοῦναι ὁ Λάμπρος, ποῦ ἀκολουθοῦσε τὴν ἀπειθάρχητη ζωὴν του, ζητοῦσε τὴν ἡδονὴν ὅπου καὶ ἂν τὴν εὑρίσκει. Καὶ νὰ ποῦ ἡ μοῖρα τοῦ ἐβράχυνε τὴν σκληρότερη τιμωρίαν ῥίχνοντάς του στὴν ἀγκαλιὰ τὴν ἴδια του τὴ θυγατέρα, μὰ κόρη τῆς Μαρίας, καὶ ποῦ τὴν ἀναγνωρίζει ἀπὸ ἕνα σταυρὸ ποῦ τῆς εἶχε κάμει στὴν ἀπαλάμη, πρὶν τὴν ἀρπάξῃ, μόλις γεννημένη, ἀπὸ τὴ μητρικὴ ἀγκαλιὰ.

Μέσα ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ὀνειροῦ τῆς Μαρίας, σὰν ἕνα δείγμα τῆς σφιχτοδεμένης ποιητικῆς τέχνης τοῦ Σολωμοῦ, παίρνουμε τὲς δυὸ τελικὰς στροφές.

Καὶ τὰ κόματα πότε μᾶς πηδίζουν,
Ποῦ σὰ νέφη σοῦ φαίνεται πῶς νᾶσαι,
Καὶ πότε τόσο ἀνέλπιστα βυθίζον,
Ποῦ μὴν ἀνοίξῃ ἡ κόλασι φοβᾶσαι.
Οἱ κουτηλάταις κατὰ μὲ γυρίζον,
Βλασφημοῦν, καὶ μοῦ λένε· Ἀνάθεμά σε.
Ἡ θάλασσα ἀποτάνον μας πηδάει,
Καὶ τὸ καράβι σὺφυχο βουλιάει.

Μὲ χέρια καὶ μὲ πόδια ἐνῶ 'ς ἐκείνη
Τὴν τρικυμίαν, ποῦ μ' ἀνοίξε τὸ μνήμα,
Τινάζομαι μὲ βία, καὶ δὲ μ' ἀφίνει
Νὰ βγάλω τὸ κεφάλι ἀπὸ τὸ κύμα,
Βρίσκομαι ἡ ἔρημ ἀνάποδα στὴν κλίνην.
Ποῦ ἄλλαις φοραῖς τὴ ζέσταινε τὸ κρεῖμα.
Καὶ πικρότατα κλαίω πῶς εἶναι δίχως
Τὸ στεφάνι, ποῦ μῶταξες, ὁ τοίχος.

Στ' ὄλο ποίημα ὁ ποιητὴς ἤθελε νὰ συμπλέξῃ δυὸ παλαιότερά του τραγούδια, τὰ περίφημα «Δύο ἀδέφια» καὶ τὸ «Κοιμητήρι ἢ τὴν Τρελλὴ μάνα», ποῦ ἡ Μαρία ἔπρεπε νὰ τραγουδῇ τὴν πένθιμη μελωδίαν τους ἀπὸ τὸ παραθύρι ἀγναντεύοντας τὴ θάλασσα. Ἔτσι ἄρχιζε ἡ δυστυχισμένη:

Τώρα ποῦ ἡ ξιάστην
Νύχτα μονάχους
Μᾶς ἦρε ἀπάντεχα,
Καὶ ἐκεῖ στοὺς βράχους
Σχίζεται ἡ θάλασσα
Σιγαλινά·

Τώρα ποῦ ἀνοίγεται
Κάθε καρδιά

Στὴ λύπη, ἀκούσετε
Μίαν ἱστορίαν,
Ποῦ τὴν ἀισθάνονται
Τὰ σωθικά.

Οἱ δυστυχισμένοι, σημειῶνε συγκινητικὰ ὁ ποιητὴς, συνειθούνη νὰ τραγουδοῦν ἄσματα ἀνάλογα μὲ τὴν καταστάσιν τους.

Καὶ μέσα σὲ ὄλη κείνη τὴ λύπη πλημμυρίζει χαρὰ τὸ τραγούδι μὲ τὴν περιγραφήν τῆς ἡμέρας τῆς Λαμπρῆς μὲ τὸν καθαρότατον ἥλιο καὶ τὸ δροσάτο τῆς αὐγῆς ὕστερο ἀστέρην καὶ τὸ γλυκὸ στὸ πρόσωπο τὸ ἀγέρι

Ποῦ λὲς καὶ λείπει μὲς τῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα:
Γλυκεῖα ἡ ζωὴ κι' ὁ θάνατος μαυρίλα.

Μὰ ξαναπαίρνει πάλι τὸν βαρὺν ἦχο μαύρης μελαγχολίας στὴ Δέηση τῆς Μαρίας καὶ στὸ ὄραμα τοῦ Λάμπρου.

«Κόλασι; τὴν πιστεύω· εἶναι τὴν ἀξάνει,
• Κι' ὄλη φλογολοῦν σὰ σωθικά μου,
• Ἀπόψε Κάποιος, ποῦ ὅ,τι θέλει κάνει,
• Μῶστελε ἀπὸ τὸ μνήμα τὰ παιδιὰ μου.
• Χωρὶς νὰ τὴ γνωρίζω ἐχθὲς μοῦ βάνει
• Τὴ θυγατέρα αἰσχρὰ στὴν ἀγκαλιὰ μου.
• Δὲ λείπει τώρα πάρεξ νὰ χαλάσῃ
• Τὸν ἑαυτό του, γιατί μ' ἔχει πλάσει».

Τὸ τέλος ἀπὸ τὸ ὄλο ποίημα ἔπρεπε νᾶναι σωστὴ Σαξπηρικὴ τραγωδία. Κανένα ἀπὸ τὰ πρόσωπα δὲ θᾶπρεπε νὰ μείνει στὴ ζωὴ, γιατί, λέει ὁ ποιητὴς:

Καὶ δὲν ἔμεινε ἡμεῖς ἕνα κλωνάρι,
Φιλέρημο πουλάκι νὰ καθίσῃ,
Τὸ βράδυ, τὴν αὐγὴν, νὰ κελαϊδήσῃ.

Κατὰ δυστυχίαν καὶ τὸ ἔργο τοῦτο, ὅπως καὶ ὄλα τ' ἄλλα μεγάλα ποιήματα ποῦ καταπιᾶστηκε ὁ Σολωμὸς, ἔμεινε σὰ μιὰ συλλογὴ ἀπὸ ἀποσπάσματα καὶ, ὅπως συχνὰ εἰπώθηκε, τὸ ὄλο του ἔργο μοιάζει σὰν ἔκδοσι ἀπὸ τὰ σωζόμενα κάποιου μεγάλου ποιητῆ τῆς ἀρχαιότητος, τοῦ Ἀρχέλοχου ἢ τῆς Σαπφῶς, ποῦ τὰ ἔργα τους μᾶς εἶναι γνωστὰ μόνον ἀπὸ στίχους ἐδῶ κ' ἐκεῖ γλυτωμένους τυχαῖα ἀνάμεσα σὲ ἄλλα συγγράμματα. Μὰ καὶ μὲ ποιήματα λυρικά τέλεια ἐπλούτισε ὁ Σολωμὸς τὴν φιλολογοῖαν καὶ τὴν γλῶσσάν μας. Πασίγνωστο εἶναι ἡ Φαρμακομένη (1826), μελοποιημένη κι' αὐτὴ ἀπὸ τὸν Μάντζαρο, ὅπου ὁ ποιητὴς ἀγαναχτισμένος ἐναντίον τῆς καταλαλιᾶς τοῦ κόσμου πλέκει σεμνὸ καὶ τρυφερὸν ἐπιτάφιο στὴν ἀτυχή παρθέναν Μαριέτταν Παπαγεωργακοπούλου καὶ τὴν παρουσιάζει τὴν ἡμέραν τῆς Δευτέρας Παρουσίας νὰ μιλεῖ μὲ μεγαλόπρεπὴ τόλμην στὸ Δημιουργό της καὶ νὰ τοῦ λέει μὲ παράπονον:

• Κύττα μέσα σὰ σπλάχνα μου, Πλάστη!
• Τὰ φαρμάκωσα, ἀλήθεια, ἡ πικρὴ,
• Καὶ μοῦ βγήκε ὄχ τὸ νοῦ μου, Πατέρα,
• Ποῦ πλασμένα μοῦ τάχες ἔσ'.

• Ὅμως κύττα σὰ σπλάχνα μου μέσα,
• Ποῦ τὸ κρεῖμα τους κλαίνε, καὶ πῆς,
• Πῆς τοῦ κόσμου, ποῦ φάναξες τόσα,
• Ἐδῶ μέσ' ἂν ἦν ἄλλαις πληγαῖς.»

Τέτοια, ὁμπρὸς εἰς τὸν Πλάστη κινώντας
τὰ λευκά της τὰ χέρια, θὰ πῆ.
Σώπα, κόσμε! κοιμᾶται 'ς τὸ μνήμα,
Καὶ κοιμᾶται παρθένα σεμνή.

καὶ τὸν Pindemonte, ποῦ ἔδοκίμασαν τοὺς ἀνομοιοκατάλητους στίχους σὲ διάφορά τους ποιήματα, ὅπως εἶναι οἱ Τάφοι τοῦ Φώσκολου, ὡραιότατα μεταφρασμένοι ἀπὸ τὸν Γ. Καλοσγούρο.

Καὶ σ' αὐτὸ τὸ τρίτο σχεδιάσμα, τὸ ποίημα θάροχιζε μὲ τούτους τοὺς ἀχραντοὺς στίχους, μιὰ ἀποστροφή πάλαι στὴ θεὰ τῆς Ἐλευθερίας.

Μητέρα, μεγαλόφυχη στὸν πόνο καὶ στὴ δόξα,
Κι' ἂν στὸ κρυφὸ μυστήριό σου πάντα τὰ παιδιά σου
Μὲ λογισμό καὶ μ' ὄνειρο, τί χάρι' ἔχουν τὰ μάτια,
Τὰ μάτια τοῦτα, νὰ σ' ἰδοῦν μὲς τὸ πανέριμο δάσος,
Ποῦ ξάφνου σου τριγύρισε τ' ἀθάνατα ποδάρια
(Κύττα) μὲ φύλλα τῆς Λαμπρῆς, μὲ φύλλα τοῦ Βαϊῶνε!
Τὸ θεϊκό σου πάτημα δὲν ἄκουσα, δὲν εἶδα,
Ἄτταραχὸν σὰν οὐρανὸς μ' ὄλα τὰ κάλλη πῶχει,
Ποῦ μέρη τόσα φαίνονται καὶ μέρη ἔναι κρυμμένα
Ἄλλά, Θεά, δὲν ἔμπορῶ ν' ἀκούσω τὴ φωνὴ σου,
Κ' εὐθύς ἐγὼ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου νὰ τὴν χαρίσω;

Καὶ μὲ τὴν ἐπιγραφή πάλαι «Ὁ Πειρασμός» παραλλάζει στὸν ἀκόλουθο τρόπο τὴν περιγραφή τῆς ἀνοιξῆς, χωρὶς ἢ αὐστηρότητα τοῦ στίχου νὰ τῆς ἀφαιρέσει τίποτα ἀπὸ τὴν πρώτη περιπάθεια.

Ἔστησε ὁ Ἔρωτας χορὸν μὲ τὸν ξανθὸν Ἀπρίλι,
Κ' ἡ φύσις ἦρε τὴν καλὴν καὶ τὴν γλυκεῖάν της ὥρα.
Καὶ μὲς τὴ σκιά τοῦ φούντωσε καὶ κλειθροσιῆς καὶ μύσους,
Ἀνάκουστος κελαϊδισμὸς καὶ λιποθυμισμένος.
Νερά καθάρια καὶ γλυκά, νερά χαριτωμένα,
Χύνονται μὲς τὴν ἄβυσσο τὴ μοσχοβολισμένη,
Καὶ παίρνουνε τὸ μύσγο τῆς, κι' ἀφίνουν τὴ δροσιά τους,
Κι' ὄλα στὸν ἥλιο δείχνοντας τὰ πλούτια τῆς πηγῆς τους,
Τρέχουν ἐδῶ, τρέχουν ἐκεῖ, καὶ κάνουν σὰν ἀηδόνια.

Γιατὶ ὅμως καὶ τὸ ποίημα τοῦτο, ποῦ τελειωμένο θάτανε ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα τοῦ κόσμου, μᾶς ἀπέμεινε ἀτέλειωτο, δύσκολο εἶναι νὰ τὸ κρίνουμε. Εἶχεν ἔρθει ὁ Σολωμὸς στὴν Κέρκυρα τὸ 1828, γιομάτος ἐλπίδες γιὰ τὸ ποίημά του, περιμένοντας ναῦρε ἐδῶ τὴν ἀναγκαῖα γαλήνη, ποῦ οἱ οἰκογενειακὲς του περιπέτειες τοῦ τὴν ἀρνιῶνταν. Ἡ σιωπηλὴ ζωὴ του ἐγίνηκε μιὰ προσπάθεια, μιὰ πάλη μὲ τὴ γλώσσα καὶ μὲ τὸ χαλινὸ τῆς Τέχνης, καὶ μέσα ἀπὸ τὰ τρία σχεδιάσματα φαίνεται πῶς μὲ ἀγανάκτηση ἔβλεπε νὰ τοῦ ξεφεύγει ἡ ἀναγκαῖα πλοκή, σὰ νὰ μὴν ἔμπορούσε ἕνα τέτοιο ἔπος, ὅλο ἀπὸ ἐξιδανισμένη ἀγάπη, ἀπὸ ὄνειρεμένη ἐλευθερία, ἀπὸ ἀχραντὰ αἰσθητὰ παραδεισένιου κόσμου νὰ περιγράψει σὲ ἀνθρώπινη λαλιά ἀνθρώπινες πράξεις.

Σ' αὐτὴν τὴν περίοδο τῆς ζωῆς του ὁ Σολωμὸς ἐγνωρίστηκε μὲ τὸν Ἰάκωβο Πολυλά, νέο τότες καὶ ποῦ προανήγγελε τὰ σπάνια του χαρίσματα. Σ' αὐτὸν ἐξεμυστηρεύονταν ὁ ποιητὴς τοὺς ποιητικοὺς στοχασμοὺς του, καὶ ὁ Πολυλάς ἠθέλησε τότες νὰ τοῦ φανερώσει τὰ μυστήρια τῆς γερμανικῆς Τέχνης, ποῦ, γεννημένη καὶ κείνη μέσα ἀπὸ τὴ φλόγα τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης καὶ μὲ φωνὴ ποῦ ἔβγαине ἀπὸ τὴν ψυχὴ τῶν μυριάδων καὶ ἀπὸ μιὰν ἀγάπη μυριάδων, ἐμάγευε τὸν κόσμον τότες μὲ ἀδοκίμαστο παρθενικὸ κάλλος.

Στὰ ποιήματα τοῦ Schiller καὶ στὲς αἰσθητικὲς του θεωρίες ὁ Σολωμὸς ἠθέλε ν' ἀνοίξει καινούριες πηγὲς γιὰ τὸ ποίημά του, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν προσπάθεια δὲν ἔμπορεσε νὰ τὴν πραγματοποιήσῃ, καὶ ἀπὸ τὸ νέο αὐτὸ τεχνικὸ ξαναβάφτισμα δὲν μᾶς μένουν παρὰ μερικοὶ ἀληθινὰ βαθεῖοι στοχασμοὶ του καὶ μιὰ ἀλλαγὴ στὴν τεχνολογία του, ποῦ, καθὼς τωόντες εἶδαμε στὸ τρίτο σχεδιάσμα τῶν Ἐλευθέρων Πολιορκημένων, ἄφινε τὴν συνειθισμένη ἀγαπημένη του ὁμοιοκαταληξία καὶ ἀπέφευγε κάθε συνίχιση μέσα στὸ στίχο, καθὼς καὶ κάθε χασμωδία.

Τέτοιαις τεχνολογίαις εἶναι καὶ οἱ ἀκόλουθοι στίχοι, ἀπόσπασμα ἀγνώστου ποιήματος.

Δὲν εἶναι χορτο ταπεινὸ, χαμόδενδρο δὲν εἶναι
Βρύσες ἀπλώνει τὰ κλαδιά τὸ δέντρο στὸν ἀέρα
Μὴν καρτερῆς ἐδῶ πουλί, καὶ μὴ προσμένης γλῶχ
Γιατὶ τὰ φύλλα ἂν ἦν' πολλὰ, σὲ κάθε φύλλο πνεῦμα.
Τὸ ψηλὸ δέντρο δλόκληρο κ' ἠχολογᾷ κι' ἀστράφτει
Μ' ὄλους τῆς τέχνης τοὺς ἠχούς, μὲ τ' οὐρανοῦ τὰ φῶτα.
Σαστίζ' ἡ γῆ κ' ἡ θάλασσα κι' ὁ οὐρανὸς τὸ τέρας,
Τὸ μέγα πολυκάντηλο μὲς τὸ ναὸ τῆς φύσις,
Κι' ἀρμόζουν διάφορο τὸ φῶς χιλιάδες χιλιάδες ἀστρα,
Χιλιάδες χιλιάδες ἄσματα μιλοῦν καὶ κάνουν ἕνα.
Στὸ δέντρο κάτου δάσην ἔκαμ' ἡ βοσκοποῦλα
Τ' ἀστρα γοργὰ τὴ δέχτηκαν καθὼς ἡ γῆ τὸν ἥλιο.
Τὰ Σεραφίμ ἐγνωρίσαν τὸ βάθος τῆς ἀγάπης,
Κι' ὀλόκληρ' ἡ Παράδεισο, διπλὴ Παράδεισός 'ναι.
Ποιὸς εἶχε πῆ ποῦ σοῦμελλε, πέτρα, νὰ βγάλῃς ῥόδο;

Στὴν ποιητικὴν τὴν πάλι ὁ Σολωμὸς ἐξοῦσε μακρὰ ἀπὸ τὸν κόσμον, μολοντί ὁ ἀδελφὸς του προέδρευε τὴν ἐδῶ Γερουσία, καὶ μόνο μὲ τοὺς ὀλίγους του φίλους καὶ μαθητὲς περνοῦσε τὲς ὥρες τῆς ζωῆς του. Εὐγενικὸς στοὺς τρόπους, γιομάτος ἐνθουσιασμό γιὰ ὅτι ὡραῖο καὶ μεγάλο, ἀγάπησε τὴ γυναῖκα μὲ ποιητικὸν πλατωνισμό καὶ τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους του μὲ παραδειγματικὴν ἀφοσίωση. Ἀπὸ αὐτοὺς οἱ δύο ἐπισημότεροι στάθηκαν ὁ Ἰάκωβος Πολυλάς καὶ ὁ ποιητὴς τοῦ «Ὁρκου» Γεράσιμος Μαρκοράς. Ἐξακολούθησαν κ' οἱ δύο τὴ Σολωμονικὴ παράδοση τόσο στὴν ποιητικὴ μορφή ὅσο καὶ στὴ φιλελεύθερη σκέψη, στὴν κοινωνικὴ, στὴν πολιτικὴ ζωὴ καὶ στὴν ποιητικὴ δημιουργία. Σ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐθεμελιώθηκε ἡ Κερκυραϊκὴ παράδοση, ποῦ δὲν ἔχει σβύσει μὲ τοὺς δυὸ αὐτοὺς διαλεχτοὺς ἐπιγόνους, καὶ ἔλαμψε στὲς ἡμέρες μας μὲ τὸ μεταφραστικὸ καὶ κριτικὸ ἔργο ἐνὸς Γ. Καλοσγούρου, μὲ τὴν πρωτότυπη κοινωνικὴ κριτικὴ ἐνὸς Κονεμένου, μὲ τὴν ἀψιὰ σάτυρα τοῦ Στέλιου Χρυσομάλλη, μὲ τὰ ποιήματα τοῦ Νίκου Κογεβίνα καὶ τέλος μὲ τὰ κλασικὰ σονέττα καὶ τὸ στεφανωμένο θάνατο τοῦ Λορέντσου Μαβίλη.

Μέσα στὲς μελέτες του καὶ ζητῶντας τὴ λησμονία τοῦ πόνου του ἀπὸ τὲς οἰκογενειακὲς του περιπέτειες, μακρινὴ ἀρρώστια, ποῦ ξέσπασε σὲ μιὰν ἐγκεφαλικὴ συμφορῆση, ἐσῆμανε τὸ τέλος τοῦ ποιητῆ τὲς 9 Νοεμβρίου τὸ 1857. Ἡ Ἰονικὴ Βουλὴ σταμίτησε ἀμέσως τότες τὴ συνεδρίασή της καὶ κήρυξε δημόσιο πένθος γιὰ τὸ χαμὸ μιᾶς τέτοιας προσωπικότητος, κ' ἡ Δημοτικὴ ἀρχὴ τῆς Κέρκυρας ἔδωκε διαταγὴ νὰ πάψει κάθε διασκέδαση ὡς ὅτου ταφεῖ ὁ νεκρὸς, ποῦ ἡ κηδεῖα του γιομάτη ἐπιβολὴ καὶ μεγαλοπρέπεια συντροφεύτηκε μὲ τ' ἀληθινὰ δάκρυα ἐκείνων ποῦ εὐτύχησαν νὰ γνωρίσουν καὶ ν' ἀγαπήσουν τὴν ἀλησμόνητη ποιητικὴ μορφή, καὶ μὲ τοῦ λαοῦ τὴν ἀνυπόκριτη θλίψη.

Δρόμοι σήμερα στὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Κέρκυρα φέρουν τ' ὄνομα τοῦ ποιητῆ, ὁμοίως μὲ τ' ὄνομά του στολιζέται καὶ μιὰ πλατεῖα τῆς Ζάκυνθος τὸ ἄγαλμά του, στημένο στὸ μυριαριθμημένο του νησί, διαλαλεῖ τὴ δόξα του· χιλιάδες ἀντίτυπα τῶν ἔργων του σὲ διάφορες ἐκδόσεις ἔχουν κυκλοφορήσει στὴν Ἑλλάδα ὅλη, ἀλλὰ μολοντοῦτο δυστυχῶς ἀκόμα καὶ σήμερα μποροῦμε νὰ ποῦμε τοῦ Κωστή Παλαμά τὰ λόγια: «Ὁ κόσμος ἕναν ἴσκιον ἀσύστατο τοῦ μεγάλου ποιητῆ ἔτσι στὰ τυφλὰ προσκυνάει, μὰ μὲ τὸν ἀληθινὸ, μὲ τὸν ἀκέραιο Σολωμό, καθὼς τοῦ ἀξίζει νὰ γνωριστῆ, ἀκόμα δὲν καλογνωρίστηκε».

ΑΠΟ ΤΑ "ΣΟΝΝΕΤΑ".

(PRELUDIO)

I

Πάρε τὸ μαγεμένο σου δοξάρι
Τεχνίτη δυνατὴ τῆς Ἀρμονίας,
Καὶ κάμε στοὺς καημοὺς μιᾶς νυκτωδίας
Νὰ κλάψῃ τ' αὐγουστιάτικο φεγγάρι.

Στὰ σκότη μιᾶς βουβῆς ἀπελπισίας,
— Δίχως ἐλπίδας ποθητὸ λυχνάρι —
Χῦσε σὰ φῶς τῆς Ἐμπνευσης τὴ χάρη
Μὲ τοὺς γλυκοὺς ρυθμοὺς μιᾶς μελωδίας :

Στὸ φεγγαρολουσιμένο παραμῦθι
Νὰ μὲ ποτίσῃ τὸ νερό σου ὡ λήθη,
Ποῦ μάταια στὸ θόρυβο καλοῦσα,

Στῆς λίμνης νὰ ροδίση τ' ἀκρογιάλι
Μὲ νούφαρα θλιμένα στὸ κεφάλι,
— Χλωμὴ Ὀφηλία — ἡ ξεχασμένη Μοῦσα.

II

Μὲ τὴ ψυχὴ ἀπὸ καημοὺς γεμάτη
Πῆρα μέσα στὰ θάμπη μιᾶς ἐσπέρας,
Κάποιο λησμονημένο μονοπάτι
Καὶ μὲ τὰ ξεψυχίσματα τῆς μέρας

Βγῆκα στὸ ρημοκλήσι — σὲ μιᾶς ξέρας
Τοὺς βράχους ποῦ δὲ γνώρισε διαβάτη,
Μέσα του ἡ σιωπὴ μιᾶς ἄλλης σφαίρας
Κ' ἓνα κερὶ θαμπὸ στὸ κεροστάτη.

Στὸ σκεβρωμένο τέμπλο του τὸ μαῦρο,
Μιὰ Παναγία βυζαντινὴ προσμένει
Χρόνια μέσα στὸν πόνο τῆς τὸ λαῦρο,

Προσκυνητῆς νὰ φθάσω κάποιο δεῖλι
Καὶ μὲ καρδιὰ τρελλὰ μετανιωμένη,
Νἀνάψω τὸ σβυσμένο τῆς κανδήλι.

XXX. ΧΙΝΟΠΩΡΟ.

Nessun maggior dolore
Che ricordarsi del tempo felice
Nella miseria.

DANTE (INFERNO)

Θολὴ βροχὴ στὸ τζάμι πικροστάζει
Κι ἀχολογᾷ στὰ θάμπη τῆς βραδυᾶς,
Ρυθμὸς βουβὸς στὸ θοῖνο ποῦ ταράζει
Τὰ βάρη τῆς ἀνέρωτης καρδιάς.

Στὴ θλίψη κάποιος ἄρρωστης ροδιάς
Ποῦ γέρνει στῆς αὐλῆς τὰ χρὸ μαράζει

Μὲ τοὺς καημοὺς τῆς τελευταίας εὐωδιάς,
Ἡ Ἄνοιξη θαρρῶ κρυφostenάζει.

Ἄντάμα μὲ τὰ φύλλα οἱ λογισμοὶ
Ἄναμυσό σας μοιραῖοι χαλασμοί,
Σέρονται ἀπὸ μιὰ μαύρη βεβαίωτη :

Ὁ Βέροτος στὸ τραγικὸ κλουβί
Νεκρὸς γλυκός, ποῦ πάνω του βουβὴ
Μοιρολογῶντας κρυφογέρνει Λόττη.

ΑΠΟ ΤΟ "ΧΟΡΟ ΤΗΣ ΖΩΗΣ".

XII

Νάρδοι καὶ σιμῦρα σκορπισμένα
Στὸ φῶς μιᾶς μέθης δροσερῆς,
Ὁ Πόθος μιᾶς καρδιάς ξερῆς
Πάλι σὰς ἔφερε σὲ μένα.

Πράσινα φίλτρα ξεχασμένα
Σὲ φιλισένιους ἀμφορεῖς,
Στὴ δίψα μιᾶς ζωῆς πικρῆς
Χεῖλη ζητοῦνε σας θλιμένα.

Ἄηδιασμένος τὸ ποτήρι
Ἐψώνω σάμπως σαρκασμό,
Πρὸς τῆς ψευτιάς τὸ πανηγῦρι.

Μὲ περιφρόνηση μου ἐκείνο
Τῆς ἡδονῆς τὸ συσπασμό,
Καὶ μέσα μου ἄς λυγᾷ ἓνα κρῖνο.

XXXII. ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΤΗΣ ΜΟΝΑΞΙΑΣ.

Ὡ μοναξιά τῶν ἐρημων τῶν κάμπων μὲ τὸ φῶς
Τοῦ φεγγαριοῦ, ἀνιστόρητου μυστικισμοῦ πλημμύρα --
Στὸ σιωπηλὸ σου τὸ Νὰ ὁ πόνος ὁ κρυφός
Κροῖει μοτίβα παλαιὰ στὴ σκεβρωμένη λῦρα.

Καὶ στὸ παλάτι τὸ βουβὸ ἀνοίγει κάποια θύρα
Καὶ βγαίνει ρήγας δίδυμος τῆς Λύπης ἀδερφός,
Ὁ Λογισμὸς μου σὲ καημῶν νοσταλγικῶν πορφύρα,
Νὰ γείρη στὸ κιτάπι του μελλοντιστῆς σοφός.

Καὶ νὰ διαβάσῃ πένθιμος τὰ μακρυνὰ μαντᾶτα
Τρομάζοντας καθὼς θὰ δῇ στὰ μάτια τοῦ σκελεθροῦ,
Τὸ παγωμένο θέαμα τοῦ πεπρωμένου Ὀλέθρου.

Μὰ καὶ νὰ λάμψῃ ὀλόκληρος στὸ φθάσιμο σου Μάη,
Ποῦ χαροκόπος ξένοιαστος μπροστά του θὰ περνᾷ
Ὁ ἀγαπημένος κόσμος του σὲ λουλουδένια στράτα.

ΧΑΝΙΑ, 1919.

ΘΡΑΣ. Ν. ΣΤΑΥΡΑΚΗΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ "ΕΠΟΧΕΣ".

ΑΠΟ ΤΗΝ "ΑΝΟΙΞΗ".

ΠΡΩΤΟ.

Και μίλαγε ή δειλινή γρηά γυναίκα :
— «Ελάτε τώρα να σās πō τὰ παραμύθια
την ἀλήθεια
ποῦ κρύβουνε τῶν ἄλλωνε καιρῶ.»

Κι ἦταν οἱ νηοὶ κι' οἱ ἡ νηῆς δλόγυρα στρωμένοι
στεφανωμένοι
μὲ ἥλιο και μὲ νειότη και μ' ἀγάπη.

— «Κι' ἦτανε μιὰ ξανθιά ὁμορφονηά
... ὅπως ἔσένα νηά
μιὰ ὄρηα πριγκηπέσσα.

— Ὡς τότε οὔτε μιὰ φορὰ δὲν εἶχε ἀγαπήση
οὔτε φιλήση
τὰ κόκκινα τὰ χεῖλια τῶν ἀντρῶνε.

Μιὰ μέρα . . . μὰ βλέπω δὲν ἀκούει ἀπὸ σās κανεῖς,
ἐσὺ ἐκεῖ πέρα ὄλο να φιλῆς
τὴ διπλανή σου, κι' ἔρωτα σὺ τῆς ψιθυρίζης.

— κι' οἱ ἄλλοι ὄλοι σας . . . , μ' ἄς εἶνε θὰ σās πō σιγαλινὰ
τὸ παραμῦθι π' ἀρχινᾷ
σάν τὴ ζωὴ σας και τελειώνει.

— Ἔτσι ποῦ λέτε ἦταν μιὰ ξανθιά ὁμορφονηά,
π' ἔκρυβε τὰ φιλιὰ,
μιὰ ὄρηα πριγκηπέσσα. . . .

— Μὰ δὲν τὰ κρύβουνε αὐτοὶ καθόλου τὰ φιλιὰ
. . . δὲν βγάζω ἄς εἶνε πειὰ μιλιὰ
. . . ἔπρεπε να τοὺς πō τὸ παραμῦθι τὸ χειμῶνα

— . . . θὰ τοὺς τὸ πō, ἂν ζήσω τὸν ἐρχόμενο.»

ΔΕΥΤΕΡΟ.

Στὸ βράδυ ποῦ τὰ ἀψηλά χρύσωνε παναθύρια
κάνοντας πειὸ θαμπόφωτα τὰ σπῖτια τὰ παληὰ
εἶδα μιὰ νέα μυγδαλιὰ
γεμάτη ἀπὸ λουλούδια.

Εἶδα μέσ' τοῦ βραδυοῦ τὴ γαλανὴ γαλήνη
στὸ πάροκο ποῦ ἀπλώνετο ἀφρὸ λευκὸ ν' ἀφίνη
ἀπ' ὅσα εἶχαν μείνη
ἄνθια ροδακινηᾶς.

Κι' ὕστερα σάν ἡ τούλινες γκιρλάντες ἔθαμπῶσαν
τὰ πράγματα και θώραγα μι' ἀπέραντη σια,
μι' ἀρχαία καστανια
μοῦ ἔδειξε τὰ φύλλα τῆς τὰ νέα.

Πῆρα τὸ φῶς τῆς ἀνοιξης
τὸ πῆρα ἀπὸ μιὰ,
ἀρχαία καστανια.

ΤΡΙΤΟ.

Ὁ πόθος μου για τοῦ κορμοῦ σου τὸ συμπόσιο
και τὴ γεννητῆρα ποῦ σκεπάζει ἐπιθυμιὰ σου
ἡ ματιὰ σου,
και τὰ σαρκόφυλλα ματόφλουδα τραντάφυλλα,

Θέρος πυρὸ κι' ἀχνόφλογο ὑψώνουν
μέσ' τὴν πλατειὰ προσπάθεια τ' Ἀπρίλη,
μενεξεδένιο δεῖλι
ὡσάν κηλῖδα στῆς μεγάλης ἐπανάστασης

τὴ φωτερὴ πλατειὰ χειρονομία.

Τῶ σαλκιμῶ χοντρὸς ἡ ρόγες σὰ σταφύλια
χύνουνται στὸν ἀσβεστωμένο τοῖχο ποταμὸς
ὁ βραδυνὸς χαμὸς
ρυθμίζει τίς σπασμένες τίς κινήσεις μας

μὲ κτηνοδία
κι' ἤρεμη γλυκάδα.

ΤΕΤΑΡΤΟ.

Ἡ ἀλήθεια ποῦ ἐγέννησε τὸ ἐνστιχιο
ἀπὸ τὰ λάγνα κινητὰ του στήθεια
για να σκοτώση τὴ συνήθεια
τὴ λασπωμένη τὴ συνήθεια τὴν ἀνάνθιστη,

Ἡ ἀλήθεια πῶθρεψε τὸ φῶς τὸ διάπλατο τῆς σκέψης
και φούσκωσε ὡσὰ χυμὸς στὸ μάταιο μεσημέρι,
ἔσκασε μέσ' τ' ἀγέρι
σάν πόθος γέρικης ροδιᾶς, σὰ ρόδο, και σὰ χέρι

ποῦ ξεπετιέτ' ὀλόσωμο στὰ ἄνθια τ' οὐρανοῦ
 ποῦ σπᾶ τοῦ δειλινοῦ
 τίς βιόλες, καὶ τὰ ἀπαλὰ λευκάνθια τοῦ προαγιοῦ.

Τώρα μέσα στὸ σπάσιμο οἱ ποταμοὶ χυθῆκαν
 κι' αἷμα ζεστό καὶ ὄριμο καὶ κίτρινη φωτιά
 καὶ ἡδονὲς θανατικές, πόνοι, κατακυλίσματα,
 καταστροφὲς ἀπότομες, κι' ἀργὲς δημιουργίες,
 μπουμπουκία ἀνοιξιὰτικα στὶς στάχτες τοῦ χειμῶνα.

Ὅταν ὁ μαῦρος ὁ καπνός, ἐγένηκε γαλάζιο,
 κι' ὁ ἥλιος ξαναφούντωσε τοὺς νέους τοὺς θεσμούς,
 στὸ φῶς ἀπ' τοὺς σεισμούς
 εἶδα κινήσεις ψεύτικες κι' ἀναλαμπὲς αἰώνιες,

Κι' ἐννοίωσα μέσ' τὸν πόνο μου τὰ φρούτα τῆς ζωῆς.

ΑΠΟ ΤΟ "ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ".

ΠΡΩΤΟ.

Τρία μῆλα κόκκινα καὶ πράσινα καὶ ἄσπρα
 ἐνοσταλοῦσαν στὸ τραπέζι ἀπλωμένα
 καὶ λυποθυμισμένα,
 τὴν ἀνοιξη τῶν ἄσπρων τῶν ἀθῶ.

Μὰ ὅταν τὸ χέρι μιᾶς ξανθιάς γεροντοκόρης
 τᾶκοψε σὲ ἀνάλογα κομμάτια,
 μὲ δάκρυα στὰ μάτια,
 τὴν ἐποχὴ ποῦσαν ὀλόκληρα νοστάλγησαν.

Κι' ὅταν τὰ φάγαν ἕνας γέρος, ἕνας νηὸς
 καὶ ἡ ξανθιά γεροντοκόρη μὲ τὸ τσαῖ. . . .

ΔΕΥΤΕΡΟ.

Θᾶθελ' ἀπὸ τὴ θάλασσα σὲ ἤρεμη βραδυά
 ν' ἀγνάντευα ν' ἀνάφτουνε τὰ φῶσι' ἐνὸς χωριοῦ,
 καὶ τ' ἄλμυροῦ ἀγεριοῦ
 νὰ ρούφαγα τὴ μυρουδιά, κι' ἀγάλια νὰ μεθοῦσα.

Ἔτσι νεοειρήνηκα μικρὸς μιὰ ὥρη περιπλάνηση,
 νὰ πλέξω τὴν ἐφήμερη ζωὴ μου στὴ ζωὴ
 ἦταν ὄχι πρῶτ',
 τώρα στὸ βράδυ τῆς ζωῆς ποθᾶω ἕνα λιμάνι.

Ἔνα λιμάνι ἤρεμο, κῆπο με ἄσπρα ρόδα,
 τὴ φιλικὴ τὴ συντροφιά τῆς λάμπας, τὰ βιβλία,
 τὴν ὄριμη φίλια,
 καὶ τὴ γλυκάδα τῆς λεπτῆς ἀργῆς συνομιλίας.

ΤΡΙΤΟ.

Τὰ ζουμερὰ μέσα στ' ἀπόγευμα βερίκοκκα
 ὡσὰ μεγάλα βελουδέγια κιχλιμπάρια,
 κοιμοῦνται ἀνάγια
 μέσα στὴν πῆλινη ἀχροκόκκινη φρουτιέρα.

Ἔνα μεγάλο ἀπίδι ἐγλύστησε στὸ πάτωμα
 καὶ μιὰ φιάλη εἶνε θαμπὴ σὰ μεθυσιμένη,
 ὄργιασμένη
 ἀπ' τὸ ξανθὸ ἡδύποτο ποῦ κλείνει.

Ἔνας καινούργιος σάτυρος ἀπὸ πηλὸ ἀρχαῖο
 μὲ σὲ μελόχες κόκκινες ἀκίνητος χορεύει
 καὶ κάτι νὰ γυρεύη
 μοιάζει σὰ χρῶμα καὶ σὰ φῶς καὶ σὰ ρυθμό.

Ἔνα βιβλίο κίτρινο καὶ μαῦρο χτυπητὸ
 μοιάζει μέσα στὴν κούραση π' ὀλόγυρα σκορπάει,
 μέσα του νὰ κρατᾷ
 κάποιες ιδέες ποῦνε λίγ' ἀπλὴ ζωή.

Ἐγὼ ποῦ ὅλα τᾶβλεπα ὡς τῶρ' εἰρημισμένα,
 ἀρχίζω νὰ αἰστάνουμαι ὅλα πειὸ θαμπωμένα
 φαίνεται καὶ σὲ μένα
 ἡ κούραση κατέβηκε ἀργά.

Ἡ ὄρες τοῦ μεσημεριοῦ
 μεθοῦνε σὰ κρασί
 κι' ἀργοκοιράζουν.

ΤΕΤΑΡΤΟ.

Καὶ μίλαγε ὁ μέγας τῶν ἀνθρώπων σηκωτῆς
 πρὸς τοὺς ἀνθρώπους π' ἀπ' τὴν ἄλλη ἐπειθαρχοῦσε,
 καὶ λαμπερὸ γελοῦσε
 τ' ἀπόγεμα μὲ χίλια φωτογέλοια.

Κι' ἔλεγε κι' ἐξηγοῦσε καὶ λογίκενε,
 κι' ὁ κόσμος π' ὀλόγυράτου ἀκίνητοῦσε,
 ἐπροσπαθοῦσε
 νὰ καταλάβῃ κείνο ποῦθελε νὰ πῆ.

Μὰ κείνος σκέπτοταν καὶ ρέμβαζε σὲ ἄλλα
 τὰ λόγια του, κρασί π' ἀργόχυνε στὰ πάθια
 ἀπ' τὰ μεγάλα βάθια
 ποῦ σηκωνῶνταν τῶν ἀνθρώπων ψυχῶ.

Μεσ' τὸ λαμπρὸ τ' ἀπόγεμα, σμαράγδια,
τὰ δέντρα ὀλοπράσινα τὰ χέρια τους ὑψῶναν,
μελόχες ποῦ φλογῶναν,
ροδάκινα ποῦ πέφτανε στὴ γῆ.

Κι' ἡ νηὶ γυναῖκα ποῦ ἡ κάψη ὄργωσε
τὸ βυσσινὶ τριαντάφυλλο σὰ προσφορὰ χειλιῶνε
καὶ μάρμαρω λευκῶνε
δόξες, σὰ βήματα ἀρχαῖα.

Γαλήνιο ἀπομεσήμερο . . . οἱ ἀθρῶποι ποῦ ἀκοῦνε
λυώσανε σὰ σταφύλια π' ἐσουρώξαν
πατώντας τα, καὶ διῶξαν
τὸ λαμπερὸ καλόγευστο χυμό,

τὸ νέκταρ ποῦ θὰ πιοῦν οἱ δυνατοὶ
καὶ οἱ θεοὶ
ποῦ δὲν ὑπάρχουν.

ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

"ΜΕΓΑΛΑ ΚΑΙ ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΙΚΡΟΤΕΡΑ".

ΠΡΩΤΟ.

Ἐφερα ὅλη τὴ νύχτα μέσ' τὴν κάμαρά μου
τὴ λάμπ' ἀνάβοντας,
καὶ τὸ λευκὸ ἄφισα δευλινὸ
νὰ ξεφυλλίσῃ τὰ ρόδα του
μέσα στῆς πόλης τοὺς ὀρξόντες.
Ἐγὼ εἶχα ἄλλους ὀρξόντες μπροστά μου :
τὰ βιβλία, τὰ ἔπιπλα, τὴ σκέψη,
καὶ τὴν αὐριανὴ τὴ μέρα,
καὶ τὴν ἀνοιξὴ ποῦ φεύγει,
καὶ δὲν ἔκανα ἀκόμα τίποτα.

ΔΕΥΤΕΡΟ.

Ὁ οὐρανὸς εἶχε τὴν ἡδονὴ τοῦ ὄνειρου
κι' εἶχε τὴ σκέψη τῆς γαλήνης
καὶ μιᾶς ματιᾶς τὴν ἀπεραντοσύνη.
Σκεπτόμουν ὅλα αὐτὰ τὸν οὐρανὸ θωρῶντας,
οκέπτομουν τὴν ἐντύπωση
ἀναλύοντας,
τὴν ἐντύπωση πῶς ἦτανε γαλάζιος,
φωτερὸς καὶ σάρκινος.

DA I POEMI DI COSTANTINO CAVAFY. *

INFEDELTA.

Agli sponsali di Peleo con Teti,
Apollo — nel magnifico festino —
sorsero, offerendo ai consacrati sposi
voti pel figlio di lor primo amore.
Così parlò: «Da lui lontano i morbi
ed abbia lunga vita». E poi si tacque.
E il cor di Tetide fu pien di gioia,
chè il dir d'Apollo — sir de' vaticini —
pegno le parve al figlio ancor non nato.
E crebbe Achille, e la viril bellezza,
con lodi, la Tessaglia contemplava:
pensava Tetide al parlar del Nume.
Ma, un giorno, i sopraggiunti nunzi narran
come cadeva in Ilion Achille:
Tetide allor si svelle il ricco peplo,
e nella polvere gli anelli scaglia
e i suoi monili, e, nel funereo duolo,
non iscordando le promesse antiche
si chiede ov'era il savio nume Apollo,
ov'era il parlator de' ricchi prandi,

* IL POETA COSTANTINO CAVAFY. Tra i poeti contemporanei della Grecia, in particolar modo si distingue Costantino Cavafy.

Il merito suo principale è l'originalità che traspare dalla sua pregevolissima, sebbene breve, opera letteraria. Egli ha voluto rendersi indipendente dalla assurda tirannia di qualsiasi regola concernente la forma e lo spirito delle produzioni artistiche, le quali non devono essere altro che la libera manifestazione di una libera mentalità e di una libera sensibilità.

Cavafy ha avuto l'ardimento di combattere — per il primo — la strofa e la preponderanza della rima: elementi, secondo lui, inutili alla vera poesia. Questa guerra letteraria egli l'ha combattuta con l'esempio, coscienziosamente e strenuamente, finchè la parte avversa non ne ebbe riconosciuta la giustezza e la logicità. Così, il suo armonico giambico risona in piena libertà, ora nella trama oltre modo consistente dei suoi poemi filosofici, ora nella squisita malinconia delle sue elegie e nella descrizione di eventi storici.

Or mai Cavafy occupa uno dei primari posti nella letteratura della Grecia odierna e parmi che, pur non imitando lo spirito e la maniera dei poeti francesi e italiani ha già ottenuto un posto vicino ai migliori di essi.

Pero' ho voluto tradurre alcune sue poesie le quali varranno a far noto agli intellettuali italiani uno dei più forti e significativi talenti poetici della nuova Grecia.

ov'era quel profeta, quando Morte
strappava al figlio suo la giovinezza . .
I nunzi a lei rispondono che Apollo—
egli medesimo — discese in Troia
e, co' Troiani in lega, uccise Achille.

BRAME.

Come nell'urna fulgida riposa
dei morti in giovinezza
il lacrimato corpo
c'hanno di rose una ghirlanda al crine
e i piedi inanellati
con molli gelsomini
Così, le antiche brame se ne stanno
(brame che senza vivere
sono scomparse e morte)
poi che incompreso fu — per lor — mistero
notte ed aurore splendide
frementi voluttà . .

LA CITTÀ.

Dicesti :
«Un'altra terra cerchero',
per novi mar navighero' :
una miglior cittade anelo.
Gli sforzi miei son condannati.
Come cadavere sen giace,
or mai — sepolto — questo core. . .
Anima mia,
perchè soffrir,
perchè morir
così ?
Se l'occhio mio d'intorno volgo
vedo la fosca ruina antica
degli anni miei migliori,
anni sprecati,
perduti in van. . . »

Ascolta :
«Tu non potrai, già mai, trovar
novella terra o navigar
su vergini remoti flutti :
la tua città t'inseguirà.
Le stesse vie trascorrer devi,
e incanutir tra i vecchi muri.

Un altro lido,
no, non sognar,
non sospirar
mai più. . .
Per te nè barca, nè sentiero. . .
Or che struggesti qui tua vita,
in questo breve loco,
ovunque e sempre
distrutta fia».

I CERI.

Dell'avvenire i giorni — a me davanti —
qual fila sorgono di ceri ardenti :
di caldi, vividi, dorati ceri. . .
Dietro, mi stanno gli trascorsi giorni —
seguito lugubre di ceri spenti,
tra cui gli estremi sono ancor fumanti,
e gli altri freddi e lacrimosi e torti. . .
Ch'io non li veda. . . Ahi, tanto m'addolora
questa lor forma e dell'antico lume
la ricordanza, che mi par conforto
ricontempar gli illuminati ceri. . .
Volger non voglio le pupille addietro
e rinnovar l'angoscia che m'invade
mentre la nereggiante fila cresce —
rapida — e spengonsi gli ardenti ceri.

LE VOCI.

O desiate voci
de' miei scomparsi morti,
o, d'altri che sen vivono
e son or mai perduti,
voci di rinnovato
e dolce antico amore. . .
Talor ne' sogni miei
ripetonsi, talor
rivivon nel pensiero :
tornan per un istante
e, insiem, rinasce e palpita
la poësia gentile
di prima giovinezza,
soave al par di musica
morente nella sera,
lontan. . . lontan. . . lontano. . .

EGYPTE.

Agitation éphémère ! conscients de l'oubli
 qui viendra tout envahir
 Egyptiens, nous remuons la meule
 du devoir et du travail avec
 tant de nonchalance !
 Pareil au sable qui, dans le désert
 passe en tempête et détruit
 les derniers vestiges de vie,
 le temps fera de nos pensées
 de nos rêves et de nos joies
 une poignée de poussière jaune
 à ajouter au désert immense !

Et si la grande pyramide
 ne projetait son ombre gigantesque
 — création d'un cerveau
 qu'exaspérait le désert et la mort —
 à quoi se réduirait pour nous
 le patrimoine sacré du souvenir ?

Le désert
 monstre acharné à mordre la terre humide
 sans passé ni avenir
 immense, énorme et fatal
 se dresse à nos portes
 et attend la proie promise
 qui se dérobe toujours. . . .

LA MER.

La mer affreuse aime la bataille
 le choc du bois, du fer, la fumée dense
 qui aveugle, les cris, les injures,
 les pires horreurs — puis son gouffre béant
 engloutit tout — prudente qu'elle est
 car si l'on pouvait voir ce que le temps accumule
 d'horreurs dans ses flots sombres,
 combien résisteraient au mirage trompeur ?

Sombre est l'histoire de la mer, les marins le savent ;
 Sa force immense, invincible, emporte tout
 sans remords, c'est pourquoi ceux qui
 la connaissent sont silencieux.
 Elle est cruelle mais elle rend brave
 c'est pourquoi ceux qui la connaissent l'aiment.

O mer au flot glauque et froid
 tu trempes et tu durcis plus fort que l'acier
 ceux qui demandent à ta profondeur immense
 de les porter.

LA MER ET L'HOMME.

Immense sous le blanc soleil
 tu te tords comme un serpent aux milles écailles
 ô mer ! et ta voix ne parvient pas
 jusqu'aux hommes.
 Tes innombrables vagues aux crêtes irisées d'écume
 semblent les lettres d'un alphabet
 que l'humanité ignore !
 En vain ton sein s'agite
 dans une angoisse inexprimable
 pour dire le mot de ton énigme ;
 ta voix est inintelligible
 et l'homme indifférent !
 Aussi passez-vous l'un près de l'autre
 et vous épiez-vous en ennemis
 sans deviner que la nature vous a faits
 frères dans l'éternité !

CRÉPUSCULE.

C'est le crépuscule, c'est le soir
 c'est la floraison des pensées
 c'est la foule des souvenirs
 qui viennent embaumer la blessure
 que la vie tous les jours, sans faillir
 fait à notre âme !
 C'est l'heure exquise où les mains
 se serrent plus fort ;
 c'est l'heure délicieuse
 où les regards se cherchent,
 où l'âme murmure à l'âme
 de si jolies choses. . .
 O perfection d'une heure ! ô soir divin !

ALEXANDRIE.

DANIEL COHEN

Η ΘΛΙΒΕΡΗ ΡΟΜΑΝΤΣΑ.

Ἀπριλιάτικο λουλούδι πεθαμένου ἑνός καιροῦ,
 Πάντα μου σὲ ἀγαποῦσα καὶ ἀκόμα σ' ἀγαπῶ —
 Ὅμως ξέρω πού ἡ δύση πιά δὲν εἶνε ἡ αὐγή :
 Στὰ περασμένα βρῖσκονται τὰ ρόδα.

Βέβαια δὲν εἶν' τὸ φταίξιμο δικό σου...
 Ψυχάλισεν, ἔβρεξε κι' ἔπεσε χαλάζι —
 Ἄν' ἔχει τὸ γαλάζιο πουλί πετάξει,
 Καταραμέν' ἡ μοῖρα μας — ὁ ἀμφιγυρνᾷς μας.

Ἄ μένει μας ὁ σὺρανὸς κλειστός
 Εἶνε γιατί νὰ εἴμαστε θελήσαμε
 ἓνα πνεῦμα, ἓνα ὄντο, μιὰ ψυχή —
 Τὸ κακό 'νε πού τὸν ἔρωτα γνωρίσαμε.

(AL. MACEDONSKI).

ΜΕΤΑΦ. ΕΡΑΣΙΤΕΧΝΗ

ΛΕΩΝΙΔΑ ΑΝΤΡΕΪ-ΕΦ :

ΠΩΣ ΕΒΓΑΛΕ Η ΕΧΙΔΝΑ ΦΑΡΜΑΚΕΡΑ ΔΟΝΤΙΑ...

— Σιγώτερα, σιγώτερα, σιγώτερα. "Ελα πειδ κοντά. Κύτταζε στα μάτια. "Ημωνα πάντα ένα πλασματάκι γοητευτικό, τρυφερό, ευαίσθητο και λεπτό. Και σοφό. Κι' ευγενικό. Κι' ήτανε τόσο ευλύγιστα τα κουνήματα του λεπτού κορμού μου, που θά χαρόσουνα να ρίξεις μιὰ ματιὰ στὸν ἀθύρνοβο χορό μου : νά, — στριφογυρίζω σὲ κύκλους, θαμπὰ ἀντιφεγγίζουν τὰ λέπια μου, ἀγκυλιάζω ἢ ἴδια τὸν ἑαυτὸ μου μὲ τρυφερότητα, καὶ μέσα στὴν τρυφερότητα μὰ κρῦα ἀγκυλιά θὰ πληθύνω τὸ ἀτσάλενιο μου κορμί. Μόνη μέσα στὸ πλήθος ! Μόνη μέσα στὸ πλήθος !

Σιγώτερα. Σιγώτερα. Κύτταζε στα μάτια.

Δὲν σ' ἀρέσουν τὰ κουνήματά μου καὶ τὸ εὐθύ, ἀνοικτὸ βλέμμα μου ; "Αχ εἶνε βαρὺ τὸ κεφάλι μου, καὶ γι' αὐτὸ σαλεύω σιγά. "Αχ εἶνε βαρὺ τὸ κεφάλι μου, καὶ γι' αὐτὸ κυττάζω ἴσια, καὶ κουνιέμαι. "Ελα πειδ κοντά. Δὸς μου λίγη θερμότητα, χαίδευε μὲ τὰ δάκτυλά σου τὸ σοφὸ μέτωπό μου : σὲς θαυμαστὲς γραμμὲς του θά βρῆς τὸ σχῆμα τῆς κούπας, ὅπου μαζεύεται ἡ σοφία, ἡ δροσιά τῶν νυκτερινῶν λουλουδιῶν. "Όταν σχίζω τὸν ἀέρα μὲ τοὺς ἐλιγμούς μου, ἐκεῖ μένουν ἴχνη, κάτι λεπτότατα σχέδια ἀράχνης, ἕνα σύμπλεγμα ὄναιρευτῆς μαγείας, μιὰ γοητεία ἀθορύβου κινήσεως, ἕνα ἀμυδρὸ σύριγμα τῆς γραμμῆς ποὺ γλιστρά. Σιωπῶ καὶ σαλεύω, κυττάζω καὶ κουνιέμαι — τί εἶνε αὐτὸ τὸ παράξενο βῆρος ποὺ φέρνω στὸν λαιμό μου ;

Σ' ἀγαπῶ.

"Ημωνα πάντα ένα γοητευτικὸ πλασματάκι κι' ἀγαποῦσα τρυφερὰ ἐκείνου π' ἀγαποῦσα. "Ελα πειδ κοντά. Βλέπεις τὰ ἄσπρα, μυτερά, γοητευτικὰ δοντάκια μου ; — φιλώντας ἐδάγκωνα. "Όχι δυνατά, ὄχι : λίγο. "Απὸ τρυφερότητα, χαϊδεύοντας, ἐδάγκωνα λιγάκι, ἴσαμε τίς πρώτες ἀνοικτόχρωμες σταλαγματιές, ἴσαμε τὴν κραυγὴ, ποὺ μοιάζει μὲ γέλιο ὅταν γαργαλοῦνε. "Ητανε πολὺ εὐχάριστο αὐτό, μὴ νομίζης : ἀλλοιῶτικα δὲν θά ξαναγύριζαν σὲ μένα ζητώντας τὰ φιλιὰ μου, ἐκεῖνοι ποὺ φιλοῦσα. Τώρα μπορῶ νὰ φιλήσω μοναχὰ μιὰ φορὰ — τί κοῖμα : μοναχὰ μιὰ φορὰ. "Ενα φιλὶ γιὰ τὸν καθένα... πόσο λίγο εἶνε γιὰ μιὰ καρδιά ποὺ ἀγαπᾷ, γιὰ μιὰ εὐαίσθητη ψυχὴ, ποὺ ἐπιθυμεῖ τὴν μεγάλη συγχώρεση. Μὰ μόνο ἐγώ, ἡ δύστιχη, φιλῶ μιὰ φορὰ καὶ πάλι ἀπ' τὴν ἀρχὴ πρέπει νὰ ζητήσω ἀγάπη — ἐκεῖνος δὲν γνωρίζει πιά ἄλλον ἔρωτα, γι' αὐτὸν εἶνε ἀδιάκοπο κι' αἰώνιο τὸ γαμήλιο, τρυφερό, τὸ μόνο φιλὶ μου. Μιλῶ σ' ἐσένα μ' ἐμπιστοσύνη κι' ὅταν τελειώσω τὴν ἱστορία μου... θὰ σὲ φιλήσω.

Σ' ἀγαπῶ.

Κύτταζε στα μάτια. Δὲν εἶν' ἀλήθεια, πόσο εἶνε μεγαλόπρεπο, πόσο εἶνε παντοδύναμο τὸ βλέμμα μου ; Καὶ σταθερὸ. Κι' εὐθύ. Καὶ διαπεραστικὸ, σὰν τὸ ἀτσάλι ποὺ εἶνε στηριγμένον στὴν καρδιά... κυττάζω καὶ κουνιέμαι, κυττάζω καὶ μαγεύω, σὰν πρᾶσινα μάτια μου μαγεύω τὸν φόβο σου, τὴν ἐρωτική, κουρασμένη κι' ὑπάλκουη νοσταλγία σου. "Ελα πειδ κοντά. Τώρα εἶμαι βασίλισσα, καὶ δὲν τολμᾷς νὰ μὴ προσέξῃς τὴν ὁμορφιά μου, ἦτανε ὅμως μιὰ παράξενη ἐποχὴ... "Αχ, τί παράξενη ἐποχὴ ! Μοναχὰ ἀπ' τὴν ἀνάμνηση ταράσσομαι ὅλη-ὅλη, τί παράξενη ἐποχὴ ! Δὲν μ' ἀγαποῦσαν. Δὲν μ' ἐκτιμοῦσαν. Μὲ σκληρὴ θηριωδία μ' ἐκνηγοῦσαν, μ' ἐπατοῦσαν στὴν λάσπη καὶ μ' ἐγλευάζαν — ἄχ, τί παράξενη ἐποχὴ ! Μόνη μέσα στὸ πλήθος ! Μόνη μέσα στὸ πλήθος !

Σοῦ λέγω : "Ελα πειδ κοντά.

Γιατί δὲν μ' ἀγαποῦσαν ; Καὶ τότε ἤμωνα ἕνα γοητευτικὸ πλασματάκι, ἄκακο, τρυφερό, ποὺ ἐχόρευε θαυμάσια. "Αλλὰ μ' ἐβασάνιζαν. Μ' ἐκαίγαν ἀπάνω στὴ φωτιά. Κάτι βαρεῖα καὶ βάνουσα θεριά μ' ἐπατοῦσαν μὲ τὰ ὑπόκωφα πατήματα τῶν βαρειῶν ποδαριῶν των : τὰ κρῦα δόντια τῶν αἱματομένων στομάτων κατέσχιζαν τὸ τρυφερὸ κορμί μου — καὶ μὲ μιὰ ἀνίσχυρη ἀπελπισία ἐγλυφα τὴν ἄμμο, κατάπινα τὴ σκόνη τῆς γῆς καὶ πέθαινα ἀπελπισμένη. Κάθε μέρα πέθαινα καταπατημένη. Κάθε μέρα πέθαινα ἀπογοητευμένη. "Αχ, τί κακὴ ἐποχὴ ! Τὸ κουτὸ δάσος ὅλα τὰ λησμόνησε καὶ δὲν θυμάται πειδ αὐτὴν τὴν ἐποχὴ, μὰ σύ, λυπήσου με. "Ελα πειδ κοντά. Λυπήσου με, ἐμένα τὴν προσβλημένη. Τὴ λυπημένη. Τὴν ἀγαπῶσα — ποὺ χόρευε τόσο ὡμορφα !

Σ' ἀγαπῶ.

Πῶς μποροῦσα νὰ ὑπερασπισθῶ ; Εἶχα μοναχὰ τ' ἄσπρα, θαυμάσια, μυτερὰ δοντάκια μου, — ποὺ κάνουν μόνο γιὰ φιλιὰ. Πῶς μποροῦσα νὰ ὑπερασπισθῶ ; — τώρα, φέρνω στὸ λαιμό μου αὐτὸ τὸ παράξενο βῆρος τοῦ κεφαλιοῦ καὶ τὸ βλέμμα μου εἶνε προστακτικὸ κι' εὐθύ, τότε ὅμως ἦταν ἕλαφρὸ τὸ κεφάλι μου καὶ τὰ μάτια ἦσαν γλυκά. Τότε δὲν εἶχα ἀκόμη τὸ φαρμάκι. "Αχ, εἶνε βαρὺ τὸ κεφάλι μου, καὶ δυσκολεύομαι νὰ τὸ κρατήσω ! "Αχ, ἐκουράσθηκα ἀπὸ τὸ βλέμμα μου, ἔχω δυὸ πέτρες ἐπάνω στὸ μέτωπό μου, κι' αὐτὰ εἶνε τὰ μάτια μου. "Ας εἶνε βαρύτερα τὰ λαμπερὰ πετράδια, μὰ εἶνε δύσκολο νὰ τὰ φέρνῃ κανεὶς ἀντὶ τῶν γλυκῶν ματιῶν, πιέζουν τὸ μυαλό... εἶνε βαρὺ τὸ κεφάλι μου ! Κυττάζω καὶ κουνιέμαι, σὲ βλέπω μέσα στὴν πράσινη οὐμίχλη — εἶσαι τόσο μακριά.

"Ελα πειδ κοντά.

Βλέπεις : καὶ μέσα στὴν λύπη μου εἶμαι θαυμασία, καὶ εἶνε σκοτεινὸ τὸ βλέμμα μου ἀπ' τὴν ἀγάπη. Κύτταζε στὴν κόρη τῶν ματιῶν μου : θὰ τὴν στενεύω καὶ θὰ τὴν πλατύνω, καὶ θὰ τῆς δώσω ἰδιαιτέρη λάμψη, σὰν τὸ τρεμόσβυσμα τοῦ νυκτερινοῦ ἀστεριοῦ, σὰν τίς φλόγες ποὺ βγάζουν ὅλα τὰ πολύτιμα πετράδια : τὰ διαμάντια, τὰ πράσινα σμαράγδια, τὰ κίτρινα τοπάζια, τὰ αἱματοκόκκινα ρουμπίνια. Κύτταζε στα μάτια : εἶμαι ἐγώ, ἡ βασίλισσα, φορῶ τὸ στέμμα μου, κι' ἐκεῖνο ποὺ λάμπει, καίει καὶ πέφτει, ποὺ σοῦ ἀφαιρεῖ τὸ λογικὸ, τὴ θέληση καὶ τὴ ζωὴ — εἶνε τὸ φαρμάκι. Εἶνε μιὰ σταλαγματιὰ ἀπ' τὸ φαρμάκι μου. Πῶς γίνηκε αὐτό ; — δὲν ξέρω. Δὲν ἔτρεφα καμμιά κακία πρὸς τὰ ζωντανὰ πλάσματα.

Ζοῦσα κι' ὑπέφερα. "Εσιωποῦσα. "Εκρυβόμουν. Βιαστικὰ ἐκρυβόμουν, ὅταν μποροῦσα νὰ κρυφθῶ, ἐγλιστροῦσα γρήγορα. Μὰ δὲν μὲ εἶδαν ποτὲ νὰ κλαίω — δὲν ξέρω νὰ κλαίω — κι' ὄλο ταχύτερος κι' ὄλο ὠραιότερος γινότανε ὁ χορὸς μου. Μόνη μέσα στὴ σιγαλιά, μόνη μέσα στὸ βάθος τοῦ δάσους μὲ τὴ θλίψη στὴν καρδιά ἐχόρευα — ἐκεῖνοι ἐμισοῦσαν τὸν γρήγορο χορὸ μου καὶ πρόθυμα θὰ μ' ἐσκότωναν καθὼς ἐχόρευα. Κι' ἄξαφνα ἄρχισε νὰ βαραίνει τὸ κεφάλι μου — τί παράξενα ! — ἄρχισε νὰ βαραίνει τὸ κεφάλι μου. "Εξακολουθοῦσε νὰ εἶνε μικρὸ κι' ὡμορφο, σοφὸ καὶ θαυμάσιο ὄρατο, μ' ἄξαφνα ἐβάραινε φοβερὰ, ἐλύγισε τὸ λαιμό μου ἴσαμε τὴ γῆ, μ' ἐκαίε νὰ πονῶ. Τώρα ἄρχισα κάπως νὰ συνηθίζω λίγο-λίγο, μὰ πρῶτα ἦτανε πολὺ ἄσχημα καὶ μ' ἐκαίε νὰ πονῶ. "Ενόμιζα πῶς ἤμωνα ἄρρωστη.

Κι' ἄξαφνα... "Ελα πειδ κοντά. Κύτταζε στα μάτια. Σιγώτερα. Σιγώτερα. Σιγώτερα.

Κι' ἄξαφνα ἐβάραινε τὸ βλέμμα μου, ἔγινε ἐπίμονο καὶ παράξενο... σὲ σημεῖο ποὺ ἄρχισα νὰ τὸ φοβοῦμαι ! Θέλω νὰ κυττάζω, νὰ γυρίσω — μὰ δὲν μπορῶ : κυττάζω ὄλο-ἴσα, καρφώνω τὸ βλέμμα μου ὄλο καὶ βαθύτερα, σὰν ν' ἀπολιθώνομαι. Κύτταζε στα μάτια. Σὰν ν' ἀπολιθώνομαι, κι' ἀπολιθώνονται ὅλα ὅσα κυττάζω. Κύτταζε στα μάτια.

Σ' ἀγαπῶ. Μὴ γελᾷς γιὰ τὴν ἀφελῆ ἱστορία μου, γιατί θὰ θυμώσω. Κάθε

λίγο ανοίγω την ευαίσθητη καρδιά μου, μα όλες οι προσπάθειες είνε μάταιες, είμαι μόνη. Είνε γεμάτο με βαθειά θλίψη τὸ μόνο και τὸ τελευταίο μου φιλή — και δὲν ὑπάρχει πειὰ ὁ ἀγαπημένος — και πάλι γυρεύω ἀγάπη, και μάταια διηγούμαι : δὲν μπορεί νὰ γυμνωθῆ ἡ καρδιά, και τὸ φαρμάκι κουράζει και βαραίνει τὸ κεφάλι. Ἀλήθεια, δὲν είμαι ὡμορφη μεσ' τὴν ἀπελπισία μου ; Ἐλα πειὸ κοντὰ.

Σ' ἀγαπῶ.

Κάποτε λουζόμουνα σὲ μιὰ βρωμερὴ λίμνη τοῦ δάσους — μ' ἀρέσει νὰ είμαι καθαρὴ, αὐτὸ δείχνει εὐγενική γεννιά, κι' ἐγὼ λούζομαι συχνά. Και λουζόμουνα, χορεύοντας ἐπάνω στὸ νερό, εἶδα τὸ ἀπεικόνισμά μου και ὅπως πάντα, ἐρωτεύθηκα. Μ' ἀρέσει τόσο πολὺ τὸ ὄραϊο και τὸ σοφό !

Κι' ἄξαφνα εἶδα ἐπάνω στὸ μέτωπό μου, ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δυὸ φυσικὰ στολίδια μου, ὅτι παρουσιάστηκε ἕνα καινούργιο παράξενο σημάδι... μήπως εἶνε ἀπ' αὐτὸ τὸ βάρος, αὐτὴ ἡ ἀπολίθωση τοῦ βλέμματος κι' αὐτὴ ἡ γλυκειὰ γεύση μέσα στὸ στόμα ; Νὰ ἐδῶ σκοτεινιάζει ἕνας σταυρὸς στὸ μέτωπο, νὰ ἐδῶ — κύτταξε ! Ἐλα πειὸ κοντὰ. Ἀλήθεια, δὲν εἶνε παράξενο ; Μὰ ἐγὼ δὲν ἐκατάλαβα τότε και μ' ἀρεσε : ἄς εἶνε περισσότερα στολίδια, σκέφθηκα. Και τὴν ἴδια μέρα, ἐκείνη τὴν ἴδια φοβερὴ μέρα, ὅταν παρουσιάστηκε ὁ σταυρὸς, τὸ πρῶτο μου φιλή γίνηκε και τὸ τελευταίο — θανατηφόρο γίνηκε τὸ φιλή μου. Μόνη μέσα στὸ πλήθος ! Μόνη μέσα στὸ πλήθος !

Ἄχ !

Σ' ἀρέσουν τὰ βαρύτιμα πετράδια μα σκέψου, ἀγαπημένε : πόσο πειὸ βαρύτιμη εἶνε ἡ σταλαγματιὰ ἀπ' τὸ φαρμάκι μου. Εἶνε τόσο μικρὴ — τὴν εἶδες ποτέ σου ; Ποτέ, ποτέ. Μὰ θὰ τὴν γνωρίσης. Σκέψου, ἀγαπημένε, πόσα βάσανα, πόσες βαρειὲς ταπεινώσεις, πόση ἀνίσχυρη μανία, ἔπρεπε νὰ δοκιμάσω, γιὰ νὰ γεννήσω αὐτὴ τὴ μικρὴ σταλαγματιὰ. Είμαι βασίλισσα. Είμαι βασίλισσα ! Μέσα σὲ μιὰ σταλαγματιὰ ποῦ τὴν ἐγέννησα ἐγὼ, φέρνω τὸν θάνατο γιὰ ὅλα τὰ ζωντανὰ πλάσματα, και τὸ βασίλειο μου εἶνε ἀτέλειωτο, ὅπως εἶνε ἀτέλειωτος ὁ πόνος, κι' ἀτέλειωτος ὁ θάνατος. Είμαι βασίλισσα ! Μόνη μέσα στὸ πλήθος ! Μόνη μέσα στὸ πλήθος !

Ἄχ !

Μὴ πέφτεις. Δὲν τέλειωσα ἀκόμα. Ἐλα πειὸ κοντὰ. Κύτταξε στὰ μάτια.

Και νὰ, τότε ἐσύρθηκα στὸ βάθος τοῦ δάσους, στὸ πράσινο βασίλειό μου. Καινούργια πιά, ἄγρια πιά ! Ἦμουνα ἡσυχὴ σὰν βασίλισσα, και μ' εὐμένεια, σὰν βασίλισσα, χαιρετοῦσα δεξιὰ κι' ἀριστερά : ἐδῶ κι' ἐκεῖ. Κι' ἐκεῖνοι... ἔφευγαν ! Μ' εὐμένεια σὰν βασίλισσα χαιρετοῦσα : δεξιὰ κι' ἀριστερά — ἐνῶ ἐκεῖνοι, οἱ γελοῖοι ἔφευγαν. Πῶς νομίζεις : γιὰτὶ ἔφευγαν ; Πῶς νομίζεις ; Κύτταξε στὰ μάτια. Βλέπεις ἐκεῖ μέσα ἕνα ἀμυδρὸ φῶς και μιὰ λάμψη ; — εἶναι οἱ ἀχτίδες τῆς κορώνας μου ποῦ τυφλώνουν τὰ μάτια σου, ἀρχίζεις νὰ ἀπολιθώνεσαι, χάθηκες. Τώρα θὰ χορέψω τὸν τελευταῖο μου χορὸ — μὴ πέφτεις. Νὰ, θὰ στριφογυρίσω σὲ κύκλους. Θαμπὰ θὰ λάμψουν τὰ λέπια μου, θὰ περιτυλίξω ἡ ἴδια τὸν ἑαυτό μου με τρυφερότητα και στὴν τρυφερὴ και κρύα ἀγκαλιὰ θὰ πληθύνω τὸ ἀτσαλένιο μου κορμί. Νὰ ἐγὼ ! Πάρε τὸ γαμήλιο, τὸ μόνο φιλή μου — μέσα του ἔχει τὴ θανατηφόρα λύπη ὅλων τῶν βασανισμένων ἀπὸ τὴ ζωὴ ! Μόνη μέσα στὸ πλήθος ! Μόνη μέσα στὸ πλήθος ! Σκύψε σιμά μου. Σ' ἀγαπῶ.

Τώρα πέθανε !

(Μετάφραση ἀπὸ τὸ ρωσικὸ)

Ο ΠΛΕΧΑΝΩΦ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ.

Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1918 πέθανε στὴν Πετρούπολη ὁ Γεώργιος Πλεχάνωφ. Ἄγνωστος στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία, ἔξω ἀπὸ μερικὸς σοσιαλιστικὸς κύκλους, περισσότερο γνωστὸς στὴν Εὐρώπη, ἦταν πασίγνωστος στὴ Ρωσσία, ὅπου ἀντεπροσώπευε τὸ μεγαλύτερο ὄνομα στὴ σοσιαλιστικὴ κίνηση. Ὁ Πλεχάνωφ ἦταν ὄχι μόνον ὁ ἰδρυτής, ἀλλὰ και ὁ μεγάλος δάσκαλος τοῦ μαρξισμοῦ στὴν Ρωσσία. Τριάντα ὀλόκληρα χρόνια διεύθυνε, ὡς ἡ πιὸ μεγάλη ἀκαδημαϊκὴ αὐθεντία, ὅλη τὴν ἐπιστημονικὴ και θεωρητικὴ συζήτηση και κίνηση ποῦ ἔγινε ἀπάνω στὰ σοσιαλιστικὰ μαρξιστικὰ ζητήματα.

Ὅλοι οἱ ρῶσοι μαρξιστές, λίγο πολὺ, εἶναι μαθητὲς του και μπορεί κανεὶς ἀφοβα νὰ πῆ ὅτι κανεὶς ἄλλος σοσιαλιστὴς και κοινωνικὸς φιλόσοφος δὲν εἶχε τόση βαθειὰ ἐπίδραση στὴ ρωσικὴ κοινωνία ὅπως ὁ Πλεχάνωφ.

Ἐπειδὴ και μεις ἔτυχε νὰ ἐπηρεαστοῦμε ἀπὸ τὶς ιδέες και τὰ συγγράματα τοῦ μεγάλου σοφοῦ και φυλάττομε στὴν ψυχὴ μας εὐλαβῆ τὴ μνήμη τοῦ ὀνόματός του, θελήσαμε στὴν ἐπετηρίδα ἀκριβῶς τοῦ θανάτου του νὰ ποῦμε μερικὰ λόγια γι' αὐτόν και νὰ κάνομε πιὸ γνωστὸ στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία τὸ ἔργο τοῦ ἐξαιρετικοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου. Γιὰ νὰ μὴν περιοριστοῦμε σὲ ξερὴ βιογραφία ποῦ θάδιδε πολὺ λίγα στὸ μυαλό τοῦ ἀναγνώστη, ἔθεωρήσαμε καλὸ νὰ περιγράψομε σύντομα τὸ ἐπαναστατικὸ κοινωνικὸ ρωσικὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖο γεννήθηκε, μεγάλωσε και κατόπιν ἔδρασε ὁ ἐπαναστάτης φιλόσοφος μας. Ἔτσι ἀφ' ἐνός ὁ ἀναγνώστης θὰ καταλάβῃ καλὰ τὶς ιδέες και τὶς πράξεις τοῦ ἡρώος μας, βγαλμένες ἀπὸ τὸ φυσικὸ τους περιβάλλον, και ἀφ' ἑτέρου θὰ γνωριστῆ και μὲ μιὰ γωνιὰ τῆς ρωσικῆς ἐπαναστατικῆς ζωῆς, γιὰ τὴν ὁποία ἄλλοτε ἐλπίζομε νὰ μιλήσομε διεξοδικότερα και πλατύτερα.

Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος, ποῦ συνέπεσε πάνω κάτω με τὴ γέννηση τοῦ Πλεχάνωφ, χρησίμευε στὴ Ρωσσία ὡς ἕνας μεγάλος σταθμὸς στὴν πολιτικὴ και πνευματικὴ ἀφύπνισή της. Ἐδείξε μὲ τὸν πιὸ καθαρὸ τρόπο τὴ σαπίλα, τὸ γέραςμα και τὴν ἀνεπάρκεια τοῦ ἀριστοκρατικοῦ, ἀπολυταρχικοῦ, μοναρχικοῦ καθεστώτος. Ὅλη ἡ ἀπέραντη, κραταιὰ διήθεν αὐτοκρατορία, ἀποδείχθηκε ἕνας χάρτινος κολοσσός, γεμάτος ἀπὸ ἐσωτερικὲς πληγές, καταχρήσεις και αὐθαιρεσίες. Ἡ δουλοπαροικία, ἡ κτηνώδης κατάσταση τοῦ ἀγροτικοῦ λαοῦ, ἡ ἀμάθεια και παθητικὴ στάση τῶν μεσαίων τάσεων, προσκολλημένων στὰ πατριαρχικὰ ἥθη και ἔθιμα, φανήκαν ἀμέσως ὅτι ἦσαν ὄχι παράγοντες δυνάμεως, ὅπως ἐκήρυτταν οἱ μοναρχίζοντες συντηρητικοί, ἀλλὰ ἐστία ἀδυναμίας, σαπίλας και βαρβαρότητας. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ὁ Β', νεωτερίζων κάπως, γιὰ νὰ ἀποφύγῃ μιὰ ἐπανάσταση «ἀπὸ κάτω», ὅπως ἔλεγε, ἔκανε μερικὲς ἀστικὲς μεταρρυθμίσεις : ἐλευτέρωσε τοὺς δουλοπαροίκους χωρικούς, ἔδωκε μιὰ αὐτοδιοίκηση στὶς πόλεις και στοὺς δήμους (Zemstvo) μιὰ σχετικὴ ἐλευθερία στὰ πανεπιστήμια και στὸν τύπο, κάποια δικαστικὴ μεταρρύθμιση κτλ. κτλ.

Οἱ μεταρρυθμίσεις αὐτὲς ἀποδείχθηκαν μισὲς και δὲν ἱκανοποίησαν κανένα. Σύνταγμα, ποῦ ζητοῦσε ἡ μορφωμένη κοινωνία, δὲν ἐδόθηκε. Τὰ κομμάτια γῆς ποῦ πῆραν οἱ χωρικοὶ ἦσαν πολὺ μικρά, ἔξ ἄλλου τὰ πῆραν ὄχι σὲ προσωπικὴ ἰδιοκτησία, ἀλλὰ σὲ κοινοκτημοσύνη ὅλου τοῦ χωριοῦ (σύστημα τοῦ Mir). Ἦσαν και ὑποχρεωμένοι νὰ πληρώνουν ἀποζημίωση σχετικῶς βαρεὰ στοὺς ἀριστοκράτες, στοὺς ὁποίους ἔμεναν τὰ καλύτερα και μεγαλύτερα χτήματα. Ἄπ' ἐδῶ και τὰ αἰώνια παράπονα τῶν ρώσων χωρικῶν γιὰ τὴν ἀνεπάρκεια τῶν γαιῶν, γιὰ τὴν ἀδικία ποῦ τοὺς ἔκανε τὸ κράτος και τὸ αἰώνιο ἐκεῖνο ἀγροτικὸ ζήτημα, ποῦ πενήντα χρόνια χρησίμευε ὁ κυριώτερος μοχλὸς ὅλων τῶν κοινωνικῶν κινήσεων στὴν Ρωσσία. Παρὰ τὴν ἀπὸ τὴν πολιτικὴν και κοινωνικὴν αὐτὴν μεταρρυθμίσεις ἔγινε και μιὰ πνευματικὴ και ψυχικὴ ἐπανάσταση στὴ ρωσικὴ νεολαία και τὶς μορφωμένες τάξεις τῆς κοινωνίας. Ἡ νέα ἀστικὴ τάξη, ποῦ ἄρχισε νὰ ξυπνᾷ ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸ λήθαργό της και νὰ παύσῃ κάποιον ρόλο στὴ ρωσικὴ ζωὴ, ἔδωκε ἀμέσως τὸ πρῶτο ἰδεολογικὸ και φιλοσοφικὸ κίνημά της.

Στό μεταξύ όλο τό διάστημα από τά ογδόντα έως τά έννεήντα χρόνια του περασμένου αιώνας άρχισε μέ τό νέο αυτοκράτορα Άλέξανδρο Γ΄, μιá όπισθοδρομική αντίδραση στη ρωσική ζωή. Οί λίγες μεταρρυθμίσεις που είχε δώσει ο πατέρας του στους δήμους, στις πόλεις, στα πανεπιστήμια κτλ. άρχισαν σιγά σιγά νά περιορίζονται και ο κόσμος φοβήθηκε μιá στιγμή μήπως καταργηθούν όλος διόλου και ξαναγυρίσει πίσω και ή δουλοπαροικία των χωρικών!

Η επαναστατική σκέψη και δράση έπесе σ'ένα προσωρινό μούδιασμα, μπέρδεμα, σε μιá περισυλλογή, γυρεύοντας νέα διεξοδο και νέους δρόμους. Έδώ άκριβώς άρχίζει και ή καθ'αυτό δράση του Πλεχάνωφ, και ή υπόδειξη εκ μέρους του νέων θεωριών, νέων πραγμάτων, νέας ταχτικής. Στο σημείο αυτό πρέπει νά σταματήσουμε την εισαγωγή μας και νά δώσουμε μερικές πληροφορίες γιά τόν Πλεχάνωφ.

Ο Γεώργιος Βαλεντινόβιτς Πλεχάνωφ γεννήθηκε στα 1857. Στην άρχή τέλειωσε τό στρατιωτικό σχολείο των αξιωματικών και κατόπιν κατετάχθηκε στο μεταλλουργικό Ίνστιτούτο. Έκει γνωρίστηκε γιά πρώτη φορά με τους αντιπροσώπους της « λαϊκής κινήσεως » (Narodniki) ιδίως με την κατηγορία των στασιαστών. Άφου κατηχήθηκε στις νέες ούτοπιστικές σοσιαλιστικές ιδέες άρχισε νά κάμνει κρυφά προπαγάνδα στους εργατικούς κύκλους της Πετρούπολεως. Τό Δεκέμβριο του 1876 σε μιá άπ' τις μεγάλες πολιτικές διαδηλώσεις, που συνήθως γίνονταν στην Πετρούπολη από φοιτητάς, έξεφώνησε δριμύτατο λόγο κατά της Κυβερνήσεως και άμα φάνηκε ή άτυνομία κατώρθωσε με τρόπο νά φύγει άπαρατήρητος. Άπό τότε αναγκάστηκε νά ζή με ψεύτικο όνομα, όπως όλοι οι ρώσοι επαναστάται που κατεγίνοντο σε ενεργό δράση. Γλήγορα κατέλαβε διακεκριμένη θέση στο κόμμα « Γη και έλευθερία » και έγινε μέλος της συντακτικής επιτροπής του περιοδικού της. Έκει έδημοσίευσε και τό άρθρο του « Οί νόμοι της οικονομικής προόδου και τά προβλήματα του Σοσιαλισμού στην Ρωσία » εκθέτοντας τό πρόγραμμα του κόμματος. Την εποχή εκείνη ο Πλεχάνωφ έπίστευε ότι οι χωρικοί της Ρωσίας επειδή έχουν τό σύστημα της κοινοκτημοσύνης (mir) είναι φύσει σοσιαλιστές και ικανοί νά επαναστατήσουν και εκλινε στην ταχτική των άγροτικών στασιαστών. Τους εργάτας των πόλεων ιδιαιτέρως τους συμπαθούσε, όχι γιατί έβλεπε σαυτούς τους αντιπροσώπους νέας τάξεως, του προλεταριάτου, αλλά ως χωρικούς που προσωρινά εργάζονται στην πόλη και δέν έκοψαν τις σχέσεις τους με τό χωριό. Όλες αυτές τις ούτοπιστικές ιδέες όχι μόνο κατόπιν τις άρνήθηκε, όπως θα διούμε, αλλά και λυσσώδως τις πολέμησε. Όταν έγινε στο 1879 ή διάσπαση του κόμματος « Γη και έλευθερία » και ένα μέρος έσχημάτισε τη « Λαϊκή Έλευθερία » με καθαρή πολιτική τρομοκρατική ταχτική και τό άλλο έμεινε πιστό στις παλιές ειρηνικές σοσιαλιστικές ιδέες, ο Πλεχάνωφ έπολέμησε δυνατά τους όπαδοίς της πολιτικής τρομοκρατίας. Όταν διαλύθηκε κατόπιν τό κόμμα του, έφυγε στην Εύρώπη και εκεί τόριξε σε σοβαρή μελέτη των πολιτικών και οικονομικών έπιστημών. Οί νέες του μελέτες τόν ώδήγησαν στη βαθειά σπουδή του μαρξιστικού συστήματος και γλήγορα έγινε πεπεισμένος πιά όρθόδοξος μαρξιστής. Ο μαρξισμός τόν εκανε τώρα με άλλα μάτια νά βλέπη τά ρωσικά πράματα και νά γελά με τις πρώτες του ούτοπιστικές άγροτικές σοσιαλιστικές ιδέες. Άπό τότε έσχημάτισε την ιδέα και άρχισε νά την κηρύττει ότι τότε μόνον στην Ρωσία θα γίνη σοβαρή πολιτική και κοινωνική επανάσταση όταν άναπτύχθ η ή βιομηχανία και ώριμάσει τό προλεταριάτο. Άπ' τους χωρικούς δέν περιέμενε πιά πολλά πράματα, γιατί σύμφωνα με τη μαρξιστική θεωρία ο χωρικός είναι τό πιό συντηρητικό, πατριαρχικό στοιχείο της κοινωνίας, με πολύ ανεπτυγμένο τό ένστικτο της ιδιοκτησίας. Άν καμιά φορά φωνάζει και επαναστατή τό κάνει όχι γιατί θέλει σοσιαλιστική δηθεν κοινοκτημοσύνη, αλλά γιατί ζητάει γη, που του λείπει, και τό ιδανικό του είναι τη γη αυτή νά την εχ ως άτομική ιδιοκτησία και όχι ως κοινοκτημοσύνη.

Άπό άποψη μαρξιστική τό ιδανικό του ρώσου χωρικού ήταν και είναι πάντοτε. 1) νά αύξηση τό μικρό κομμάτι γης που έχει με γαίες, παρμένες από τους εύγενείς και τό κράτος και 2) νά χαλάσει τό σύστημα της κοινοκτημοσύνης της γης με τους συγχωριανούς του (mir), που τους κληρονόμησαν οι αιώνες και νά εξασφαλίσει κάθε χωρικός τό μερδικό

του σε σταθερή, άμετακίνητη, άτομική ιδιοκτησία. Ένώσω δέν τό κατορθώσει αυτό θα φωνάζει κατά της κυβερνήσεως, θα άκούη ευχαρίστως τά λόγια οιδουδήποτε επαναστάτη και σε ώρισμένες στιγμές θα προβαίνει σε πράξεις στασιαστικές. Μόλις όμως τό κατορθώσει, ή με τη βοήθεια της κυβερνήσεως, ή με άλλο τρόπο, τότε θα μεταβληθί στο πιό συντηρητικό και πιό έχθρικό προς την σοσιαλιστική ιδέα στοιχείο. Η νέα αυτή μαρξιστική άποψη που άρχισε νά την υποστηρίξει και την διαδίδη ο Πλεχάνωφ ήταν διαμετρικά αντίθετη με την ως τώρα κυριαρχούσα ούτοπιστική άγροτική σοσιαλιστική θεωρία, που την υποστήριζαν οι όπαδοί του κόμματος « Γη και έλευθερία ». Αυτοί έπίστευαν ότι ο ρώσος χωρικός μπορεί κάλλιστα νά γίνη σοσιαλιστής και σαυτό άλλως τε τόν βοηθεί και τό σύστημα του mir, τό ότι δηλαδή ή γη άνήκει ολό τό χωριό κι όχι σε ξεχωριστούς ιδιοκτήτας. Ο ρώσος χωρικός κατ' αυτούς έχει άλλη αντίληψη περι γης, ιδιοκτησίας και περι της ζωής εν γενει, παρά ο χωρικός της Δύσεως. Άλλωστε κατά τους ίδιους πάντοτε ούτοπιστικούς συλλογισμούς, δέν υπήρχε καμιά ανάγκη νά εισαχθί στη Ρωσία ή λύμη του καπιταλισμού και της βιομηχανίας, νά δημιουργηθί νέα κατηγορία δυστυχισμένων ανθρώπων, των εργατών-προλεταρίων γιά νά περιμένουμε άπ' αυτούς τη σωτηρία της κοινωνίας.

Τις ιδέες αυτές της παλαιάς ούτοπιστικής άγροτικής σοσιαλιστικής σχολής τις υιοθέτησε άργότερα με κάποια τροποποίηση τό νέο άγροτικό σοσιαλιστικό κόμμα, που υφίσταται και σήμερα άκόμη στη Ρωσία και είναι γνωστό με τό όνομα « σοσιαλισται επαναστάται » (socialistes révolutionnaires). Γι' αυτούς θα μιλήσωμε περισσότερα παρακάτω γιατί ήσαν ένα διάστημα οι σπουδαιότεροι αντίπαλοι των ιδεών του Πλεχάνωφ. Τονίζομε ιδιαιτέρως τό σημείο αυτό του άγροτικού ζητήματος στην Ρωσία και τη στάση των διαφόρων κομμάτων άπέναντι του ρώσου χωρικού, γιατί τό σημείο αυτό είναι τό σπουδαιότερο στην ιστορία της επαναστατικής κινήσεως των τελευταίων πενήντα έτών στη Ρωσία και σαυτήν άκόμη την τύχη του μπολσεβικισμού όπως θα δούμε παρακάτω.

Ο Πλεχάνωφ λοιπόν πρώτος χτύπησε συστηματικά την ιδέα του άγροτικού σοσιαλισμού στην Ρωσία, και υπέδειξε καθαρά ότι γιά νά φθάσει ή Ρωσία στο σοσιαλισμό πρέπει πρώτα νά περάσει μοιραίως τό στάδιο της βιομηχανίας, του καπιταλισμού και της κυριαρχίας της άστικής τάξεως. Νά γίνη δηλαδή ή φυσιολογική εξέλιξη την οποία περάσανε όλα τά ευρωπαϊκά κράτη. Τό γεωργικό μοναρχικό καθεστώς νά τό διαδεχθί τό βιομηχανικό άστικό συνταγματικό και τελευταία νά λθ η ή σειρά και του υπερβιομηχανικού προλεταρικού σοσιαλισμού. Τό 1883 ο Πλεχάνωφ, μαζί με τους φίλους του Άξελροτ, Ντέιτς, Βερά Ζασούλιτς κ.τ.λ. έσχημάτισε τόν πρώτο γρούππο μιás καθαρης μαρξιστικής σοσιαλ-δημοκρατικής ένώσεως, με χαρακτήρα μάλλον θεωρητικό και ακαδημαϊκό. Ο όμιλος αυτός ονομάστηκε « Άπελευθέρωση της Έργασίας » και εξέδωσε σύντομα τό πρώτο βιβλίο του γραμμένο από τόν Πλεχάνωφ με τόν τίτλο « Ο σοσιαλισμός και ο πολιτικός άγώνας », (Γενεύη 1883). Στο βιβλίο αυτό εκθέτει τη βασική ιδέα του μαρξιστικού σοσιαλισμού, ότι ο άγώνας γιά την έλευθέρωση της ανθρωπότητας τότε μόνο θα δώσει αποτελέσματα, όταν θα στηρίζεται στα αντικειμενικά διδάγματα του μαρξιστικού σοσιαλισμού και θα συνδυάζει μιá οικονομική διοργάνωση και κίνηση με μιá παράλληλη πολιτική κοινοβουλευτική δράση. Σ' ένα νέο του βιβλίο « Οί διαφωνίες μας », εκθέτει λεπτομερέστερα τις νέες μαρξιστικές ιδέες εν σχέσει με την κατάσταση της Ρωσίας και δεικνύει που βρυσκεται ή διαφορά τους με τις παλιές ιδέες της « Λαϊκής κινήσεως » (Narodnitchestvo) και του τρομοκρατικού κόμματος της « Narodnaia Volia ».

Τό βιβλίο αυτό που χρησίμευε ή πρώτη άφετηρία δημιουργίας μαρξιστικής κινήσεως στη Ρωσία, ο Πλεχάνωφ έδειξε βαθειά κατανόηση της ρωσικής πραγματικότητας και με τό διαπεραστικό, προφητικό πνεύμα που πάντοτε τόν διέκρινε προείπε την προσεχή ανάπτυξη μεγάλης βιομηχανίας και πολυπληθούς προλεταριάτου στη Ρωσία. Ο όμιλος « Άπελευθέρωση της έργασίας » έβγαλε στο μεταξύ διάφορες εκδόσεις και μισοσοφές, πολλές άπ' αυτές γραμμένες άπ' τόν Πλεχάνωφ, που με διάφορα ψευδώνυμα κυκλοφορούσε τά γραπτά του και στην Ρωσία. Τό 1895 έγραψε με τό ψευδώνυμο Μπέλωφ τό περιβόητο βιβλίο του: « Τό Ζήτημα της άναπτύξεως μονιςτικής αντίληψεως της Ιστορίας », που

το κυκλοφόρησε στη Ρωσία και πουλήθηκε σε χιλιάδες αντίτυπα σε τρεις εκδόσεις. Στο βιβλίο αυτό εκθέτει με τρόπο αληθινά κλασικό, που κανένας άλλος ως τα σήμερα, στην Ρωσία τουλάχιστο, δεν μπόρεσε να τον υπερβή, τις επιστημονικές βάσεις του «Οικονομικού υλισμού» με άφθονα παραδείγματα και επιχειρήματα, παρμένον από διαφόρους κλάδους επιστημών που δεικνύουν τη μεγάλη και στερεά πολυμάθεια του συγγραφέως. Όλη η ρωσική μορφωμένη κοινωνία, ιδίως η νεολαία, διψασμένα διάβασε το πολύκροτο βιβλίο, που χρησίμευε άφορη σε άτελεύτερες συζητήσεις και επέδρασε αφάνταστα στα πνεύματα των ανθρώπων της εποχής του. Και μεις οι ίδιοι, όμολογούμε, επηρεαστήκαμε όχι λίγο, στην μόρφωση των κοινωνικών μας ιδεών, απ' το αξιόλογο πράγματι αυτό σύγγραμμα, που είχαμε το εύτυγμα να το διαβάσουμε στο πρωτότυπο και να το χαρούμε μέσα στο φυσικό ρωσικό περιβάλλον του τριγύρω σε άτελεύτερες συζητήσεις και πολεμικές γαυτό. Γραμμένο, όπως όλα άλλωστε τα βιβλία του Πλεχάνωφ, με μεγάλη μέθοδο, διαύδεια, χιούμορ αλλά και δηκτική πολεμική. Ήταν ένα είδος απαντήσεως στους διαφόρους ιδεολόγους αντιπάλους του ιδίως τον Μιχαϊλόβσκη, τον ακαδημαϊκό άρχηγό της νέας μορφής του Narodnitchestvo που την αντιπροσώπευε τώρα επισήμως το κόμμα των Socialistes revolutionnaires. Μίγμα των ιδεών των δύο παλαιών ουτοπιστικών κομμάτων, το κόμμα των Socialistes revolutionnaires άρχισε από τας αρχάς του 1890 να παίζει σπουδαίο ρόλο στην επαναστατική κίνηση της Ρωσίας.

Από τη «Γη και Ήλευθερία» πήρε την ουτοπιστική άγροτική σοσιαλιστική ιδέα, την εξιδανίκευση του μουζίκου και της κοινοκτημοσύνης του Mir, την έλπιδα ότι καλύτερα μπορεί να γίνει μία άγροτική σοσιαλιστική δημοκρατία στην Ρωσία, με καθαρή ρωσική μορφή. Από τη «Narodnaia Volia» πάλιν πήρε την ουτοπιστική ταχτική της τρομοκρατίας, την πίστη ότι το άτομο παίζει σπουδαίο ρόλο στην ιστορία, και ότι η εξαφάνιση μιās πολιτικής σημαντικής προσωπικότητας ή μιās σειράς τρομοκρατικών πράξεων έναντι των αντιπροσώπων ενός πολιτικού συστήματος είμπορεί να κλονίση και καταρρίψη το σύστημα αυτό. Αυτός είναι ο λόγος γιατί το κόμμα αυτό έκαμε μεγάλη κατάχρηση της πολιτικής τρομοκρατίας και όλοι οι πολιτικοί φόντοι έναντι των μεγάλων δουκών, στρατηγών, διοικητών άτυνομικών κ.τ.λ. είναι δική του δουλειά.

Από το 1890 ως το 1905, εποχή της πρώτης ρωσικής επαναστάσεως, τα δύο σπουδαιότερα επαναστατικά κόμματα της Ρωσίας ήταν το μαρξιστικό ή σοσιαλ-δημοκρατικό, (Sotzial-demokraty) και το επαναστατικό σοσιαλιστικό (sotzialisty revolutzionery). Η νεολαία, ιδίως η φοιτητική, χωρίστηκε στα δυο αυτά στρατόπεδα που διαρκώς συζητούσαν και μάλλον αναμεταξύ τους. Όσοι ήταν περισσότερο αίσθηματικοί, ύποκειμενικοί και αίστάνονταν περισσότερο την ανάγκη των ισχυρών έντυψεων και της αυτοθυσίας έκλιναν, στο στρατόπεδο των σοσιαλιστών επαναστατών. Όσοι τουναντίον ήταν πιο ψύχραιμοι, πιο λογικοί, πιο αντικειμενικοί με πιο επιστημονική σκέψη έκλιναν στο μαρξιστικό σοσιαλ-δημοκρατικό. Και τα δυο κόμματα έδρα τους είχαν την Έλβετία, όπου έτύπωναν την εφημερίδα τους σε λεπτό χαρτί, και με κάθε λαθρεμπορικό τρόπο την έστελναν στους όπαδούς τους στη Ρωσία. Οι σοσιαλδημοκράται εργάζονταν έννοείται με τους εργάτες των πόλεων και διοργάνωναν επαγγελματικά και πολιτικά το προλεταριάτο. Οι σοσιαλιστάι επαναστάται είχαν μεγάλη έπιρροή και δράση στα χωριά μεταξύ των χωρικών. Ακαδημαϊκό άρχηγό οι πρώτοι άνεγνώριζαν τον Πλεχάνωφ, του οποίου τα συγγράμματα διέδιδαν στην κοινωνία. Οι δεύτεροι τον Μιχαϊλόβσκη και τον Τσερνόφ. Κλασικές θα μείνουν στην Ρωσία οι φιλοσοφοκοινωνιολογικές συζητήσεις του Πλεχάνωφ με τον Μιχαϊλόβσκη, όπου κυρίως ο πρώτος έπεστήριξε την οικονομική αντίληψη της ιστορίας και τη σημασία των συμφερόντων των ομάδων, μπροστά στις όποιες το άτομο χάνεται και προσαρμόζεται στις ανάγκες της ομάδος. Ο Μιχαϊλόβσκη πάλι στο χαρακτηριστικό άρθρο του «Ηρσες και πλήθος» απέδινε τη σημασία της μεγάλης προσωπικότητας στην ιστορία, και του ιδεαλιστικού παράγοντος και ήθελε έν γενεί ο ιστορικός να είναι συνάμα και ήθικολόγος και να κρίνη τα ιστορικά γεγονότα σύμφωνα με μιιά δική του ήθική αντίληψη.

Από το 1901 ο Πλεχάνωφ ήταν μέλος της συντακτικής επιτροπής της εφημερίδος

« Σπινθήρας » και του περιοδικού «Αγή» που έβγαιναν στην Γενεύη και ήσαν οι πρώτες καθαρά μαρξιστικές σοσιαλιστικές εκδόσεις. Έδω προσπάθησε ο Πλεχάνωφ να βάλη τις βάσεις ενός στερεού προγράμματος σοσιαλιστικής δράσεως, χτυπώντας τα άλλα ρεύματα που προσπαθούσαν να στρεβλώσουν τη φυσική εξέλιξη της εργατικής σοσιαλιστικής κινήσεως. 'Αφ' ενός έχτύπησε τη μονομερή στάση των όπαδών της αποκλειστικής οικονομικής διοργανώσεως και δράσεως (economist) που ήθελαν να βαστάζουν τον εργάτη μακριά από κάθε πολιτική κίνηση, αφ' άλλου εκείνους που επέτρεπαν την πολιτική δράση μόνο ως εξαίρεση σε έχτακτες στιγμές και έν τρίτου τους σοσιαλιστές επαναστάται, που τους θεωρούσε άστικόν κόμμα, ίκανόν να σοτίση τη προλεταρική σοσιαλιστική συνείδηση της εργατικής τάξεως. Ο Πλεχάνωφ απέδειξε ότι τότε μόνο θα έτελέση το προλεταριάτο την αληθινή ιστορική άποστολή του, όταν δίπλα με την οικονομική, επαγγελματική διοργάνωσή του, λάβη ενεργό μέρος στην πολιτική κίνηση της χώρας και συντείνει στην άνατροπή του τσαρικού καθεστώτος. Οικονομική διοργάνωση και πολιτική δράση πρέπει να είναι οι δύο κλασικές βάσεις κάθε επιστημονικής σοσιαλιστικής δράσεως. Οι νέες ιδέες που έφριξε στη μέση ή εφημερίδα «Σπινθήρας» συνέτειναν πολύ να ξεκαθαριστούν τελειοτικά οι ιδέες όσον άφορά την ταχτική στους εργατικούς σοσιαλιστικούς κύκλους, να γίνει μιιά καλύτερη διοργάνωση του μαρξιστικού σοσιαλ-δημοκρατικού κόμματος και να λάβη χώρα το πρώτο επίσημο κογκρέσο του στην Έλβετία το 1903. Έκει συνετάχθηκε το επίσημο πρόγραμμα του κόμματος, καθορίστηκαν όλες οι λεπτομέρειες της ταχτικής και φάνηκαν συνάμα και οι πρώτες διαφωνίες μεταξύ δύο ρευμάτων, που σιγά σιγά χωρίσαν το μαρξιστικό σοσιαλιστικό ρωσικό κόμμα σε δύο πτέρυγες, την μιιά των άκρων : τους μπολσεβίκους (majoritaires) και τους άλλους πιο μετριοπαθείς τους μενσεβίκους (minoritaires). Η αντίθεση από χρόνο σε χρόνο γινότανε πιο έντονη και κατάντης οι μπολσεβίκοι να ζητούν την εφαρμογή του maximum του μαρξιστικού προγράμματος και την έπιβολή της δικτατορίας του προλεταριάτου, χωρίς να λάβουν έν' όψει ότι το έδαφος δεν είναι ακόμα ώριμο στην Ρωσία, χώρα κατ' έξοχην γεωργική, με άδύνατη σχετικώς βιομηχανία. Μιιά ταχτική δηλαδή όχι πια μαρξιστική, αλλά μάλλον αίσθηματική, μπλανκιστική, που πιστεύει στη δύναμη της τρομοκρατίας μιās μικρής μειονοφηρίας.

Οι μενσεβίκοι ήταν πιο μετριοπαθείς, παρεδέχοντο ότι τα πράγματα δεν ώριμασαν ακόμα στη Ρωσία για μιιά κυριαρχία προλεταριάτου και ότι προσωρινώς είναι αναπόφευκτες πολλές ύποχωρήσεις και έν ανάγκη συνεργασία με τα άλλα φιλελεύθερα άστικά κόμματα έως ότου ύφιστάται το τσαρικό καθεστώς. Ο Πλεχάνωφ έννοείται ήταν όπαδός των μετριοπαδών αυτών βλέψεων. Η άποτυχία της πρώτης ρωσικής επαναστάσεως του 1905, την όποίαν έν μέρος προσέβλεψε και προσέειπε, τον έκανε ακόμα πιο μετριοπαθή και στη νέα του εφημερίδα (1906) «Ημερολόγιο Σοσιαλ-Δημοκράτου» πήρε ξεχωριστή θέση όχι μόνο από τους μπολσεβίκους, αλλά και από τους μενσεβίκους, συμβουλευόν μεγαλειότερη συνεργασία με τα άστικά κόμματα έναντι του ισχυρού ακόμα τσαρικού καθεστώτος. Τα λάθη του σοσιαλιστικού κόμματος ο Πλεχάνωφ τα απέδιδε στο γεγονός ότι το κόμμα δεν ήταν ακόμα καθαρά εργατικό και ότι ήταν γεμάτο από μορφωμένα άστικά στοιχεία τα όποια χωρίς να το αίστάνονται άφίνοντο στη μικροαστική ψυχολογία και νοστορπία τους και παρτίσεναν το κόμμα σε αίσθηματικές άκρότητες μακριά απ' την ιστορική κατανόηση της πραγματικότητας.

Τα τελευταία έτη ο Πλεχάνωφ επέμεινε στην ιδέα ότι μόνο του το προλεταριάτο δεν μπορεί να κάνει επιτυχημένη επανάσταση, που νάχη ιστορική σημασία. Ότι επομένως ή μέλλουσα μεγάλη επανάσταση θα φέρη άστικό χαρακτήρα και μοιραίως θα ίδρύση ένα μεταβατικό άστικό καθεστώς που θα άναπτύξη την βιομηχανία, τον καπιταλισμό και την εργατική τάξη, θα καταστρέψη κάθε άριστοκρατικό φεουδαρχικό άπομεινάρι και θα ώδηγήση άργότερα την κοινωνία στο σοσιαλιστικό προλεταρικό καθεστώς. Έφθόον στέκεται το τσαρικό καθεστώς στα πόδια του οι εργάτες πρέπει να βοηθήσουν την μπουρζουαζία να το άνατρέψη, να εξασφαλίσουν κοινοβουλευτικές ελευθερίες και να μοιρασθούν μαζί της την κυβένηση της χώρας. Οι μετριοπαθείς και σοφές αυτές γνώμες του Πλεχάνωφ άποτελέσμα μεγάλης

πείρας, τεραστίας θεωρητικής μορφώσεως και έμφύτου όρθης κρίσεως, δέν άρρασαν έννοείται στην ένθουσιώδη σοσιαλιστική νεολαία που διαρκώς υπερτιμώσε τās δυνάμεις της, και άνυπόμονα έγύρευε μεγάλες συγκινήσεις, μεγάλα γεγονότα και τελικό θρίαμβο του σοσιαλισμού. Έτσι ο Πλεχάνωφ έπεσε στην δυσμένεια της άνυπόμονης αίσθηματικής νεολαίας, που τόν ώνόμαζε τότε άστό, τότε συντηρητικό και τότε γέρω ξεκουτιάτρη.

Ένα διάστημα ο Πλεχάνωφ αναγκάστηκε να δημοσιογραφη στα άστικά δημοκρατικά φύλλα «οί έπαινοι, έλεγε, από τό άστικό στρατόπεδο δέ με προσβάλλουν, ένω οι έπαινοι από τά άναρχικά στοιχεία θά με λυποΰσαν πολύ». Έτσι ο Πλεχάνωφ πήρε μία ιδιαίτερη, άπομονωμένη θέση στην ρωσική σοσιαλιστική κίνηση με μερικούς άφοσιωμένους φίλους του.

Όταν ξέσπασε ή τελευταία μεγάλη επανάσταση και κηρύχθηκε στην Ρωσία προσωρινή Δημοκρατία με κυβέρνηση μισό σοσιαλιστική και μισό άστική ο Πλεχάνωφ έκρινε καλό να άφίση πιά την Έλβετία και ύστερα από 35 έτη έθελουσίας έξορίας να γυρίση στην πατρίδα του. Η ύποδοχή που του έκανε ή ρωσική κοινωνία, χωρίς διάκριση τάσεων, ήταν πράγματι ήγεμονική. Έτιμώσαν όχι μόνο τό μεγάλο έξόριστο επαναστάτη, αλλά και τό μεγάλο σοφό, άπ' τά συγγράμματα του όποιον λίγο πολύ όλοι φοιτίστηκαν και έπηρεάστηκαν. Δυστυχώς ή ύγεία του ήταν τόσο πολύ κλονισμένη, ώστε δέν μπόρεσε να λάβη ένεργό μέρος στα μεγάλα εκείνα πολιτικά γεγονότα και να έλθη σε άμεση επαφή με την έργατική τάξη και τά διάφορα πολιτικά κόμματα. Περιορίστηκε μόνο με μερικούς παλιούς φίλους του να εκδώση νέα έφημερίδα «Η Ένωση» όπου να κηρύττη την ένωση όλων των σοσιαλιστικών και επαναστατικών κομμάτων έναντιόν της γερμανικής στρατοκρατίας και άπολυταρχίας που την θεωρούσε για την ώρα τόν πιο μεγάλο κίνδυνο για ή δημοκρατική ιδέα εν γένει. Τά σοσιαλιστικά κόμματα και ρεύματα διαιρέθηκαν τότε σε τρεις πτέρυγες εν σχέσει με τόν πόλεμο. Έκείνους, που ήθελαν να σταματήση κάθε πόλεμος με την Γερμανία, όχι μόνο έπιθετικός, αλλά και άμυντικός, να γίνη συναδέλφωση των στρατών και ξάπλωμα του σοσιαλισμού στην Ρωσία, Γερμανία και Εβρώπη (άντιαμυντικοί: antioborontzy). Έδώ άνήκαν οι μπολσεβίκοι, και ένα μέρος των μενσεβίκων και των σοσιαλιστών επαναστατών. Έκείνους που ήθελαν να εξακολουθήση ο πόλεμος, αλλά μόνο με μορφή άμυντική (oborontzy). Έδώ άνήκαν οι μενσεβίκοι, οι σοσιαλιστάι επαναστάται, και τό άγροτικό κόμμα του Κερένσκη. Και τέλος ο Πλεχάνωφ με τους όλίγους φίλους του που ήθελαν ο πόλεμος να πάρη έπιθετική μορφή (nastouplentzy) για να κατασυντριβή ο Καίζερισμός, ή στρατοκρατία, ή άπολυταρχία και θριαμβεύσουν παντού οι δημοκρατικές και παραλλήλως οι σοσιαλιστικές ιδέες. Τά ίδια πράματα επανέλαβε και στο κογκρέσο όλων των δημοκρατικών κομμάτων της Μόσχας, όπου έξεφώνησε τόν τελευταίο του πολιτικό λόγο, έχοντας βοηθό αυτή τη φορά στις ίδιες ιδέες τόν παλιό του αντίπαλο Κραπότιν, άρχηγό του άναρχισμού-κομμουνισμού. Έννοείται τά λόγια του έμειναν φωνή βοώντος εν τη έρήμω. Είναι πρό πολλού παρατηρημένο από την ιστορία ότι σε εποχή επαναστατικού άναβρασμού τό πλήθος παραδέχεται πάντοτε τις θερμοκέφαλες, τολμηρές, μονοκόματες ιδέες των φανατικών ρητόρων και ποτέ δέν άκολουθεί τις φρόνιμες συμβουλές των ανθρώπων της ιστορικής πείρας και έπιστημονικής σοφίας. Και έτσι τό ύποκειμενικό αίσθημα, ή φανατισμός και ή τόλμη κινούν τά γεγονότα, ένω ή ψύχραιμη αντικειμενική ιστορική σκέψη, τά έξηγει κατόπιν και τά διατυπώνει όρθά. Τό τί τροπή πήραν τά ρωσικά πράματα τό ξέρομε όλοι. Οι μπολσεβίκοι έπωφελοΰμενοι ιδιαίτερων ψυχολογικών στιγμών του πολέμου και της εκκρεμότητας του άγροτικού ζήτηματος, που δέν κατώρθωσε να τό λύση ή κυβέρνηση του Κερένσκη, πήραν προσωρινώς με τό μέρος τους τό στρατό και τους χωρικούς και μαζί με τους έργάτες των πόλεων επέβηλαν τη σοσιαλιστική δικτατορία τους. Κατά πόσο θά είναι βιώσιμη αυτή θά έξαρτηθ, εκτός από τους έξωτερικούς παράγοντες, ιδίως από τη διαγωγή των χωρικών, που άποτελούν άκόμα τό μεγάλο όγκο του ρωσικού λαού. Για την ώρα οι χωρικοί φοβούνται μήπως τά άλλα κόμματα τους πάρουν πίσω τις γαίες, που τους έδωκαν οι μπολσεβίκοι, και γιατίτό μένουν πιστοί στους τελευταίους αυτούς. Άμα περάσει όμως ο φόβος αυτός, θά προτιμήσουν άραγε τη σοσιαλιστική κοινοκτημοσύνη, ή θά κάνουν τη μεγάλη προδοσία να ύποστηρίξουν τά άστικά κόμματα για να έξασφαλίσουν την έλεύθερη άτομική

ιδιοκτησία τους ; Για ένα μαρξιστή τό δεύτερο φαίνεται φυσικότερο και σύμφωνο όχι μόνο με τη θεωρία του, αλλά και με την πείρα της ιστορίας. Έάν επαληθής τό πρώτο και δεχθούν τελειωτικά οι χωρικοί τό σοσιαλιστικό κίνημα της κοινοκτημοσύνης και άποδειχθ βιώσιμο τό σοσιαλιστικό καθεστώς στη Ρωσία, τότε θά πη πώς ή μαρξιστική θεωρία χρειάζεται κάποια μεταρρύθμιση σε μερικά σημεία. Πρώτα στην αντίληψη της για την ψυχολογία του χωρικού και δεύτερον κατά πόσον μπορεί μία γεωργική κοινωνία να μεταβή άπότομα από τό γεωργικό στο σοσιαλιστικό καθεστώς με τη μέθοδο της τρομοκρατικής δικτατορίας χωρίς διάμεσο άστικό καθεστώς με ισχυρό καπιταλισμό και μεγάλη βιομηχανία.

Ο Πλεχάνωφ τους μπολσεβίκοις και τόν Λένιν τους θεωρούσε θερμοκεφάλους ύποπιστάς, ανθρώπους που δέν κατάλαβαν καλά τόν μαρξισμό και τη βαθμιαία εξέλιξη της οικονομικής ζωής και του πολιτισμού, και που θέλησαν να εφαρμόσουν μαρξιστικά συστήματα με ταχτική Ιακωβίνων και μπλανκιστών, καταδικασμένη σε τελική άποτυχία. Φαίνεται ο θρίαμβος του Λένιν και τά άλλα δυσάρεστα της μπολσεβιστικής τρομοκρατίας, που δυσάρεστησαν και άγανάχησαν πολλούς κορυφαίους σοσιαλιστάς, επετάχυναν και τό θάνατο του Πλεχάνωφ. Με τί ένθουσιασμό είχε άρχίσει πρό 39 ετών τη μαρξιστική προπαγάνδα του και πώς έβλεπε στις τελευταίες στιγμές του βίου του να διαστρέφονται στην πράξη οι θεωρίες αυτές άπ' τους ίδιους τους μαθητάς του που τόν θεωρούσαν τώρα έχθρό τους ! Ο άντιαποκριτής του «Temps» Λουδοβίκος Naudeau, περιγράφει στο φύλλο της 23 Αυγούστου 1918, με τό τίτλο : «Fête funèbre» την κηδεία του Πλεχάνωφ στην Πετρούπολη. Άπειράριθμοι στέφανοι, λάβαρα και κόσμος πολύς πίσω από τό φέρετρο. Άλλά όλοι σχεδόν αυτοί, μορφωμένοι κόσμος, θιασώται του μεγάλου επαναστάτου σοφού. Ο καθ'αυτό έργατικός κόσμος έλλειπε. Έτσι ο Πλεχάνωφ στάθηκε μακριά από τους έργάτες, είτε γιατί δέν μπόρεσε να κολακίση τά ένστικτά τους όπως ένας Λένιν και Τρότσκι, είτε γιατί φύσει ήταν άνθρωπος του γραφείου και της σκέψης και προωρισμένος έπομένως μόνο για ακαδημαϊκή, θεωρητική εργασία, είτε γιατί ο χαρακτήρας του δέ συμβιβάζονταν εύκολα με τους άλλους.

Τόν Πλεχάνωφ ως συγγραφέα τόν διέκρινε μεγάλη μεθοδικότης, έξαιρετική διαύγεια πνεύματος και ένα προσόν, που κανείς δέν τόν είχε σε τέτοιο βαθμό άναπτυγμένο, να κατορθώνη σε κάθε ζήτημα, μέσα από τό πολύλοκο χάος των γεγονότων και αντιφάσεων να βρίσκη την κεντρική του ουσία και να τη διατυπώνη με λίγες λέξεις σαν είδος αξιομάτος. Ως αντίπαλος στην πολεμική του ήταν επικίνδυνος και τόν έφοβόντο όλοι οι αντιφρονούντες. Με τη μεγάλη του αναλυτική δύναμη και καθαρή σκέψη εύρισκε άμέσως τό αδύνατο και τραυτό σημείο του αντιπάλου του τό διετύπωνε χτυπητά στον άναγνώστη και έξηγουσε κατόπιν τους ψυχολογικούς λόγους για τους όποιους ο αντίπαλός του είχε τέτοιες και όχι άλλες ιδέες. Άνέλυε τόν άνθρωπο ψυχικώς και πνευματικώς και τόν παρέστεινε τόσο καθαρά που έπειθε εύκολα τόν άναγνώστη για την έλαττωματική σκέψη του αντιπάλου του.

Καμιά φορά τό χιούμορ και ή δηκτικότητα του, που σπανίως έλειπαν από τά γραπτά του, περνούσαν τά νόμιμα όρια της άβροφροσύνης και πολλοί τόν κατηγορούσαν ότι δέν έδεικνυε τό απαιτούμενο τάπ και καμιά φορά και τη δικαιοσύνη απέναντι των αντιπάλων του. Στην πολεμική του τόν βοηθούσε πολύ και ή πολυμάθειά του, που ήταν πραγματικώς μεγάλη. Γνώστης των κυριωτέρων εύρωπαϊκών γλωσσών ήταν ένήμερος από πρώτη πηγή των σπουδαιωτέρων γεγονότων στην περιοχή της πολιτικής και του πνεύματος εν γένει. Φιλοσοφία, ιστορία, πολιτικές, οικονομικές και κοινωνιολογικές έπιστήμες, φιλολογία, τέχνη και φυσική ιστορία, λίγο πολύ, του ήσαν οικείοι κλάδοι και μετεχειρίζετο τό πλούσιο όπλοστάσιο των γνώσεών του για να δώση στα έπιχειρήματά του πολυσχιδή άποδεικτική δύναμη.

Τόν περισσότερο καιρό έμεινε στην Γενεύη, όπου είχε στήσει την οικογενειακή του φωλιά. Ο βίος του είχε μάλλον ήσυχο άστικό χαρακτήρα και στα κορίτσια του λένε ότι έδωσε άγγλική άνατροφή. Από τά 1889 έλάμβανε μέρος σόλα σχεδόν τά διεθνή σοσιαλιστικά συνέδρια, αντιπροσωπεύων διάφορες έργατικές διοργανώσεις της Ρωσίας, και ένίοτε έκτελούσε και καθήκοντα προέδρου. Τό 1895 έδιώχθηκε άπ' τη Γαλλία ως άναρχικός (!).

αυτός που σαρκαστικά και λυσσαλέα πολέμησε πάντοτε τὸν ἀναρχισμό και ἔγραψε ὀλόκληρο βιβλίο ἐναντίον του «Ἀναρχισμός και Σοσιαλισμός». Ὅταν ξαναφάνηκε στὸ σοσιαλιστικὸ συνέδριο τοῦ Παρισιῦ (1900) με ψευδώνυμο, ἡ κυβέρνηση Waldeck-Rousseau ἐθεώρησε καλὸ νὰ μὴν τὸν περᾶξῃ. Συνεργάζονταν ταχτικά στὸ γερμανικὸ σοσιαλιστικὸ περιοδικὸ τοῦ Kautzky «Die Neue Zeit» ὅπου μεταξὺ ἄλλων δημοσίεψε σιερά ἀρθρῶν γιὰ τὸ μεγάλο ρῶσσο κριτικὸ και κοινωνιολόγο Tchernychevsky, ποῦ δημοσιεύτηκαν κατόπιν σὲ βιβλίο γερμανικὰ και ρωσσιὰ. Ἀπὸ τὰ ἄλλα δευτερεύοντα συγγράματα του ἀναφέρουμε με τὸ ψευδώνυμο Μπέλτωφ : «Ἐξοσι χρόνια», συλλογὴ φιλοσοφικῶν, ιστορικῶν, κοινωνιολογικῶν και φιλολογικῶν ἀρθρῶν, «Κριτικὴ τῶν κριτικῶν μας» κτλ. κτλ.

Αὐτὸς εἶνε ὁ Πλεξάνωφ οἱς σπουδαιότερες ιδέες του και τὴ μεγάλη του θεωρητικὴ ἐπίδραση στὴν κοινωνιολογικὴ φιλοσοφικὴ σκέψη τῶν τελευταίων 30 ἐτῶν στὴ Ρωσσία. Μπορεῖ ὅπως εἶπαμε στὴ ζωντανὴ ἐργατικὴ ἐπανάσταση νὰ μὴν πῆρε ἄμεσο μέρος και νὰ μὴν μπόρεσε νὰ παίξῃ τὸ μεγάλο ἐκεῖνο ρόλο τοῦ ἀρχηγοῦ με κῆρος, ποῦ περιέμενε ἴσως ὁ κόσμος ἀπ' αὐτόν. Στὴν θεωρητικὴ ὁμῶς ἐπιστημονικὴ περιοχὴ στάθηκε ἀναμφισβήτητα ὁ μεγαλειότερος ἀκαδημαϊκὸς και θεωρητικὸς ἀντιπρόσωπος τῆς μαρξιστικῆς ἰδεολογίας και τῆς κοινωνικῆς ἐπαναστατικῆς ιδέας στὴν Ρωσσία. Ἡ κοινὴ γνώμη τῶν θεωροῦστων τὸν Kautzky τῆς Ρωσσίας. Ὅλη ἡ νεώτερη γενεὰ τῶν κοινωνιολογούντων τῆς Ρωσσίας λίγο πολὺ εἶναι μαθηταὶ του. Καὶ οὖν ἀκόμα δὲ συμφωνοῦσε ὀλόκληρα με τὴς ιδέες και τὴν ταχτικὴν του ἦταν ἀδύνατο νὰ μὴ ἐπιηρεαστεῖ ἔστω και λίγο ἀπὸ τὴς φωτεινῆς και ἀντικειμενικῆς ιδέες του. Ὅσοι πάλιν ἔτρεχε ἀπὸ συγγένεια χαρακτῆρος και πνεύματος νὰ ἐπιηρεαστοῦν βαθύτερα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Πλεξάνωφ αὐτοὶ θὰ διατηρήσουν πάντοτε στὸ βαθὺς τῆς ψυχῆς τους τὸν καὶ μεγάλο θαυμασμό, και τὴν πῶ μεγάλη εὐγνωμοσύνη στὸ ἐξαιρετικὸ *genie* τοῦ μεγάλου σοφοῦ, στὸ ὅποιο χροιστοῦν ἕνα μέρος τῆς μορφώσεως και νοστορίας τους.

ΚΕΛΟΥΑΝ, ΤΗΣ ΑἴΓΥΠΤΟΥ
ΙΟΥΝΙΟΣ, 1919.

Γ. ΣΚΛΗΡΟΣ

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΑ :

ΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΡΘΡΟ.

1

Τὸ θηλυκὸ ἀρθρο τῆς ὀνομαστικῆς τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ και στὴν κοινὴ ἑλληνικὴ και στὰ ἰδιώματα τὸ λέμε σήμερον **ι** : **ι** γυναῖκες, **ι** καλῆς κτλ. Τὸ **αι** πέθανε ἀπὸ καιρό. Ὅσπου ὅστω σήμερον ἀκόμα οἱ ἀπλοῖκοι λογιότατοι τόνειρέβονται και θέλουνε νὰ δώσουνε στὸ σημερινὸ μας τὸλοζόντανο τὸ **ι** τὴ μονομῆρικη μορφή τοῦ πεδαμένου **αι**, γιὰ τοῦτο τὸ γράφουνε **ἦ**.

Πρῶτος ὁ Simon Portius (1638) στὴν ἐποχὴ ποῦ οἱ ἐπιστημονικῆς γλωσσικῆς μελέτες εἶταν ὀλόκληρα ἀγνωστες τὸγραψε στὴ γραμματικὴ του **ἦ** κατὰ τὴ χρονικὴ αὔξηση **τάχα** : **αιθανόμαι** — **ἦσθανόμην**. Μὰ ἐδῶ γίνεται σωστὴ συναίρεση. Ἡ συλλαβικὴ αὔξηση δηλ. **ἦ** εἶτανε στὴν προελληνικὴ ἐποχὴ ξεχωριστὴ λέξουλα ποῦ σήμαινε τὰ περασμένα δηλ. **ἦ-ἄκουσα** = τότε ἄκουσα, **ἦ-ἄκουον** = πρὶν ἄκουα και στὴν ἀττικὴ ἔγινε ἀχώριστο μόριο (σὰν τὰ **ἔρι-**, **ἄρι-**, **δυο-** κτλ.) και κόλλησε στοὺς χρόνους τοῦς παρωχημένους ποῦ λέγανε, γιὰ πρόθεμα, ποῦ δείχνει τὰ περασμένα. Ἐτσι λοιπὸν ἀπὸ τὸ **ἦ** πρὶν ἀπ' τὰρχικὰ σύμφωνα τῶ ρημάτων ἔμεινε **ἦ**, μὰ με τὰρχικὰ φωνήεντα μαζί συναϊρέθηκε : **ἄκοῦα** παρατατ. **ἦ ἄκουον** — **ἦκουον** (προφορὰ **η** = **εε**).

Καὶ τί θὰ πει συναϊρέθηκε : Συναϊρέθηκε θὰ πει, οἱ φωνῆς τῶ δύο φωνητικῶν φτόγγων ἐπιδούσανε ἢ μιὰ πάνου στὴν ἄλλη· δηλ. ὁ φιλὸς και κλειστὸς **ε** συνέργησε ἀπάνω στὸν **π** και ἀνοιχτὸν **α** δεχόμενος σύγκαιρα και τὴ συνεργειὰ τοῦ **α**. Ἐτσι ὁ **ε** ἀνοιξε λίγο και πάχυνε τραβιούμενος ἀπ' τὸν **α** και ὁ **α** πάλι

ψύλωνε λίγο και ἔκλεισε κῆτσι ἀφομοιωθήκανε οἱ δύο σῆναν **παχὴ** και ἀνοιχτὸν **ε** διπλόχρονο δηλαδή μακρόνε, και αὐτὸς ὄντας φτόγγος ἀφτοτελῆς τῆς ἀττικῆς ἑλληνικῆς, ποῦ με τὴ μεταρρυθμίσθη τῆς Ἀθηναϊκῆς ἀλφαβήτας (**ἐπι ἄρχοντος Εὐκλείδου** 403 π. Χρ.) παραστάθηκε με τὸ ἀρχαιοσέρο **Η** = Ἀθηναϊκο **εε**, δηλ. **ε** ἀνοιχτὸ μακρόχρονο, ποῦ στὴ νεότερη προφορὰ κατάντησε **ι** (πρβλ. τὰγγλικὰ **εε** > **ι** : **meet** προφ. μῆτ κτλ.) Ἐτσι λοιπὸν στὸ **αιθανόμαι** (προφορὰ **αι** = **ἄι**) παρατατ. **ἦ-αιθανόμην** τὸ **εα** ἔγινε **ἦ** και τὸ **ι** ὑπογράφηκε ἀπ' τοὺς Βυζαντινοὺς, γιὰ νὰ μὴν τοὺς σκοτίζει, και βγήκε τὸ **ἦ**. Μὰ στὸ ἀρθρο τέτοια πράματα βέβαια δὲ γίνονται και λόγος δὲν ὑπάρχει νὰ γράφεται ἔτσι.

Ἀκόμα **ἦ** ἀντὶς **αι** ἔχουμε στὴν Ἰωνικὴ διάλεκτο· μὰ ἀπὸ χρόνια ὁ σοφὸς καθηγητῆς κ. Γ. Χατζηδάκις ἀπόδειξε πὸς ἡ Ἰωνικὴ χάθηκε πολὺ πρὶν ἀρχίσει νὰ μορφώνεται ἡ Νεοελληνικὴ, και μαζί τῆς χάθηκε και φωνητικὸς τῆς νόμοι, ποῦ ἄλλαζαν τότες τὸ φτόγγο **ἦ** σὲ **η** κατὰ τὴν ἀντάμωση ποῦ εἶχαν οἱ δύο ἀφτοὶ φτόγγοι, ποῦ παρᾶστηναν τότες τὰ γράμματα **α** και **η**, κῆτσι γράμμισε τὴν πρόληψη ὁ κ. Χατζηδάκις νὰ λέγεται ἡ γλώσσα μας Αἰολοδορικὴ και ἄλλες ἀνοησίες. Σήμερον τέτοια γραφὴ λόγο δὲν ἔχει (γιὰ τοῦτο πρέπει νὰ γράφουμε και : **ἔλι ἄ**, **παλιός**, **γριά**, **ρωμιός** με **ι**). Πὸς πρέπει λοιπὸν νὰ γράφεται τὸ θηλ. πληθ. ἀρθρο **ι** ;

Μᾶς δείχνουν κάπως και τὰ μεσαιωνικὰ Βυζαντινὰ κείμενα.

Χρονικὸν τοῦ Μωρέως, στὸν Πρόλογο : **οἱ ἀρχόντισσες, οἱ αἰσρες.**

Βέλθανδρος και Χρυσάντσα, 202 : **οἱ συγγενίδες μου γυναῖκες.** 603 : **οἱ τρεῖς (ὄραῖες).** 701 : **οἱ χάριτες** κτλ.

Ἐπίσης ὁ λόγιος Κερκυραῖος Σοφιανὸς τοῦ 15' αἰῶνα στὴ γραμματικὴ του ἀπ' τὰ 1550 λέει § 37 : **ἡ εὐθεία** [ἔτσι τὴ λέγανε τότες τὴν ὀνομαστικὴ] **τῶν θηλυκῶν πληθυντικῶν : οἱ.**

Και τί λοιπὸν εἶναι ἀπὸ τὸ **οἱ** ;

Μὰ φωνάζει μοναχὸ τοῦ θαρῶ.

Εἶναι τὸ ἀρσενικὸ ἀρθρο τοῦ πληθυντικοῦ, ποῦ ἀπλοχῶρεσε και στὰ θηλυκὰ.

Εἶπανε δηλ. **οἱ ἄντρες**, κατὰ τοῦτο καὶ **οἱ γυναῖκες**, γιὰ τὸ ἀρσενικὸ γένος εἶναι, λένε οἱ γραμματικοὶ, **ἐπικρατέστερο** ἀπ' τὸ θηλυκὸ. Κῆχουμε ὀλοφάνερο παράδειγμα ἀπ' τὰρχικὰ ἑλληνικὰ, τὰ ἀρθρα τοῦ δικοῦ τῶν ἀρσενικῶν **τῶ, τοῖν**, ποῦ περᾶσανε και στὰ θηλυκὰ (ἀντὶς τὰ τῶν) λέγανε δηλ. **τῶ χεῖρε** κτλ. ἀντὶς **τὰ χεῖρε** κτλ.

Ἄλλο παράδειγμα ἔχουμε ἀπ' τὴ Γαλλικὴ ποῦ ἐνῶ στὸν ἐνικὸ λένε ἀρσ. **le**, θηλ. **la**, στὸν πληθυντικὸ λένε ἀρσ. και θηλ. **les**.

Ἄλλον τύπο **ι** τοῦ ἀρθρου (ἰδιωματικῶν ἀφτόνε, δηλ. ντοπιολάλητο) ἔχουμε τῆς ἐνικῆς ὀνομαστικῆς τοῦ ἀρσενικοῦ **ι** λένε δηλ. : **ι Χριστός, ι Γιώργης**, ἀντὶς **ὁ Χριστός, ὁ Γιώργης**. Ὁ κ. Χατζηδάκις στὰ Μεσαιωνικὰ και νεοελληνικὰ του τόμ. Α'. σελ. 10 μιλεῖ γιὰ θηλυκὸ ἀρθρο **ἦ**, ποῦ σὲ κάποιες χῶρες μας «ἐπεξετάθη» καθὼς λέει, δηλ. ἀπλοχῶρεσε και στὰρσενικὰ.

Μὰ ἐνῶ ὁ λόγος γιὰ ἀρθρο, βλέπουμε πρῶτο παράδειγμα : **«τῆς τῶπα»** ἀντὶ **«τοῦ τῶπα»**. Ἀφτὰ τὰ τῆς — τοῦ, δὲν εἶναι μοῦ φαίνεται ἀρθρα :

μοῦ τῶπε

σοῦ τῶπε

τοῦ τῶπα

τῆς τῶπα.

Τάχετε γιὰ ἀρθρα ἀφτὰ ; Ἐγὼ τουλάχιστο τάχω γιὰ προσωπικῆς ἀντωνυμῆς (ζοῖται Φιληγ. Γραμ. § 738), ποῦ δὲν κάνει, θαρῶ, τὸ ἴδιο, καθὼς θὰ δοῦμε ἀμέσως παρακάτω.

Τέλος πέντων ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὸν τύπο **ι Χριστός, ι Γιώργης** κτλ. ἀντὶς **ὁ Χριστός, ὁ Γιώργης** κτλ.

Πῶς ὁ κ. Χ. εἶχε βαθειὰ συναισθησιὴ τῆς δυσχέρειας τοῦ ἔργου ποῦ καταπιάνονταν εἶναι φανερό, μὰ τὸ λέει κ' ὁ ἴδιος στὸ μικρὸ καὶ στοχαστικὸ του πρόλογο: «αἰτομένοι (ἢ μετάφρασή του) πάντα μιὰ δοκιμὴ, ἴσως μάλιστα παράτολμη, ὅσο ἡ καθαντό της πρόθεσις δὲν εἶναι νὰ μεταφράσῃ κατὰ λέξιν, ἀλλὰ ν' ἀποδώσῃ ποιητικὰ σὲ μιὰ γλῶσσα ποῦ τὴν ὄρα σχηματίζεται, ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ποιητικὰ δημιουργήματα τῶν αἰώνων». Κι' ἀλήθεια ἕνας ἀκόμα ἀγῶνας τοῦ σημερινοῦ "Ἑλληνα λογοτέχνη εἶνε ὅχι μόνον νὰ δουλέψῃ τὴ φιλολογικὴ γλῶσσα, μὰ καὶ σὲ πολλὰς μεριὰς νὰ βάλῃ ὁ ἴδιος τὰ θεμέλια της καὶ νὰ συμμαζέψῃ τὸ σκόρπιο ἐδῶ κι' ἐκεῖ λεκτικὸ καὶ φραστικὸ θησαυρὸ της. Κι' ἡ μεγάλη αὐτὴ δυσκολία φαίνεται πῶς χτυπητὴ καὶ δυσκολοποίητη ἀπὸ τὸ πᾶν στὴν μετάφραση μεγάλων προτύπων, ὅπου ἐκτὸς ποῦ εἶνε δουλεμένα ἀπὸ διαλεχτὰ χέρια, εἶνε καὶ ἐργασμένα μὲ ὄργανο γλωσσικὸ τέλειο, ἢ τελειοποιημένο ἀπὸ τὸν ἴδιο μεγάλο τεχνίτη, ὄργανο ποῦ πανόμοιό του στὴν τελειότητα καὶ στὸ δούλεμα δὲν κατέχει γιὰ τὴν ὄρα ὁ δικός μας μεταφραστής. Κι' ὅμως ὅσο καὶ νὰ μὴν εἶνε ἀκόμα ἡ δημοτικὴ μας καταρτισμένη σὲ τέλεια φιλολογικὴ γλῶσσα μπορεῖ ὅμως κανένας νὰ πεῖ πῶς στὴ σημερινή της κατάστασις καὶ ἄλλα ἀπὸ τὸ ἀρκετὸ δούλεμα ποῦ τῆς ἔργειν τὰ τελευταῖα χρόνια ἡμῶν κρατιέται ἀπὸ τὰ χέρια ποῦ πρέπει, εἶνε σὲ θέση ν' ἀποδώσῃ μὲ πολλὴ τελειότητα καὶ τὸ μεγαλύτερο ἀριστοῦρημα κι' αὐτὸ ἀποδείχεται ἀπὸ τὴς γινόμενες ὡς τὴν ὄρα μεταφράσεις, λ.χ. τὴν «Ἰλιάδα» τοῦ Πάλλη καὶ κωμικὰ δυὸ ἄλλες.

Τὴν μετάφραση τοῦ ὁ κ. Χ. τὴν δουλεύει φαίνεται πολλὰ χρόνια καὶ θυμοῦμαστε νὰ διαβάσῃ κομμάτια στὸ «Νουμᾶ», τὴν ὄρα ὅμως καθὼς λέει τὴν διόρθωσε καὶ τὴν τυπώνει σὲ τόμο. Ἔτσι μπορεῖ κανένας νὰ τὴν ξητάσῃ καλὰ καὶ νὰ νοιώσῃ τί ἀντιπροσωπεύει στὴ λογοτεχνία μας. Εἶνε ἕμμετρο καὶ ὁμοιοκατάληκτο καθὼς τὸ πρωτότυπο, θαρροῦμε ὅμως πῶς ἡ προσθήκη τῆς ῥίμας στὴν μετάφραση του, στάθηκε ἕνα κύριο λάθος τοῦ κ. Χ. γιατί μ' αὐτὴν περιώρισε σὲ φοβερὸ βαθμὸ τὸν ἑαυτὸ του καὶ πρόσθεσε μιὰ ἀκόμα δυσκολία στὴς τόσες ποῦ ὑπάρχον καὶ ἔτσι ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴν μετάφραση τοῦ περισσότερο τὴν Speranza dell'altezza.

Καὶ τὸ σφάλμα του αὐτὸ τὸ πλήρωσε μὲ τὸ παραπάνω ὁ κ. Χ. γιατί ἀναγκάζεται νὰ κάνει ἀπανωτὲς θυσίες στὴ ῥίμα, σὰν σ' ἕνα ἀγόνταγο Μολώχ, σὲ σημειο ποῦ νὰ φέρονται συχνὰ μὲ τόσο sans façon πρὸς τὸ πρωτότυπο, ὥστε ν' ἀπορεῖ κανένας πῶς ὁ κ. Χ., λόγιος εὐσυνείδητος καὶ μὲ τόσο παρρησιᾶ στὴ δημιουργία καὶ στὴν κριτικὴ, μπόρεσε νὰ ξεχάσῃ ὅτι τὸ ἀθάνατο καλλιτέχνημα τοῦ Γκαίτε δὲν εἶνε ἐπίπεδο ἀπ' ὅπου μπορεῖ ν' ἀφαιρῆ καὶ νὰ προσθεῖται κανένας ἀνάλογο στὴν ἀνάγκη τῆς ῥίμας. Θὰ σχηματίσαμε μακρὸν κατάλογο ἀν σημειώσαμε μιὰ μιὰ τὴς θυσίες αὐτῆς τοῦ κ. Χ. γι' αὐτὸ φτάνει νὰ σημειώσωμε πῶς εἶνε πολλές κι' ἀπαντιοῦνται πῶς συχνὰ ἀπὸ κάθε δέκα-δεκαπέντε στίχους. Ἀκόμα ἐξ αἰτίας τῆς ῥίμας ὁ κ. Χ. ἀναγκάζεται νὰ πέφτει καὶ σ' ἄλλο κινδύ, ἀλλοιώνοντας τὸν τρόπο τῆς ἐκφρασιῆς τοῦ πρωτοτύπου, γυρνώντας π.χ. τὸ λόγο ἀπὸ ὄρθιο σὲ πλῆγιο, ἀπὸ ἴσιο σὲ ἐρωτηματικὸ, ἀφίνοντας λέξεις χαρακτηριστικῆς, συνδέσμων, ἀντωνυμιῶν καὶ ἔτσι ὅχι μόνον ἀδικεῖται ἡ ἀπόδοσις μὰ καὶ κάποτε ἐνῶ τὸ πρωτότυπο εἶνε φωτεινότερο ἢ μετάφραση παίρνει μιὰ σκοτεινιάδα ποῦ δυσκολεῖ τὸ βγάλσιμο τοῦ νοήματος.

Καὶ τὴν ἄφρον ἀπόφραση ἐπ' ὅψει μας αὐτὸ τὸ κύριο σφάλμα ἂς διοῦμε μιὰ μιὰ πῶς ἀποδόθηκαν οἱ σκηνὲς τοῦ ἔργου κι' ἂν ἐκεῖνος ποῦ διάβασε μονίμῃ τὴν μετάφραση τοῦ κ. Χ. μπορεῖ νὰ ἔχει ἰδέα τοῦ Φάουστ τοῦ Γκαίτε. Θὰ πᾶρωμε γιὰ πρῶτο κομμάτι τῆς ἐξέτασής μας τοὺς στίχους 1—1175* δηλαδὴ τὸ μέρος ἀπ' ὅπου φαίνεται στὴ σκηνὴ ὁ Φάουστ μέσα στὴ γοτθικὴ θολωτὴ τῆν κἀμαρα ὡς στὴ σκηνὴ τοῦ σπουδαστηρίου ὅπου γιὰ δευτέρου φορὰ φαίνεται ὁ Μεριστοφελῆς.

Σ' αὐτὸ τὸ μέρος ζωγραφίζεται ὁ ὑπεράνθρωπος χαρακτήρας μεσαιωνικοῦ

(*) Ἐπειδὴ ἡ μετάφρασις δὲν ἔχει ἀριθμημένους στίχους μεταχειρισθῆκαμε τὴν ἀρίθμηση τῶν στίχων τοῦ πρωτοτύπου.

δόκτορα, ἡ φλογερὴ του ἐκείνη λαχταρὰ πρὸς νέα ζωὴ, πρὸς πέταγμα ἀνάμεσα στοὺς αἰθέρες, πρὸς ὑπερκόσμια ζωὴ, ἡ ψυχὴ του ἐκείνη ποῦ ζητᾷ νὰ πλησιάσῃ τὸ ἄπειρο, ν' ἀγγίξῃ τοὺς κόσμους τῶν πνευμάτων καὶ νὰ μετρηθεῖ μαζὺ τους. Ὁ κ. Χατζόπουλος ἀγωνίζεται καὶ προσπαθεῖ νὰ φτάσῃ ν' ἀποδώσῃ στὴν μετάφρασή τους τὴς μεγάλες ὁρμὲς ἐκεῖνες καὶ σπάνια ἐπιτυχαίνει, κατὰ τὸ περισσότερο ὅμως μόνον μεταφράζει καλὰ καὶ πιστὰ, ὅμως χωρὶς ν' ἀποδώσῃ τὴ συγκίνηση. Γι' αὐτὸ ὁ ἀναγνώστης βλέπει νὰ περνᾷ ἀπὸ μπρὸς του χωρὶς νὰ τοῦ μεταδίδουν στὴν ψυχὴ του κλονισμό τῆς ἀνώτατης συγκίνησης οἱ θαυμάσιοι μονόλογοι τοῦ Φάουστ (στίχοι 33-128, 249-383) καθὼς καὶ τὰ λαχταριστὰ ἐκεῖνα λόγια τοῦ πρὸς τὸν Βάγνερ ἐκεῖ ὅπου ὀλοένα πῶς τέλεια ξεσπᾷ ἡ φλογερὴ ψυχὴ τοῦ Μάγιστρον καὶ ξετυλίγονται οἱ πόθοι κι' ἐπιθυμίαι του, ἀντίθετα πρὸς τὴν σχολαστικὴ καὶ ξερὴ ψυχὴ τοῦ Famulus. Ὁ κ. Χατζόπουλος στριμώνει τὴς ἔννοιαις γιὰ νὰ χωρέσουν μέσα στὸ στίχο καὶ νὰ σφραγιστοῦν στὸ τέλος μὲ τὴν βοῦλα τῆς ῥίμας. Τοῦ φτάνει ὅτι μετάφρασε τὴς λέξεις καὶ τὴς ἔβαλε στὸ μέτρο. Ἐκεῖ ὅπου τὸ πρωτότυπο κυλιέται ἐλεύθερο καὶ ἀστραφτερὸ σὰν πλατὺ καὶ γεμάτο κύμα ἔρχεται ἡ μετάφρασις νὰ τὸ στενέψῃ καὶ νὰ τὸ βάλῃ σὲ «στρέβλες». Ἔτσι πολὺ ζημιώνονται κι' οἱ θαυμάσιαι φυσικῆς περιγραφῆς ὅπου κλείνουν τὰ κομμάτια αὐτὰ ἔτσι ποῦ τὸ μέρος τοῦ Φάουστ νὰ εἶνε κακοαποδοσμένο κι' ἀδύνατη ἀντανάκλασις τῆς λάμψης τοῦ πρωτοτύπου.

Ὁ κ. Χατζόπουλος δὲ βοηθήθηκε τὴς στιγμῆς αὐτῆς ἀπὸ πολλὴ ποιητικὴ ἔξαρσις. Τὸ ἐναντίον οἱ στίχοι τοῦ Μεριστοφελῆ ἀποδίδονται μὲ ἀρκετὴ δύναμη,

ΦΑΟΥΣΤ

Πῶς λέγεσαι ;

ΜΕΦΙΣΤΟΦΕΛΗΣ

Ἡ ἐρώτησις εἶναι ταπεινὴ
γιὰ ἕνα τὸ Λόγο ποῦ ἔτσι δὲ καταφρονεῖ,
ποῦ γιὰ φαινόμενα οὔτε κὰν τὸν μέλει
καὶ τὸ βάθος τῶν ὄντων μόνον θέλει.

καὶ πάρα κάτω,

Τὸ πνεῦμα εἶμαι ποῦ πάντ' ἀρνιέται !
Καὶ μὲ δικίον γιὰ τὸ τι κι' ἂν γεννιέται
ἀξίζει κίβλας νὰ χαθῆ
πῶς καλὰ τίποτε ἂν δὲν εἶχε γεννηθῆ.

Ἀκόμα καλὰ ἀποδόθηκαν μερικὰ μέρη τῶν διαφόρων χορῶν λ.χ. τοῦ χοροῦ τῶν γυναικῶν,

Μ' ὀλοεῖδα βοτάνια
τονὲ μρωσάμε,
στὸν τάφο του οἱ πιστῆς του,
τὸν ἀπιθώσαμε.

Γιὰ δεύτερο κομμάτι πήραμε τοὺς στίχους 1176—1981. Τὸ κομμάτι αὐτὸ περιλαμβάνει τὴν περίφημη συμφωνία τοῦ Μεριστοφελῆ μὲ τὸ Φάουστ, τὴ σκηνὴ τοῦ Μαθητῆ καὶ τοῦ ὑπόγειου Ἄουερμπαχ στὴ Λειψία.

Ἐδῶ ξεσπᾷ πᾶς ἡ ἀπογοήτευσις κι' ἡ ἀπελπισία τοῦ Δόκτορα. Καμμιὰ[†] του ἐπιθυμία καὶ κανένα πόθο του δὲν εἶνε βολετὸ οἱ μέρες ποῦ περνᾷ νὰ τοῦ δώσουν ν' ἀπολαύσῃ, σκορπίζεται κι' ἡ ὑποψία κάθε χαρᾶς. Ἔτσι ὁ Φάουστ ἀφοῦ καταραστῆ τὸ πᾶν ἔρχεται σὲ σημειο τὴν συμφωνία του ἐκείνη μὲ τὸ Διάβολο. Καίεται σ' αὐτὴ ὅλη τὴ σκηνὴ καθὼς καὶ σ' ὅλο τὸ ἔργο ἡ μεγαλόπρεπη ψυχὴ τοῦ Μάγιστρον φωτίζοντας μὲ λάμψεις ἀσύγκριτης δυνάμεις κι' ἐπιβολῆς.

Ἐδῶ σχετικά ἡ μετάφραση πᾶσι καλλίτερα. Ἐακολουθαίει τὸ στρίμωγμα μέσα στὸ στίχο, τὸ σφίξιμο κάνοντας νὰ χάνουν στὴν ἀπόδοση ὅλα τὰ καυτερά καὶ ταραγμένα ἐκεῖνα λόγια τοῦ Δόκτορα, ὅμως ὄχι σπάνια ἐπιτυχαίνει ὁ κ. Χατζόπουλος,

ΦΑΟΥΣΤ (πρὸς τὸ Μεριστοφελῆ.)

Τί σὰν ἐσὲ ἕνας φουκαράς μπορεῖ νὰ δώσει ;
Ἔχει ὁμοῖος σου κανεὶς ποτέ του νοιώσει
τὴν ὑψηλὴ τοῦ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὀρμή ;
Ἔχεις φαγὶ ποῦ δὲν μπούκωγει,
πυρὸ χρυσάφι ποῦ στὸ χέρι λιώνει
σὰ διάγγυρος σὲ μιά στιγμή,
παιγνίδι ὅπου κανένας δὲν κερδαίνει,

Ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἄντρο ἐκεῖνο μπουκώνει στέκεται γιὰ χάρη τῆς ρίμας ἀντὶ χορταίνει. Καλλίτερα μεταφράζεται ὁ Μεριστοφελῆς ἂν κ' αὐτοῦ ἡ ὁμιλία ἐξ αἰτίας τῶν λόγων ποῦ εἴπαμε στὴν ἀρχή, μὲ τὴν παραλείψη δηλαδή κάποιων λέξεων, κάποιων συνδετικῶν ἢ ὁμιλία του γίνεται σκοτεινὴ κάποτε.

Ἡ σκηνὴ τῆς ὁμιλίας τοῦ Διαβόλου μὲ τὸ Μαθητὴ εἶνε ἐπιτυχία τοῦ κ. Χατζόπουλου. Ἡ θαυμασία αὐτῆ σκηνῆ ὅπου ἡ εἰρωνία τοῦ Μεριστοφελῆ φθάνει στὸ κατακόρυφο κ' ὅπου διατυπώνει βαθιοὺς στοχασμοὺς γιὰ τὶς διάφορες ἐπιστῆμες καὶ γι' ἄλλα ζητήματα κίνησε φαίνεται πολὺ τὴν ἀγάπη τοῦ μεταφραστή. Ἐδῶ παρουσιάζεται ὁλοζώντανος ὁ Μεριστοφελῆς μὲ τὶς ἔξοχες συμβουλές του μπρὸς στὸ θαμπωμένο μαθητὴ ποῦ ἀκούει ζαλισμένος τὸν πρωτόφαντο δάσκαλο, ἀναφωνώντας,

«ὦ, εὐτυχισμένοι ποῦ ἀπὸ σᾶς μαθαίνει !»

ΜΕΦΙΣΤΟΦΕΛΗΣ

Ἐπειτα μέρες στὴ σειρά θά διδαχτῆς
πὼς ὁ τι ἐσὺ πρὶν τόκανες μὲ μία,
σὰν τὸ νὰ φᾶς νὰ ποῦμε καὶ νὰ πιῆς,
κι αὐτὸ χρειάζεται ἕνα, δύο, τρία !

καὶ πᾶρα κάτω,

ΜΕΦΙΣΤΟΦΕΛΗΣ

Λοιπὸν δὲ μοῦ διαλέγεις μιά σχολή ;

ΜΑΘΗΤΗΣ

Στὴ νομικὴ δὲν καλοαποφασίζω.

ΜΕΦΙΣΤΟΦΕΛΗΣ

Σ' αὐτὸ δὲ σοῦ ρίχνω ἄδικο πολὺ,
τὴν ἐπιστήμη αὐτὴ καλὰ γνωρίζω.
Σὰ μιὰν αἰώνια ἀρρώστια, μὲ ἴδιο τρόπο
νόμοι καὶ δίκαια μᾶς περνοῦν κληρονομιά,
ἀπὸ μιὰ σ' ἄλλη σέρνονται γενιὰ
καὶ πᾶν ἀγάγια ἀπὸ ἕναν σ' ἄλλον τόπο.

καὶ πᾶρα κάτω,

ΜΕΦΙΣΤΟΦΕΛΗΣ

Ξερὴ, ἀδερφέ, εἶν' ἡ θεωρία καὶ χλωρὸ
τὸ χρυσόδεντρο μόνο τῆς ζωῆς.

Στὴ σκηνὴ τοῦ ὑπόγειου τοῦ Ἄουερμπιαζ κακομεταφρασμένα τὰ ὠραῖα τραγουδάκια ἔδῶ παρατηρεῖται πὼς κ' ὁ Μεριστοφελῆς δὲν ἔχει τὸ κοπλιμεντόζικο ἐκεῖνο ἕφος ποῦ πρέπει ὅταν ὑπηρετεῖ προσφέροντας στὴν εὐθυμῆ συντροφιά τὰ κρασιά τοῦ κελarioῦ του.

Τρίτο μέρος χωρίζομε ἀπὸ τὸ στίχο 1981 ἕως τὴ νύχτα τῆς Βαλπούργης. Σ' αὐτὸ τὸ μέρος κλείνεται ὁ ἔρωτας τοῦ Φάουστ πρὸς τὴ Μαργαρίτα.

Ἡ σκηνὴ ὅλη σχεδὸν τοῦ Μαγειριοῦ τῆς Στρίγκλας μεταφράζεται καλὰ κ' ὁ Διάβολος εἶνε στὸ στοιχεῖο του, τὰ ὠραῖα εἰρωνικά λόγια του, ὁ ἐμπαιγμὸς του γιὰ ὅλα καὶ γιὰ τὴν ὀρμητικὴ ψυχὴ τοῦ Φάουστ, ποῦ μιλάει τώρα πάλι γνωστικά, ἀποδόθηκαν ἀρκετὰ δυνατά.

Ἀπὸ τώρα ἀρχίζει νὰ μπαίνει στὴ σκηνὴ ἕνα νέο λουλουδένιο πρόσωπο ἢ Μαργαρίτα. Εἶνε τόσο λεπτεπίλεπτο τὸ πλασματάκι αὐτὸ, κρύφτει μέσα στὴν ψυχὴ του τόσοις θησαυροὺς ἀθωότητος καὶ καλωσύνης καὶ χάνεται τόσο ἄδικα, θῦμα μιᾶς διαβολικῆς συμφωνίας, ποῦ ἀποτελεῖ μιά ξεχωριστὴ καὶ περιλαμπρὴ φυσιογνωμία τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας κ' ἡ τραγικὴ τῆς τύχης κινεῖ ἀμέριστο τὸν οἶκτο καὶ τὸν ἔλεο τοῦ ἀναγνώστη ἢ τοῦ θεατῆ. Γι' αὐτὸ χρειάζεται ξεχωριστὴ δύναμη γιὰ ν' ἀποδοθοῦν ζωντανὰ καὶ δροσόβολα τὰ λουλούδια τῶν λογίων τῆς κ' ὄχι νὰ μεταφερθοῦν στὴ γλῶσσα μας σὰν ψεύτικα κ' ἄτεχνα ἄνθη. Σ' αὐτὸ σὲ πολλὰ μέρη ἐπιτυχαίνει ὁ κ. Χατζόπουλος. Μπόρεσε ν' ἀποδώσει καλὰ τὶς δύο ἐρωτικὲς ἐκείνες σκηνὲς τῆς συνομιλίας τῆς μὲ τὸν ἔραστή. Δύναται κανένας νὰ νοιώσει στὴν πρώτη τὸ ἀπλὸ καὶ ἀθῶο κορίτσι, τὴν παράμερη του ζωὴ μὲ τὶς μικρὲς καὶ συγκινητικὲς τέρφες τῆς καὶ λυπες, ὅπου μὲ ἀθάνατο ἀριστοτεχνικὸ κοντύλι τὶς σκαλίζει ὁ μεγάλος ποιητῆς. Ἡ μετάφραση τοῦ κ. Χατζόπουλου πιτυχαίνει νὰ συγκινήσει τόσο ποῦ νὰ κινήθῃ δυνατὴ ἡ συμπάθεια τοῦ ἀναγνώστη γιὰ τὸ ἀθῶο πλάσμα. Ὁρωαῖο τὸ μέρος ὅπου μιλεῖ γιὰ τὴν πεθαμένη τῆς ἀδελφοῦλα μορὸ ποῦ τὴν ἀνάθρεψε ἢ ἴδια :

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ

Εἶχα ὅμως κι ὄρες δύσκολες πολλές.
Τὴν κούνια τοῦ μοροῦ τὴ νύχτα τὴν τραβοῦσα
πλάι μου ὁ τι ἔκανε αὐτὸ ν' ἀναδευτῆ
εὐθὺς ξεπνοῦσα.
Πότε ἔπρεπε νὰ τοῦδινα νὰ πιῆ
καὶ πότε στὸ πλευρὸ μου νὰ τὸ πάρω,
κι ἂν δὲ σώπαινε, ὀρθὴ νὰ σηκωθῶ
στὴν κάμαρα μ' αὐτὸ νὰ σουλατσάρω.
Καὶ τὸ πρῶτ' ἀπὸ τὴν σκάφη νὰ βρεθῶ
στὴν ἀγορὰ ἄστερα, φαγὶ γιὰ τὴ μητέρα,
κ' ἔτσι τὰ ἴδια πάντα, κάθε μέρα.

Στὴ δευτέρη ξεδιπλώνεται ἀόριστος ὁ φόβος τῆς Μαργαρίτας γιὰ τὶς θρησκευτικὲς ιδέες τοῦ Φάουστ κ' ὁ ὀρμέμφυτος φόβος τῆς γιὰ τὸ Μεριστοφελῆ. Ἄπ' ἔδῶ ἀρχίζει στὴν ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστη ὁ ἔλεος γιὰ τὴ δύστηνη ἡρωίδα. Ὁ κ. Χατζόπουλος κ' ἔδῶ πετυχαίνει,

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ (πρὸς τὸ Φάουστ)

Ποιὰ εἶν' ἡ γνώμη σου, πές, γιὰ τὴ θρησκεία ;
Εἶσαι τόσο καλός, ὅμως θαρρῶ
πὼς δὲν τῆς πολυδίνεις σημασία.

καὶ πῶς κάτω,

Πάντα, καθὼς στὴν πόρτα μπαίνει, (ὁ Μεριστοφελῆς)
τοῦ εἶναι τόσο ἡ ματιὰ χλευαστικὴ
καὶ μισσαγριεμένη
τὸ βλέπεις πὼς ψυχὴ δὲ συμπαθεῖ
τοῦ εἶναι στὸ μέτωπο γραμμμένο
πὼς τίποτα δὲν ἔχει ἀγαπημένο.
Τόσο καλὰ εἶμαι ὅταν εἶμαι μαζί σου,
τόσο ἐλεύθερη ποῦ εἶμαι ὅλη δική σου,
κι αὐτὸς μοῦ σφίγγει τὴν καρδιά μόνος τὸν δῶ.

Κακοαποδοσμένη ἢ περιφρημὴ μαλακία τοῦ βασιλιᾶ τῆς Θούλης, ἐπιτυχιμένο τὸ τραγοῦδι τῆς Γκρέτχεν μπρὸς τὸ ροδάκι. Στὴ σκηνὴ ποῦ ὁ Μεριστο-

φελῆς ἀναγγέλει στή Μάρθα τὸ θάνατο τοῦ ἀντρός της δὲν ἔχει τὴν γαλαντικὴ ἐκείνη συμπεριφορὰ ποῦ πρέπει. Αὐτὸ γίνεται κι' ἄλλοῦ στή μετάφραση ὅπως εἶπαμε πρὸ ἀπάνω. Γενικά ὅμως ἡ σκηνὴ αὐτὴ εἶνε καλομεταφερμένη, ὅπως κι' ὁ θυμὸς τοῦ Διαβόλου γιατί τὰ κοσμήματα ποῦ ἔφερε δόθηκαν ἀπὸ τὴ μητέρα τῆς Μαργαρίτας σ' ἓναν παπᾶ. Ξακολουθᾷ ἡ ἀδυναμία τοῦ κ. Χατζόπουλου στὴν ἀπόδοση τῶν μερῶν τοῦ Φάουστ. Ἐδῶ κακοαποδοσμένοι κάποτε κι' ὁ Μεφιστοφελῆς (στίχοι 2902-2908, 2911-2923 κλπ.). Ὁμορφὴ ἡ σκηνὴ τῶν μεσοτείτων τοῦ Κάστρου. Στὴν τελευταία σκηνὴ τοῦ Δρόμου μπρὸς στὸ σπίτι τῆς Γκρέτζεν καλοαποδοσμένα μερικὰ λόγια τοῦ Βαλεντίνου (στίχοι 3384-3391) καὶ τοῦ Μεφιστοφελῆ.

Καὶ μένα κάτι μέσα μὲ λιγώνει,
ὡς τὸ γατὶ ποῦ στὴ σκεπὴ ξεσέρνει
καὶ σιγαλὰ στοὺς τοίχους γροσφέρνηει.
Τόση ἠθικὴ μέσα μου κίβλας νιόθω,
λιγάκι γιὰ κλεψιά, λιγάκι τράγου πόθο.

Στὴν ἀπόδοση τῆς νύχτας τῆς Βάλπούργης ὁ κ. Χατζόπουλος μπόρεσε νὰ ντεμπρουγιαριστῆ. Κακομεταφέρθηκαν οἱ στίχοι 3492-3498 ὅπου τόσο ὄραϊα ζωγραφίζεται ἡ παγωμένη ψυχὴ τοῦ Μεφιστοφελῆ κατάντικρα στὴν ἀνοιξη. Τὸ τραγοῦδι τοῦ Μεφιστοφελῆ, Φάουστ καὶ Βουροκόφλογας, δύσκολα μπορεῖ ν' ἀποδοθῆ καλλίτερα ἀπ' ὅτι τὸ ἀπόδωκε ὁ κ. Χατζόπουλος. Ἡ ἴδια ἐπιτυχία ὅμως δὲν τὸν παρακολούθησε καὶ στοὺς στίχους τοῦ Φάουστ (3560-3568), οὔτε στοῦ Μεφιστοφελῆ (3685-3704). Καλοὶ οἱ χοροὶ τῶν Στιγλῶν καὶ οἱ στίχοι τοῦ Μεφιστοφελῆ (3701-3715),

ΜΕΦΙΣΤΟΦΕΛΗΣ

Τὸ ἔχω συνήθεια ἀγνώριστος (incognito) νὰ βγαίνω,
στὶς τελετὲς ὅμως παρῆσιμα φοροῦν
τὸν καλτοδέτη, γαί, δὲ μοῦζουνε δοσμένο,
τὸ ἀλογοπόδαρο ἐδῶ ὡστόσο τὸ τιμοῦν.
Τὸ σάλιαγκα γιὰ δὲς ἐκεῖ! πῶς πάει σωτὸς
καὶ μὲ τὰ κέρατά του ψηλαφώντας!
Μὲ μυρίστηκε κ' ἔρχεται ζητώντας.

Ἄδύνατα πολὺ μεταφέρθηκαν κ' οἱ στίχοι (3827-3849) ὅπου ἡ γεμάτη ἀπὸ τύψη ψυχὴ τοῦ Φάουστ βλέπει τὴν ἐμφάνιση τῆς Μαργαρίτας. Εἶνε στίχοι γεμάτοι πάθος καὶ δύναμη ποῦ ἄξιζαν μεγαλύτερη προσοχή.

Τὸ ὄνειρο τῆς Νύχτας τῆς Βάλπούργης εἶνε ἀδύνατο ν' ἀποδοθῆ τέλεια σὲ ὁμοιοκατάληκτο στίχο καὶ γι' αὐτὸ δὲν τὸ μπόρεσε κι' ὁ κ. Χατζόπουλος.

Ἀπορεῖ κανεὶς πῶς μεταφέρθηκε τόσο ἀδύνατα ἀπὸ τὸν κ. Χατζόπουλον ἡ τελευταία σκηνὴ τῆς Φυλακῆς. Ἐδῶ κορυφώνεται πιά στὴν ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστη ὁ οἶκτος γιὰ τὴ Μαργαρίτα, τὴν ἀθῶα ἐκείνη ψυχὴ ποῦ τὸ ἐγκληματὶς της δὲν ἦταν ἄλλο παρὰ μιά πλάνη. Πουθενὰ τὰ θλιβερά της λόγια δὲν τὰ αἰσθάνεται κανεὶς μὲ τὴν δύναμη ποῦ πρέπει, οἱ τραγικοὶ ἐκεῖνοι στίχοι εἶνε μεταφορισμένοι τυχαῖα κι' ἀδύνατα.

Μόνο τὸ μικρὸ ἐκεῖνο ὄραϊο τραγοῦδικι,

Ἡ μάνα μου ἡ πόρνη
ποῦ μ' ἔχει σκοτωμένο!
ὁ κατεργάρης μου ὁ πατέρας
ποῦ μ' ἔχει φαγομένο!

ἀποδόθηκε. Μόλις πλέον οἱ στίχοι (4151-4161).

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ

Τὴ μάνα μου ἔχω γὰ σκοτώσει
καὶ τὸ παιδί μου ἔχω πνιγμένο.
Ἐσέ κι' ἐμέ δὲν ἦτανε δοσμένο;
Κ' ἐσέ! — Ἐσὺ εἶσαι! φέμα ὁ νοῦς μου τόχει.
Λῶσ' τὸ χέρι σου! Δὲν εἶν' ὄνειρο, ὄχι!
Τὸ ἀγαπημένο χέρι! Μὰ εἶν' ἰσχύ!
Ἄχ σφουγγισέ το! καὶ θαρρῶ
πῶς εἶνε ματωμένο.

Χωρὶς ἀπόδοση οἱ ἄλλοι. Οὔτε οἱ τελευταῖοι γιὰ τὸ μνήμα τῆς μάνας, τοῦ ἀδερφοῦ καὶ τοῦ παιδιοῦ τῆς Μαργαρίτας.

στὴν πρώτη θέση βῆε τὴ μητέρα,
τὸν ἀδερφό μου ἐκεῖ πλευρά,

Πόσο ἄτυχο ἐκεῖνο τὸ πρότυπ. Θαυροεῖς πῶς βρῖσκεσαι σὲ κάποιο νεκροταφεῖο Κοινότητος ὅπου θιάρτεται κανεὶς πρώτη, δευτέρα, τρίτη θέσῃ ἀνάλογα τὲς παρῆδες ποῦ δίνει.

Μερικὲς ἐπιτυχίαι τοῦ κ. Χατζόπουλου σὲ λέξεις: τὸ κίταπι ἀπ' ὅπου διδάσκει ὁ Μεφιστοφελῆς, ἡ φάρα, τὸ συνάφι, τὸ ἀσκέρι, τὸ φουσαίτο στῆν γλῶσσιν κλπ.

Γιὰ τὴν ἀπόδοση τῆς μουσικῆς τῶν στίχων τοῦ πρωτότυπου, πρὸ πάντων τοῦ Μεφιστοφελῆ, ὁ κ. Χατζόπουλος δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ ὅπως ὁ Dante γιὰ τὸ stile του τὸ «che m'ha fatto onore». Καμμιά μουσικὴ δὲν ἀποδίνεται.

Τώρα ἂν κάνομε μιὰ γενικὴ ἐπισκόπηση τῆς μετάφρασης τοῦ κ. Χατζόπουλου βλέπομε πῶς ὅσες ἀτέλειαι κι' ἂν ἔχει εἶνε ἓνας σημαντικὸς σταθμὸς. Βέβαια μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ καλλίτερη, ὡς κι' ὁ ἴδιος ὁ κ. Χατζόπουλος τ' ὁμολογεῖ, θὰ γίνῃ ὅμως πολὺ δύσκολα καὶ γιὰ πολλὰ χρόνια ἡ μετάφραση τοῦ κ. Χατζόπουλου θὰ εἶνε ἡ μετάφραση στὴ γλῶσσα μας τοῦ μεγάλου ἀριστουργήματος. Ἐκεῖνος ποῦ θὰ καταπιεσθῆ τὴν καλλίτερη, θ' ἀναγκασθῆ νὰ πάσῃ μπρὸς του πολὺ σοβαρὰ τὸ ἔργο τοῦ κ. Χατζόπουλου καὶ νὰ στηριχθῆ σὲ πολλὰ πράγματα ἀπάνω σ' αὐτό.

ΧΑΝΙΑ, 1919.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΑΛΟΥΡΗΣ

Ἡ ΖΩΗ ΤΟΥ ΓΟΥΪΛΛΙΑΜ ΣΑΙΞΠΗΡ,

ΑΠΟ ΤΟΝ SIDNEY LEE.*

Ἡ ἔπαρξι τοῦ Σαιξπήρ ἐπιζητήθη καὶ συζητήθη τόσο ὅσο καὶ ἡ ἔπαρξι τοῦ Ὁμήρου. Οἱ μὲν ἀποδίδουνε τὸ ἔργο του στὸ Λόρδο Μάζον κι' οἱ δὲ φτάνουν στὸ σημεῖο ν' ἀρνοῦνται ὡς κι' αὐτὴ τὴν ἔπαρξι στὴ ζωὴ ἐνὸς Γουίλλιαμ Σαιξπήρ. Ἐπιμελεῖς ὅμως ἔρευνας στ' ἀρχαία διαφόρων ἀγγλικῶν κοινοτήτων καὶ πόλεων ἔφεραν σὲ φῶς τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴ ζωὴ ὅχι μόνο ἐνός ἀλλὰ πολλῶν Γουίλλιαμ Σαιξπήρ κατὰ τὸ δέκατο ἔκτο αἶωνα. Ὁ Σαιξπήρ ἠπῆρξε — ἀλλὰ εἶνε αὐτὸς ποῦ ἔγραψε τὰ οἰκουμενικά αὐτὰ ἔργα ποῦ θαυμάζουσι οἱ αἰῶνες; Ὁ Σίδνεϋ Λήη εἶνε τῆς γνώμης αὐτῆς. Δὲν εἶμαι σὲ θέσι νὰ συζητήσω τὸ ζήτημα αὐτὸ μαζὺ του — ἂν καὶ πολλὰ σημεῖα τοῦ ἔργου του μοῦ φαίνονται κἀπως ἀπίθανα καὶ, ὅπως λένε οἱ Γάλλοι «τιρὲ τὸρ λὲ σερβ» γιὰ νὰ ἰσοστηριζοῦνε τὴν γνώμη αὐτῆ. Θὰ περιορισθῶ γὰ κάνομι μιὰ συνοπτικὴ ἀνάλυσι τοῦ ἔργου αὐτοῦ, δίνοντας μιὰ γενικὴ εἰκόνα τοῦ Σαιξπήρ.

Πατέρας τοῦ Σαιξπήρ φέρεται ὁ Τζὸν Σαιξπήρ, κατ' ἄλλους κροσπόλης, κατ' ἄλλους ἔμπορος γυνιῶν καί, κατὰ τὸν Σίδνεϋ Λήη, ἔμπορος κερμάτων, μαλλιοῦ, κρέατος καὶ δερ-

* SIR SIDNEY LEE, SHAKESPEARE, sa vie et son œuvre. Edition française par Firmin Roy. (Librairie Payot & Co, 1918, Frs 5).

μάτων, ἀρκετά εὐκατάστατος στήν ἀρχή καί ἀρκετά πτωχός στά μέσα τῆς ζωῆς του. Ὁ Γουίλλιαμ εἶνε τὸ τρίτο τέκνο του ἀπὸ τὸν γάμο του μετὰ τὴν Μαίριον Ἀρντεν. Ἔτος γεννήσεώς του εἶνε τὸ 1564 καί ἡμερομηνία 23 Ἀπριλίου. Εἶνε βέβαιο ὅτι γεννήθηκε στὸ Στράτφορντ τῆς Ἀγγλίας.

Ὅσοι διατείνονται πῶς ὁ Σαίξπηρ δὲν εἶνε ὁ συγγραφεὺς τῶν ἔργων ποὺ φέρουν σήμερα τὸ ὄνομά του φέρνουν ὡς ἀπόδειξις ὅτι ἀγνοοῦσε τὴ γραφὴ ἢ τουλάχιστο πῶς μόλις ἤξευρε νὰ γράφῃ. Καί δημοσιεύουν φωτογραφίες τῶν ὑπογραφῶν του τῶν ὁποίων τὰ γράμματα εἶνε ἐπίπονα ὅπως τῶν ἀγράμματων καί σχεδὸν ἀκατάληπτα. Ὁ Σίδνεϊ Λήη γράφει ὅτι ὁ Σαίξπηρ ἐμπῆκε στὸ σχολεῖο κατὰ τὸ ἔτος 1571 καί ὅτι ἐδιδάχθη λατινικά καί φιλολογία ἀπὸ βιβλία ὅπως ἡ γραμματικὴ Λίλυ καί τὴ λατινικὴ ἀνθολογία «Sententiae Pueriles» ποὺ περιέχει κομμάτια τοῦ Σενέκα, τοῦ Κικέρωνα, τοῦ Πλάτου, τοῦ Ὀβιδίου, καί τοῦ Ὁρατίου. Ὁ Λήη ἀπορίπτει τὴν ἰδέα τοῦ Φάρμερ πῶς ὁ Σαίξπηρ ὅτι γνώσεις ξένων συγγραφέων εἶχε, τῆς εἶχε ἀπὸ ἀγγλικὲς μεταφράσεις ἀποδεικνύοντας πῶς στήν ἐποχὴ του δὲν ὑπῆρχαν τέτοιες μεταφράσεις. Αὐτὸ κάνει τὸν Λήη νὰ λέῃ πῶς ὁ Σαίξπηρ ἤξευρε τὴ γαλλικὴ, τὴν ἰταλικὴ καί ἀκόμα τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα. Τὰ βιβλία «Histoires Tragiques» τοῦ Μπελλφορέ, τὸ «Πεσορόνε» τοῦ Σερ Τζιοβάννι καί οἱ «Ἐκατόμυθοι» τοῦ Κινθίου, ἀπ' ὅπου ὁ Σαίξπηρ ἔχει πάρει τῆς ὑποθέσεις πολλῶν τῶν ἔργων δὲν ὑπῆρχαν σὲ ἀγγλικὴ μετάφρασι. Εἰς τὸ δράμα τοῦ Σαίξπηρ «Ἐρρίκος ὁ Δ'» πολλὲς σκηνὲς τοῦ διαλόγου εἶνε γραμμένες σὲ γαλλικὴ γλῶσσα. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ὀβιδίου φαίνεται στήν «Τρικυμία» καί στὴ βιβλιοθήκη Μποντιλέϊαν ὑπάρχει ἓνα λατινικὸ τεύχος τῶν μεταμορφώσεων τοῦ Ὀβιδίου στὸ ἐξώφυλλο τοῦ ὁποίου εἶνε γραμμένο συνοπτικὰ τὸ ὄνομα τοῦ Σαίξπηρ «Wm Sh». Τὸ ὄνομα αὐτὸ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς γνώστας ὡς αὐτόγραφο τοῦ ποιητῆ. Αὐτὰ εἶνε ποὺ κάνουν τὸν Λήη νὰ πιστεύῃ ὅτι ὁ Σαίξπηρ ἤξευρε τὰ Λατινικά, τὰ Ἰταλικά, τὰ Γαλλικά καί τὰ Ἑλληνικά. Σὲ ὑποσημείωσι ἀναφέρει — χωρὶς νὰ δίνη, εἶνε ἀλήθεια καί πολλὴ πίστι — τοὺς παραλληλισμοὺς ποὺ ἔκανε ὁ Λόουελ, παραλληλισμοὺς ποὺ τείνουν ν' ἀποδείξουν ὅτι ὁ Σαίξπηρ εἶχε ἀντλήσει ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ἑλληνας συγγραφεῖς. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς δείχνει ὅτι οἱ στίχοι τῆς Ἠλέκτρας τοῦ Σοφοκλέη :

Θνητοῦ πέφυκας πατρός, Ἠλέκτρα, φρόνει
Θνητὸς δ' Ὀρέστης ὥστε μὴ λίαν στένε.
Πᾶσιν γὰρ ἡμῖν τοῦτ' ὀφείλεται παθεῖν,

εἶνε σχεδὸν ἀντιγραμμένοι ἀπὸ τὸν Σαίξπηρ στὸν Χάμιλετ του :

Thou know'st 'tis common ; all that live must die.
But you must know, your father lost a father ;
That father lost, lost his... But to persevere
In obshinate condolement is a course
Of impius stubborness.

Ἐπὶ τὴν βέβαια μία καταφανὴ ἀνίθεσις στὸ ἔργο τοῦ Λήη ὅταν μᾶς λέει ὅτι ὁ Σαίξπηρ ἔλαβε τῆς προχωρημένες αὐτῆς γνώσεις στὸ σχολεῖο καί ὅταν λέει ὅτι «γιὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ στῆς δουλειῆς του ποὺ δὲν πῆγαιναν καλά» ὁ πατέρας του τὸν τράβηξε ἀπὸ τὸ σχολεῖο κατὰ τὸ 1577 — δηλαδὴ ὑστερα ἀπὸ ἕξη χρόνων σπουδῆς. Ὅπως καί νᾶχη τὸ πρᾶγμα εἶνε βέβαιο ὅτι ὁ Σαίξπηρ ἄφησε τὸ σχολεῖο δεκατριῶν χρόνων γιὰ νὰ βοηθήσῃ στῆς δουλειῆς του τὸν πατέρα του. Ὁ βιογράφος του — ὁ πρῶτος βιογράφος του — Ἄμπρεϋ γράφει «οἱ γείτονές του μοῦ εἶπαν ὅτι ὅταν ἦταν παιδί ἔκανε τὴ δουλειὰ τοῦ πατέρα του», ὁ ὁποῖος κατ' αὐτόν, ἦταν κροστώλης. Στὴ δουλειὰ τοῦ πατέρα του δὲν ἔμεινε πολὺ. Στὰ 1582, δηλαδὴ ὅταν δεκαοχτὼ χρόνων, ἄφινε τὸν πατέρα του καί τὴν οἰκογένειά του γιὰ νὰ παντρευτῆ μετὰ μίαν Ἄννα Hathaway, κατὰ ὀχτὼ χρόνιά μεγαλύτερη ἀπ' αὐτόν. (Φαίνεται ὅτι ὁ γάμος αὐτὸς ἐγένετο ὑπὸ τὴν αἰσὶ τῶν συγγενῶν τῆς κόρης, τὴν ὁποία ὁ Σαίξπηρ εἶχε ἐκπαρθενεύσει. Αὐτὸ καταλαβαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι, ἕξη μῆνες μετὰ τὸ γάμο ἢ γυναίκα του ἔφερε εἰς φῶς δύο δίδυμα). Ὅπως καί νᾶχη τὸ πρᾶγμα ἓνα εἶνε βέβαιο : ὅτι ὁ γάμος αὐτὸς δὲν ἐστάθη εὐτυχής. Εἶνε ἐπικίνδονο νὰ ζητᾶν κανεὶς νὰ ἀνεύρῃ τὸν Σαίξπηρ

στὰ ἔργα του ἀλλὰ εἶνε ἀδύνατο νὰ μὴ δώσῃ προσωπικὴ ἐρμηνεῖα στοὺς κατώτερους στίχους τοὺς παρμένους ἀπὸ τὸ ἔργο «Twelfth Night» :

Let still the woman take
An elder than herself ; so wears she to him,
So sways she level in her husband's heart.

καί σ' αὐτοὺς τοὺς παρμένους ἀπὸ τὴν «Τρικυμία» :

If thou dost break her virgin knot before
All sanctimonious ceremonies may
With full and holy rite by minister'd,
No sweet aspersion shall the heavens let fall
To make this contract grow ; but barren hate,
Sour-ey'd disdain, and discord, shall bestrew
The union of your bed with weeds so loathly
That you shall hate it both.

στίχους ποὺ ταιριάζουν τόσο σὲ ὅτι ξεύρομε ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ ποιητῆ. Ὁ γάμος λοιπὸν δὲν ἐστάθη εὐτυχής. Ὁ νέος οἰκογενειάρχης, μετὰ τριῶν χρόνων διαμονὴ στὸ πλευρὸ τῆς οἰκογενείας του, ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία δικάστηκε μετὰ τρίμηνη φυλάκισι γιὰ κλοπὴ, ἐγκατέλειπε τὴ γυναίκα καί τὰ παιδιά του καί ἐξῆλθε ἀπὸ τὸ Στράτφορντ ὅπου κατοικοῦσε. Λένε πῶς ὑπῆρξε τότε ὡς στρατιώτης ὑπὸ τὸν Λόρδο Λέισσετερ. Ὁδοιπορώντας, ἔφθασε μὴ μῆρα τοῦ 1586 στὸ Λονδίνο. Οἱ βιογράφοι του καί ὁ Λήη τὸν παρακολουθοῦν ἀπὸ τὸν χρόνον αὐτὸ εὐκολότερα. Ἐν τούτοις δὲν εἶνε ἀπολύτως γνωστὸ τί ἔκανε καί πῶς ἐζούσε ὡς ποῦ ν' ἀνέβῃ στὴ σκηνή. Ἄλλοι λένε ὅτι ἐζημίωσε τυπογράφος (1) ἄλλοι ὅτι ἐζημίωσε γραφεὺς σ' ἐνὸς συμβολαιογράφου (2) ἄλλοι πῶς εἶχε ὡς ἐπάγγελμα νὰ κρατᾷ τ' ἄλογα τῶν ἀνθρώπων ποὺ πῆγαιναν στὸ θέατρο νὰ ἴδουν τὴν παράστασι καί ἄλλοι ὅτι εἶχε γιὰ τὴν ἴδια δουλειὰ παιδιά στήν ὑπηρεσία του. Ὁ Λήη δὲν τὸ παραδέχεται λέγοντας ὅτι τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ θεάτρα εἶχαν παραπλήσιά τους σταύλους γιὰ τὴν φύλαξι τῶν ἀλόγων τῶν θεατῶν. Ὁ Λήη πιστεύει ὅτι λίγο μετὰ τὴν ἄφιξι του στὸ Λονδίνο ὁ ποιητῆς βρῆκε θέσι ὡς ἠθοποιός. Καί στηρίζεται στὴ φράσι τοῦ Ρόου «ὅτι ἐγένετο δεχτὸς στὸ θέατρο ἂν καί στήν ἀρχὴ δὲν τοῦ ἔδιναν παρά ἀσημαντοὺς ρόλους». Μετὰ τὸν καιρὸ ἐγινόντανε γνωστὸς ὡς ἠθοποιός. Δὲν ἔχομε ὅμως καμμιά γνώσι τῶν ρόλων ποὺ ἔπαιζε. Μερικοὶ βιογράφοι τοῦ Σαίξπηρ διατείνονται, γιὰ νὰ ἐξηγήσουν τῆς γνώσεως του, ὅτι, ὡς ἠθοποιός ἐπεσκέφθη εἰς «τουρνέ» διάφορα μέρη τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης. Εἶνε ἀλήθεια ὅτι οἱ θεατρικὲς τουρνέ ἐσυνειθίζοντο πολὺ στήν ἐποχὴ τοῦ Σαίξπηρ. Πολλοὶ θίασοι ἐπῆγαιναν εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Αὐστρίαν, τὴν Ὀλλανδίαν, τὴν Δανίαν καί ἔδιναν παραστάσεις ἐνώπιον τῶν βασιλικῶν αὐλῶν. Ἀλλὰ ἐκτὸς τοῦ ὅτι οἱ θίασοι αὐτοὶ ἀποτελοῦντο συνήθως ἀπὸ πολλῶν μετρίους ἠθοποιούς — καί ὁ Σαίξπηρ δὲν ἦταν ἀπὸ τοὺς μετρίους — ἔχομε τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ ποὺ ἀποδεικνύει τὸ ἐναντίον. Στὸ «Ὅπως Ἀγαπάτε» εἰρωνεύεται ἐκείνους ποὺ ταξιδεύουν. Ἄν ἀναφέρναι συχνὰ πόλεις τῆς βορείας Ἰταλίας καί περιγράφῃ τὴ ζωὴ τους δὲν σημαίνει ὅτι καί τῆς ἐπεσκέφθη. Καί ἀπόδειξις τοῦ ὅτι δὲν τῆς ἐπεσκέφθη εἶνε ὅτι στοὺς «Δύο αὐθέντες τῆς Βερόνας» γράφει πῶς ἓνα ταξεῖδι ἀπὸ τὴ Βερόνα στὸ Μιλᾶνο γίνεται διὰ θαλάσσης καί στήν «Τρικυμία» ὅτι ὁ Πρόσπερος φεύγει ἀπὸ τὸ Μιλᾶνο μέσα σὲ πλοῖο... Ἡ χρονολογία τῆς συγγραφῆς τῶν ἔργων τοῦ Σαίξπηρ εἶνε ἀγνωστος. Τὸ μόνον πιθανόν εἶνε ὅτι ἐγράφησαν εἰς τὸ διάστημα δύο δεκαδῶν ἀπὸ τὸ 1591 ἕως τὸ 1611, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ εἰκοστὸ ἔβδομο ἔτος τῆς ἡλικίας του ὡς τὸ τεσσαρακοστὸ ἔβδομο. Ὑπολόγεται ὅτι ἡ παραγωγὴ του ἦταν δύο ἔργα τὸ χρόνο. Σ' αὐτὰ πρέπει νὰ προστεθοῦν καί τρεῖς τόμοι ποιημάτων. Ἀπ' ὅλα τὰ ἔργα του μόλις 16 δημοσιευθῆκαν ἐνώσω ζούσε ὁ ποιητῆς. Τὸ πρῶτο ἔργο ποὺ φέρνει τὸ ὄνομα τοῦ Σαίξπηρ δημοσιεύθηκε στὸ 1597 καί ὁ τίτλος του ἦταν «To Love's Labour's Lost».

(1) Blades : Shakspeare and Typography, 1872.

(2) Lord Cambell : Shakespeare's Legal Acquirements, 1859.

Κατὰ τὸν Σίδνεϋ Λήη, ὁ Σαίξπηρ ἄρχισε τὴ δραματικὴ του παραγωγὴ ὡς ἀντιγραφεὺς καὶ διασκευαστὴς ἔργων ἀγορασμένων γιὰ παραστάσεις ἀπὸ τὸ θιασάρχη του. Δὲν εἶνε περιεργό. Τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη τὰ θεατρικὰ ἔργα ἐποιοῦντο στοὺς θιασάρχες καὶ ὁ συγγραφεὺς ἔπαινε νὰ ἔχη καὶ τὸ παραμικρότερο δικαίωμα πάνω σ' αὐτά. Ἐπὶ πλέον ὁ θιασάρχης εἶχε ἀπόλυτο δικαίωμα νὰ διασκευάζῃ, νὰ συμπύσση ἢ νὰ μεγαλώσῃ τὰ ἔργα καὶ πρὸς τοῦτο εἶχε στὴν ὑπηρεσίαν του ἕνα ἄνθρωπο ἀπασχολημένο νὰ διορθώσῃ γιὰ τὴ σκηνὴ τὰ ἀγοραζόμενα ἔργα. Ἡ δουλειὰ αὐτὴ εἶχε ἀνατεθεῖ, ἀπὸ τὸ διευθυντὴ τοῦ θεάτρου στὸ ὄποιο εἶχε εἰσέλθει, στὸν Σαίξπηρ. Ἡ ὑπηρεσία αὐτὴ ἦτανε τέτοιας φύσεως ὥστε νὰ κεντήσῃ τὸν Σαίξπηρ στὴν συγγραφὴ ἔργων δικῶν του. Κι εἶνε στὴ διασκευὴ τοῦ ἐξήσκησε κι' ἀνέπτυξε τὸ ποιητικο-δραματικὸ του ἄλγαντο. Αὐτὴ τοῦ ἔδωσε τὴν τεραστίαν ἐκεῖνη εὐκολίαν στὴ δημιουργίαν, εὐκολίαν ποῦ καταπλήσσει τὸν φιλολογικὸ κόσμον. Αὐτὴ ἐπίσης τοῦ ἔδωσε τὴς ἀπαραίτητες γνώσεις τοῦ θεάτρου καὶ πολλὰς ἀκόμα φιλολογικὰς γνώσεις. Πολλοὶ νομίζουν ὅτι ὁ Σαίξπηρ εἶνε ἕνα αὐτοφυὲς, ἕνα μοναδικὸ ποιητικὸ ἄνθος στὴν ἐποχὴ του. Αὐτὸ δὲν εἶνε σωστό. Νὰ τί γράφει ὁ Ταϊν στὴν «Φιλοσοφία τῆς Τέχνης»: «Γύρω ἀπὸ τὸν Σαίξπηρ ὁ ὁποῖος, ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὡς ἕνας ἀερόλιθος πεσμένος ἀπὸ ἄλλον κόσμον, εὐρίσκονται πολλοὶ ἀνώτεροι δραματοῦργοι, ὁ Βέρμπστερ, ὁ Φόρντ, ὁ Μαυρόδου, ὁ Μπέν Τζόνσον, ὁ Φλέστερ, ὁ Μπωμόν, ποῦ ἔγραψαν ὑπὸ τὸ ἴδιο πνεῦμα καὶ μὲ τὸ ἴδιο ἦθος ποῦ καὶ ὁ Σαίξπηρ. Τὸ θεατρὸν τοῦ ἔχει τοὺς ἴδιους χαρακτήρας μὲ τὸ Σαίξπηρικό· θὰ εὐρήθε τὰ ἴδια ὀρηκτικὰ καὶ τρομερὰ πρόσωπα, τὴς ἴδιας φρονικῆς καὶ ἀπροσδόκητες λύσεις, τὰ ἴδια ἐξαρνητικὰ καὶ μανιακὰ πάθη, τὸ ἴδιο ἀκανόνιστο, παράξενο, ὑπερβολικὸ καὶ ὑπέροχο ἦθος, τὸ ἴδιο θαυμάσιο καὶ ποιητικὸ αἰσθημα τῆς ἐξοχῆς καὶ τοῦ τοπειοῦ, τοὺς ἴδιους τύπους τῶν λεπτῶν καὶ βαθεῖα ἔρωτικῶν γυναικῶν». Παιζοντας καὶ διασκευάζοντας τὰ ἔργα τοῦ Σαίξπηρ πῆρε πολλὰ ἀπ' αὐτοὺς μὲ τὴ μεγάλη ιδιότητα τῆς συγχωνεύσεως ποῦ εἶχε. Τὸ ἔργο του μάλιστα «Ἐρρίκος ὁ ΣΤ'» τὸ ἔγραψε μαζὺ μὲ τὸν Μαυρόδου, καὶ στὸ ἄλλο του ἔργο «Ριχάρδος ὁ Γ'» ἢ ἐπιρροὴ τοῦ Μαυρόδου εἶνε, λέγουν, καταφανεστάτη. Εἶνε ἄλλως τε γνωστὸ ὅτι τὰ θέματα τῶν ἔργων τοῦ Σαίξπηρ τὰ πῆρε ἀπὸ δὴ καὶ ἀπὸ κει—στὴν τύχη. Τὰ ἔλικα τοῦ δράματός του «Ριχάρδος ὁ Γ'» τὰ πῆρε ἀπὸ τὰ «Χρονικά» τοῦ Χόλινσχεντ. Τὸ πρόσωπο τοῦ Δὸν Ἀρμάνδου καὶ τοῦ παιδιοῦ του Μόθ, στὸ ἔργο του «Τὸ Love's Labour's Lost» τὰ πῆρε ἀπὸ τὴν κωμωδίαν τοῦ Αἰλν «Ἐνδυμίον». Εἰς τὸν πρῶτο, δεύτερο καὶ τρίτο του «Ἐρρίκον τὸν ΣΤ'» δὲν ἔκανε ἄλλο παρὰ ν' ἀνασκευάσῃ καὶ νὰ διορθώσῃ ἔργασίαν ἄλλων, προσθέτοντας μόνον μερικὰς δικῆς του σκηνάς. Στὴς «Εὐθυμιας χῆρες τοῦ Γουίντσορ» ἔχει πάρει στίχους ἀπὸ ἕνα λυρικὸ ποίημα τοῦ Μαυρόδου. Σχετικῶς μὲ τὸν «Τίτο Ἀνδρόνικο» ὁ Ράβενσχοφτ, ὁ ὁποῖος ἔδωκε μιὰ νέα «βερσιὸν» στὸ 1678, γράφει: «Ἄκουσα ἀπὸ παλαιῶν ἀνθρώπων τῆς σκηνῆς ὅτι τὸ ἔργο αὐτὸ δὲν ἦτο δικό του (τοῦ Σαίξπηρ) ἀλλὰ ἐνὸς ἄλλου συγγραφέως καὶ ὅτι αὐτὸς (ὁ Σαίξπηρ) διεσκεύασε μόνον ἕνα δυὸ ἀπὸ τὰ κυριώτερα μέρη καὶ ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους χαρακτήρας». Τὸ θέμα τοῦ «Ἐμπορίου τῆς Βενετίας» τὸ ἔπῃρε ἀπὸ τὸ «Ἰλ Πεκκορόνε», μιὰ συλλογὴ ἰταλικῶν διηγημάτων τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνα, γραμμὴν ἀπὸ τὸν Ἰταλὸ Σέρ Τζιοβάννι Φιορεντίνου, καὶ ἀπὸ ἕνα ἔργο κάποιου Ρόμπερτ Γουίλσον, τιτλοφορούμενο «Ἡ Τρεῖς Κυρίες τοῦ Λονδίνου». Ἀπὸ τὸ δεύτερο αὐτὸ ἀντέγραψε ὀρισμένα τὴ σκηνὴ τοῦ Σάβλοκ καὶ τοῦ δικαστή. Τέλος αὐτὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Σάβλοκ μοιάζει μὲ τὸν τύπον τοῦ ἑβραίου Βαραββᾶ στὸ ἔργο τοῦ Μαυρόδου «Ὁ Ἐβραῖος τῆς Μάλτας». Μποροῦσε κανεὶς νὰ συνεχίσῃ γιὰ πολὺ ἀκόμα τὴν ἀναφορὰ τῶν πηγῶν στῆς ἑποῖτες προσέτερεξε ἐμμέσως ἢ ἀμέσως ὁ Σαίξπηρ. Ὁ μέγας αὐτὸς ποιητὴς δὲν ἐδίσταζε νὰ οικειοποιηθῇ τὸ ἔργο ἄλλων. Δὲν εἴμαστε ὅμως ἐμεῖς ποῦ θὰ τοῦ ρίψουμε τὴν πέτρα τοῦ ἀναθέματος. Πέροντας ξένα ἔργα ὁ Σαίξπηρ δὲν κατέβηκε ὡς αὐτὰ ἀλλὰ τὰ ἀνέβασε ὡς αὐτόν. Ἀπὸ μέτρια πράγματα μᾶς ἔδωσε μεγαλοφυή...

*—

Ποιὰ εἶνε ἡ ἀλήθεια σχετικὰ μὲ τὰ περίφημα «Σονέττα» τοῦ Σαίξπηρ — γιὰ τὸν χαρακτήρα τῶν ὁποίων τόσα καὶ τόσα γραγῆσαν: Ὁ Σίδνεϋ Λήη προσπαθεῖ νὰ τὸν καθορίσῃ ξεχωρίζοντας τον. Κατ' αὐτὸν τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ Σονέττα αὐτὰ ἐγράφησαν γιὰ τὸ

νεαροῦ Λόρδο τοῦ Σούθαμπτον. Ἄλλὰ ὁ χαρακτήρας τῶν δὲν εἶνε ἔρωτικός. Ὁ νέος λόρδος ἦταν ὁ ποιητικὸς πατρὸν τοῦ Σαίξπηρ. Ἦταν συνήθεια στὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη νὰ ἐμφανίζονται τὰ πνευματικὰ ἔργα ἀφιερωμένα σὲ γνωστὰς προσωπικότητες, σ' εὐγενεῖς καὶ σὲ κυρίες εὐγενῶν. Οἱ συγγραφεῖς ἐπεδίωκαν μ' αὐτὸ δύο πράγματα: ἄλλοι τὴν ὕλική συνδρομὴ τῶν εὐγενῶν καὶ ἄλλοι τὴν ἠθικὴ συνδρομὴ τους. Τὸ πρῶτο ποιητικὸ καθαρὸς ἔργο ποῦ ἐδημοσίευσεν ὁ Σαίξπηρ, προτοῦ ἀκόμα γράψῃ τὰ δράματά του εἶνε τὸ λυρικο-κλασσικὸ ποίημα «Ἀφροδίτη καὶ Ἀδωνις» καὶ εἶνε ἀφιερωμένο στὸν νέο λόρδο τοῦ Σούθαμπτον ὡς τὸ «πρῶτο ἔργο τῆς φαντασίας του». Ὁ λόρδος ἀπεδέχθη φαίνεται νὰ γίνῃ ὁ πατρὸν τοῦ νέου ποιητῆ γιὰ τὸ ἐπόμενο ἔτος (1594) ὁ Σαίξπηρ ἐμφανίζεται μὲ ἕνα ἄλλο ποίημα, τοῦ ἴδιου ἦθους, τιτλοφορούμενο «Λουκρητία» καὶ ἀφιερωμένο καὶ πάλι στὸν λόρδο τοῦ Σούθαμπτον, ἀλλὰ τὴ φορὰ αὐτὴ μὲ λόγια θερμότερα: «Ὅ,τι ἔκαμα εἶνε δικό σας· ὅ,τι θὰ κάμω εἶνε δικό σας· ἀποτελεῖτε μέρος τοῦ ὅ,τι ἔχω, καὶ σὰς εἶμαι ἀφοσιωμένος». Ἄλλὰ ὅπως εἶπα τὰ περισσότερα αὐτὰ Σονέττα δὲν ἔχουνε χαρακτήρα ἔρωτικό. Ὁ Λήη ἀποδεικνύει ὅτι τὰ θέματά τους δὲν εἶνε προσωπικά, ὅτι ἦτανε θέματα τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀναγεννήσεως, ὅπως καὶ τὸ ἦθος τους, καὶ ὅτι ὁ Σαίξπηρ φαίνεται ἐπηρεασμένος σὲ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἀπὸ τὸν Πετράρχη, ἀπὸ τὸν Ντάλιεν, ἀπὸ τὸν Ντραϊτον καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους σοφιστὰς τῆς Ἑλισβεθικῆς περιόδου. Αὐτὸς ἀκόμα ὁ Ρονσάρ βρίζεται στὰ Σαίξπηρικό σονέττα. Τὸ περίφημό του Σονέττο (τὸ 15!) τὸ ὁποῖο δὲν ἀντέχει νὰ μὴν τὸ ἀντιγράψω ὀλόκληρο:

Not marble, nor the gilded monuments
Of princes, shall outlive this powerful rhyme?
But you shall shine more bright in these contents
Than unswept stone, besmear'd with sluttish time.
When wasteful war shall statues overturn,
And broils root out the work of masonry,
Nor Mars his sword nor war's quick fire shall burn
The living record of your memory.
'Gainst death and all-oblivious enmity
Shall you pace forth; your praise shall still find room
Even in the eyes of all posterity
That wear this world out to the ending doom.
So, till the judgement that yourself arise,
You live in this, and dwell in lovers' eyes.

εἶνε σφιδρὸν ἀπ' εὐθείας παρμένο ἀπὸ τὴν Ὠδὴ τοῦ Ρονσάρ στὴ Μοῦσα του:

Plus dur que fer jay fini mon ouvrage,
Que l'an dispos à demener les pas,
Que l'eau, le vent au le brulant orage,
L'injuriant, ne ru'ront point à bas.

καὶ ἀπ' τοὺς κατώτερους στίχους τῆς γνωστῆς Ὠδῆς τοῦ Ὁρατίου, ἀπὸ τὴν ὁποία φαίνεται νὰ ἔχη ἐμνευστῆ καὶ αὐτὸς ὁ Ρονσάρ:

Exegi monumentum aere perennius
Regalique situ pyramidum altius,
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, et fuga temporum.

Εἶκοσι ἀπὸ τὰ Σονέττα τοῦ Σαίξπηρ ὁ Λήη τὰ χαρακτηρίζει ἀπλῶς ἀφιερωτικά. Τὰ Σονέττα αὐτὰ εἶνε τρομερὰ, ἐγκωμιάζουν ὑπερβολικὰ τὸν νεαροῦ τοῦ πατρὸν ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀναγκαστικῶς καὶ ἔρωτικά. Ὅ,τι τώρα μᾶς φαίνεται παράξενο τότε δὲν ἦταν παρὰ συνήθης τρόπος τοῦ γράφειν. Δὲν ἔχει παρὰ νὰ θυμηθῇ κανεὶς μὲ ποιὰ ἐπίθετα ἐκολάκευαν οἱ ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρονσάρ, τῆς ἐποχῆς τοῦ Ραζίνα τῆς εὐγενικῆς κυρίας καὶ τοὺς βασιλεῖς. Ἡ τρομερότης τοῦ Σαίξπηρ πρὸς τὸν νέο λόρδο ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλῶν του...

Εἶνε ὅμως μέσα στὰ Σονέττα τοῦ Σαίξπηρ κομμάτια τὰ ὁποία, μὲ ὅλη τὴν καλὴ

θέλησι, δὲν μπορεῖ νὰ τὰ κατατάξῃ κανεὶς ὡς ἀφιερωτικά ἢ ὡς φιλικά. Ὁ Λήη τὸ ἀνομολογεῖ. Κατ' αὐτόν, τὰ σονέττα ποῦ ἔχουν σχέση με «ἔρωτα ἀφίσικου τύπου» εἶνε ἔξη. Ἄλλως τε τὸ σονέτο CXLIV δὲν ἀφίνει καμμία ἀμφιβολία :

Two loves I have of comfort and despair
Which like two spirits do suggest me still:
The better angel is a man right fair,
The worsen spirit a woman colour'd ill.

Στὸ Σονέτο αὐτὸ ὁ Σαίξπηρ κάνει καθαρὰ λόγῳ γιὰ τὸν ἔρωτά του πρὸς ἓνα ἄντρα. Στὰ πέντε ἄλλα σονέττα ὁ ποιητὴς παραπονεῖται γλυκὰ στὸν ἀγαπημένο του ὅτι τοῦ ἐπῆρε μιὰ γυναίκα «πολυαγαπημένη», καὶ στὴ γυναίκα ὅτι τοῦ πήρε «τὸν ἄλλο ἑαυτό του» — τὸν ἀγαπημένο του. Ποιὸς ἦταν αὐτὸς ὁ ἄντρας; Εἶνε μυστήριον. Ὁ Λήη ἀναφέρει, χωρὶς νὰ δίνει βέβαιον, πὼς τὰ ἄρχικὰ τοῦ ἑραστοῦ τοῦ ποιητῆ ἦταν W.S. καὶ λέει ὅτι γνωστὰ πρόσωπα με τέτοια ἀρχικὰ στὴν ἐποχὴ τοῦ Σαίξπηρ ἦταν δύο : ἓνας Wentworth Smith, δραματικὸς συγγραφεὺς, καὶ ὁ ἄλλος, William Smith, ποιητὴς ἑνὸς τόμου σονέτων με τὸν τίτλο «Χλωρίς». Ἄλλὰ κανεὶς ἀπὸ τοὺς δύο δὲν φαίνεται νὰ εἶνε ὁ τραγουδημένος ἑραστής τοῦ μεγάλου ποιητῆ. Ὅσο γιὰ τὸν λόρδο Σούθαμπτον, ὁ Λήη δὲν τοῦ δίνει στὴ ζωὴ τοῦ ποιητῆ παρά τὴ θέσι ποῦ ὁ Δούξ Ἀλφόνσος τῆς Ἑσθίας ἔχει στὴ βιογραφία τοῦ Ἀριόστον, τὴ θέσι ποῦ ἔχει ἡ Μαργαρίτα, δούκισσα τῆς Σαβοῦας, στὴ βιογραφία τοῦ Ρονσάρ.

✱

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Σαίξπηρ ἐβεβαίωσε τὸν patron του ὅτι :

... οἱ στίχοι μου δὲν τείνουνε σὲ τίποτ' ἄλλο
Παρά νὰ ὑμνοῦνε τῆς χάριτες σου καὶ τὰ προτερήματά σου,

ἐπροχωροῦσε στὴ δραματικὴ του παραγωγή. Τὰ δράματά του ἐπαίζονταν στὰ κυριώτερα θέατρα τοῦ Λονδίνου, ἐβλεπαν τὸ φῶς ὡς βιβλία καὶ ἡ φήμη τοῦ Σαίξπηρ διαρκῶς ἐμεγάλωνε. Ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ τὸν εἶχε πάρει ὑπὸ τὴν προστασία της καὶ πολλές φορές τὰ ἔργα του ἐπαίζονταν στὴν Αὐλὴ της. Τὸ ἴδιο καὶ με τὸν διάδοχό της Τζέιμς. Τὸ ὄνομα τοῦ Σαίξπηρ ἀπαντᾶται τὴν ἐποχὴ ἐκείνη σὲ πολλὰ ποιήματα με ἐπίθετα ὑμνητικά. Ἄλλὰ δὲν ἦταν ἡ πνευματικὴ του παραγωγή ποῦ θὰ ἔκανε πλούσιο τὸν Σαίξπηρ. Τὰ βιβλία του ἐτυπώνοντο καὶ ἐπωλοῦντο ἀλλὰ ὁ ἴδιος δὲν ἐκέρδιζε τίποτα ἀπ' αὐτά. Τὰ συγγραφικὰ δικαιώματα δὲν ὑπῆρχαν τότε καὶ ὁ ἐκδότης εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τυπώσῃ ὅποιο-δήποτε βιβλίον τοῦ ἔφευγε στὸ χέρι. Ἀπὸ τὰ δράματά του ἐπίσης δὲν ἐκέρδιζε μεγάλα πράματα. Τὸ μεγαλύτερο ποσὸ ποῦ οἱ θιασάρχαι τῆς ἐποχῆς ἔδιναν στοὺς συγγραφεῖς ἦταν ἑνδεκα λίρες. Τὰ δεκαεννέα ἔργα ποῦ ἔδωσε ὁ Σαίξπηρ στὸ θέατρο ἀπὸ τὸ 1591 ὡς τὸ 1599 δὲν ἦταν δυνατὸ ἐπομένως νὰ τοῦ ἀποφέρουν περισσότερο ἀπὸ εἴκοσι λίρες τὸ ἔτος. Δὲν εἶνε αὐτὸ ἓνα πλούσιο βέβαιον εἰσόδημα... Τὰ μεγαλύτερα καὶ τὰ ἀσφαλέστερα κέρδη τοῦ Σαίξπηρ ἦταν ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμά του ὡς ἠθοποιῦ. Τὰ χρονικὰ τῆς ἐποχῆς μᾶς δείχνουν τοὺς ἠθοποιούς ὡς εὐκαταστάτους νοικοκύρηδες καὶ ὡς ἀξιους νὰ εἶνε ἐπίζηλοι ἀπὸ πολλούς. Ἐνας ἀπὸ τοὺς καλοὺς ἠθοποιούς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἐκέρδιζε λιγώτερα ἀπὸ 130 λίρες τὸν χρόνον (δηλαδὴ 1,049 σημερινὲς λίρες). Τέτοιο ὑπολογίζει ὁ Λήη τὸ ἐτήσιο κέρδος τοῦ Σαίξπηρ ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμά του. Ἀργότερα ὁ ποιητὴς εἶχε «πόντους» στὸ μεγάλο θέατρο «Σφαῖρα» ὅπου ἐργαζότανε. Κατὰ τὸ 1615 ὁ Σαίξπηρ φέρεται κερδίζων πάνω ἀπὸ 500 λίρες τὸ ἔτος, δηλαδὴ πάνω ἀπὸ 5000 σημερινὲς λίρες — ποσὸ μεγάλο γιὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Τὰ καλλίτερά του ἔργα — αὐτὰ ποῦ ἔκαναν ἀθάνατον τὸν Σαίξπηρ — ὁ Ὁθέλλος, ὁ Μάκβεθ, ὁ Χάμιλετ, ὁ βασιλεὺς Λήη, ὁ Κοριολάνος, γράφηκαν μεταξὺ 1602 καὶ 1609, δηλαδὴ στὴν ἐποχὴ ποῦ εἶχε πλήρως ἀνδρωθεῖ καὶ ποῦ ἐκέρδιζε ἀρκετὰ χρήματα. Τὰ τελευταῖα του ἔργα εἶνε μᾶλλον ρομαντικὰ παρά τραγικά. Ὅταν ἔγραφε τὴν Κυμβελίνα, ἓνα Χειμωνιάτικο Παραμῦθι, τὴν Τρικυμία, τὸ χαμένο ἔργο Καρδένιο ἢ γαλήνη τῆς

ρομάντζας, γράφει ὁ Λήη, ἦτανε σὲ περισσότερη ἀρμονία με τὴν πέμπτη δεκάδα τῆς ζωῆς του παρά με τὴν τρίτην.

✱

Τὸ 1611 — πιθανῶς — ὁ Σαίξπηρ ἄφινε τὸ Λονδίνο καὶ τὴ σκηνὴ καὶ ἀπεσύρτετο εἰς τὴν γενέτειραν πόλιν του, τὸ Στράτφορντ. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ μεγάλος δραματικὸς συγγραφεὺς καὶ ποιητὴς μεταβάλλεται εἰς ἀγαθὸ νοικοκύρη. Ἀγοράζει σπίτια, παντρεύει τὰ δύο του κορίτσια, κάνει ἐμπόριο γεωργικῶν εἰδῶν, δανεῖζει τοκογλυφικῶς χρήματα καὶ διάγει μιὰ ἡσυχία, εὐκατάστατη ζωὴ. Τὸ 1616 αἰσθάνθηκε τὴν ὑγείαν του νὰ κλονίζεται. Ἐκαμὲ τὴν διαθήκην του τὸν Μάρτιον τοῦ ἔτους αὐτοῦ καὶ μετὰ μικρὴ ἀσθένεια, ἀπέθανε τὴν 23 Ἀπριλίου σὲ ἡλικίαν πενήντα δύο χρόνων. Ἐτάφηκε στὴν ἐκκλησίαν τοῦ Στράτφορντ καὶ πάνω στὸν τάφον ἐγαράχτηκαν οἱ ἐπόμενες γραμμές :

Καλὲ φίλε, γιὰ τ' ὄνομα τοῦ Χριστοῦ,
Μὴ σάβεις τὸ χῶμα τὸ μαζωμένον ἐδῶ.
Εὐλογημένος γάνε ἐκεῖνος ποῦ δὲ θὰ πειράξῃ τῆς πέτρης αὐτῆς
Καὶ καταραμένος ἐκεῖνος ποῦ θὰ μετακινήσῃ τὰ ὄστα μου.

SCHATZALP, (ΕΛΒΕΤΙΑΣ) 1919.

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΕΙΝΕ ΑΝΩΤΕΡΗ Η ΚΑΤΩΤΕΡΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΝΤΡΑ ;

Αὐτὸ εἶνε τὸ θέμα ποῦ πραγματεύεται ὁ γνωστὸς φιλόσοφος Jean Finot σ' ἓνα του ἄρθρον τῆς Revue Mondiale (1). Εἶνε ἓνα ἀπὸ τὰ ἀγαπημένα του ζητήματα, γιὰ τὸ ὅποιο ἔχει γράψῃ καὶ βιβλίον ὀλόκληρον (2). Ὁ συγγραφεὺς ἐπαναλαμβάνει σ' αὐτὸ τὰ ἴδια ἐπιχειρήματα ποῦ ἔφερεν καὶ σ' ἐκεῖνον προσθέτει ὁμῶς καὶ μερικὰ ἄλλα ποῦ τοῦ ἐνέπνευσε ὁ τελευταῖος εὐρωπαϊκὸς πόλεμος.

Γι' αὐτόν, ἡ εὐφυΐα καὶ τὸ ἐφευρετικὸ πνεῦμα δὲν ἔχουνε φύλον. Τὸ κάθε τι περιορίζεται μόνο σὲ μερικὲς ἀνομοιότητες μέσα στὴν ἰσότητα. Οὔτε ἡ βιολογία, οὔτε ἡ ἀνατομία, οὔτε ἡ ψυχολογία μποροῦνε νὰ δικαιολογήσουνε ἢ νὰ παρουσιάσουνε θεμελιώδεις διαφορές. Ἡ θεωρία μάλιστα τῆς κληρονομικότητος διδάσκει, πὼς ἡ γυναίκα ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διεκδικήσῃ καὶ κάποια ὑπεροχὴ, ἀφοῦ μέσα σι' αὐτὴν βρίσκεται ἡ βάση τῆς σταθερότητος τῶν κυττάρων καὶ τὸ ἀπόθεμα, ποῦ περνᾷ ἀπὸ τὲς γενεὲς ποῦ χαθῆκανε σ' ἐκεῖνες ποῦ ἀναφαίνονται. Στὴν ἀνατομία καὶ τὴν φυσιολογίαν, βροσκομε, λέγει, ἀρκετὲς περιγραφικὰ κῆς διαφορές, ἀλλ' ἡ ἀξία τους περιορίζεται στὴ διαφορὰ τοῦ χρώματος τῶν μαλλίων καὶ τοῦ σχήματος τῆς μύτης... Οὔτε ἡ ἀνθρωπολογία ἐπέτυχε στὴν προσπάθειά της νὰ ὑποτιμήσῃ τὴν γυναίκα· οὔτε τὸ βῆρος τοῦ μυαλοῦ, οὔτε ἡ χωρικότης τοῦ κρανίου, οὔτε αἱ κεφαλικὲς γωνιές, οὔτε ἡ σύνθεσις τοῦ αἵματος, οὔτε αἱ χημικὲς διαφορὲς εἶνε ἱκανὲς νὰ ταράξουνε τὸ ἰσοστάθμισμα.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, διὰν ἐξετάζει κανεὶς τὲς ἄπειρες ἐργασίας τῆς φυσιολογικῆς ψυχολογίας, ποῦ ἔγειναν ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα, σαστίζει με τὴν ἄμετρη ποικιλία καὶ πολλὰς φορές με τὴν ἀντίθεσι τῶν συμπερασμάτων. Ὁ ἓνας βασίζει τὴν διαφορὰ στὲς στοιχειώδεις συνασθήσεις, ὁ ἄλλος στὸ συντηρητικὸ ἔνστικτον τῆς γυναίκας, ὁ τρίτος στὴν συγκινητικότηταν καὶ τὸ αὐτόματο τῶν κινήσεων καὶ τέλος ὁ καθένας σὲ κατὰ διάφορον. Ἡ Ἀμερικανίδα κυρία Helen Thompson Woolley ποῦ, τώρα τελευταῖα, ἔκαμε μιὰ καλὴ ἀνακεφαλαίωσι ὅλης τῆς ἐργασίας ποῦ γένηκε ὡς τώρα γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα, τελειώνει στὸ συμπέρασμα, ὅτι σ' ὅλες αὐτὲς τὲς θεωρίας δὲν ὑπάρχει καμμία ἐπιστημονικὴ βάση. Ἡ μνήμη, ἡ ὄρασις, ἡ ἀντίληψις, ἡ κρίσις, ἡ λογικότης, τὸ δῶρον τῆς ἐφευρετικότητος στὴν τέχνην καὶ στὴν φιλοσοφίαν, ἢ ἱκανότης στοὺς λογαριασμούς, ξετάστηκαν καὶ ξαναξετάστηκαν χωρὶς κανένα βέβαιον καὶ φανερὸ ἀποτέλεσμα. Ὁ τελευταῖος πόλεμος ἀπόδειξε, πὼς ἡ

(1) Vol. CXXXI, N° 9, 1 Μαΐου 1919.

(2) Problème et Préjugés des Sexes. F. Alcan éditeur. Paris 6me édition.

γυναίκα μπορεί να αναλάβει και να διεκπεραιώσει με επιτυχία όλες τις εργασίες που ως τώρα ήταν αποκλειστικό προνόμιο του άντρου.

Μαζί με τον συγγραφέα θα σημειώσουμε κι' εμείς ιδιαίτερα, γιατί θα μ'ας χρησιμεύει υστερότερα και γιατί εκείνος την παρεξηγεί, την ιδέα των αμερικανών Morgan, Taudler και Gross, ότι είναι αδύνατο να βρη κανείς ένα χαρακτήρα δευτερεύοντα, που να ανήκει αποκλειστικά στο ένα ή στο άλλο φύλο.

Τέλος ο συγγραφέας τελειώνει λέγοντας, ότι με όλες τις μικρές διαφορές που παρουσιάζει η γυναίκα είναι αξία να αναλάβει κι' εκείνη τα ίδια δικαιώματα με τον άντρα, να πάρει μέρος στην διεύθυνση της πολιτείας και να είναι ελεύθερη στην κοινωνική δράση της, χωρίς κανένα δεσμό ή εμπόδιο. Το συμπέρασμα είναι σωστό με μερικές επιφυλάξεις· σ' εκείνο όμως που δεν συμφωνώ με τον σοφό διευθυντή της Revue Mondiale είναι οι λόγοι για τους οποίους φτάνει σ' αυτό το συμπέρασμα.

Η διαφορά μεταξύ της γυναίκας και του άντρου είναι πολύ πειο βαθειά παρ' όση φαίνεται στη μορφολογία και τη ψυχολογία. Βρίσκεται μέσα στο κάθε κύτταρο του οργανισμού, μέσα στη λειτουργία του, στη θρέψη του, στον τρόπο της ζωής του. Αυτή η διαφορά της λειτουργίας των κυττάρων φέρνει σαν αναγκαία συνέπεια και τη διαφορά των γεννητικών οργάνων που είναι η βάση του κάθε φύλου. Το μόνο αληθινό θηλυκό είναι το αυγό και το μόνο αρσενικό το σπερμόζωο· αυτά δε τα δύο κύτταρα είναι τόσο διαφορετικά το ένα από το άλλο, τόσο αλλοιώτικη είναι η λειτουργία των και τόσο ενάντιες οι ιδιότητές των, που κάθε σύγκριση ανάμεταξύ των είναι αδύνατη. Από τη συγχώνευση αυτών των δύο, προέρχεται ολόκληρος ο οργανισμός και από την επικράτηση του ενός ή του άλλου μέσα σ' αυτή τη συγχώνευση, εξαρτάται το φύλο. Είναι λοιπόν φυσικό να βρίσκονται σε κάθε άτομο ιδιότητες κοινές και στα δύο κύτταρα και ιδιότητες ιδιαίτερες, που ανήκουν αποκλειστικά στο κύτταρο που επικράτησε. Για το αυτό έχουμε ομοιότητες και διαφορές.

Τα σημάδια, οι χαρακτήρες, όπως λένε, που διακρίνουν το αρσενικό από το θηλυκό είναι δυο λογίων· οι πρωτεύοντες και οι δευτερεύοντες. Πρωτεύοντες είναι τα γεννητικά όργανα και οι αδένες των· μέσα στους δευτερεύοντες βάζουν πρώτα μερικούς χαρακτήρες σωματικούς σαν το στήθος, το γάρδος της λεκάνης, τη κατασκευή του λάρυγγα, την κατάταξη του τριχώματος και διάφορα άλλα· έπειτα έρχεται το γεννητικό ένστικτο με όλα του τα παρεπόμενα και τέλος η ψυχική και ήθικη υπόσταση του κάθε φύλου. Απ' αυτούς τους χαρακτήρες, άλλοι έχουν τη ρίζα των στο αρχικό κύτταρο που υπερίσχυσε και άλλοι έρχονται κατ' ευθείαν από τα γεννητικά όργανα. Το τελευταίο αυτό μ'ας το δείχνει η καθημερινή παρατήρηση με τις παραλλαγές, που παρουσιάζουν οι ευνούχοι και τα μουνουχισμένα ζώα, μ'ας το φωνάζουν οι χειρουργοί με τις συνέπειες που φέρνει η αφαίρεση των γεννητικών οργάνων, μ'ας το βεβαιώνουν οι βιολόγοι με το φέλιγμα των γεννητικών αδένων του αντίθετου φύλου σε διάφορα ζώα.

Στη φύση δεν υπάρχει μυαλό γυναικειο και μυαλό αντρικό· υπάρχει μόνο μυαλό ανθρώπινο με τις ιδιότητες και λειτουργίες του. Εκείνο που διαφέρει σε κάθε φύλο, είναι η αρχή από την οποία ξεκινά κάθε λειτουργία, το θεμέλιο πάνω στο οποίο βασίζεται. Η κρίση είναι πάντα κρίση, η φαντασία, φαντασία και η αντίληψη, αντίληψη· αλλά στη γυναίκα όλα αυτά περνούν από το καλοούπι μ'ας ιδιαίτερης αισθηματικότητας, που της δίνει το διακριτικό σχήμα και την αποκλειστική μορφή. Είναι ύφασματα που έχουν το ίδιο υλικό, αλλά διαφορετικό πλέξιμο.

Η πειραματική ψυχολογία, που εξετάζει σχεδόν μόνο την ποσότητα, δεν είναι ικανή να ανακαλύψει αυτή τη διαφορά, δεν μπορεί να ξεχωρίσει, πώς ο έρωτας και πρό πάντων το μητρικό φίλητρο κυριεύουν όλη τη ζωή της γυναίκας και πώς σ' αυτό το θεμέλιο πάνω χτίζει εκείνη ολόκληρο το διανοητικό και ψυχικό της οικοδόμημα. Αί πειο μακρυνές σκέψεις της, οι πειο άσχετοι διαλογισμοί της υποφέρουν την επιρροή και συνταράζονται στον αντίχτυπο των δυο αυτών αισθημάτων. Η γυναίκα μπορεί να έφευρη, να γράψει, να πλάσει ένα έργο καλλιτεχνικό και επιστημονικό, αλλά τις περισσότερες φορές θα φέρνει τη διακριτική βούλα του φύλου της, όσο καλό κι' αν είναι, όσο ανώτερο από του άντρου κι' αν παρουσιάζεται.

Γελάστηκαν όλοι με το πλήθος της δουλειές που έβγαλε σ' αυτό τον πόλεμο η γυναίκα όταν αναγκάστηκε να αντικαταστήσει τον άντρα. Γελάστηκαν όμως γιατί δεν ήταν σε θέση να ιδούν με τί τρομερές ζημιές, με τί συνέπειες, με τί φοβερό έξοδο για τον έαυτό της και για τη φυλή, το κατόρθωσε. Οι γιατροί όλων των εμπολέμων εθνών έβγαλαν φωνή φρίκης και απελπισίας εμπρός σ' ένα τέτοιο σοφό έρεπιών. Η φυσιολογία της γυναίκας δεν μπορεί να βαστάξει μιά τέτοια κακομεταχείριση· άλλες λειτουργίες της είναι λεπτότατες, άλλες αδύνατες και μερικές προωρισμένες για δουλειά ιδιαίτερη. Η χημεία της δεν είναι παρόμοια με του άντρου, κι' αυτό άρκει να φέρει μεταβολές βαθειές, που άλλες γνωρίζουμε και άλλες αντιλαμβανόμεθα, χωρίς να μπορούμε να τις προσδιορίσουμε στες λεπτομέρειές τους.

Δεν είναι λοιπόν πώς αι διαφορές είναι άσημαντες. Το ενάντιο είναι πολλές και ουσιαστικές, αλλά δεν είναι ίσα μοιρασμένες, δεν ανήκουν χωριστά και αποκλειστικά σε κάθε φύλο, όπως έσημηθήσαμε να έννοοιμε το φύλο. Τέλεια γυναίκα είναι εκείνη που παρουσιάζει αποκλειστικά και χωρίς καμιά εξαίρεση όλα τα γυναικεία σημάδια και τέλειος άντρας, εκείνος που αναπαριστάει ολοκληρωτικά τον αντρικό τύπο. Τέτοιοι όμως, αν υπάρχουν, είναι σπανιότατοι, κι' αυτό ξηγιέται εύκολα. Αφού στο σχηματισμό του ανθρώπου μιλάνουν και τα δύο αρχικά κύτταρα, το αρσενικό και το θηλυκό, είναι φυσικό ν' αφήνει το καθένα, λίγο πολύ, τα ίχνη του. Έτσι υπάρχουν άντρες με γυναικεία σημάδια και γυναίκες με αντρικά. Έτσι βλέπουμε γυναίκες με στήθια που δεν αναπτυχθήκανε, με λεκάνη στενή, με χέρια και πόδια χοντροκομμένα, με δέρμα τραχί ή με φωνή βαθειά και χοντρή· βλέπουμε γυναίκες με αφοβία και έπιρροή στη δράση, με πνεύμα επιχειρηματικό, σαν της Madame Boucicaut, με ενεργητικότητα άδάμαστη, σαν της Λικατερίνης της Σουηδίας, με κλίση ακράτητη για όση είναι ασχολία, διασκέδαση ή στολίδι του άλλου φύλου, γυναίκες με μυαλό πολιτικό καθώς πολλές πολλές βασίλισσες, με μυαλό φιλοσοφικό, σαν της Clémence Royer, μαθηματικό, σαν της Sophie Kowalewska, έπιστημονικό, σαν της Madame Currie· έτσι βλέπουμε ακόμα γυναίκες που έχουν το γεννητικό ένστικτο πειο κοντά στο άλλο φύλο παρά στο δικό τους.

Το ίδιο και για τους άντρας. Άλλοι έχουν το στήθος, το δέρμα, τη φωνή, το χρώμα, τη λεκάνη, τα χέρια ή τα πόδια της γυναίκας· άλλοι έχουν την αισθηματικότητα, τη συμπεριφορά και τα γούστα της· είναι ντροπαλοί, κούφοι, φιλόξενοι· μικροί αγαπούνε να παίξουνε κούκλεις σαν κοριτσάκια, και, μεγάλοι, προτιμούνε τη ζωή του σπητιού ή διαλέγουνε τέχνες αποκλειστικά γυναικείες· άλλοι τέλος έχουν το γεννητικό ένστικτο αναποδογυρισμένο σε μικρό ή μεγάλο βαθμό. Ο καθένας μ'ας παρουσιάζει, ποιός λίγο, ποιός πολύ, σωματικά ή ψυχικά σημάδια του αντίθετου φύλου. Αυτό έννοοσαν και οι Morgan, Taudler και Gross, που αναφέραμε παραπάνω, όταν έλεγαν, πώς είναι αδύνατο να βρη κανείς ένα χαρακτήρα δευτερεύοντα, που να ανήκει αποκλειστικά στο ένα ή το άλλο φύλο.

Οι χαρακτήρες όμως αυτοί άπαντιόνται διαφορετικά βαθμολογημένοι σε κάθε άνθρωπο. Σε μερικούς είναι λίγοι, άσημαντοι, μόλις αισθητοί, ξεχωρίζονται δύσκολα· σε άλλους είναι πολλοί, σπουδαίοι, όλοφάνεροι, χτυπητοί· τότε έχουμε τους μεσαιικούς, τους ανακατεμένους, τους Zwischenstufen των Γερμανών, the intermediate sex των Άγγλοαμερικανών· αυτοί δε είναι πλήθος, πολύ πειότεροι απ' όση μπορούμε να φαντασθούμε.

Αφού η επιστήμη μόλις έχτε ακόμα μπόρσε με τόσο δυσκολία να τους διακρίνει, πώς είναι δυνατό να τους ξεχωρίσει ή πολιτεία, πρό πάντων που τα περισσότερα σημάδια αναμειώνονται σε κάπως προχωρημένη ηλικία; Πώς θα μπορεί να προσδιορίσει τη σπουδή, την ανατροφή και τα δικαιώματά τους για να βαστάξουνε μιά θέση ανάλογη με την αξία και τον προορισμό τους μέσα στην κοινωνία;

Γι' αυτόν, λοιπόν, και μόνο γι' αυτόν το λόγο η γυναίκα πρέπει να έχη τα ίδια δικαιώματα και προνόμια με τον άντρα. Δεν πρέπει όμως να ξεχνά, πώς ο σκοπός της ζωής είναι αυτή η ζωή με όλη την ευθύτητα και δύναμή της, δηλαδή με όλες τις συνθήκες, που εξασφαλίζουν την πειο μακρυνή διάρκεια στο άτομο και την τελειότερη διακώνηση στο είδος. Τότε μόνο μπορούμε να υποτάξουμε τη φύση, όταν ύπακούουμε στους νόμους της, γιατί αλλιώς γίνεται άδυσώπητη στην έκδίκηση και σκληρή στην τιμωρία.

ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΟ ΒΕΛΓΙΟ.

Δέν μου φάνηκε άστοχο νά εκθέσω με λίγα λόγια στους αναγνώστες τών «Γραμμάτων» σέ τί θέση βρίσκεται σήμερα τό σπουδαίο αυτό γιά τό Φλαμανδικό Βέλγιο ζήτημα — θέλω νά πώ, σέ τί θέση τό βρήκε ή άρχή τού πολέμου, γιατί τώρα φυσικά κοιμάται και περιμένει τήν ευρωπαϊκή γαλήνη γιά νά ξετυλιχτή κανονικά. Νά μή λησμονούμε πώς οί Βέλγοι πάντοτε τό θεωρούσαν προωρισμένο νά λυθή *en famille*.

Τό 1830, με τήν ίδρυση τού Βελγικού Κράτους, ή Προσωρινή Κυβέρνηση (1) έκήρυξε τή γαλλική ως μόνη επίσημη γλώσσα. Ο δημόσιος υπάλληλος δέν είχε τήν υποχρέωση νά καταλαβαίνει τούς πληθυσμούς που διοικούσε, έδίδανε ή υπηρετούσε στής Φλάνδρες ή φλαμανδική γλώσσα δέν είχε θέση στη δημοσία εκπαίδευση. Ένα τέτοιο μέτρο πέρασε, στην άρχή, άπαρατήρητο· ήτο μιá αναπόφευκτη εκδήλωση τής σεπαρατιστικής αντίδρασης. Έπειτα πώς μπορούσαν οί πρωτεργάτες τής Έπανάστασης, ποτισμένοι όπως ήσαν όλοι από τή ζωογόνο πηγή τής γαλλικής μόρφωσης, νά αναγνωρίσουν δικαίωμα ζωής σέ μιá εκπτώτη γλώσσα ή μάλλον σ' ένα ξεπεσμένο ιδίωμα όπως είχε κατακτήσει, με τήν πολιτική άστάθεια και τή φιλολογική παρακμή, ή γλώσσα που είχε δώσει στην ευρωπαϊκή φιλολογία, μεταξύ τού 13ου και 16ου αιώνα, μερικές άξέχαστες μορφές; Άπ' αυτό όμως τό ξεπεσμένο ιδίωμα βγήκε σιγά-σιγά μιá νέα φιλολογία! Μερικοί λογογράφοι από τούς όποιους προσέχει ό Jean-François Willems, εκαθάρισαν τή γλώσσα ανατρέχοντας στην πηγή τής αήγλης τής, τής έδωσαν νέα ζωή· ύστερα ήρθε ό Henri Conscience, ό ύπέροχος αυτός συγγραφέας, και έμοίρασε ανευματική τροφή στής λαϊκές τάξεις τής Φλάνδρας με τή γόνιμη παραγωγή του.

Έτσι γεννήθηκε ό φλαμεγκαντισμός. Τά τέσσερα εκατομμύρια τών Φλαμανδών κατέκτησαν σιγά-σιγά πολλά δικαιώματα. Σήμερα ή γλώσσα τους έχει επιβληθί στην στοιχειώδη εκπαίδευση και στη Διοίκηση· ό δικαστής στής φλαμανδικές επαρχίες, εξετάζει τούς μάρτυρες και τόν κατηγορούμενο στη γλώσσα τους, (2) τό ώραριο τών τραίνων είναι γραμμένο σέ δυό γλώσσες, ή Άμβέρσα, ή Γάνδη, αί Βρυξέλλαι έχουν θέατρα φλαμανδικά...

Όμως, οί διανοούμενοι κώκλοι τού φλαμεγκαντισμού ένωρίς κατάλαβαν πώς ή ύπόθεση τους έξαρτάται από τήν ολοκληρωτική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση — μ' άλλους λόγους πώς κάθε άλλη παραχώρηση είχε «στάχτη στα μάτια». Τί όφελει βέβαια τό θέατρο, όταν τό άκροατήριο είναι άπαιδευτο; Η θά παρουσιάσει έργα χυδαία ή θά μοιράσει μαζί με τό εισιτήριο και βιβλιαράκια, όπως στής λατινικές εκκλησίες. Οί πληθυσμοί τής Φλάνδρας είναι άγροίκοι· κατήγησε νά θεωρούνται μιá κατώτερη φυλή που ντρέπεται νά φανή στον κόσμο. Τό 1880 ό Léon Vanderkindere, τότε Πρύτανης τού Πανεπιστημίου τών Βρυξελλών, έλεγε τά εξής στον έναρκτήριο λόγο του: «Γιά νά ξυπνήσουν τά μουνδιασμένα πνεύματα, πρέπει ή φλαμανδική γλώσσα, από άνεκτό ιδίωμα που έχει κατακτήσει, νά ξαναγίνη άγωγός πολιτισμού... Είναι δύσκολο, στη ρεαλιστική εποχή που ζούμε, νά παραδεχτούμε τό μισό έθνος άναγκασμένο νά καταφεύγη σέ μιá ξένη γλώσσα γιά νά παύει τό ρόλο που τού άρμόζει στη δημοκρατική μας κοινωνία» (3).

Τό Βέλγιο έχει πέντε πανεπιστήμια και τά πέντε γαλλικά. Οί Flamingsants ζητούν τό δικαίωμα, μόνο γιά τό πανεπιστήμιο τής Γάνδης, νά γίνεται ή διδασκαλία στη γλώσσα τους. Η άξίωση αυτή έπροκάλεσε μεγάλη αντίδραση και άτελείωτες λογομαχίες. Τό κλασσικό έπιχείρημα τών αντιδραστικών είναι πώς ή φλαμανδική γλώσσα έχει φιλολογική αξία, αλλά δέν προσαρμόζεται στην επιστημονική καλλιέργεια. Οί Flamingsants άπαντούν ότι στη μητρική τους γλώσσα έσκέφτηκαν και έδόξασαν τήν Έπιστήμη, ό Van't Hoff, ό Vander Waals και ό Hugo de Vriet.

(1) Όλα τά μέλη τής ήσαν Βαλλόνοι, δηλαδή Λατίνοι Βέλγοι.

(2) Νόμος τού 1873.

(3) Université de Bruxelles. Année académique 1880—1881. Discours inaugural prononcé en séance publique, le 18 Octobre 1880.

— Κάμετε ένα έκτο πανεπιστήμιο στην Άμβέρσα, λένε οί αντιδραστικοί. Τί θά γίνουν οί γαλλόφωνοι καθηγητά τής Γάνδης, με τό σύστημα που προτείνετε;

— Θά μεταφερθούν στη Λιέγη. άπαντούν οί Flamingsants. Πέντε πανεπιστήμια είναι άρκετά γιά τόν πληθυσμό τού Βελγίου.

Έτσι εκτροχιάζεται σέ βυζαντινές συζητήσεις, μιá ευγενικά ύπόθεση. Τήν έχουν εύτυχώς πάρη κατάκαρδα μιá επίλεκτη ομάδα που εργάζεται δραστήρια. Αυτά τά τελευταία χρόνια, τό ζήτημα τού Φλαμανδικού Πανεπιστημίου ήτο στην ήμερησία διάταξη. Μιá βουλευτική έπιτροπή είχε λάβη τήν έντολή νά τό μελετήσει και κατέληξε σέ μιá ευνοϊκή έκθεση (1).

Δέν ύπάρχει άμφιβολία ότι οί Φλαμανδοί θά χειραφετηθούν σιγά-σιγά, όταν άποκτήσουν τό Πανεπιστήμιό τους. Έτσι τά άναπτυγμένα στοιχεία τής άνωτέρας τάξης δέν θά ζούν πιά διανοητικώς στην άτμόσφαιρα μιás ξένης γλώσσας, δέν θά είνε χωρισμένα από τή μάζα τού έθνους. Όπως έλεε ό Fouillée (2) «...στον αιώνα που ζούμε με τήν ανάπτυξη τής έθνικής μόρφωσης, ή λατινική γραφή έχει πρò καιρού εγκαταλειφθί και κάθε γλώσσα άποκτά έπιστημονικό χαρακτήρα. Καμιá έθνικότης δέν δέχεται νά είνε διανοητικώς ύποτελής· όλες δημοσιεύουν τής μελέτες και τά έργα τών σοφών τους στην έθνική γλώσσα».

Ένα μικρό παράπονο τών Flamingsants είναι πώς ό μεγάλος τους συμπατριώτης, ό Maeterlinck, δέν ευνοεί τό έργο τους. Έχει όμως αυτός τό ελαφρυντικό ότι τό μεγάλο όνειρο που τόν σαρώχει στην άναζήτηση τού ανθρωπίνου ιδανικού και τής αύριανής κοινωνίας, τόν έκαμε νά ξεχάσει τής σημερινές μας φροντίδες και νά είνε περισσότερο ευρωπαϊός παρά Βέλγος.

ΠΟΡΤ· ΣΑΙΤ.

ΠΟΛ. ΣΜΥΡΝΙΑΔΗΣ

ΠΑΝ.

Σώπα! Όρες-ώρες δέν άκούς μακρυνά άπ' τό περιβόλι
νά κλαίνε οί άγροτικοί θεοί τήν πράσινή τους σκόλη;
γιά είν' οί φλογέρες, που γλυκά λαλούνε ή μιá στην άλλη;

Στη στέρνα τρέμει ή ύψη σου, φθινόπωρο, και πάλι...

Χτές, τέτοιαν ώρα, στη σιγή που μ' είχε ξεπλανέσει,
τόν είδα: δρόμο εξήταγε στών άμπελιών τή μέση,
τό φαγώμένο του έτρεμε στη ράχι τό τομάρι
κι' έστεκε' άπάνω του έφεγγε καλόβολο φεγγάρι.

Οί Σάτυροι έλειπαν άλλού, μακρυνά του, οί κολασμένοι,
και νά καμώνεται άρχισ, μονάχος, νά κουτσαίνει,
και στα ξερά άμπελόφυλλα πατώντας πάνω-κάτου,
τόν Ηρακλή νά περγελά και τήν παλληκαριά του.

Ξάφνου τ' αὐτί έστρεσε, μακρυνά σέ μιá αύρα που διαβαίνει,
με αὐτιά και μάτια μιάν ήχώ ζητώντας πεθαμμένη,
μιά ήταν ή ώρα που ή νυχτιά στην παγωνιά μουνδιάζει.

Τότες, τή σύριγγά του άρπάει, στα χείλη του τή βάζει
παράτονος, μιá άρμονικός, — μίσοσ πνιχτό στα γέλοια —
κιό φρουσούσε ό ξωτικός σκοπός μεσ' άπ' τ' άμπέλια
και στην καρδιά μου άλλόκοτη μιá ξένη άνατριχίλα...

Και νά χορέψουν έκαμε τά πεθαμμένα φύλλα.

ΤΕΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

(1) Rapport de la Commission d'étude pour la transformation de l'Université de Gand en Université Flamande, 1908.

(2) L'enseignement au point de vue national, Paris, 1891.

ΜΙΧΑΛΑΓΓΕΛΟΥ ΜΠΟΝΑΡΟΤΗ: ΣΟΝΕΤΤΟ.

Μὲ τὰ μάτια σου ἔν' ὄραϊο φῶς κυττάω,
 Ποῦ δὲ μποροῦν νὰ εἰδοῦνε τὰ τυφλά μου,
 Μὲ τὰ πόδια σου ἐγὼ φορτίο κρατάω,
 Ποῦ δὲν τὸ συνειθοῦν τ' ἀδύνατά μου,
 Μὲ τ' ἄρτερα φτερούγια σου πετῶ,
 Μὲ πᾶει ὁ νοῦς σου στὰ οὐράνια ἀπὸ χάμου,
 Στὴ δική σου προτίμηση λιγάω,
 Στὸν ἥλιο κρυώνω, στὴ χιονιά εἶν' ἡ στυά μου.
 Στὴ θέλησή σου στέκει ἡ θέλησή μου,
 Γίνονται στὴν καρδιά σου οἱ στοχασμοί μου,
 Ἡ ὄμιλιά μου ἀπ' τὸ πνεῦμα σου πηγάζει.
 Κι' ὅπως φεγγάρι στὸν ἑαυτό του ὁμοιάζει,
 Τὸ βλέμμα μου δὲν ξέρει νὰ διακρίνει,
 Στὸν Οὐρανό, παρ' ὅ,τι ὁ ἥλιός τοῦ δίνει.

ΟΥΓΟΥ ΦΩΣΚΟΛΟΥ: ΣΤΗ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ.

Μὲς τὰ τραγούδια ὀχτιὰ κ' ἐσὺ θὰ βρεῖς αἰώνια ζήση,
 Ποῦ ἐνῶ κυλάει σὲ χαιρετάει ὁ Ἄρνος καὶ τὴ χώρα
 Σὲ δυὸ χωρίζει ἐκείνηνε, ποῦ συμμαζέβει ὡς τώρα
 Τῆς δόξας τῆς Λατινικῆς τὸν ἴσκιό πάχει σβύσει.
 Καὶ τότε ἀπ' τὸ γεφύρι σου στὴν ταραγμένη κοίτη,
 Ἡ Γυβελίνια ἐσμίγανε κ' ἡ Παπικὴ μαγία
 Πλήθια αἵματα, ὅθες σήμερα ἐκεῖ τὴν κατοικία
 Δείχτονε μὲ τὸ δάχτυλο τοῦ ἀνήμερου Προφήτη.
 Για μὲ ἀκριβή, καλότυχη καὶ δοξαστή θὰ μοῦσαι,
 Ὅχιτὰ, ποῦ ἀνάλαφρα σὺ γὰρ τὰ πόδια τῆς κινούσῃ
 Ἐκείνη ποῦ, στὸ βᾶδισμα σωστή θεά, σὲ μένει,
 Τὰ βλέμματά της ἔστρεφε τὰ τρισεφτυχισμένα,
 Ἐνῶ γροικοῦσα ἀπ' τὴ χρυσή τὴν κόμη τὴ λυμένη,
 Ἀμβρόσιες οἱ ἀγέρηδες νὰ πνένε ἐρωτευμένοι.

ΟΥΓΟΥ ΦΩΣΚΟΛΟΥ: ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΡΩΜΕΝΗ.

Σ' ἀβέβαιοι ὕπνο δλάκερες τὶς μακρονὲς ἡμέρες
 Περνάω θρηνηώντας, μὰ ἡ θολὴ νυχτιὰ σὰν τοὺς ἀστέρες
 Καὶ τὴ σελήνη προσκαλεῖ στὸν οὐρανὸ κατόπι,
 Καὶ κρῦος ἀγέρας μὲ βουβὸ σκεπάζεται Ἰσκιόκοπι,
 Κι' ὁ κάμπος πῶ δρυμώνεται καὶ πέρνει πῶ ἐρημία,
 Σιγά-σιγά πλανόμενος, ἐτότες, μία πρὸς μία
 Ὅσες στὰ στήθια ἔχει πληγὲς ἀπὸ τὴ φταίστου λάβω
 Τὴ Μοῖρα, κ' ἀπ' τὸν Ἐρωτα κ' ἀπὸ τὸν Κόσμο φιάβω
 Κατάκοπος τὴ μὰ ἀκουμπῶ σὲ πέφκο καὶ τὴν ἄλλη
 Γυρτός, τὸ κῆμα ὅπου βογγᾷ καὶ σκάζει στ' ἀρρογαῖα,
 Μὲ τὶς ἀπαντοχὲς μου ἐγὼ μιλῶ, παραλογαῖω.
 Ὅμως γιὰ σὲ τοὺς θραφεροὺς θυμοὺς σὺ γὰρ ξεχνᾷω,
 Γυναῖκα, καὶ τὴ μοῖρα μου κ' ὄλο θρηναῖο γιὰ σένα
 Φῶς τῶν ματιῶν μου, τίχα ποιὸς σ' ἀπόκρυψε ἀπὸ μένα;

ΑΘΗΝΑ.

ΜΕΤΑΦΡ. ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΠΑΤΑΛΑ.

E. H. HAECKEL, (1834-1919).

Ὁ Ἐρνέστος Ἐρρίκος Haeckel τοῦ ὁποῦ ὁ θάνατος, καθὼς μᾶς τὸ μῆνυσε ὁ τηλεγράφος, ἐπῆλθε στὶς 9 τοῦ Αὐγούστου, γεννήθηκε στὸ Πότσδαμ στὰ 1836. Σπούδασε ἰατρικὴ στὸ Βυρτσβούργου, στὴ Βιέννα καὶ στὸ Βερολίνο. Στὴν τελευταία αὐτὴ πόλι ἔδωσε σχέσεις στενὲς μὲ τὸ Johannes Müller. Τὸ παράδειγμα τοῦ μεγάλου φυσιολόγου κ' ἡ διδασκαλία του δὲν ἄργησαν νὰ ἐμπνεύσουν στὸ Haeckel τὴν ἀγάπὴ τῆς φυσιοδιφίας. Τωόντι, ἀφοῦ γιὰ λίγο μόνον καιρὸ ἔκαμε τὸν ἰατρό, ὁ Haeckel παράτησε τὸ ἐπάγγελμα κ' ἐπιδόθηκε ἀποκλειστικὰ στὴ φυσιογραφία. Ἄρχισε ἐρευνᾶς καὶ πειράματα. Γιὰ ν' αὐξήσῃ τὸ θησαυρὸ τῶν παρατηρήσεών του βγήκε σὲ ταξίδια. Γύρισε καταρχὰς τὶς ἀκτὲς τῆς Εὐρώπης. Ἀργότερα τράβηξε στὴ Μ. Ἀσία, ὡς τὴν Κεϋλάνη. Ἐν ταυτῷ δημοσίευε καὶ σειρὰ μελέτες ἀπάνω στὰ σπογοειδή, τ' ἀκτινοθάλαμα, τὶς μέδουσες, τὰ σιφονοφόρα. Ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτὴ δραστηριότης, γεμάτη πρωτοτυπία κ' ὀξυδέρκεια, γλήγορα τράβηξε τὴν προσοχὴ τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου ἐπάνω στὸ νέο φυσιογράφο. Μόλις τριανταεὶς χρόνῳ κ' ἀνέβαινε στὴν ἔδρα τῆς ζωολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γένας. Ἀπὸ τὴν ἔδρα αὐτὴ γιὰ χρόνια ὁ Haeckel δίδαξε καὶ μόρφωσε φυσιογράφους, ὅσπου παίρνοντάς τον τὰ γεράματα, παραχώρησε τὴ θέσι του, στὰ 1909, στὸν ἀγαπημένο του μαθητὴ τὸν Plate.

Ἐν τούτοις ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀκαδημαϊκῆς του σταδιοδρομίας ὁ Haeckel ἐπᾶνε νὰ περιορίζεται στὴν ἄδολη φυσιογραφία, καὶ ἄρχισε νὰ μπαίνει, βγαίνοντας ἀπὸ τὸ φυσιογραφικὸ ἔδαφος, σὲ ἄλλο, ξένο, στὴ φιλοσοφία. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ οἱ σχέσεις τῆς φιλοσοφίας μὲ τὴν φυσιογραφία ἦταν κάθε ἄλλο παρὰ στενὲς. Οἱ λίγοι ποὺ ἀπὸ τότε ἔχοντας ἀφετηρία τοὺς τὴ φυσιογραφία, εἰσχωροῦσαν συστηματικὰ κ' ἐπίμονα στὴ φιλοσοφία, ἔκαμαν ἐντύπωση ἀσεβῶν τζαμπάσηδων ποὺ ἀρέσκονταν σὲ πῆδους ἀσεμνοὺς καὶ παραφύσει. Πῶς λοιπὸν κατάντησε κατοπινώτερα νὰ φαίνεται μιὰ τέτοια μετάβασις σὰ νὰ τὴν ἐπιβάλλῃ αὐτὴ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων; Γιὰ νὰ καταλάβωμε πῶς αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ ἀποπτικῆς στὴν ἰδεολογία μᾶς συντελέσθηκε, καὶ πῶς εἶνε γιὰ τοὺς πρωτεργάτες τῆς τίτλος τιμῆς, ἀνάγκη νὰ ἐπισκοπήσωμε, ἔστω κ' ἐπιτόλαια καὶ βιαστικά, ἕνα ἀπὸ τὰ φιλοσοφικὰ ρεύματα ποὺ διαπέρασαν ἀπὸ ἄκρη ὡς ἄκρη τὸ 19^ο αἰῶνα.

Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 18^ο οἱ ἐπιστῆμες εἶχαν ἤδη μπεῖ στὴ φάσι τῶν ἀλλεπάλληλων προόδων. Κι' ὅσο προόδευαν οἱ ἐπιστῆμες, τόσο κ' οἱ φιλοσοφικὲς ἐνστάσεις, πρόβωλλαν μόνες τοὺς στὶς ὁποῖες ὁ ὀλισμὸς, μιὰ κ' ὁ πνευματισμὸς, κ' ὁ δυνισμὸς ἀκόμα, ποὺ παραδέχεται καὶ πνεῦμα κ' ὕλη, δὲν ἀπαντοῦσαν παρὰ μὲ κατὰδὴλη ἀνεπάρκεια. Καὶ τότε ἔγινε ἡ ἀνάγκη αἰσθητῆ μᾶς φιλοσοφίας ποὺ νὰ ἔχη κέντρο τῆς μιὰ καὶ μόνη ἐννοια. Μιὰ μόνη ἄλλ' ἀπόλυτη. Μιὰ μόνη ποὺ νὰ περιέχῃ τὸ πᾶν. Ὡστε τὸ πᾶν σ' αὐτὴ ν' ἀνάγεται. Ὡστε ὕλη καὶ πνεῦμα βγαίνοντας ἀπ' αὐτὴ, νὰ παύῃ ἡ ἀντίθεσις τοὺς. Μιὰ τέτοια φιλοσοφία μονιστικὴ, δὲν παρουσιάζει τίποτε καινούργιο. Στὴν ἐπινοήσι τῆς εἶχαν ἤδη φθάσει οἱ Ἐλεάτες. Κι' ἄργότερα ὁ Giordano Bruno. Τοῦ Spinoza ὁ μεγαλειώδης πανθεῖσμος δὲν εἶνε παρὰ μονισμὸς. Ὅπωςδὴποτε, στὸ ἔμπα τοῦ 19^{οῦ} αἰῶνος καὶ παραπέρα στοχαστικὲς συνειδήσεις αἰσθάνονταν τὴν ἀνάγκη μᾶς μονιστικῆς ἀντιλήψεως τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ γιὰ τοὺς Ἐλεάτας, τὸ Bruno, τὸ Spinoza ἡ θεμελιώδης ἐννοια εἶνε τὸ Ὄν, τὸ ἀπόλυτο Ὄν, ἡ Οὐσία ὅπως λέγει ὁ Spinoza. Τὰ φαινόμενα, δὲν εἶνε παρὰ ἐκβάσεις μερικῆς τῆς Οὐσίας, τῆς αὐθῦπαρκης, ποὺ αἰτία τῆς ἔχει τὸν ἑαυτό της (causa sui) ποὺ οὔτε μέλλον, οὔτε παρελθὸν ἔχει, (αὐτὰ εἶνε ἀδιαιτάτες) ἀλλὰ ὑπάρχει. Ὑπάρχει ἀκατάπανστα, αἰώνια. Καὶ τίποτ' ἄλλο. Ἐνῶς τέτοιος μονισμὸς μπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ «μονισμὸς τοῦ εἶνε» γιὰ νὰ τὸν διακρίνωμε ἀπὸ ἕνα ἄλλο ποὺ τὸν ὀνόμασαν «μονισμὸ τοῦ συμβαίνει»: κ' ἐδῶ τὸ συμβαίνει πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ἀπρόσωπο, ὅπως τὸ βρέχει, τὸ φέγγει, τὸ βροντᾷ. Ὁ μονισμὸς αὐτὸς μᾶς λέγει: ἕνα μόνον ξέρομε, πῶς συμβαίνει. Συμβαίνει αἰώνια, ἀδιάκοπα, συνεχῶς. Ὅλο καὶ συμβαίνει. Ἄν ἄλλο τίποτα ὑπάρχῃ δὲν τὸ ξέρομε. Ἐμεῖς δὲν μποροῦμε νὰ βασισοῦμε παρὰ σ' ἐκεῖνο μόνον, ποῦ ξέρομε, πῶς ὑπάρχει μιὰ ἀένη ροὴ συμβαίνοντα. Καὶ τίποτε ἄλλο.

της ζωής. Την ίδια εποχή ο Herbert Spencer συλλάμβανε κι' εκείνος την ιδέα της βιολογικής ανελιξεως, αλλά όχι πιά ως φυσιογράφος, αλλά από εποχή φιλοσοφική. Και τότε τα ζωντανά φανερώθηκαν στα συστήματα δυνάμεων ολοκληρωμένα και κλειστά, που αγωνίζονται αυτό τους το ολοκλήρωμα να το συντηρούν όλο και τελειότερα, προσαρμόζοντάς το όλο και τελειότερα στο περιβάλλον τους, χάρις στην επίζησι των ικανωτέρων, χάρις στη φυσική επιλογή, στην κληρονομικότητα, στο διαφορισμό, δηλ. στη μετάβασι από την όμοιογένεια στην έτερογένεια, όποτε οι οργανισμοί μετασχηματίζονται (ανελλίσσονται) κι' απ' τους απλούστερους βγαίνουν περιπλοκότεροι, πιό ειδικευμένοι, καταλληλότεροι έπομένως να συγχορδισθούν με το περιβάλλον τους, και με περισσότερες πιθανότητες να επιζήσουν και να πολλαπλασιασθούν.

Κι' έτσι ή σειρά των λεγόμενων ζωντανών συμβαινόντων που ως τότε έμοιαζε ακίνητη, άμετάβλητη, καθορισμένη μιά για πάντα, ενώ γύρω της ό άζώντανος κόσμος όλο και κυλά και ρέει κι' αλλάζει, να που κι' αυτή αλλάζει κι' ανελλίσσεται. 'Ανελλίσσεται, και με την ανέλιξι της οι οργανισμοί όλο και καλλίτερα συντηρούνται, οι ίδιοι και τό είδος τους. 'Αλλά κι' ή ψυχή προς άλλο τίποτα δεν τείνει: κι' εκείνη τείνει στην όλο και καλλίτερη συντήρησι του ατόμου και του είδους, και μάλιστα βάζοντας σε χρήσι ακόμα και τό ίδιο μέσον, δηλ. την όλο και ευστοχότερη προσαρμογή στο περιβάλλον. 'Αρα αυτό που όνομάζομε ψυχή δε διαφέρει από τις άλλες δυνάμεις που κυβερνούν τους οργανισμούς. Αυτό μās φαίνεται χειροπιαστότερο όταν τό θεωρούμε από τη φυσικολογική του άποψι. Τα ψυχικά συμβαινόντα βρίσκονται σε άδιάρηκτη συνάρτησι με τόν έγκέφαλο, κι' ό έγκέφαλος ανελλίσσεται διά μέσου των ειδών, άρα κι' ή ψυχή ανελλίσσεται από είδος σε είδος κατορθώνοντας όλο και καλλίτερα την προσαρμογή στο περιβάλλον.

Φθάνοντας σ' αυτό τό σημείο φάνηκε επιτέλους πώς τίποτα πιά δεν έρχόταν να σταματήσει τη μονιστική άποψι του σύμπαντος. 'Από παντού τά εμπόδια που σηκόνονταν εμπρός της και της περιόριζαν τη ματιά, είχαν πιά βγει ένα, ένα, από τη μέση. Τωόντι πιά δεν έμνε έξω από την άπέραντη και ρεούμενη συσχέτισι των συμβαινόντων: μέσα της τ'άπερνε όλα. Τ' άζώντανα ανελλίσσονται. 'Ανελλίσσονται και τά ζωντανά. 'Υστερα, οι συνθέσεις, που πρώτη τους στάθηκε ή σύνθεσις της ουσίας, μās δείχνουν πώς δεν υπάρχει καμμιά διαφορά από τις δυνάμεις που κυβερνούν τ' άζώντανα κι' εκείνες που κυβερνούν τά ζωντανά. 'Η ενεργεια υπάρχει και μόν' ή ενεργεια που μās φανερόνεται στους άμέτρητους συνδυασμούς των διαφόρων εκφάνσεών της οι όποιες μετατρέπονται ή μιά στην άλλη. Τό ζήτημα του μονισμού είχε πιά ώριμάσει. Κι' όχι ενός μονισμού θεωρητικού, νοολογημένου, σαν εκείνον του Schelling ή του Hegel, μα ενός μονισμού που ν' ανταποκρίνεται στη νέα αντίληψι του τί πρέπει να είναι ή φιλοσοφία: ή σύνθεσις, όπως είπαμε, όλων των μερικων έπιστημών, δίχως αντιφάσεις προς καμμιά τους. Μιά τέτοια σύνθεσις, την έπιχείρησε ό Avenarius. Μυαλό δυνατό κι' άλαργινόβλεπτο, ό Avenarius οικοδόμησε σύστημα άκριβές και συνεπέστατο, που όμως παρ' όλη τη σπουδαιότητά του δεν απόκτησε πολλούς όπαδούς έξω από γερμανούς φυσιοδίφας. Σ' αυτό συντέλεσε πολύ ό στριφογυρισμένος τρόπος της σκέψεως του Avenarius που τόν βίασε, χωρίς πραγματική ανάγκη, να δημιουργήσει όρους καινούργιους. Οι όροι αυτοί εινε κακόζηλοι, στραβοδιβόλοι και σκοτεινοί. 'Αδιάφορο κι' αν τους παίξει ό Avenarius σαν άμάδες, οι μελετηταί των αισθάνονται γλήγορα αποθαρσυνένοι. Χάρις όμως στις διανυγείς έρμηνείες μερικων όπαδων του, προπάντων του Petzold, οι ιδέες του Avenarius ηδραν καταπινώτερα μεγαλειότερη διάδοσι. 'Εξεναντίας ό Mach παρουσιάσθηκε σαν ένα από τά πιό έπαγωγά φιλοσοφικά πνεύματα του 19ου αιώνας. Οι στοχασμοί του μελετήθηκαν από μās άρχής με μεγάλη συμπάθεια, βρέθηκαν γόνιμοι κι' έκτιμούνται όλοένα και περισσότερο. 'Η τελευταία σημαντική μονιστική προσπάθεια έγινε εδώ και καμμιά μείσοσπενταριά χρόνια από τόν Ostwald. 'Η φιλοσοφία του δεν παραδέχεται παρά την ενεργεια με τις άενας μετατροπές της και τις μύριες όσες εκφάνσεις της ακόμα και στα λεπτότερα και περιπλοκότερα προϊόντα του ανθρώπινου πολιτισμού.

'Αλλά σε όλη αυτή την διπλή κίνησι, την έπιστημονική και φιλοσοφική, ποιός στάθηκε ό ρόλος του Haeckel; Στάθηκε διπλός: κι' έπιστημονικός και φιλοσοφικός. Για να

έκτιμήσωμε τόν πρώτο, πρέπει να μās μεταφέρει ή σκέψις στην προδαρβινική περίοδο της φυσιογραφίας, πράγμα δύσκολο αρκετά: είναι σαν να πής ενός νέου, σύγχρονου ιατρού να σκεφθί με προπαστοριανά μυαλά. 'Όταν κανείς έζησε, μεγάλωσε, ανάπτυχθηκε με την ιδέα της ανελιξεως των ζωντανών, πώς να φαντασθί, ακόμα κι' αν δεν την παραδέχεται, τι έντύπωσι έκαμε σαν πρωτοβγήκε; 'Ας ακούσωμε καλλίτερα τους φυσιογράφους που σπούδαζαν τότε και που δεν άργησαν ν' άσπασθούν τις νέες θεωρίες. 'Η αλήθεια είναι που, στην αρχή, τό πρώτο μεγάλο και ρηξικέλευθο έργο του Darwin, ή Καταγωγή των ειδών (1859) αν και σημείωσε έκδοτική έπιτυχία από τις σπάνιες — ή πρώτη έκδοσις έξαντλήθηκε σε μιά μέρα — εν τούτοις, μπορούμε να πούμε, πώς στις αρχές έπηρέασε λίγο την έπιστημονική σκέψι. 'Η φυσιογραφία εκείνη την εποχή, αν βγάλωμε τις έξαιρέσεις, έπιδίωκε σκοπούς ταξινομικούς προπάντων και περιγραφικούς. Τα μεγάλα βιολογικά προβλήματα έλειπαν από την ήμερήσια της διάταξι. Οι λίγοι που τά δούλευαν, εδώ κι' εκεί, έκαμαν έντύπωσι διαρκεπων έπιστημόνων, αλλά ιδιορρυθμων και αξιομίμητων όχι και πολύ.

'Αν πής πιά για τά φιλοσοφικά ζητήματα, τό κοινό, έτσι σκέπτονταν οι περισσότεροι, είναι δυνατό να έχουν οι ύψηλότερες, λεπτεπιλεπτότερες έννοιες που μπορεί να συλλάβη ό ανθρώπινος νοός, σαν λ.χ. ή ουσία της ψυχής μας, ή τύχη της, ή άποστολή της, τα καθήκοντά της, ή σχέσι της προς τό άπειρο, τί κοινό είναι δυνατό να έχουν με ρίζες με κυτυλήδονα, με δόντια και ούρες και τζιγέρια; Πώς θα βρισκόταν κανείς να φαντασθί καν τίποτε τέτοιο, αυτό και μόνο φαινόταν σαν παλαβομάρα που σχεδόν συνόρευε με τό έγκλημα. 'Εκτοτες τι άλλαγή! Τι έποχική άλλαγή άποπτικής καθώς είπαμε, στη φιλοσοφική μας νοοτροπία! 'Εκείνο που μετέπειτα φάνηκε άκατανόητο είναι πώς μπορεί κανείς να πλησιάση τά φιλοσοφικά προβλήματα χωρίς βιολογική προπαίθεια. Σ' αυτή την έκδιαιμέτρου μετατροπή, όπως λίγοι συντέλεσε ό Haeckel. 'Από τους πρώτους βρέθηκε άμέσως έτοιμος ν' άρπάξει ή ματιά του όλη τη σπουδαιότητα του δαρβινικού πρωτόφαντου έργου. 'Από τους πρώτους και τους ένθουσιωδέστερους, ακούρατος κνηγητής λύσεων στα μεγάλα προβλήματα, δούλεψε με τά έργα του και τη διδασκαλία του, για τη θεμέλιωσι, την ανάπτυξι και τη διάδοσι των νέων θεωριων όχι μόνο στους φυσιογράφους, αλλά και στον παρπατέρα, στον διανοούμενο κόσμο. Πρώτος ό Haeckel σκέφθηκε πώς αφού ή καταγωγή των ειδών εξηγείται φυσικά, δίχως επέμβασι υπερφυσικων δυνάμεων, από βαθμιαίους μετασχηματισμούς κληρονομημένους, τότε πρέπει να είναι δυνατό καινδρομώντας, να ξαναβρούμε όλη τη σειρά των μετασχηματισμων αυτών όποτε μιά τέτοια προσπάθεια αν έπετύχανε, θα ήταν σαν βάσανος της θεωρίας. Τό πρώτο βιβλίο του Darwin βγήκε στα 1859. Στα 1866 ό Haeckel ήταν ήδη σε θέσι να δημοσιεύση τη Γενική μορφολογία των Οργανισμων όπου προσπαθόσε να λύση αυτό τό πρόβλημα. 'Εκεί μέσα για να βρη ήν ιστορία της καταγωγής των ειδών — για να γνωρίση τη γενεολογία τους — έξετάζει αφενός τα έμβρυα, κατά διάφορα είδη άφετέρου. Τα ίγνη των μεταβάσεων από ένα είδος σε άλλο τά γυρεύει και συγκντάτα τά βρίσκει, απολιθωμένα κι' όρυκτά, σε απομεινάρια ζώων που άνήκαν σε είδη χαμένα από αιώνας, έξαφανισμένα πιά, μα που γεφυρώνουν άποστάσεις χασματικές μεταξύ ειδών που ζούν ακόμα. Στα σημεία που ή παλαιοντολογία τόν άφίνει άπληροφόρητο, ό Haeckel προστρέχει στη συγκριτική ανατομία, που ξανοίγει έπίσης κρυμένες σχέσεις συνδετικές των ειδών, και προπάντων στην έμβρυολογία δηλαδή στην ιστορία της ανάπτυξεως του έμβρύου. 'Αλλά πώς αυτό; πώς μπορεί να μās διαφωτίση σ' ένα τέτοιο ζήτημα ή έμβρυολογία; Μπορεί χάρις στο βιογενετικό λεγόμενο νόμο όπως τόν διετύπωσε ίσια, ίσια ό Haeckel. 'Ο νόμος αυτός λέγει πώς ένα όρισμένο έμβρυο ως που να συμπληρώση την ανάπτυξι του, περνά, βραχυγραφικά, από όλες τις φάσεις που πέρασε τό είδος στο όλοιο άνήκει τό έμβρυο, πριν φθάσει στη σημερινή του μορφή. 'Από την εποχή, δηλαδή της γενεολογίας του, ή ανάπτυξις του έμβρύου (ή όντογένεια) είναι σαν να πούμε περιληπτική έκδοσις της ανελιξεως των ειδών (της φυλογενείας). Με άλλα λόγια θέλει, να δής από τί προγενέστερα είδη πέρασε ένα όρισμένο είδος για ν' ανελιχθί στη σημερινή του μορφή; μελέτησε τό έμβρυό του πώς αναπτύσσεται. Κάθε στάδιο της αναπτύξεως του θα σου φανερώση τη σχέση του προς άλλο είδος, από τό όλοιο κατανάγκην τό είδος στο όλοιο άνήκει τό έμβρυό που

ρουτίνα. Μά πόσο ή ίδια φωνή γίνεται γλυκειά όταν μιλά για τὸ λατρευτὸ τῆς Παρίσι καὶ τὶς ἐξοχὲς του, μετὰ γοητὴ καὶ ἰδανικὰ ἀπαλὴ ὅταν κάμνει τὸ πνευματικὸ μνημόσυνο ἑνὸς φίλου, ἑνὸς ἀδελφοῦ, ἑνὸς ποιητῆ, ἑνὸς ἀνθρώπου: τοῦ ἀλησμόνητου Edmond Adam.

Ἄλλὰ ἡ Φύση ἔχει δικαιώματα στὸ θαυμασμὸ μας: τὰ δέντρα, ὁ ἥλιος, ἡ θάλασσα. Αὐτὴ ἰδίως, ἡ μεγάλη ἐμπνεύστρια, τὸ τελειότερο πανθεϊστικὸ στοιχεῖο τῆς Ζωῆς... Κ' εἶνε οἱ ρυθμοὶ τῆς σάν τοὺς ψυχικοὺς μας. Πότε ἤρεμοι, πότε ἀρρωστοὶ ἢ ἡδονικοὶ καὶ πότε πάλι ἄγριοι, ἀγαλίνωτοι — κατακτητικοί. Οἱ *Marines* (τὸ τομίδιο ποὺ τόσο ἀριστοτεχνικὰ ἐξέδωσε τὸ περιοδικὸ «*Ariste*») ἀποτελοῦν ἕνα σπάνιο αἰσθητικὸ, φυσιολατρικὸ καὶ ποιητικὸ ἐντύπωμα. Στίχους σάν τοὺς πῶ κατω, δύσκολα τοὺς ξεχνᾶ κανένας ὅταν τοὺς ἀνταμῶσει μιὰ φορὰ:

... Au bout de la jetée
je suis seul sur un rocher,
où s'allume
la crinière haletante des flots
qui soufflent des naseaux
et crachent à mes pieds,
moi debout sur un rocher,
comme un dieu marin entre des gerbes d'écume. (MARINES-«*Matin*»)

ἢ ἀκόμη:

... La mer, ce soir, est un champ de combat
où les vents hors d'haleine
s'étreignent
au long des avenues mobiles de la plaine.

Les vagues dans la nuit galopent
vers le phare en capuchon blanc,
qui semble un pâtre surveillant
le troupeau dispersé de ses moutons baroques.

La mer chante sa litanie
sur la crête de ses vallons,
sous le regard de la lune épanouie
en le geste imposant de la bénédiction. (MARINES-«*Soir d'Orage*»)

καί, τελειώνοντας:

La mer somnole sous les draps blancs du soleil.
Une fraîcheur de coquille marine
plonge en mon cœur le sel de ses racines.
Je voudrais m'en aller au flux de l'éternel,
dans cette béatitude végétative. (MARINES-«*Paresse*»)

Πρέπει νὰ ὁμολογηθεῖ ὅτι ὁ Camille Spiess καὶ οἱ βιο-ψυχολογικὲς θεωρίες του εἶνε, ἂν ὄχι ἀπόστοι, τουλάχιστον δυσκατάληπτοι στὸ πολὺ ἀναγνωστικὸ κοινό. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὐτῆ ξεκινώντας, ὁ Rivière, σὲ μιὰ μονογραφία, («*Camille Spiess et son œuvre*») θαρραλέα ὅσο καὶ μεθοδικὰ καθώρισε τὴ διδασκαλία τοῦ Spiess, τοὺς ὀρισμούς τῆς, τὰ κυριότερα χαρακτηριστικὰ καὶ συστατικὰ τῆς. Τοῦ ὀφειλομένου μὴν ἐργασία ἐπιστημονικὴ πέρα-πέρα. Ἡ ὅλη μελέτη κερδίζει πολὺ ἀπὸ τὶς βιογραφικὰς σημειώσεις, τὶς σχετικὰς μετὸν ἑλβετὸ φιλόσοφο, καὶ τὶς διάφορες γνώμες συγγραφεῶν διεθνῶς κύρους, γι' αὐτὸν καὶ γιὰ τὸ ἔργο του.

*—

Δὲν θάθελα νὰ κλείσω τὸ πρόχειρο καὶ ἄτεχνο σημειώμαί μου χωρὶς ν' ἀφιερῶσω λίγα λόγια στὸν Joseph Rivière — ὡς ἄτομο καὶ ὡς φίλο.

Ὡς ἄνθρωπος, ἀπὸ τοὺς πῶ προοδευτικοὺς. Ἐνας ἐπαναστάτης. Ἐνας ἀτίθασσος. Ἐνας γνήσιος ἀριστοκράτης σὲ αἴσθημα καὶ σκέψη. Ἐχει τὶς ἰδέες του — φωτεινές, μεγαλόπρεπες, ἀνεξάρτητες — καὶ ἔννοεῖ νὰ ζήσει μ' αὐτές, ἀποκλειστικὰ, χωρὶς καμιὰ προσχώ-

ρηση σὲ κόμματα ἢ ὀμάδες, ἔστω καὶ ὁμοφρονούντων. Τὸ θάρρος, ἡ εὐλικρίνεια καὶ ἡ ὑπερηφάνεια προσωποποιημένες. Μετὸ ἐνστικτο τῆς αὐτοθυσίας ριζωμένο στὰ τρίσβαθα τοῦ εἶνε του, ἀγωνίστηκε — τίμια, ἀντρίκια, ὡς τὸ τέλος — τὸν ἅγιον ἀγῶνα τῶν ἰδεῶν του. Τὸ «*Soi-Même*» ποῦ, σχεδὸν μόνος του διατήρησε πάνω ἀπὸ δυὸ χρόνια, μετὸς φανατισμοῦ, μετὸς αὐταπάργησης, εἶνε ἡ πειστικότερη, ἡ χειροπιαστὴ ἀπόδειξη τοῦ ὅτι πῶ πάνω λέμε.

Φίλος σπάνιος, γκαρδιακός, πιστός. Ἀκούραστος στὴν ἐξωτερικὴν τῆς ἀγάπης του. Μά σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, εὐτυχῶς, ἡ δικαιοσύνη θριαμβεύει: ὁ Rivière εἶνε σ' ὄλους ἀγαπητός. Ὅποιος τὸν γνωρίζει ἀδύνατο καὶ νὰ μὴ συνδεθεῖ στενότερα μαζί του. Ἡ εὐλικρίνεια του σκλαβώνει.

Τελειώνοντας, ἕνα φοβοῦμαι: τὴν ἐνδεχόμενη δυσάρεσκεια του γιὰ τὸ ἄρθρο μου αὐτό. Εἶνε τόσο μεγάλη ἡ μετριοφροσύνη του ποῦ δικαιολογεῖ μιὰ τέτοια ὑπόθεση. Ἄλλὰ ἡ φιλία μου καὶ ἡ ἀγάπη γι' αὐτὸν τὸν ἐξαιρετικὸ ἄνθρωπο, εἶνε δυνατότερες ἀπὸ κάθε φόβο!...

ΚΑΪΡΟ, 1919.

ΠΑΝΟΣ ΣΤΑΥΡΙΝΟΣ

LE MOUVEMENT INTELLECTUEL EN FRANCE.

Mon ami Stéphanos Pargas, généreux directeur autant qu'érudit confrère, me prie de causer en ces pages des jeunes revues, des nouveaux livres qui paraissent en France. Comment résister à un désir émis par Stéphanos Pargas, dont l'active sympathie préside aux destinées de cette noble revue qu'est **Grammata**, servante de l'Idéal, propagatrice harmonieuse des voix de la Beauté.

L'effort n'est pas nouveau de **Grammata**, en faveur de la littérature de notre pays. Déjà ont été publiées en ces pages des traductions d'œuvres de prosateurs, de poètes, vivants ou disparus, glorieux ou qui le seront un jour: Baudelaire, Mallarmé, Zola, Fouillée, Verlaine, etc. et des modernes: Han Ryner, Ph. Lebesgue, Barbusse, René Ghil, Vielé-Griffin, André Spire, Martinet, Lebarbier, etc.

Je ferai part à nos amis d'Égypte, de Grèce, du fruit de mes lectures, du résultat de mes réflexions, sincèrement, sans parti-pris, comme j'en ai coutume. Je ne parlerai pas de toutes les revues qui paraissent en France; elles sont trop, mais seulement de celles qui me semblent présenter un effort d'art intéressant, des jeunes talents qui méritent d'être connus par la note personnelle qu'ils apportent à l'orchestration éternellement variable de la beauté.

Dans ce premier article, il me plait de signaler, tout d'abord, les **Journées de XCMXVIII** (1), qui vont devenir les **Journées de XCMXIX**. C'est, à mon sens, l'une des mieux présentées, des plus intéressantes jeunes revues qui paraissent en ce moment à Paris. Son Comité de Rédaction comprend les noms de: Henri Béraud, Henri Barbusse, Francis Carco, Georges Champeaux, Gabriel-Jules Gros, Marius Mermillon, et parmi ses principaux collaborateurs: Fernand Divoire, Nicolas Beauvain, Georges Duhamel, René-Marie Hermant, Louis de Gonzague-Frick, Gérard de Lacaze-Duthiers, Michel Piot, Henri Strentz, Vaillant-Couturier, Charles Vildrac, etc. Des artistes tels que Marthe Deladune, Jean Deville, Francisque Laurent, Jacques Laplace ornent les pages des **Journées** de dessins, de frpn-tispices, de culs de lampe, qui ajoutent l'agrément de l'art à la solidité de proses, à l'originalité de poèmes le plus souvent d'une maîtrise parfaite.

Les **Journées** paraissent quatre fois par an.

(1) Paris, 2, Passage Charles-Albert (18°).

Les Cahiers Idéalistes Français (1) ont été fondés par Edouard Dujardin et ont pour rédacteur en chef: Paul Morisse, dont les chroniques impartiales et documentées sont justement appréciées de tous les lecteurs du *Mercur de France*.

Ceci n'est pas une revue exclusivement d'art et de littérature, mais aussi de philosophie. C'est une des publications les plus courageuses qui aient paru pendant la Guerre, et ce sera l'honneur des **Cahiers Idéalistes Français**, sous l'impulsion de son directeur: Edouard Dujardin, d'être demeurés sincères, et probes, de ne pas avoir désespéré de l'Esprit, quand la Ténèbre sanglante menaçait d'ensevelir le monde, quand les plus glorieux, et qui furent les meilleurs, courbaient la tête en silence, ou déposaient aux pieds de Baal vainqueur les offrandes imprécatoires.

Les Cahiers Idéalistes Français ont publié des pages de Romain Rolland, Tolstoy, René Ghil, Marcel Martinet, Jane Hugard, Ermenonville, Charles Baudouin, Marcel Sauvage, Lois Cendré, Ker-Frank-Houx, Maurice Wullens, Jean Cassou, Lebarbier, Han-Ryner, de Lacaze-Duthiers, Georges Pioch, Génold, Emile Masson, Louis de Gonzague-Frick, André Spire, Marcel Loumaye, etc.

Les Cahiers Idéalistes Français paraissent tous les mois.

~

Les Lettres Parisiennes (2) sont une revue de littérature et d'art, qui publient, en outre d'œuvres d'écrivains français, des traductions d'œuvres d'écrivains étrangers, notamment espagnols: Machado, Ricardo Baeza; catalans: Eugène d'Ors; américains: Walt Whitman, etc.

Sa collaboration littéraire compte les noms de: Gaston Bornstein, José Carner, Duhamel, Edouard Dujardin, Luc Durtain, Arthur K. Kriggs, Jorge Guillen, Fernand de Lisle, Victor-Emile Michelet, Georges Pillement, Henri Puig, Jean Cassou, Jules Romains, Saint-Pol-Roux, André Spire, Charles Vildrac, etc. Parmi les artistes qui illustrent excellemment cette revue, citons les noms de: Maurice Chabas, Francis Jourdain, Marcel Lenoir, Bernard Naudin, Paul Signac, Henri Ramey, etc.

Les Lettres Parisiennes paraissent neuf fois par an, dans un format album original, mais peut-être pas très pratique.

~

Devrais-je parler, en cette chronique de France, des **Cahiers** (3) publiés au *Front pour la Défense et l'Illustration de la Langue Française en Belgique*? Il me semble qu'il ne serait pas équitable de passer sous silence l'effort vaillant de camarades belges qui, en pleine bataille, fondèrent cette revue des plus littéraires, et y accueillirent fraternellement nombre de leurs camarades français.

La Rédaction se compose de: Lucien Boumal, Lucien Christophe, Marcel Paquot. **Les Cahiers** ont publié des pages de: Fernand Séverin, Charles Vildrac, Luc Durtain, Emile de Bongnie, Philéas Lebesgue, Maurice Butaye, Marcel Thiry, Saint-Georges de Bouhélier, Georges Antoine, etc.

Les Cahiers méritent tous les encouragements pour leur bel effort d'art désintéressé. A présent que s'est terminée la longue tragédie, que leur sourie un brillant destin en la terre belge, enfin reconquise à la liberté.

~

Ariste (4) n'est pas une revue proprement dite. C'est une publication d'art

(1) Paris. 42, Rue Raynouard (XVI).

(2) Paris. 49, Boulevard Magenta (X).

(3) Secrétaire: Léon Herbos, Z. 154, Armée Belge.

(4) Ker-Frank-Houx. La Chézine, Avenue de la Ghézine à Nantes (Loire Inférieure).

littéraire, que dirige et publie à Nantes un écrivain délicat et lettré: Ker-Frank-Houx.

Chaque numéro est consacré à l'œuvre d'un seul auteur, de préférence choisi parmi les jeunes. Il est ainsi loisible à ce dernier de donner une plus juste mesure de son talent, alors que dans les pages d'une revue un fragment, souvent succinct, fausse la valeur de l'écrivain.

Ariste s'adresse surtout aux bibliophiles, aux lettrés, aux artistes. C'est une tentative, ai-je dit, d'*art littéraire*. Ker-Frank-Houx veut démontrer que tout poème, toute prose, comporte sa vêtue typographique, de même son illustration congénitale. Une chanson pâle de Verlaine requiert un œil typographique, une harmonie de composition différents, par exemple, d'une fresque rouge de Verhaeren.

Si nos éditeurs voulaient s'inspirer des idées de Ker-Frank-Houx nul doute que l'art du livre ne reprit bientôt sa place parmi les autres arts, pour n'être plus le parent pauvre que ne connurent pas les imagiers médiévaux.

Ariste, fondé en Janvier 1918, a déjà publié en élégants fascicules les œuvres suivantes:

des Nouveaux et des Anciens Symboles, par Ker-Frank-Houx;

Pèlerinage en Allemonde, par G. - A. Masson.

Chants dans la Brume, par André Germain. Illustrations de Félix Courché;

Orgueil, par René-Marie Hermant. Illustrations de J. Mosso;

Eternités, par Fernand Gregh, décoré d'Images par H. - Albert Uriet;

La Légende du Menuisier, par Ker-Frank-Houx. Illustrations de G.-P. Guinegault;

Mirage, par G.-P. Guinegault. Manuscrit et Enluminé par l'Auteur;

Amour Perdu, par Frédéric Lefèvre. Illustrations de Pierre Larivière;

Mondanités Ironiques, par Jos Jullien. Miniatures de François Berthet;

Féerie Intime, par Henri Davoust. Illustrations de G.-P. Guinegault;

~

Et voici deux jeunes revues littéraires en même temps qu'à directives sociales et humanitaires. Je veux nommer: **Les Humbles** (1) et **La Forge**. (2)

Ces deux courageuses revues auront bien servi l'Idée durant ces quatre années où la vie sembla s'être éclipsée, à jamais, derrière les ombres que projetait la Mort victorieuse.

La première me paraît plus individualiste que la seconde, mais d'un individualisme généreux, non étriqué, largement ouvert aux souffles du dehors.

Maurice Wullens, qui la dirige, est un esprit sincère, courageux, fidèle à ses amis, tenace en ses convictions, passionné en le débat des idées qui lui sont chères.

Il a su grouper dans sa revue une élite d'écrivains justement appréciés: Romain Rolland, Han-Ryner, Philéas Lebesgue, A.-M. Gossez, Henri Guilbeaux, Francis Yard; et d'autres, plus jeunes: Marcel Lebarbier, le regretté Edmond Adam, Maurice Bataille, Fernand Leprette, Remi Bourgerie, Marcel Martinet, André Mora, Marcel Sauvage, etc.

Les Humbles paraissent tous les mois (quand la Censure le permet), et consacrent, outre les numéros habituels, des numéros spéciaux à un seul auteur. Ont déjà paru des numéros consacrés à Emile Verhaeren, Gabriel Belot, A. - M. Gossez, Romain Rolland, Philéas Lebesgue et une Anthologie qui compose une gerbe de beaux talents.

La Forge, elle, en même temps que d'art veut aussi s'occuper de sociologie. Elle est l'organe d'un groupement de jeunes: la gilde « Les Forgerons », tous zé-

(1) Paris. 4, Rue Descartes.

(2) Paris. 10, Rue Quatrefoies.

lés pour l'Idéal et fervents d'une vie meilleure. Sur l'enclume de leur foi ces jeunes veulent forger de la Beauté. Puisse leur effort faire lever les moissons annonciatrices de l'avenir.

Je leur reprocherais peut-être leur propension à confondre l'art avec la sociologie. Car, enfin, il faudrait pourtant s'entendre, une fois pour toutes, et le lecteur voudra bien je l'espère, me permettre ici une courte digression.

On a trop parlé, on parle trop en ces temps-ci d'art social. Je ne conçois pas davantage l'art social que l'art pur. A mon sens, il y a l'art, tout court. Il n'y a pas d'art pour le peuple, mais il y a l'art qui s'adresse à tous les hommes. L'art est une fin, non un moyen. L'artiste vrai, l'artiste sincère, œuvre pour soi, d'abord, pour sa joie intime, pour les autres, ensuite. Mais, prenez garde, cela ne signifie nullement que l'artiste doive demeurer dans sa «tour d'ivoire», d'où ses yeux indifférents verraient fluer le spectacle de la vie et des hommes.

Le voudrait-il, qu'il ne le pourrait. Il est un homme, parmi les hommes; un éphémère, parmi les éphémères qui courent à l'Éternel. Soyez tranquille. Si l'œuvre est belle vraiment, et vivante, elle contiendra en son rayonnement une essence meilleure, et plus bienfaisante, que toutes vos doctrines.

Et si votre conception de l'art est autre, déclarez-vous donc philosophe, sociologue, philanthrope, etc. mais pas artiste. Et votre rôle sur terre n'en sera pas moins beau, s'il est sincère.

Mais peut-être aussi **La Forge** n'est elle pas éloignée de ma conception artistique, puisque dans sa nouvelle série elle ajoute en sous titre: "Revue d'Art, de Littérature et de Sociologie".

La Forge paraît désormais tous les mois avec des chroniques régulières consacrées aux Arts, Livres, Revues, Eloquence, Sciences, Lettres étrangères, etc. etc. Elle compte parmi ses collaborateurs les noms de Romain Rolland, Han-Ryner, Gérard de Lacaze-Duthiers, Marcel Martinet, Georges Pioch, Victor Basch, Banville d'Hostel, Paul Desanges, Edouard Dujardin, Henriette Sauret, Louise Bodin, Marcel Sauvage, L. Blumenfeld, Génold, Henry Marx, Rappoport, etc. etc. Son Directeur, Luc Mériqua, est une âme ardente et d'une énergie réalisatrice.

Cette revue s'est taillée une place enviable dans les jeunes lettres françaises.

PARIS, DÉCEMBRE 1919.

JOSEPH RIVIÈRE

EN LISANT.

ANTHOLOGIE, (Edition de la revue littéraire des primaires *Les Humbles*). Il me semble que seul le nom du Directeur de la revue qui a édité cette anthologie Maurice Wullens, suffit à nous assurer qu'elle sera à la fois éclectique, libérale et...formellement novatrice...

Maurice Bataille que je ne peux m'empêcher d'appeler l'homme au *Chapeau de Velours*, se demande si la vie n'est qu'un don de l'amour universel. Celui qui en doute n'a certainement jamais aimé. Espérons qu'un jour, pareil à Saint-Paul, il trouvera son chemin de Damas. Quant à Maurice Bataille, il nous plait de chanter avec lui, même si nous aussi en devons mourir, les *Chansons pour ne pas pleurer*.

«Elle lui a dit comme ça: Je l'aime... et le petit était heureux.

Coulaient tant de larmes sur ses joues blêmes, qu'elle avait peur de ses yeux bleus... Elle lui a dit comme ça: je l'aime, en caressant ses blonds cheveux...

Mais il en est mort tout de même...

— Je tourne la page; une illustration de Rodo: deux pauvres papillons de nuit, assidues des restaurants où l'on soupe, des brasseries où l'on boit... sans

soif. Toute la hideur de la femelle et de la féminilité. Plaignons la bête où qu'elle soit, plaignons-la surtout chez la femme.

— Qu'André Delemer me pardonne de ne rien dire sur son *Départ* dans la tristesse navrée d'une matinée de printemps. Il fait presque doux de vivre... pourquoi me faudrait-il imaginer cette sanglante aventure que je n'ai jamais voulue.

— «Elle s'appelle Marie.. elle porte aux yeux le bleu des brumes légères qui flottent le matin sur les grasses terres des Flandres... *Marie du Nord* tel est le titre de cette naïve et simplement tragique nouvelle de Florent Fils. Une histoire, comme il y en a tant, d'une pauvre fille qui justement a eu une «grande histoire». Elle a eu son heure d'amour, a été en service à Lille afin de pouvoir subvenir aux besoins de sa petite fille. Cette dernière meurt. Pouvoir pleurer longtemps n'est pas matériellement accordé à tous. Et, cependant, les simples pareils à la pauvre Marie, sentent longtemps vivre en eux une «douleur vivante comme une blessure fraîche».

— Loinaine, très lointaine cette année d'il y a cinq ans. Il est plus que certain qu'elle n'a pas été pleine de promesses. Aussi je veux en fuir le souvenir qu'évoque pour moi le seul titre des pages de Henri Guilbeaux: *Du champ des horreurs*.

— «La petite chambre est toute transformée. Elle était bien laide la petite chambre».

Elles sont les premières lignes de *La Fièvre* sorte de notations délicieusement précises de G.-P. Guinegault. Rien n'est peut-être dans rien et tout est dans tout, si nous savons, si nous pouvons l'y mettre... Ici, dans la même maison solitaire, à la lisière des champs... j'ai vécu dans les pays bleus... ceux dont la couleur s'apparente à mon rêve. Et, loin de tout je vis, dans le seul monde que j'aime et qui est mien. Il n'est au monde — hors la douleur — qu'une réalité, une vérité, une poésie, une divinité: le moi, créateur du tout, poète, enchanteur du tout.

— Ici, René Marie Hermant, nous vivons dans un pays où il y a des Excellences... Mais, elles sont meilleures que celles de vos *Pachas* d'Occident, du moins elles ne sont pas malfaisantes...

— Je me souviens encore de la légende de ce menuisier qui s'appelait Phou, vivait dans un lointain pays de Chine du même nom, et qui mit une seule nuit à finir pour lui-même une œuvre d'art — son cercueil — alors qu'il avait usé sa vie sans venir à bout de celui d'un roi. Et j'ai un réel plaisir à lire *La Galère* de Ker-Frank-Houx. Mais l'image de l'infortuné Phou me poursuit, me hante. Quand aurais-je fût-ce — la dernière — une nuit à moi seule pour écouter chanter mon âme, ans souci des devoirs... professionnels...

— L'article du Petit Dictionnaire Idéaliste, intitulé *Laideur* n'est pas le seul que j'ai eu le fraternel plaisir de lire. Je dirai même que Gérard de Lacaze-Duthiers me semble faire partie de mes connaissances intellectuelles, tant ses idées, ses points de vue, son vocabulaire me rappellent les miens, ceux que j'ai surtout entre amis... *Laideur*—hypocrisie, mensonge. Trait d'union des individus composant la société... mot de passe de la médiocratie Etat d'esprit du panmullisme régnant. Loi du nombre. Ce qui tient bien de conscience à la majorité compacte... Ame grégaire, amorphe et veule... La laideur revêt toutes les formes, sévit dans tous les domaines... C'est elle qui enlise les hommes dans la matière, les retient prisonniers du néant. Elle est morale, intellectuelle et physique (dans ce dernier cas, l'inintelligence et l'immoralité des âmes vertueuses et des gens bien pensants). Il n'y a qu'à regarder autour de soi pour découvrir de la laideur. *Laideur morale*: absence d'idéal et culte de la force; triomphe insolent de la médiocrité. Tout ce qui est sans art. Pas d'originalité, pas d'invention. Des méninges «avariées» incapables de relier deux idées. Des pontifes qui déforment la tradition. Des officiels

qui érgotent sur le sens de la vie. L'amour prostitué, la pensée bafouée, la justice mise au rancart comme un meuble encombrant... Egalitarisme supprimant l'égalité. Philosophie hypocrite des altruistes de cercles et de salons. Humanitaire sans humanité. La bêtise d'en haut. *Laideur intellectuelle* : (conséquence de la précédente) : renégats de la Bonté, de la Raison, de la Justice..., défaitistes de l'idéal ; jusqu'aboutistes de l'insincérité intellectuelle sans intérêt cherchant par tous les moyens à se rendre intéressante. Faux prophètes, faux apôtres, faux bonhommes, faux grands hommes, faux surhommes... Mannequins, automates et machines à tout faire à la remorque de l'opinion. Pornographes vertueux ; immoraux prêchant la morale... Des gens sans caractère, sans courage et sans... aveu, alléguant l'excuse banale : «il faut vivre»... *Laideur physique* : (reflet des deux autres) : têtes d'idiots, de brutes «civilisées» et «policées». Bouches tordues et grimaçantes,—profil d'animaux nuisibles ou féroces, chiens hargneux, hyènes ou chacals (le profil de certains politiciens), mufles, groins d'hommes et de femmes les faisant ressembler à leurs «frères inférieurs» - ce qui est pas flatteur pour ceux-ci, l'espèce humaine, la plus élevée dans l'échelle des êtres étant aussi la plus sauvage, — (*les artistes constituent une humanité à part sans rapport avec celle des brutes*, — ne confondons pas — ils planent au-dessus de la laideur)... Certaines poignées de mains gluantes et sales. Réflexions grotesques des nuls qui ne «pensent à rien». Goujaterie de certains mufles «bien élevés». Lèvres vipérines décochant des traits empoisonnés sans avoir l'air de le faire exprès... Ce que l'on raconte, à chaque instant, dans la société sous le nom de progrès. La science mise au service de la mort. L'industrialisme qui souille les paysages, construit des bâtisses informes, édifié des monuments barbares, sculpte des statues qui sont autant de pustules dont sont couvertes les cités.... La laideur n'est pas toujours visible car elle singe la beauté : le sage la découvre sous des masques d'emprunt. — La guerre a fait monter à la surface des «laideurs» insoupçonnées qui se cachaient dans les bas fonds de la bêtise et de l'ignorance. Tant de laideurs font ressembler l'humanité à une collection de cadavres qui dansent une sarabande effrénée en grimaçant horriblement. C'est à qui fera le plus de pirouettes, dira le plus de bêtises et commettra le plus de crimes. Laideurs des autocraties ; laideurs des démocraties. Laideurs individuelles et collectives. On n'en finirait pas, dit l'auteur en terminant son article, s'il fallait énumérer toutes les laideurs accumulées depuis de siècles par la bêtise humaine et dont l'ensemble constitue la *Laideur*. Il est inutile de s'excuser quand on peut avoir à citer de pareils textes. Ceux qui trouveront la citation un peu longue ne peuvent être que ceux qu'elle vise et frappe. Qu'ils embellissent—s'ils le peuvent — c'est tout ce que je peux leur souhaiter de meilleur.

— En admettant même ce qui est un peu exagéré—mais en Orient toute fable est possible — que j'arrive à l'âge avancé des patriarches bibliques, il est plus que probable que je ne verrai pas «la splendeur des Temps Nouveaux», rêvée par Pierre Larivière dans son poème en prose *Les Peupliers*. Qu'importe, j'aime à sentir que l'enthousiasme et l'espérance n'ont pas encore déserté notre monde. Loin de toutes théories sociales, je pense avec le poète allemand Lenau que : «les fleurs n'ont jamais fait de mensonges... leurs fraîches couleurs m'annoncent que la blessure profonde de l'humanité va se guérir. Le murmure prophétique des bois me dit que le monde sera libre». Certes :

Elles passeront les années,
La guerre sera réparée,
Les douleurs seront consolées...

«...Et vos noms—ô morts ! — seront oubliés,» écrit en vers plaintifs, en vers aux gémissantes finales raciniennes, Marcel Lebarbier dans son poème intitulé

Eternité. Un beau titre et consolant. Un poème de la plus haute portée philosophique, où se retrouvent l'âme d'Epicure et de Lucrèce, où flotte le rêve de notre Ronsard — un grec ancien... de la Renaissance :

Les plantes,
A toute année reverdissantes,
Seront votre vivante et claire éternité.

Il n'est pas de mort, pas de néant. Rien ne passe, rien n'est vain. Rien ne meurt à jamais. Seule, ainsi que l'a dit Ronsard :

«La matière demeure et la forme se perd»... C'est pourquoi il faut aimer ce qui est beau, qui passe et qui pour renaître se meurt chaque jour un peu... C'est pourquoi encore, il faut aimer ce qui finit, se pencher vers ce qui s'incline vers la tombe...

— Loin d'être dans la seule *Anthologie des Humbles* les poèmes en prose française (il a aussi écrit en dialecte picard) de Philéas Lebesgue devraient se trouver dans les livres de morceaux choisis classiques à l'usage des élèves de 15 à 19 ans, afin suivant l'expression d'une de ses plus belles pages intitulée *l'Absent de Trente Années*, d'apprendre aux hommes à se reconnaître pour frères. Philéas Lebesgue est, avec Maurice Magre entre tous nos modernes écrivains, un poète. Ce seul nom se passe de commentaires. Le «miel amer» de ses «pensées tourbillonnantes» est tout entier dans ses plus belles pages. Je regrette de ne pouvoir donner que l'âme même de cette amertume, si humaine, qu'elle est presque divine :

LA PLUIE NOCTURNE

«La pluie nocturne a, de ses doigts menus, déplié d'un coup toutes les feuilles ; comme une femme qui repousse un vieillard à coups d'éventail, le vent tiède a chassé l'hiver et l'aurore de mai sourit parmi les guirlandes de fleurs mouillées, qui parent sa chevelure blonde.

«Le miracle du printemps respandit...

«...Quand les larmes auront séché et que le sang se sera résorbé dans la terre, tu viendras, repenti, errer parmi les ruines, homme de ce siècle atroce, et tu verras se déplier les verdure d'illusion que la Vie excelle à faire éclore pour chacun de ses printemps.

«L'hiver passe ; la guerre s'oublie ; tout se renouvelle. Mais les songes de mon cœur de vingt ans, jamais plus ils ne reviendront».

— «*Une voix d'autrefois*» de Marcel Martinet la voix du passé, parle ce soir dans le silence au voyageur qui, lui aussi — il y a déjà des années, partit «sûr de sa force» sans «peur», peut-être avec regret, mais qui est resté «sans reproche». Aussi, se plaît-il en lisant ce poème où il retrouve l'écho affaibli de ce qui fut un jour sa tragique prise d'humanité (— ce qui est autrement courageux qu'une prise d'armes—) à se rappeler les chagrins passés de sa première jeunesse et qui fuit.

Où :

«Une voix d'autrefois parle encore, un soir triste,

«Au voyageur.

— «Tu vas partir. Tu est parti. Où est ta force ?

«Es-tu bien sûr de toi ?

. Ne l'en va pas. Ecoute encore,

Une romance...

«Il était un roi de Thulé
Qui jusqu'à la tombe fut fidèle...

Les lilas du printemps passé,
Tu te rappelles ?

«Te souviens-tu d'un violon
Et de cet hiver de naguère ?
*La rose et le lys nous irons
Cueillir au jardin de mon père.*

«Souviens-toi...
*Un jour le fils aîné du roi
Fut amoureux d'une bergère...*
Souviens-toi...

Ecoute encore, toi qui t'en vas.

Oui, tu t'en vas,...

..Et librement tu maudis et tu railles
Les résignés accroupis sur leurs seuils.
Leurs yeux au loin te suivent, et toi joyeux
De remuer d'implacables rancunes,
Tu t'interdis de retourner jamais
Vers ce passé, ..
.. n'attends plus ni repos, ni pitié
N'espère rien...»

Et il s'en va par le grand chemin, vers l'horizon lointain, illimité, le voyageur solitaire. Il est — lui — le courageux content de respirer l'air âpre de la liberté jeune comme lui... Qui sait sur sa joue que la vie n'a pas encore striée de douleur et aussi des petites souffrances quotidiennes (les plus dignes peut-être) le voyageur sent glisser une larme... Oh ! qu'il ne réponde rien... Peut-être à cette heure même sa pauvre mère ou son âme errante l'appelle, pleure, et le supplie de ne pas, de ne jamais partir... Qu'il est à plaindre l'être pourtant humain perdu dans ce vague troupe d'esclaves et qu'on appelle humanité. Qu'il est à plaindre celui — pourtant le meilleur entre les bons — sur lequel pleure sa mère, sa pauvre mère... déjà vieillissante et... qui sait, malgré lui, par lui le vivant, — chaque jour un peu plus finissante...

— Après avoir entendu *Une voix d'autrefois* qui n'est sans doute pas tout-à-fait celle qu'entendit Marcel Martinet mais l'autre... comment pourrai-je goûter *L'Enchantement d'un soir* de Maurice Mora ou *Les fleurs de la joie* de Joseph Rivière. Je ne veux même pas entendre *La prière dans la vallée* de Marcel Sauvage. J'ai peur que le souvenir de nos combes où l'automne chantent les grillons me hante. Vite, vite, je psalmodie les *Trois litanies* dont la dernière celle de la pauvre aïeule me déchire le cœur. Oh ! pourquoi me faut-il l'avoir lue, ce soir... Il me semble, que j'entends la voix dolente de ma grand-mère qui, à l'heure où le soir tombe, parle toute seule au coin du feu, parle pour elle... Pourquoi tous pleurent-ils les jeunes et oublient-ils de la pleurer elle dont la pauvre vie se tarit tous les jours un peu... O Dieu ! Que son pauvre cœur veille, batte encore assez longtemps pour se blottir sur le mien encore jeune... Que son cœur m'attende encore... longtemps... bien longtemps.

Quand je songe à ce retour. Je ne veux pas lire celui de Maurice Wullens évocateur de sa riche terre de Flandre. Mon pays, la fière et triste terre des causses occitans est pauvre et gris. Mon pays à la nuit tombante, rêve mélancoliquement — de toute la mélancolie des choses trop riches de souvenirs, de regrets et de vaines luttes. Personne ne parle de lui. Depuis le jour où je l'ai quitté, je

n'ai pas oublié son âme, sa rude langue chantante... Mais qui, — me rendra mon pays... me le rendra bientôt — fut-ce pour, seulement un jour.

A.-M. GOSSEZ.* Études très intéressantes publiées sur ce jeune auteur du nord. La première nous présente *L'Homme* qui est, d'après Philéas Lebesgue :

«...celui qui marche dans la tempête avec sa petite lampe à la main !
«O la bonne petite lampe humaine !»

La seconde nous découvre le poète, un poète de la rude trempe de Verhaeren dont la langue nous déconcerte parfois un peu mais qui a l'âme si jeune devant la vie.

Enfin, la troisième nous dévoile A.-M. Gossez régionaliste et historien.

PROFILS DE FLANDRE... ET D'AILLEURS de Maurice Wullens.**Après la si compréhensive préface de Han Ryner, il m'est difficile de parler des nouvelles aussi typiques les unes que les autres, publiées dans cette brochure de M. Wullens.

Cependant, je dirai que ce qui me frappe tout d'abord, c'est malgré l'art sobre de M. Wullens, leur réalisme. Ce réalisme à la Mirbeau est oublié d'un amour profond de la nature, d'une grande ténacité que l'on ne retrouve que dans Camille Lemonnier, le génial romancier de la Belgique d'avant guerre.

FRESQUES ET CROQUIS de Marcel Bosc.*** Une certaine facilité mélodieuse.

«Fines, grises sont les volutes
Grises ou bleues
Des formes y passent qui luttent
Fines, grises sont les volutes
Grises ou bleues».

De la pitié — la plus humaine des pitiés — le regret de l'ignorance, de l'incompréhension humaines :

«Etres vivants, riches ou gueux,
Il y a place dans la terre
Pour nos pourritures dernières.
Nous pourrions vivre plus heureux
Si du moins nous comprenions mieux
Qu'il y a place sur la terre
Pour nous tous vivant comme frères,
Avant de fondre nos poussières
Dans l'Univers harmonieux».

LES PROFITEURS DE GUERRE de Mauricius.*** Ils ne sont pas les seuls.

Quant aux conclusions de l'auteur, elles sont loin d'être les miennes. Le peuple n'a aucune justice à exercer. Son ignorance, son manque d'évolution entretiennent les maux dont il souffre.

...La nature, la vie feront seules justice... et les profiteurs, de quelque accabit qu'ils soient, ne... profiteront plus.

LE CAIRE, 1919.

JEANNE MARQUÉS

* Edition de la Revue «Les Humbles»

** » » » » »
*** » » » » » «La Forge»
**** » » » » » «Ce qu'il faut dire...»

NOTES SUR LA LITTÉRATURE FRANÇAISE EN 1919.

De nouveau, Perséphone est remontée au jour de la Vallée ombreuse. Le vent porte une odeur de laurier.

Je suis sorti sur ma terrasse aux appels du matin. Les images flottent comme des îles. La mer secoue son éternelle écume. Voici la ligne de montagnes où l'Orient se tient appuyé à son arc de lumière. J'y vois une promesse et une annonce. Les yeux vers l'Arabie je songe à ses mirages sur la pente desquels je me suis arrêté.

Pourquoi mon cœur se tourne-t-il vers les voyages? Où fuir, disait Mallarmé,

Je sens que des oiseaux sont ivres
D'être parmi l'écume inconnue et les cieux!

Pourtant, une fois de plus, j'assiste au déroulement de l'été. Je bois, à la coupe du ciel, des Saharas sans lisière.

De là, sans doute, ma préférence pour les livres qui m'ouvrent d'ignorés horizons. Il y en a plusieurs d'excellents, cette année.

Paul Claudel toujours ruisselant des eaux des montagnes indiennes chante *La Messe là-bas* ou s'amuse avec *L'Ours et la Lune*.

* Tant de pays derrière moi commencés sans que jamais aucune demeure s'y achève!

* Mon mariage est en deça de la mer, une femme et ces enfants que j'ai eus en rêve.

* Tous les yeux où j'ai lu un instant qu'ils me connaissaient, tous ces gens comme s'ils étaient vivants que j'ai fréquentés,

* Tout cela est pareil une fois de plus à ces choses qui n'ont jamais été.

* Ici je n'ai plus comme compagnie que cette augmentation de la lumière,

* La montagne qui fait un fond noir éternel et ces palmiers dessinés comme sur du verre.

* Et quand la Création après le jour sans heures se condense une fois de plus du néant,

* Fidèle à l'immense quai chaque soir, je vais revisiter l'Océan:

* La mer et ce grand campement tout autour avec un million de feux qui s'allument,

* L'Amérique avec toutes ses montagnes dans le vent du soir comme des Nymphes couronnées de plumes!

* Les choses me quittent peu à peu, et moi, je les quitte à mon tour.

* On ne peut entrer que nu dans les conseils de l'Amour.

* La cloche sonne. Le prêtre est là. La vie est loin. C'est la messe.

* J'entrerai à l'autel de Dieu vers le Dieu qui réjouit ma jeunesse.

Il y a de l'ampleur et le ton d'un Prophète, la baie de Rio de Janeiro au lever du soleil.

André Gide jamais rassasié se complait à de nouvelles nourritures si légères qu'il se «balance à l'extrémité d'un rayon.» **Francis Jammes** enveloppe dans un lambeau d'azur *La Vierge et les Sonnets* et publie de petits contes religieux et naïfs comme les vieilles imageries d'Epinal ou l'on voit un Ange donner la rose à Marie. **Maurice Maeterlinck** lassé d'avoir suivi *Les Sentiers dans la Montagne* nous délasse par *Le Miracle de Saint-Antoine*, une pantomime dans le goût de Mark Twain. Avec

La Lanterne de Priollet, Les Enchanteurs, Barbe-Bleue, et Les chansons à la Gauloise, Paul Fort fait entendre son plus doux ramage dans le feuillage français.

Lisez dans le deuxième fascicule du **Deuar**, *Le tigre de Paul Fort*:

Le tigre a la prunelle verte, il voit mieux la nuit que le jour.

— Dansons la nuque découverte, les jambes nues comme l'Amour.

Cette même revue nous offre dans son troisième numéro des vers de Lucie-Delarue-Mardrus, à Damas:

Que Damas garde souvenance
De m'avoir vue aller, venir.
Moi j'emporte Damas en France
Tout au fond de mon souvenir.

Je n'oublierai pas pour un monde
Tous les chevaux que j'ai montés,
Et ces beaux galops emportés
Parmi la luzerne profonde.

Je n'oublierai pas les ruisseaux
Que j'ai passés d'un saut agile,
Les cimes d'où l'on voit la ville,
Et tous mes rires jouvenceaux.

Je n'oublierai rien, chevauchées,
Rencontres, repos, ni hasards,
Ni ces marchands, ni ces bazars,
Ni cette foule panachée.

Beaux jours ruraux et citadins,
Adorable et longue vacance,
Je l'emporte à jamais en France,
Damas, ô ville des jardins!

Des vers de femme, c'est toujours amusant. Dirai-je que je leur préfère ceux que **Jules Supervielle** vient de réunir sous le titre *Poèmes*? On va penser que je manque de galanterie. Je ne voudrais pas en manquer envers *Madame Lucie Delarue-Mardrus*.

Denise, écoute-moi, tout sera paysage,
Un frais mystère tremble en mon cœur aujourd'hui,
La tristesse et la joie ont leur propre feuillage,
Et j'en sais dessiner l'enlacement fortuit.

L'heure vit, il te faut caresser son plumage
Qui garde les couleurs du jour et de la nuit;
Je ferai battre au vent la tente du voyage
Dans l'aube qui sent bon comme un panier de fruits.

Ce jeune poète a coloré son livre des exquis couleurs des îles tropicales. On y respire le soir créole et ses fruits étrangers. Une note sympathique y réveille l'écho des temps d'Anais Ségalas et un sincère souci d'originalité l'image de Jules Laforgue. A l'ombre du Goyavier authentique je retournerai avec plaisir m'asseoir, écouter, en une lointaine escale, les confidences de l'Humour triste.

De toutes les revues que la nouvelle saison nous apporte aucune ne témoigne d'un meilleur goût qu'**Ariste**. *Ker-Frank-Houx* y a publié *Comment est né Satyre* très heureusement illustré de bois de *Ludovic Rodo* et *Goutte de clarté* par *Philippe Reynier*. «Goutte de clarté ferma les yeux quelques secondes et comme Rose Noire était là, il essaya de sourire...»

* L'obscurité était peuplée de sa détresse et il restait les yeux ouverts, si triste et comme étonné de la douleur qu'il ignorait et qui transfigurait les choses.

Il y avait des moments où il aurait voulu crier, se rouler à terre, et d'autres où il se sentait las infiniment et désireux de ne plus rien sentir jamais. Il était cependant curieux du lendemain, comme si sa souffrance avait modifié le monde et pensait que tout désormais devait mourir avec la joie de sa petite âme d'enfant...

« Alors Goutte de Clarté se leva et sortit. La nuit était tiède et calme, et comme ses yeux luisaient dans l'obscurité ainsi que deux petites lampes très douces, les chauve-souris affolées traçaient de grands ronds autour de lui. »

Philippe Reynier est mort mais Goutte de Clarté est vivant et les oiseaux de nuit continueront à tracer de grands cercles autour de sa lumière.

Ker-Frank-Houx n'est pas seulement le directeur de ces petits cahiers. Il vient de publier chez Crès **Le Chemin des Pieds Nus**. C'est un chemin agréable, de ceux qui flottent sur la mer et que chacun doit suivre.

« Longtemps, nous dit-il lui-même, par l'un de ses personnages, longtemps j'ai voyagé avec des nomades, au roulis des dromadaires, sous le haudedj d'ombre étouffée; longtemps je me suis laissée bercer au balancement du hamac suspendu aux épaules des noirs... »

Et ce voyage ressemble étrangement à la vie. On y rencontre l'Amour et on y rencontre la Mort. Jusqu'à ce qu'avec la Vieillesse on retrouve le seuil de la maison fleurie, de sa petite maison entre les arbres, dans un jardin, à côté d'autres qui sont des tombes. Et l'on reste là bien tranquille pour que la nuit vous ensevelisse « de ses longs, de ses funèbres plis. » Je loue Ker-Frank-Houx d'une idée si heureuse.

Je relève dans un numéro de **La Veilleuse** d'excellentes remarques d'André Charpentier. Vraiment je n'en ai pas lu de meilleures pendant toute la Guerre. J'en citerai quelques-unes :

— « Il y a ceux qui parlent de l'Alsace-Lorraine, et ceux qui n'en parlent pas, mais ces derniers sont au front. »

— Votre patriotisme à vous, monsieur, mais il a tout du roquet. Il aboie de loin. Si vous voulez vraiment mordre, approchez-vous donc. On vous fera de la place.

— Un article patriotique, c'est plus démoralisant pour nous qu'un tir de barrage. Nous avons l'impression très nette qu'on se fout de nous. Essayez donc de lire un article de ce genre avec de la boue jusqu'au ventre, vous n'en reparlez plus !...

— Les gens de l'arrière qui s'imaginent connaître la guerre parce qu'ils l'ont lue, me font penser à ces jeunes filles qui croient savoir ce qu'est le mariage en lisant des romans.

— Les femmes n'aiment le poilu boueux, loqueteux, souffrant, que dans les romans et les contes. En réalité, elles préfèrent donner leurs lèvres au bel embusqué bien pompadour et luxueusement bleu-horizonté. Et c'est très naturel.

— Là-bas, vous ne pensez pas à « ça », n'est-ce pas, m'a dit une dame. — Non, Madame, non. Nous avons laissé « ça » à l'arrière, accroché à un porte-manteau...

— Un mari au front, c'est beau. Un amant à l'arrière, c'est meilleur.

— Est-ce que vous avez jamais rencontré le fameux blessé qui demande à retourner au front, que de nombreux journalistes ont interviewé ?

— Il y a des gens qui croient montrer leur sollicitude à notre égard en nous disant : — Enfin, vous voilà guéri !

— J'aurais dû être mort vingt fois. Tous les jours que je vis, c'est du bénéfice.

— La France est immortelle. C'est probablement pour cela qu'on nous pousse en avant avec tant de désinvolture.

— L'héroïsme, c'est quelquefois un accès de désespoir. Ceux qui ont souffert là-bas comprendront.

— On les aura !
C'est entendu ! Mais il y aura bien des gens et des choses qu'on n'aura plus.

Je suppose que c'est en songeant à André Charpentier que Julien Guille-mard a écrit dans **La Mouette** que « La Veilleuse » a brûlé dans la nuit de la guerre comme le feu sacré dans la nuit des Temps.

Les Cahiers Idéalistes Français de Février 1919 nous ont aussi donné un beau poème de J. P. Jouve.

Le matin puant des fumées
Baignera les gens de la cour.
La femme aux seins durs
Habillée de rouge
Chantera toujours
La gloire militaire.

Des foules saoulées
De toutes les misères
Baiseront dans les rues
La chair des victoires.

De bas accordéons,
De plus basses pensées
Beugleront la patrie
Au vent des carrefours.

Les drapeaux à cent sous
Feront claquer dans l'ombre
Sur les chaudes putains
La poussière des morts.

Et je vous donne encore celui-ci, taillé dans la même matière :

La rousse colline
Peuplée de vent
Dansait comme la flamme
Sous l'odeur de résine.

Une autre colline,
Les pins pleins de vent,
Pesait sur un bois
Épais, sans soleil,
Étouffant d'odeur
Et craquant de joie,
Où l'on entendait
Par bouffées renaître
Sous mille pins mauves
Une flûte humaine
Éternellement là
Pour tout enivrer
Et tout oublier.

Les pas étaient forts
Sur un sol léger.
Parfois
Dans le ciel entier
Montait la paroi
Aux ravines bleues
Où pleuvaient les pierres;
Et la grande montagne était à genoux
Devant la forêt.

La parole claire allait d'arbre en arbre,
La pensée sortait du cœur résineux;
L'homme se sentait dru contre la mort
Comme la forêt.

Les Feuilles Libres publient un étonnant discours de Réception de M. Abel Hermant à l'Académie Française. Par contre j'y ai lu l'éloge de *L'Atlantide* de Pierre Benoît. Non, tout de même, j'aime mieux « Les Trois Mousquetaires ».

La Revue Intellectualiste consacre son premier numéro à *Paul Adam*. J.-H. Rosny aîné qualifie son style de style synthétique. «Demandez, dit-il, à un Bourget d'écrire les mêmes choses et vous verrez comme il les partagera en morceaux et en filaments». Remarque éminemment judicieuse sauf en ceci, qu'il n'est pas nécessaire que Bourget écrive les mêmes choses pour les mettre en morceaux.

On fait grand bruit depuis quelque temps de son «Justicier» et de très importantes sympathies lui sont venues. Mais un Bourget qui ne fréquente plus les boudoirs et ne se prosterne pas aux pieds des duchesses pour nous disséquer à l'infini leurs éternelles amours adultères ce n'est pas un vrai Bourget.

Il est absolument ridicule de le vouloir comparer à notre grand Balzac. Il n'y a plus, aujourd'hui, que Paul Adam qui puisse en évoquer le souvenir.

Le même numéro de «La Revue Intellectualiste» parle avec faveur du livre de poèmes d'**Emile Cagin**. Je souhaite, pour ma part, que ce jeune écrivain se dégage de l'ombre pour lui funeste d'Henri de Régnier.

Dans **Les Marges** je lis un intéressant article de *J. J. Calmy* sur la Guerre en Palestine et quelques réponses à l'enquête de la revue *Lutetia* sur Rostand, poète national. La plus sympathique est celle de **Jules Romains**.

Il excella, écrit-il, «à exprimer le lyrisme et le clair de lune intérieur des marchands de la troisième République. On le paya bien. Mais s'il eut de la chance, en ce sens qu'il gagna des sous et vit périodiquement son portrait dans les journaux il n'en eut point par ailleurs et connut l'insuccès le plus sévère et le plus continu auprès des lettrés et des artistes. J'ai causé littérature, dans ma vie, avec quelques milliers de gens de tous pays et de tout poil. Jamais la conversation n'est tombée sur Rostand. Et qui eut jamais l'idée d'écrire sur lui, sur son art, sur ses conceptions, une étude sérieuse ou un livre? Tout le monde sentait bien qu'un article de magazine, avec photographies, épuisait la matière.

« Et qu'on ne parle pas d'envie, de jalousie. La plupart des gens à qui je fais allusion n'étaient pas de la génération de Rostand, ne l'avaient vu ni de près, ni de loin. Il était pour eux une entité, comme Dufayel. Et ces mêmes gens se réjouissaient autant que d'un succès personnel, chaque fois que la gloire de France, de Maeterlinck, de Rodin s'affirmait par quelque éclat nouveau. Rostand savait cela et l'on m'a dit qu'il en souffrait. Je le plaindrais sincèrement, mais je réserve ma pitié, qui n'y suffit point, ma compassion tendre à la douleur de Baudelaire, à la misère de Paul Verlaine, à l'amertume de Stéphane Mallarmé, sur la sainte face de qui crachaient les mêmes imbéciles qui se mirent à plat ventre le soir de «Cyrano».

« Je la réserve à Jean Moréas, qui s'enivrait d'alcool et d'insomnie pour oublier la honte de ce temps; à Charles-Louis Philippe dans son pauvre logement à carreaux rouges; à Léon Deubel qu'on a repêché dans la Marne.»

De tels sentiments font honneur à Jules Romains. Il me donnent une joie que j'ai trop rarement rencontrée dans la littérature.

Et voici. Je vous ai parlé de quelques revues et de quelques livres que j'ai pris à peu près au hasard des courriers sur ma table, dans ce milieu de l'année qui aura suivi la Victoire. Il y en a beaucoup d'autres qui me sont inconnus, ou dont il vaut mieux ne pas parler. Et puis, il faut choisir, savoir se limiter. Une seule vie humaine ne peut embrasser ni tous les horizons ni tous les livres. Ne suffit-il pas d'un seul pour être heureux? Je ne veux pas vous ennuyer, lecteur, par des considérations générales. Les tendances de notre littérature aujourd'hui assez troubles, vous-même vous les verrez demain.

Goûtons avec tranquillité cette paix, que l'Été nous apporte. Tout au fond de l'étrincelant paysage mon œil se pose avec ivresse sur le croissant d'une mosquée.

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΜΑΣ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟ.

Συνειδητές εκπαιδευτικές προσπάθειες στην Αίγυπτο ως τα σήμερα, εμείς οι Έλληνες δεν είχαμε. Αφίνω την επιστημονική παιδαγωγική άποψη, που θάταν πολύ να τη ζητήσωμε μέσα σ' έναν τόπο, τον οποίον ένα σωρό ιδιαίτερες συνθήκες τον κράτησαν και θα τον κρατήσουν για πολλόν καιρόν ακόμα πίσω από κάθε θεωρητική δράση. Μιλώ για τή σχολική κίνηση, που αυτή τουλάχιστο έπρεπε, από λόγους καθαρά πρακτικούς, να είχε σημειώσει κάποια τόξα χρηστής ενεργείας.

Η εκπαιδευτική ζωή μας στάθηκε ως τα τώρα σαλή, χωρίς επιστημονικές βάσεις, χωρίς οργανική υπόσταση. Ήταν μιὰ κακή και άσυνείδητη αντίγραφή του ό,τι κακά κι' ανάποδα συνέβαινε κάτω στο ελεύθερο βασίλειο, χωρίς καμμιὰ τάση προσαρμογής προς τις τοπικές ανάγκες. Η εκπαιδευτική μας δὲ μιὰς στάθηκε ποτέ πρόβλημα, οίτε τὰ ἀρνητικά ἀποτελέσματα τόσον χρόνον μιὰς έκαμαν να σκεφθούμε σοβαρά για όποιαδήποτε μεταρρύθμιση. Όλα συνεθίσσαμε να τὰ περιμένουμε απ' τὸ «Κέντρο» και ποτέ δὲ μιὰς ήρτε στο νοῦ, πὸς ἔδω στην Αίγυπτο ζῶμε κάτω από ξεχωριστὲς συνθήκες που δημιουργοῦνε ξεχωριστὲς εκπαιδευτικὲς ἀνάγκες. Είναι χαρακτηριστικό τὸ ὅτι δὲν ἀκούστηκε τόσα χρόνια τώρα μιὰ σοβαρή γνώμη για τὰ εκπαιδευτικά μας ζητήματα, οίτε ἕνα συνέδριο δασκαλικὸ συγκροτήθηκε ἴσαμε τὰ σήμερα. Ἀπροσάρμοστοι εκπαιδευτικά, κατακυλοῦμε χρόνο με τὸ χρόνο, ὅσο ἡ πάλη τῶν στοιχείων δεξνεται μέσα στην Αίγυπτο και κινδυνεύουμε να χάσουμε κείνο, που κρατούσαμε ἴσαμε τώρα χίρη στην ἀμορφωσιά του στοιχείου που ἀντικρύσαμε ὅταν πρωτοπατούσαμε τὸ φιλόξενο χώμα.

Οί λόγοι τῆς στασιμότητος αὐτῆς είναι πολλοί βέβαια. Ἴσως ὅμως ὁ κυριώτερος νάναί ὁ παρακάτω, που θα δοκιμάσω να ἐξηγήσω με λίγα λόγια.

Ὁ «Έλληνας» που ἄφινε γυμνὸς και συχνά ἀγριώματος τὴν πατρίδα του, για ναῖρη στη πλουτοφόρο γῆ του Φαραώ, ἕνα ἦταν τὸνειρό του. Να γεμίση τοὺς κόσφους και να ξαναγεμίση στὸν τόπο του φορτωμένος απ' τοὺς θησαυροὺς του φιλόξενου τόπου. Ὅσο ὅμως ὁ πρώτος ὄρος πλησίαζε στην ποθητὴν ἐκπλήρωση, τόσον ἡ σέψη του γυρισμοῦ γίνονταν μέσα του ἀμυδρότερη. Τὸ ἄσμα τῶν Σειρήνων, που τὸ ἀντικαθιστοῦσε τώρα ὁ ἦχος του γουσιόν, τὸν κρατοῦσε μαγεμένο μακρὰ απ' τὴν ὑπόσχεση που ἔδωκε στὸν ἑαυτό του. Οί Ὀδυσσεῖς που σφάλιξαν ταῦτά τους στο Σειρηνικό τραγοῦδι στάθηκαν πολὺ λίγοι. Οί περισσότεροι ἔμειναν προσκολλημένοι στη λατρεία τους. Ἀπ' αὐτοὺς ἀποτελέσθηκε ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Αἰγύπτου. Ἡ μαγία του πλουτισμοῦ και ἡ ἀπληστία, που τοὺς καθήλωσε μέσα σ' ἕνα κλίμα πολὺ λίγο περιποιητικό για τὸν ἀποικο τῶν δροσερῶν ἀκτῶν του Αἰγαίου, ἀπορρόφησε ὅλη τους τὴν ὑπόψη. Ἡ ἐγκοπή στην ἀρχὴ ἐμμετᾶλληξη του ἐντόπιου, που μετοξέτευε τὸν ἐγγόριο πλοῦτο στις ἀποθήκες του ἀποικου, δυνάμωνε τὴ βουλημία του, ἀλλὰ καλλιερροῦσεν απ' τᾶλλο μέρος μέσα του τὴν ἀπροθυμία προς κάθε ἄλλη ἐνέργεια, που θα δημιουργοῦσε ἠθικότερες για τὴ ζωή του ἀξίες.

Σκοπὸς ἦταν ὁ πλουτισμὸς. Τὰ μέσα προς τὸν σκοπὸν ἀπλοῦστατα. Ἀντίσταση καμμιὰ. Ἐπομένως οίτε κέντρα για μιὰ δυνατώτερη δράση, που θα ἔφερνε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἠθικὴ ζωτικότητα, ἐπήρχαν. Ὅποιαδήποτε ὀργάνωση βγήκε μέσα απ' αὐτὴν τὴν κατάσταση, στάθηκε νοθηρή, χλιαρή, χωρίς ἠθικὴ ἀξία ἀνώτερη: Κοινότητες, σχολεῖα, συλλογικὴ δράση, ὅλα ἀστεία και ἀπόκοπα. Ὅργανώθηκαν κοινότητες με δέκα πρόσωπα ἐκεῖ ὅπου ἐπήρχαν χιλία! Προκειμένου να κάμουν σχολεῖο πήραν ἕνα δάσκαλο και χωρίς να πολυεξετάσουν τὸν ἔβαλαν να μάθη στὰ παιδιὰ του: «γραμμάτια». Ἐσοστήθηκαν σωματεῖα και συλλογοί, για να διαλυθοῦν τὴν ἐπομένη, ἢ να ζήσουν τὴ ζωή τῶν τύπων και τῆς ἀδρανεῖας. Κι' ὅλα αὐτὰ γιατί δὲν ἐπήρχεν ἡ βάση που δυνάμωνει ἕναν ὀργανισμό, που σφίγγει τὰ μέλη

δ) να παραδεχτη για γλώσσα του Δημοτικού σχολείου τη δημοτική, αν και δεν υπήρχαν ακόμη τότε τα αναγνωστικά απ' τα οποία θα διδάσκονταν.

Τις προτάσεις του αυτές ο Ιορδανίδης τις βάσειεν επάνω στις εξής δικαιολογίες: Το Δημοτικό σχολείο, το προορισμένο να αναπτύξη τις ψυχικές δεξιότητες του παιδιού, να ισχυροποιήσει και να μορφώσει το χαρακτήρα του, να του δώσει ακόμη την έννοια των στοιχείων του περιβάλλοντός του, της εθνικής του ιστορίας και να το καταστήσει ικανό να μεταχειρίζεται προφορικά και γραπτά την εθνική του γλώσσα, είναι αδύνατο να επαρκήσει με τα τέσσερα του χρόνια. Σε πολλά μέρη της Εδρώπης η δημοτική εκπαίδευσις αν και οκτάχρονη, θεωρείται ανεπαρκής. Στη Γερμανία ιδίως την ανεπαρκεία αυτήν την αισιάνθησαν βαθύτερα και γιαυτό έχουν χρόνια τώρα που προσπαθούνη να τη θεραπεύουν με το επιμορφωτικό λεγόμενο σχολείο (Fortbildungsschule), στο οποίο είναι αναγκασμένοι οι προϊστάμενοι να στέλνουν τους μικρούς των εργαίτες δύο, τρία και πολλές φορές τέσσερα χρόνια, για να συμπληρώσουν τη μόρφωσή τους. Ο ισχυρισμός ότι για μια θετική συμπλήρωσις του κύκλου του δημοτικού σχολείου, μπορούσε να χρησιμοποιηθή η και χρησιμοποιήθηκε ως τα τώρα το Έλληνικό σχολείο με τις τρεις του τάξεις, είναι άστοιχόν.

Το Έλληνικό σχολείο αποτελεί τύπο σχολείου ξεχωριστό, με δικό του κύκλο μαθημάτων, με δικό του ξέχωρο σκοπό, την προπαρασκευή του παιδιού για το Γυμνάσιο. Κυρίαρχη τάξη μέσα στο σχολείο αυτό είναι επομένως η εισαγωγή στον αρχαίο κόσμο. Γιαυτό το παιδί ύστερα απ' τα έφτα χρόνια (τέσσερα στο Δημοτικό και τρία στο Έλληνικό) βγαίνει στη ζωή ανεπιμόμιστο, χωρίς προσανατολισμό μέσα στο φυσικό του περιβάλλον, και χωρίς την ικανότητα να γράφη δυο λόγια σωστά στη γλώσσα του, για να φήσουμε κατά μέρος το ζήτημα της αναπτύξεως των ψυχικών του δεξιοτήτων και του χαρακτήρος του.

Και δεν έχει διόλου άδικο, αφού το αναγκάζουν απ' τα εννιά του χρόνια, πριν ακόμα μπή στην έννοια της δικής του γλώσσας, να καταγαλίξη τύπους μιας νεκρής γλώσσας που πιάνει στο πρόγραμμα του σχολείου αυτού τις περισσότερες σχεδόν ώρες, ενώ απ' τόλλο μέρος αφιέρωνταν ακατάρτιστο στα συγχρονιστά και θετικά μαθήματα.

Έτσι για το παιδί του λαού, που δε θα πάη σε ανώτερο σχολείο, ακόμα κι αν περίσσει το Έλληνικό, η μόρφωσή του μνήσκει άτελής και άσκοπη.

Ενώ στο εξατάξιο Δημοτικό σχολείο μέσα, το παιδί παρακολουθώντας τον ίδιο κύκλο μαθημάτων σε μια εξαχρονη ανάπτυξη, απαλλαγμένη όμως διόλου απ' το όληρο καθήκον να το παρασκευάζη για οποιοδήποτε άλλο σχολείο, θα αποστρογγυλώνη ένα σύστημα γνώσεων και θα έχη όλο τον καιρό να εμπεδώση τη γνώση της μητρικής του γλώσσας.

Και όμως μέσα στα παιδιά που τελειώνουνε από το Δημοτικό, εύκολα διακρίνουμε τρεις κατηγορίες με ξεχωριστά ιδανικά και ξεχωριστές εκπαιδευτικές αξιώσεις, αναλόγως της οικονομικής τάξεως στην οποίαν βρίσκονται οι πατέρες τους. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουνε τα παιδιά των εργατών και της αδυνατότερης οικονομικά τάξεως του λαού τα οποία θα τροφοδοτήσουν την τάξη των χειρωνακτών και εργατών. Στη δεύτερη κατηγορία έχουνται τα παιδιά των μικροαστών: Μικροεμπόρων, μικροβιομηχανών, μικροβιοτεχνών, υπαλλήλων κ.τ.λ. που θα τροφοδοτήσουν την τάξη των υπαλλήλων, μικροεμπόρων, μικροβιοτεχνών κ.τ.λ. και στην τρίτη κατηγορία, τα παιδιά των μεγαλοαστών: μεγαλεμπόρων κ.τ.λ. τα οποία θα ακολουθήσουν επάγγελμα και ασχολίες αντίλογες με τα μέσα και τις φιλοδοξίες της τάξεως στην οποίαν ανήκουν.

Σε κάθε μια απ' αυτές τις τάξεις, πρέπει να αντιστοιχή αναλόγως τύπος σχολείου, ικανός να ανταποκρίνεται στις μορφωτικές ανάγκες καθεμιάς χωριστά.

Ως τα τώρα, ενώ για τις ανάγκες του εργαζόμενου λαού, της κατώτερης

δηλ. οικονομικά τάξεως, προορίζονταν το Δημοτικό σ' ένα στραβό και ανάποδο πολλές φορές συνδυασμό με το Έλληνικό (όπως συνέβηκε κ' έδω στην Αίγυπτο), για την τάξη δε την ανώτερη, που έχει λόγω των οικονομικών της μέσων τις περισσότερες εκπαιδευτικές αξιώσεις υπήρχε το Γυμνάσιο, η μέση τάξη των μικροαστών στάθηκε στο ζήτημα αυτό η πιο άδικη μένη, αφού το Έλληνικό σχολείο που προορίστηκε κυρίως για αυτήν δεν ανταποκρίθηκε ποτέ στις πραγματικές της μορφωτικές ανάγκες.

Το σχολείο αυτό, όπως το χαρακτηρίσαμε παραπάνω, δεν αποτελούσε παρά έναν κατώτερο κύκλο όμοειδής προς το γυμνασιακό, για τον όποιον είχε καθήκον να προπαρασκευάζη τα παιδιά. Ήταν εξορισμένο από το Γυμνάσιο, υποταγμένο τέλεια στους σκοπούς του, το πολύ πολύ δε μόνο τους πατέρες που ήθελαν και είχαν τα μέσα να στείλουν τα παιδιά τους στο Γυμνάσιο, μπορούσε να ικανοποιη. Αλλά και ως διάμεσο προπαρασκευαστικό για τις κλασικές σπουδές το Έλληνικό σχολείο καταντά περιττό, απ' την ώρα που το Γυμνάσιο θα επεκτείνη την τετραχρονη φοίτησή του σε εξαχρονη (όπως έγινε στα πολιτισμένα κράτη και τείνει να γένη και στην Ελλάδα), δεχεται δε στην πρώτη του τάξη τα παιδιά που τελειώνουν απ' το Δημοτικό. Η μικροαστική όμως τάξη, η οποία με τα συγχρονιστικά της πρακτικά ιδανικά αποστέρει στο βάθος τους θεωρητικούς και ιστορικούς σκοπούς του Γυμνασίου, ζητά δε να παρασκευάζη τα παιδιά της για τη σύγχρονη ζωή, αναδεικνύοντάς τα ικανούς βιοπαλαιστές και τίμιους πρακτικούς ανθρώπους, αξιους για τα επαγγέλματα που προορίζονται, μόνον απογοητεύσεις είχε να τραγήσει απ' το Έλληνικό σχολείο.

Και η τάξη αυτή μη έχοντας δικό της σχολείο αναγκάζονταν να στείλη τα παιδιά της στο Γυμνάσιο, όπου φορτώνονταν με ένα σωρό θεωρητικές γνώσεις, οι οποίες τους ήταν εντελώς άχρηστες, αν όχι και βλαβερές, για τη μέλλουσα τους πρακτική δράση, η το συχνότερο, στα σχολεία της ξένης προπαγάνδας, απ' τα οποία πολλές φορές, έξω από μια σχετική γλωσσική ευχέρεια, τίποτε το θετικό για το είδος της ζωής που τα περιέμενε, δεν αποκόμιζαν.

Έτσι η φροντίδα για τη δημιουργία ενός σχολείου, που να ανταποκρίνεται στις μορφωτικές απαιτήσεις της πολυαριθμότερης τάξεως, η οποία έδω στην Αίγυπτο κυρίως σηκώνει στη ράχη της επάνω όλο το βάρος και τις συνέπειες του ανταγωνισμού, καταντά για τις πλουσιότερες και μεγαλύτερες τουλάχιστο κοινότητες, αναπόφευκτη.

Το σχολείο αυτό, εντελώς αθύπαρτο με δικούς του ξεχωριστούς σκοπούς, όπως δικούς της ξεχωριστούς σκοπούς έχει η τάξη που πρόκειται να εξυπηρετήση, θάνατο σχολείο μέσης εκπαιδεύσεως, παράλληλο προς το Γυμνάσιο, ανεξάρτητο όμως απ' αυτό. Το πρόγραμμά του δε θάχη καμιά σχέση με το πρόγραμμα του Γυμνασίου. Γιατί ενώ το Γυμνάσιο, μπίζοντας το παιδί κυρίως στο πνεύμα ενός αρχαίου κόσμου, ζητά να το παρασκευάζη θεωρητικά για τη σπουδή μιας επιστήμης, το Αστικό σχολείο, όπως ονομάστηκε στη Γερμανία, έχει προσορισμό, οδηγώντας το στην καίκτηση της έννοιας του Συγχρόνου, να το έτοιμάση πρακτικά για τη βιοπάλη και τον αγώνα μιας ζωής, που πολύ λίγα θεωρητικά στοιχεία περιέχει. Σε τρία χρόνια μέσα (το ασφαλέστερο βέβαια θάταν τέσσερα) θα προσπαθήση να φέρη το μαθητή σε επιστημονικώτερη κάπως επικοινωνία με το περιβάλλον μέσα στο οποίο θα δράση, να τονε γνωρίση ευρύτερα με το φυσικό κόσμο, να τονε μπάση οποσδήποτε στο νόημα της σύγχρονης εκπολιτιστικής κινήσεως, να του αναπτύξη όλες τις γενικές του δεξιότητες, και με λίγα λόγια να του δώσει εκείνα τα στοιχεία που θά του ευκολύνουν το προσανατολισμό μέσα στη μέλλουσα δράση του. Στο πρόγραμμά του έτσι θα κατέχουν τον κύριο χώρο τα θετικά-συγχρονιστικά μαθήματα, οι γλώσσες, μόνον οι σύγχρονες, η ιστορία που θα δηγήη μεθοδικά ίσαμε την κατανόηση του Σήμερα, από μια άποψη ιστορική-εκπολι-

τιστική, ή χειροτεχνία και όλα τα μαθήματα που αναπτύσσουν τις γενικές δεξιότητες, οι πρακτικές έμπορικές γνώσεις, καθώς και τα στοιχεία του σημερινού δικαίου, και της πολιτικής οικονομίας.

Το Άστικόν σχολείο, για τις κοινότητες που έχουν περιορισμένο αριθμό παιδιών θα μπορούσε κάλλιστα να είναι μικτό, με μια μικρή διαρρύθμιση στο αναλυτικό του πρόγραμμα, ή όποια θα λάβαινε υπ' όψη τις γνώσεις και τις δεξιότητες τις σχετικές με το θυλικό φύλο. Ένώ στο Κάιρο και στην Αλεξάνδρεια, όπου υπάρχει μεγάλη ποσότητα μαθητών κι' απ' τα δυο φύλα, θάταν ανάγκη να ιδρυθούν ξεχωριστά Άστικά σχολεία για τα κορίτσια, γιατί είναι καρός πιά, με το δρόμο που παίρνει το οικονομικό πρόβλημα και στην Ανατολή, να γίνει φροντίδα και για τη θεική μόρφωση της γυναίκας, που άρχισε κι' όλες να σίχεται στον άγωνα της ζωής.

Όσο για τη γλώσσα του Δημοτικού σχολείου, κι' αν παραβλέψη κανείς ακόμα όλο τον άγωνα που γίνεται από καθολική γλωσσική άποψη μέσα στη φυλή εδώ και τόσα χρόνια, και ό οποίος τείνει να δικαιώσει τη μερίδα κείνων που κηρύττειν για μια ζωντανή και άβίαστη γλώσσα, από παιδαγωγική καθαρώς άποψη είναι γεγονός άναμφισβήτητο πώς θάταν ή χειρότερη πλάνη αν εξακολουθούσαμε, διακονώντας μια πρόκληση, να διδάσκουμε στο μικρό παιδί τα πράγματα και τις σχέσεις σε μια γλώσσα που άσφαλώς δεν είναι δική του.

Έξ' άλλου ή απόφαση του κράτους, ενός οργανισμού τόσο συντηρητικού όστιν πρόκειται για την υιοθέτηση νέων στοιχείων, που όχεται να μπήκη στο Δημοτικό σχολείο την δημοτική γλώσσα, πείθει και τον πιο δισταχτικό πώς ή έπιμονή σε κάθε αντίθετη άποψη καταντά άστειά.

Βέβαια όλα αυτά δεν είναι πρωτόφαντα, ούτε ό Ιορδανίδης τα κήρυξεν ως έφευρέσεις δικές του. Εφαρμόζονται από καιρό στα πιο προχωρημένα εκπαιδευτικώς κράτη, τείνουν δε να εφαρμοστούν και στην Ελλάδα, με τα περίφημα εκπαιδευτικά νομοσχέδια του ύπουργού Τσιριμώκου.

Έτσι ό Ιορδανίδης ως βίση προγραμματική για το Δημοτικό σχολείο πρότεινε το επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα του κράτους (1913) με σχετικές προσαρμοστικές τροποποιήσεις, ενώ για το Άστικό, έλαβε υπ' όψη του το διάγραμμα των μαθημάτων που έδιναν για τον ίδιο τύπο του σχολείου τα νομοσχέδια του Τσιριμώκου. Η διαφορά είναι ότι ζήτησε σύμφωνα με τις τοπικές ανάγκες να δυναμώσει τη διδασκαλία των ξένων γλωσσών και να παραιτήσει τη διδασκαλία της αρχαίας, για μόνο το λόγο ότι ή γλώσσα αυτή δεν μπορούσε να αντιπροσωπευτή στο γλωσσικά στενοχωρημένο πρόγραμμα μέσα, παρά με ένα αριθμό ώρων άνέκικο να ανταποκριθή και στη στοιχειώδη άκόμη εκμάθησή της.

Έξόν απ' αυτά έπρεπε άκόμη να κοιτήση περισσότερη θέση στο πρόγραμμα για τα Έμπορικά, την Ιστορία και τη Γεωγραφία της Αίγυπτου, πράγματι που δεν μπορούσαν παρά να επιφέρουν κάποιες αλλαγές στο κυβερνητικό διάγραμμα.

Θά έφρανε μολεταυτά κανείς την αιτιολογία, όπως και γένηκε, πώς αυτά έπρεπε πρώτα να εφαρμοστούν γοιμη απ' το Κράτος και ύστερα να δοκιμαστούν κι' εδώ. Γιαυτό υπάρχει πρόχειρη ή απάντηση, πώς τα περισσότερα εφαρμόστηκαν. Αχ, το έξάρχονο Δημοτικό σχολείο λειτουργεί από καιρό, ή δημοτική γλώσσα με τα νέα βιβλία πεί να γένη γλώσσα του Δημοτικού σχολείου, τα δε Άστικά σχολεία των κοριτσιών, άρχισαν να λειτουργούν με το ατερι χορηγίας άδειας εις την Φιλολογικήν Έταιρείαν ίδρύσεως Άστικών σχολείων θηλέων» βασιλικόν Διάταγμα από το 1915.

Όσο για την κατήγηση του Έλληνικού σχολείου, και την ίδρυση Άστικών σχολείων για τα άγόρια, ή κυβέρνηση προσάπτει σε τεχνικές και οικονομικές μάλλον δυσκολίες, άφου και' άρχην είναι κειμένη για την άπόλυτη άναγκαιότητά τους, ύστερα απ' τη σοφή εισήγηση του ύπουργού Τσιριμώκου (1913).

Έξόν όμως από όλα αυτά, στην Αίγυπτο που ό Έλληνισμός άποτελεί ξεχωρο

τηήμα, άναγκασμένο να ζή κάτω από ξεχωριστές συνθήκες, και άπαλλαγμένο απ' τις δυσκολίες που δοκιμάζει για κάθε προοδευτική προσαρμογή ένας κρατικός οργανισμός, έπρεπε, προκειμένου να γένη οποιαδήποτε σχολική μεταρρύθμιση, να άποβλέπουμε περισσότερο στη σκοπιμότητά της, παρά στις κινήσεις που κάνει το κράτος στο σημείο αυτό. Γιατί το κράτος, σαν τέτοιο, όχι μόνο παίρνει άργά μωροδιά απ' την πρόοδο, αλλά και δύσκολα την προσοικειώνεται.

Αυτά ως εδώ άποτελούν το έξωτερικό, προγραμματικό μέρος των μεταρρυθμίσεων, που πρότεινε και έπέτυγεν ό Ιορδανίδης.

Ό,τι άφορα την έξωτερική σχολική ζωή, τις μεθόδους της διδασκαλίας, την πειθαρχία και γενικά την ιδεολογία του σχολείου, οι προσπάθειές του συμπίπτουν με τις προσπάθειες του Μαρσέλλου.

Ζήτησεν, όσον του έπέτρεπαν τα μέσα που διέθετε, να δώσει στο σχολείο μια αυτότελη οργανική ζωή, να ανυψώσει τη ζωική δύναμη του παιδιού και να άναπτύξη τις δημιουργικές του δυνάμεις, οδηγώντας το στην αυτενέργεια και την πρωτόβουλη σύνθεση.

Γι' αυτά όμως όλα έπρεπε να συνεννοηθή και να μείνη στις κύριες γραμμές σύμφωνος με τους συνεργάτες του δασκάλους. Κι' αυτό ήταν το σημείο που παρ' όλες του τις προσπάθειες σκόνταψε το έργο του. Οι συνεργάτες του άνθρωποι άπλοϊκοί, αν έξαιρέσουμε ένα δυο πρόσωπα, και μεγαλωμένοι μέσα στη ρουτίνα ενός άχαρου γι' αυτούς επαγγέλματος, άδιάφοροι σε κάθε τι που άφορούσε το σχολείο, δεν ήταν άσφαλώς κείνοι που θα τον άκολουθούσαν στο δύσκολο και εγκάρδιο έργο του εκπολιτισμού της σχολικής ψυχής, ούτε κείνοι που θα μπορούσαν καν να δείξουν ενδιαφέρο για τις προσπάθειές του. Ό Ιορδανίδης αν και πολύ γλήγορα κατάλαβε με τί ύλικό είχε να κάνει, δε θέλησε να προεξοφλήση, αλλά δοκίμασε με κάθε μέσο να τους χρησιμοποιήση, έστω και άρηγικά. Τους πλησίασε φιλικά, εγκάρδια. Σε συνεδριάσεις και ιδιαίτερες συνομιλίες ζήτησε να τους ένθουσιάζη με τις ιδέες του, να τους ανυψώσει είσαμε την άγάπη του παιδιού και να τους μάση άπλά και ήρεμα στην κατάσταση του προβλήματος, με την έλπίδα ότι θα δημιουργούσε στη ψυχή τους τη στεγνή κάποιο ενδιαφέρο.

Για λίγο διάστημα πίστεψε πώς οι κόποι του δεν πήγαν δλότελα χαμένοι. Οι έλπίδες του για την επιτυχία άναπτερώθηκαν και επί τρεις μήνες το σχολείο βάδισε όπωςδήποτε το δρόμο προς τον όποιον το τραβούσαν οι κόποι και ή αυταπόρνησή του.

Η πίστη του όμως αυτή δε διάρκεσε για πολόν καιρό.

Η δημοτικότητα που άπόκτησε σύντομα μέσα στην παροικία, ό ένθουσιασμός με τον όποιο χειροκροτούνταν οι διαλέξεις του, ή άπροκάλυπτη προτίμηση που έδειχναν τα παιδιά και οι πατέρες των παιδιών σ' αυτόνα, φαίνεται ότι δοκίμασε σκληρά τον άπλοϊκό εγωισμό των δασκάλων. Απ' τη στιγμή που άιστάνθηκεν ό εγωισμός τους τις πρώτες προσβολές ήταν έόμενο πώς θα παρουσιάζονταν μέσα τους δυσάρεστο συναίσθημα έναντίον του Ιορδανίδη. Και το μικρό αυτό συναίσθημα τροφοδοτημένο κατά τον ίδιο τρόπο, έξελίσσονταν όμωλά σε φθόνο. Πέρα απ' εδώ φαντάζεται καθέννας σας τον όλισθηρό κατήφορο, που κατά φυσικό λόγο άκολούθησαν οι δάσκαλοι στις σχέσεις τους με το Διευθυντή του Σχολείου και το έργο του.

Και όμως ό φθόνος αυτός θα έμνησκεν ανεκδήλωτος και οι δάσκαλοι ποτέ δε θα τολμούσαν μέσα στη γενική έπιδοκιμασία να σηκώσουν κεφάλι, αν δεν έσπευδε επίκαιρα να εκμεταλλευτή την ψυχολογική τους θέση ή αντίδραση, που κεραιφυλακτεί πάντα σε τέτοιες περιστάσεις.

Επί κεφαλής της αντίδρασεως ποιός άλλος παρά ό κλήρος. Αυτός φρόντισε να πάρη με το μέρος του λίγα πρόσωπα δυσάρεστημένα με τους κοινοτικούς. Απ' αυτούς σχημάτισε το έπιτελείο του. Ήταν όμως άνάγκη να έξαφθύνε τα τα-

που δείχνει πως όχι μόνο δορισμένα πρόσωπα, αλλά και σωματεία που αντιπροσωπεύουν υπεύθυνα σύνολα κοινωνικά, άρχισαν να αιστάνονται βαθεία την ανάγκη της εκπαιδευτικής αλλαγής.

Αδιάφορο αν το διαγώνισμα, όπως το φοβούμαστε, δε θα δώσει τίποτε το σημαντικό και το γενναίο, που θα μπορέσει να επιδράσει καθοριστικά επάνω στις τύχες της εκπαίδευσής μας.

Το σημαντικότερο για μας, που αποτελεί μια αφετηρία προς ευχάριστες προοπτικές είναι ότι η φωνή της διαμαρτυρίας και ο μεταρρυθμιστικός ζήλος, βγαίνουν από μια κοινότητα, που ως τα χτες ήταν συνυπεύθυνη για τα σχολικά μας κατάντια. Η αναγνώριση των κακώς κειμένων είναι μια σημαντική πρόοδος προς τη διόρθωσή τους.

ΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ. Ένα σημείο χαρακτηριστικό επίσης για την εκπαιδευτική ζύμωση που συντελείται στην Αίγυπτο είναι και η ίδρυση «Παναγυπτίου Διδασκαλικού Συνδέσμου».

Οι δασκάλοι της Αιγύπτου, όργανα παθητικά ως τα τώρα στα χέρια των Κοινοτήτων, μονάδες σκορπισμένες και έπομένως ανίκανοι να αντιτάξουν οποιαδήποτε αντίσταση στην υλική και ηθική εκμετάλλευση που τους γίνονταν, φαίνεται πως ξυπνημένοι απ' τον αγώνα των τάξεων που ξεπολύθηκε γύρω τους, προσπαθούν να συνασπιστούν, για να ξεκινήσουν ενωμένοι προς την κατάκτηση των δικαιωμάτων κάθε είδους, που τόσο σκαιά τους αργήθηκε η κοινωνία.

Και οι δασκάλοι της Αιγύπτου, ένα στοιχείο συντηρικό και δειλό στην εκδήλωσή του, όπως όλοι οι δασκάλοι στην Ανατολή, δεν είχαν την τόλμη να μας πουν φανερά το σκοπό τους, και σαν τάξη ηθικά πανίσχυρη, όπως έπρεπε να είναι, ελεύθεροι από κάθε επηρεασμό να φωνάζουν απ' ευθείας μπροστά στην κοινωνία, που τους αδίχησε τόσο, ότι συνασπίζονται για να κερδίσουν την υλική και μαζύ μ' αυτήν την ηθική τους ανεξαρτησία.

Έτσι κρύφτηκαν πίσω από σκοπούς, που για την ώρα δεν ήταν δυνατό να συναντήσουν πραγματικό και μόνιμο ενδιαφέρο μέσα σε μια τάξη ανθρώπων μη αποκαταστημένων οικονομικά και ηθικά, όπως η δική τους.

Η πνευματική ανύψωση της τάξεώς των και η προσπάθεια για την καλύτερη των εκπαιδευτικών συστημάτων είναι σκοποί ιεροί βέβαια και ανώτεροι από κάθε επίκριση. Δεν αμφιβάλει κανείς ασφαλώς ότι, χωρίς υψωμένο ηθικά και πνευματικά δάσκαλο με συνείδηση του σκοπού που επιδιώκει, εκπαίδευση δεν μπορεί να υπάρξει. Μια τέτοια όμως ανόρθωση είναι χίμαιρα χωρίς την οικονομική, που πρέπει πάντοτε να προηγείται.

Είναι γεγονός πως σήμερα, ιδίως ύστερα απ' την εξέγερση των τάξεων και εδώ στην Αίγυπτο και τη σχετική τους οικονομική αποκατάσταση ή μόνη αδικημένη τάξη είναι η τάξη των δασκάλων. Και δεν πρόκειται για σήμερα μόνο, που η ακρίβεια της ζωής δυσκόλεψε την οικονομική αναπνοή των βιοβλαπτικόν τάξεων. Το κράτος και η κοινωνία, παρ' όλη τη φρασεολογική συμπάθεια που έδειξε για το δάσκαλο και το έργο του, αντίμετταν πάντοτε τους κόπους του με τον πιο μίζερο τρόπο και τον καταδίκασαν σε φτώχεια και άημετοριά. Αυτή η καταδίκη αφάισε απ' αυτόνα κάθε ηθικό κέρος και επιβολή, τον ξυγύμνωσε από κάθε παρηγοσία και τον οδήγησε στην ταπείνωση και την αφάνεια.

Για τη σύγχρονη αστική κοινωνία δεν υπάρχει μεγαλύτερος έξευτελισμός απ' τη φτώχεια, αφού το ηθικό του κάθε άνθρωπος το αποκτά αναλόγως των λεφτών που βροντούνε στη σακούλα του. Έτσι ο δάσκαλος με το να έξευτελιστή οικονομικά, έχασε το έγώ του, την ηθική του υπόσταση. Έγστερα απ' αυτό δεν μπορούσε βέβαια να σταθί σοβαρά στη θέση του ως εκπολιτιστικός παράγων. Η μια ταπείνωση οδήγησε αφενκα στην άλλη. Είναι άλλο το ζήτημα αν υπήρξαν άτομα

που μπόρεσαν χάρη στην εξαιρετική τους ηθική υπεροχή και τη δύναμη του χαρακτήρα τους, να επιβληθούνε μέχρι τινός στην κοινή συνείδηση και να κρατήσουν τη θέση που τους άνηκε. Δεν πρόκειται για πρόσωπα που διακρίνονται τόσο μονωμένα μέσα στον όγκο της απόλυτης πλειονότητας, πρόκειται για τάξη ολόκληρη, που σήμερα, ως γεγονός, βρίσκεται, ιδίως εδώ στην Αίγυπτο, κάτω απ' τις συνθήκες που εκθέσαμε παραπάνω.

Καλοί και άγιοι βέβαια οι σκοποί όπως είπαμε που αναφέρονται στο καταστατικό τους, μα οι τέτοιοι σκοποί για να έχουν κάποιες ελπίδες πραγματώσεως θα έπρεπε να απορρέουνε απ' έναν όμιλον δασκάλων που επιβλήθηκαν στην κοινωνία και έλυσαν το οικονομικό τους πρόβλημα.

Τη στιγμή που η κοινωνία ενδιαφέρεται τόσο για την εκπαίδευσή της, ώστε να πληρώνη το δάσκαλό της, όπως πληρώνει το μισθωτό που έξυπηρετεί της πιο κατώτερες της ανάγκες, έρχεται ο δάσκαλος να φροντίσει «διὰ την καλύτεραν οργάνωσιν των εν εν Αιγύπτω Έλληνικων Σχολείων». Η πρόκειται περί άστέιου προσχήματος πίσω απ' το οποίο ζητούν να κρύψουν δειλά τον πραγματικό τους σκοπό, πράγμα που θέλουμε να πιστεύουμε, ή ο δάσκαλος, παρ' όλα που συμβαίνουν σήμερα ολόγυρά του, έξακολουθεί να βρίσκεται έξω απ' την επίγνωση της πραγματικότητος.

Το πρώτο σωματείο που θα ώφελοΰσε σήμερα την εκπαίδευση κατά τον πιο θετικό τρόπο, θάταν κείνο που θα οργάνωνε συνειδητά την τάξη των δασκάλων κάτω απ' τον αναπόφευκτο σκοπό του αγώνος για την οικονομική τους ανεξαρτησία.

Απόδειξη, ότι έχουμε δίκιο στους ισχυρισμούς μας αυτούς, είναι το γεγονός ότι, ενώ οι δασκάλοι πουθενά στο καταστατικό του σωματείου τους δεν αναφέρουν την οικονομική άποψη (έκτος απ' τη γενική και άόριστη έκφραση «ή υπό πᾶσαν έποψιν βελτίωσιν της θέσεως του διδασκάλου», την οποίαν όμως δεν τόλμησαν καν να την έξηγήσουν στο άρθρο των μέσων, τα οποία θα διαθέσουν για την επίτευξη του σκοπού αυτού) μόλις άρχισαν να εκφαινώνται, όλη τους την προσοχή την αφέρωσαν κατ' ανάγκη στο οικονομικό ζήτημα. Αυτό τουλάχιστο μας έξηγοΰνε τα υπομνήματά τους προς την Κοινότητα. Η επίδιωξη σύγχρονα κάθε άλλου σκοπού μόνο φρασεολογική σημασία θα μπορούσε ναχη. Όποιος διαβάσει τους σκοπούς που ζητά να επιδιώξη με το καταστατικό του ο Παναγυπτίος Διδασκαλικός Σύνδεσμος, δεν θα τον αναγνωρίσει μέσα στις έναρκτηρίες του ένεργειες. Δεν τον αδικούμε μολαταΰτα γι' αυτό. Κάθε άλλο. Αν έξακριβώσαμε το γεγονός, το κάναμε γιατί θελήσαμε να αποδείξουμε πως ο πρώτος δασκαλικός συνασπισμός σήμερα, κατ' ανάγκη έπρεπε να αποβλέπη στον οικονομικό αγώνα της τάξεως των δασκάλων, χωρίς να θελήση να ανακατωθή σε πράγματα, που για την ώρα δε θα μπορούσε να επιδιώξη.

Δεν πιστεύουμε στις ουτοπιστικές όσο και αισθηματικές διαβεβαιώσεις μερικόν που λένε πως πρώτα πρέπει να ανυψωθή πνευματικά ο δάσκαλος και ύστερα να εκτιμηθή για να πληρωθή. Όχι. Ο δάσκαλος όπως υπάρχει σήμερα είναι γεγονός, που δε μπορούσε να γίνη άλλοιως. Είναι γέννημα των συνθηκών κάτω απ' τις οποίες τον υποχρέωσε η κοινωνία να ζή. Στην αλλαγή των συνθηκών αυτών πρέπει να επιμείνη σήμερα, αν επιθυμή τον αληθινό ύψωμό του και τον ύψωμό της εκπαίδευσής για την οποίαν δουλεύει.

Βάση κάθε ύψωμού είναι η οικονομική ανεξαρτησία. Αυτίνα πρώτη έπρεπε παλληκαρίσια να επιδιώξουν, κι' αυτήνα έπρεπε να αναγράψουν πλατεία ως σκοπό του σωματείου τους, χωρίς να λογαριάζουν την εντύπωση που θα προξενήσουν στους κηδεμόνες των.

Η ίδρυση ενός επιστημονικού παιδαγωγικού Συλλόγου στέκει πάντα στο χέρι των δασκάλων. Η καλύτερη της εκπαίδευσής θα έξαρτηθή μια μέρα απ' αυ-

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ.

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΣΤΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ. — Από μία σειρά διαλέξεων που οργανώθηκε τελευταία στο Παρίσι, ξεχωρίζουν το θέμα του κ. Ομόλ, διευθυντή της Γαλλικής Έθνικης Βιβλιοθήκης, που μίλησε για το ελληνικό πνεύμα στην τέχνη, και η σύντομη επισκόπηση του κ. Κρουαζέ, καθηγητή της ελληνικής φιλολογίας στη Σορβόνη, του ελληνικού πνεύματος στη φιλολογία.

Ο κ. Ομόλ θέλησε προ παντός να δείξει εκείνη την ενότητα που χαρακτηρίζει κάθε έκφανση της αρχαίας ελληνικής καλλιτεχνίας, ενότητα στη σύλληψη και ενότητα στη διατύπωση. Κατέδειξε πως αυτός ο παράγων ήταν ο απαραίτητος όρος για το σκοπό εν γένει της τέχνης, το πόθο δηλαδή του τεχνίτη, να συγκινήσει με το έργο του. Από την ενότητα βγαίνει η καθολική έντυπωση και πάλιν η ενότητα θα μας βοηθήσει στο θάυμασμο της λεπτεπίλεπτης μερικώς επεξεργασίας των μνημείων της ελληνικής τέχνης, τόσο μετρημένης, τόσο ζυγισμένης, που αντίθετα με την ασιατική δε θυσιάζει ποτέ στη λεπτομέρεια το σύνολο.

Πέρνοντας κατόπι το θέμα του από ιστορική άποψη ετόνισαν ο άγροητής μίαν άλλην ενότητα, την αδύνατη διάκριση μιας μικρασιατικής είτε μιας ελλαδικής τέχνης. Έλλαδιτες ή Μικρασιώτες είναι εξ ίσου Έλληνες η τέχνη στη ζωηρότερή της μορφή φαίνεται από τον έβδομο και έκτο αιώνα στα παράλια και τα νησιά της Μικράς Ασίας. Ο χροσός αιώνας πάλι είναι καθαρώς ελλαδική εκδήλωση. Αύτη ακριβώς η κατά καιρούς έκτοπιση του κέντρου της ελληνικής τέχνης είναι ένα τεκμήριο μιας ιστορικής και μιας εθνικής ενότητας.

Σχετικώς με την επίδραση του πνεύματος της ελληνικής τέχνης, ο όμιλητής δεν μπορούσε βέβαια να πη άγνωστα πράγματα. Η εξάπλωση της ελληνικής τέχνης καθώς και η επιρροή της στους γειτονικούς λαούς κατήντησαν θέματα πασίγνωστα και ιδέες ανεγνωρισμένες σ' όλη την υφήλιο. Υπέδειξε όμως ο κ. Ομόλ ακόμη μία φορά το τί χροστοδν οι τότε σύγχρονοι λαοί και συνεχοζικά οι σημερνοι στο μοναδικό εκείνο απαύγασμα, στην άνθιση αυτή που ο Ρενάν όνόμασε το «έλληικό θαύμα».

Ο κ. Κρουαζέ κόμνοντας λόγο για τη φιλολογία, την εξέτασε φυσικά από τη γενικότερη της μορφή, αφού τέτοιο θέμα ήταν αδύνατο να πραγματευθί στα στενά όρια μιας διαλέξεως. Απόδωσε χαρακτηριστικώτατα τη θαλερότητα εκείνη του ελληνικού πνεύματος που ξεχύνεται τόσο χτυπητή, και είναι το κίριο γνώρισμα της ελληνικής μεγαλοφυίας, στο ότι όλη η ελληνική παραγωγή σόλα αυτά που όνόμασε συμβατικά η κριτική «είδη φιλολογίας» δεν είναι άλλο παρά το αποτέλεσμα μιας φυσικής και αυθόρμητης εκδήλώσεως. Το ελληνικό πνεύμα εξαιρετική και μοναδική περίπτωση, δεν είχε κανένα να τον μιμηθί, πουθενά που να στηριχί και να παράγη καθώς όλες η άλλες φιλολογίες. Δημιούργησε, έπλασε μονάχο του δίχως ξένη βοήθεια με δλοδική του έμπνευσι. Η ελληνική φιλολογία δεν είναι μία επίπλαστη άριστοκρατική παραγωγή αλοκοζικών γραμματισμένων, είναι η άβιαστη πνευματική έκφανση ενός λαού που σένα παραδείσιο περιβάλλον δημιούργησε για να ίκανοποιήση σέ μία του πνευματική ανάγκη, την έποποιία, την ποιήση, το θέατρο, τη φιλοσοφία. Γιαυτό και η αλώνια θαλερότητά της είναι κάτι το άφθαστο. Η ποιά αρχαία απ' τις φιλολογίες έχει περισσότερη ζωή σφρίγος και νεύατα από τόσες άλλες που μισοψόφησαν!

Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό του ελληνικού πνεύματος στη φιλολογία είναι (αυτό που είπε και ο κ. Ομόλ στη διάλεξί του) η σύγχρονη και άλληλένδετη σύλληψη της συνολικής μορφής και της λεπτομέρειας. Παράδειγμα η περιγραφή της άστροφεγγιάς στο Η της Ίλιάδας και η ίκασια του Πριάμου στα πόδια του Αχιλλέα. Ποτέ, κανέναν λαός δεν μπόρεσε σέ βαθμό καθώς ο ελληνικός να δείξει μία τέτοιαν ίσορροπία στη γενική σύλληψη και την ειδική διατύπωση μιας ιδέας. Και απ' αυτήν ακριβώς την ίσορροπία γεννάται η άρμονία, η τάξις, η όμορφιά, ο ΚΟΣΜΟΣ που είναι το χόρμα της ελληνικής διάνοιας που τράβηξε τόσους θιασώτες. Έτσι η θαλερότητα και η άρμονία που δείχνει το ελληνικό πνεύμα συντέλεσαν σέ μία τρίτη όχι πού ιδιότητα, μά πειραματικήν αλήθεια της αιώνητος της ελληνικής φιλολογίας.

Ειδιεύοντας το ζήτημα, έθιξε ο κ. Κρουαζέ άλλες μορφές του ελληνικού πνεύματος στη φιλολογία εν γένει: τον άνώτερο πολιτισμό του εϋθός εξ αρχής και την εκπολιτιστική του δύναμη, τη γένεση και την μεθοδολογία της έπιστήμης, την προσπάθεια για κάθε εύρυνασι του κύκλου των ανθρώπινων γνώσεων, που κατέληξε στην αντίθετη σχολή, στη σχολή της άμφιβολίας, την άρρησι, τους έλεάτες, τη σοφιστεία. Κατέδειξε πως μόλα ταύτα η γενική προσπάθεια έτεινε σένα σκοπό μύλες τις φαινομενικές άντινομίες, τη λύση του προβλήματος του κόσμου, που αν δεν μπόρεσε να βρηί το ελληνικό πνεύμα, εξέτασε και προσέλασε όμως θαρρετά, με την όμορφότερη και την ευγενικότερη μέθοδο.

Τελειώνοντας δεν παρέλειψε ναναφέρη ένα άλλο χαρακτηριστικό της ελληνικής φιλολογίας, την αισθηματικότητα της. Παντού θα βρηί κανείς, σόλες της της έποχής έναν άνθρωπισμό που κάνει κανένα ναπορηί. Από πολλά παραδείγματα κάνει λόγο για την άναγνώριση της Πηνελόπης και του Όδυσσέα στο Ψ της Όδύσειας και δείχνει τί βαθειά αν θρώπινη στάθηκε αυτή η φιλολογία, η τόσο θαλερή, η τόσο άρχοντική, η εξαιρετικά αιώνια.

ΟΙ ΠΕΡΣΑΙ ΤΟΥ ΑΙΣΧΥΛΟΥ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΣΚΗΝΗ. — Για δεύτερη φορά οι κύριοι Σιλβαίν και Ζωμπερ άναβαίνουν στην πρώτη γαλλική σκηνή ένα έργο αρχαίο δικό μας. Έδω και έναμιου χρονο μετάφρασαν την Ανδρομάχη του Ευριπίδη, σήμερα παίζουν τους Πέρσες του Αισχύλου. Πριν τον πόλεμο ο Φιλοκτήτης του Σοφοκλέους είχε χυθί σέ γαλλικούς σίχους από τον πρώτο μεταφραστή. Δέ θυμίζομαι αν έχη έγγαλλίση και άλλα έργα του αρχαίου δραματολόγου, βλέπω μονάχο πως λείπει ο Άριστοφάνης. (1)

Από τους τρεις τραγικούς ο Αισχύλος φαίνεται όλιγότερο ίκανός να ενδιαφέρη ένα σημερινό άκροατήριο. Η τεχνολοπία του άριστάτα πολύ απ' την ιδέα που έκαμε για το θέατρο και η απλότητά του μάς ξεσυνειθίζει απ' της δραματικής παραγωγής, όπου συνειθισαμε στην πλοκή να βλέπομε και τη δύναμη. Γιαυτό ίσως ο Αισχύλος ακριβώς έπειδή με τόσο απλά μέσα προξενεί τέτοια τρομερή τραγική έντυπωση να είναι και ο πείο μεγάλος τραγικός αφού δεν έχει ούτε τη δραματική τέχνη που φαίνεται σέναν Οιδίποδα ούτε της καρδιόβγαλτες άποστορφές μιας Ίφιγένειας. Ο σημερινός θεατρώνης που θα σκόπευε να παίξη Αισχύλο έχοντας υπ' όψη τον κόσμο του, βρίσκονταν στην παράζεση θέοι να βγάλη κάτι από ένα ελάττωμα (κατά την σημερινή γενική αντίληψη) και από μία θεατρική δύναμη. Η μεγάλη δραματική απλότητα δεν ήταν για να σαγηνεύση τα πλήθη' έξ άλλου όμως η ύποβλητική τεράστια δύναμη που άποτεινονταν απ' εϋθείας στην ψυχή του θεατή θα τον έπεινε σίφυχο και δε θα τον άφρινε. Και πραγματικώς αυτό το ιδιαίτερο έχει ο Αισχύλος που πειότερο από κάθε άλλο, σάν έφιάλτης, μεταδίδει την τραγική τρομάρα. Διαβάστε της Ίκείτιδες, τί πρωτόγονο θεατρικό ποίημα! και όμως τί μεγαλεπίβολα, η ιδέες της τρομάρας, του σεβασμού του θείου και της φιλοξενίας βρίσκονται σύμμυχτες! Το ίδιο και η Έπτά έπί Θήβας απ' την αρχή ως το τέλος λυσάγμστα, μίσος και ματοκυλίσματα.

Πρέπει να χροσωσθί χάρι κανείς στους μεταφραστής που κόμουν προσιτά στον πολύ γαλλικό κόσμο μία μεγαλοφυία που φαινομενικά δείχνεται από της πείο άπροσέλαστες. Το να νοιώσουν πως οι Πέρσαι θα μπορούσαν να ενδιαφέρουν το σημερινό γαλλικό άκροατήριο είναι γιαυτός ίσως πείο μεγάλη τιμή παρά το ότι κατάφεραν με την έπιτυχημένη τους μετάφραση: άποφασίζοντας να μεταφράσουν τον Αισχύλο για το θέατρο φάνηκαν όντως διορατικοί καλλιτέχνης.

Φυσικά η μετάφραση κατά λέξι καθώς είναι και σφινμένη στους δεσμούς της όμοιοκαταληξίας δεν μπορούσε να μίν έχη και μερικώς άπιστίες με το κείμενο. Άπιστίες όμως όλως δλολου έποουσιώδες. Η ιδέα του αρχικού κειμένου από την αρχή ως το τέλος έχει μείνη αναλλοίωτη και κάπου κάπου μερικά παραγεμίσματα για να τελειώση ο σίχος, μερικώς προσθήκες, θαρρώ δε και άσημαντες αφαιρέσεις θα έκαμαν έναν καθηγητή των έλλη-

(1) Η Λυσιστράτη του έδωκε τελευταίως έδω άφορηή σέ δυό δραματικά κατασκευάσματα όπου αντί κομικής φλέβας, η συστηματική εκμετάλλευσι μιας άνηθικώτητος στα μάτια του κοινού τεχνικά πιπερισμένη με σοφά γυμνοσασίματα χρησιμεύει κατάλληλο διεγερτικό στους ξενύχτηδες.

basek και G. Migeon, αρνείται ν' αναγνωρίσει τη Ρόδο ως κοιτίδα και αποκλειστικό τόπο παραγωγής της τέχνης τούτης.

Όσοσο επειδή οι λίγες λέξεις που αφιερώνει στο ζήτημα τούτο, — το οποίο αποτελεί μπορούμε να πούμε το κύριο θέμα του — δεν φθάνουν για να δικαιολογήσουν τον τίτλο του βιβλίου, δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι ο συγγραφέας επιφυλάσσει να καλύψει την αισθητή και ίσως θεληματική τούτη παράλειψη και ν' αναπτύξει διεξοδικότερα, σε νέο έργο του, τις θεωρίες που υποστηρίζει και ταυτόχρονα να ανασκευάσει και τις των αντιφρονούντων, φέρνοντας ως βάση του, εκτενέστερες και πληρέστερες πληροφορίες. Ο κ. Νομικός τα μέσα αυτά τα έχει πρόχειρα, όπως μπορούν να όμολογήσουν όσοι είχαν την τύχη να τον γνωρίσουν και να συζητήσουν μαζί του επί του προκειμένου.

ΚΑΪΡΟ, 1918.

Α. ΚΥΤΙΚΑΣ

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΠΑΝΩ ΣΤΑ ΝΕΑ ΜΑΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΑ. — Δεν έχω σκοπό να γράψω κριτική για τα νέα αναγνωστικά, που είναι κι' αυτά ένα απ' τα μεγαλύτερα έθικά ευεργετήματα της φωτισμένης κυβερνήσεως Βενιζέλου. Δέ θα ζητάσω δηλαδή σύμφωνα με ψυχολογικούς και παιδαγωγικούς νόμους τα έξωτερικά και έσωτερικά προτερήματα και σφάλματα. Θα εκθέσω μερικές προχρήσεις μου παρατηρήσεις που έκανα γέτος πάνω στη διδασκαλία μου.

Είμαι άρκετά χρόνια δάσκαλος. Συνείδησα κι' εγώ ν' ακούω την κακή ανάγνωση και άσυνείδητη άπαγγελία των παιδιών μας, και μοιρολατρικά πιά παρ' όλες μου τις προσπάθειες κόντευα να πιστεύω πως ήταν έλάττωμα των παιδιών μας έμφυτο κι' αγιάτρευτο, το να διαβάζουν άσχημα. "Ο,τι θα πω δεν είναι βέβαια άνακάλυψη" μά η έντύπωσή μου ήταν τόσο δυνατή και η ευχαρίστησή μου τόσο μεγάλη που δέ βρισκω άστοχο να την εκθέσω.

Γέτος για πρώτη φορά μεταχειρίσθηκα έλεύθερα πιά στο πρότυπο σχολείο του Έκπαιδευτικού Όμίλου, τα νέα Αναγνωστικά Α' και Β' τάξεως. Λέγω έλεύθερα γιατί έδω στην Αίγυπτο από πρόληψη κι' από άλλους άδικαιολόγητους περιορισμούς όχι μόνο δεν καινοτομήμω στην εκπαίδευση μά και κάθε μεταρρύθμιση σχετική, που γίνεται στο Κράτος, την εφαρμόζουμε πολύ άργά. Απόδειξη που έχουμε σε πολλά δημοτικά σχολεία αναγνωστικά παλαιότατα όπως τα γλασσικά «ΐα» τα διδακτικά βιβλία που καταργήθηκαν από το κράτος χρόνια τόρα, έδω έχουν μεγάλη πέραση κι' οι εξετάσεις γραπτές χειμερινές και θερινές γίνονται κανονικώτατα και στις μικρές άκόμη τάξεις του Δημοτικού ενώ στο κράτος έχουν καταργηθεί.

Σέφυγα απ' το θέμα κι' επανέρχομαι. Τα βιβλία του Παπαμαχάη για την Α' τάξη Άλφαβητάριο κι' Αναγνωσμάριο μπόρεσα και τάβαλα από την άρχή του σχολικού έτους.

Στη Β' όμως άρχισα να δουλεύω με τα παλιά της Καζαντζάκη έκδοση 1915 γιατί δεν είχα τα νέα.

Τα παιδάκια της Α' διάβαζαν άβίαστα γεμάτα χαρά πάντα μου γύρευαν να πάρουμε πιότερο μάθημα.

Καμιά φορά τα ρωτούσα να μου πούν το περιεχόμενο του βιβλίου με λόγια δικά τους. Γύριζαν τότε και με κύταζαν με κάποια άφελή εірωνεία σαν να μου λέγανε «μά δεν καταλαβαίνεις τί λέει το βιβλίο; είναι τόσο εύκολο.»

Στη Β' όμως όπως και στις άλλες τάξεις του Δημοτικού η ανάγνωση γινόταν με άγωνία, μηχανισμό, τρέξιμο, με κολόβωμα ή παραμόρφωση άστεία των λέξεων.

Σε πολλά παιδά που ήταν δυνατώτερο το γλωσσικό αίσθημα, νικούσε το όπτικό και διώρθωνε το βιβλίο. Η πατρίς λ.χ. γνόταν πατρίδα, ή έλαια έληά, τα ότα αυτιά.

Σε λίγο καιρό έφερα και τ' Αναγνωστικά για τη Β' τάξη έκδοση 1918. Η τάξη άλλαξε όλότελα. Η ανάγνωση τόρα λευθερώθηκε από τα κομπιάσματα και τους άδικαιολόγητους σταθμούς, έγινε μάθημα εύχάριστο και άγαπητό.

Είν' αλήθεια πως στην άρχή το τυπικό των νέων βιβλίων ξένισε κάπως το μάτι των παιδιών: και πολλές έλληνικώτατες λέξεις έξόριστες από τα παλιά αναγνωστικά, που δυστυχώς τα έδω παιδά δεν έχουν και την ευκαιρία να τις άκούν, φαίνονταν κάπως άστείες. Οι δυσκολίες όμως αυτές γρήγορα νικήθηκαν.

Τα παιδιά σε λίγο καιρό διάβαζαν άβίαστα με φυσικότητα, με αίσθημα. Χαίρονταν, αισθάνονταν τις πράξεις και τα λόγια των προσώπων, που τα ζωντανεύαν στη συνείδησή τους και συνέπασχαν μαζί τους. Παράπονο είχαν πάντα γιατί πέραμε λίγο μάθημα. Μά οι πιότεροι διάβασαν το βιβλίο τους όλο πέρα σε λίγες μέρες άφότου το πήραν, μόνοι τους.

Δυσκολίες στο λεκτικό έλάχιστες βρισκαμε για να μην πω καμιά, κι' έτσι αφιερώνωμε την ώρα μας με ευεργετική προδιάθεση, για την καλή ανάγνωση και καλαισθητική έπεξεργασία. Τα νέα αναγνωστικά δημιούργησαν και τη φανταστική δυστυχώς για μās, μά και τόσο πολύτιμη φίλιό βιβλίων και παιδιών.

Η προετοιμασία για τα μαθήματα γίνεται στο σχολείο' έτσι τα παιδά όταν φεύγουν το βράδυ δεν παίρνουν μαζί τους για το σπίτι ούτε βιβλία ούτε τίποτε' όλα τ' αφήνουν έδω.

Τα παιδά λοιπόν της Α' και Β' σχεδόν κάθε μέρα παρακαλούσαν για να πάρουν το βιβλίο τους και στο σπίτι, για να διαβάσουν πάρα κάτω.

Οι δυο αυτές τάξεις άγαπούσαν τα βιβλία τους πιο πολύ, τάχαν ντυμένα και καθαρά και τα φύλαξαν ως το τέλος του χρόνου σαν καινούρια. Έγγραφαν αντιγραφή με πιότερη ευχαρίστηση και πιο ώραία. Μά και στην όρθογραφία έκανα πειράματα' έδινα όρθογραφικό κείμενο στη γλώσσα των παλιών αναγνωστικών, και άλλοτε στη γλώσσα των «Ψηλών Βουνών» και των άλλων παρομοίων βιβλίων, άφου έννοείται το έπεξεργαζόμουνα κατάλληλα.

Λοιπόν στη δεύτερη περίπτωση τα λάθη τονισμού και τυπικού στις καταλήξεις ιδίως των ονομάτων και ρημάτων, στο σχηματισμό των παραθετικών μά και στις ρίζες των λέξεων ήταν άσυνγκρίτως λιγότερα.

Έδω κύριος όδηγός του παιδιού ήταν το αίσθημα' κάθε λέξη ξυπνούσε την εικόνα της ολοζώντανη στην ψυχή του παιδιού και την παρουσίαζε φωτισμένη μόλα της τα σωστά' οι όρθογραφικές ιδιορρυθμίες μπαίναν άσυναίσθητα στη θέση τους. Ένώ στην Α' περίπτωση το αίσθημα δεν έπαιζε σχεδόν κανένα ρόλο, ή άδιαφορία προς το κείμενο δέ ξυπνούσε και τις γραμματικές γνώσεις' όλη ή δουλειά έμεινε στο μηχανισμό και στην όπτική μνήμη.

Ξέχασα ν' αναφέρω και τούτη την παρατήρηση. Με τα παλιά βιβλία τα παιδά δέ διάβαζαν σχεδόν ποτέ καλά. Μά η μεγάλη δυσκολία ήταν στην έπεξεργασία που ή γλωσσική, μās τρώγει τον καιρό και δεν προφταίνουμε να κάνουμε άλλη. Κι' όμως μόλη τη γλωσσική προπαρασκευή που γινόταν στην άρχή πολλά παιδά όταν τα προκαλούσα να πούν για το περιεχόμενο, πελάγοναν δεν ήξευραν τί έλεγαν. Άλλα πάλιν γύριζαν και με κύταζαν με άφέλεια που είχε όμως αντίθετη έννοια από κείνη που έδειχναν τα παιδά της Α' και Β'. Σαν να μούλεγαν: «Μά πρέπει να ξέρουμε και την έννοια, δέ φτάνει που διαβάσαμε;»

Αυτά κι' άλλα πολλά με πείθουν πως το Δημοτικό σχολείο με τα νέα αναγνωστικά και τις άλλες παιδαγωγικές μεταρρυθμίσεις πρόκειται να ξαναγεννηθεί.

Κι' επειδή στο Δημοτικό το μόνο βιβλίο είναι το Αναγνωστικό, πολυτιμώτατο και άναντικατάστατο βοήθημα για το κύριο μορφωτικό όργανο τη γλώσσα, μου φαίνεται πως ή εύτυχία του θα συμπληρωθεί σαν του δώσουμε αναγνωστικά για όλες του τις τάξεις.

Το είπαν τόσοι και τόσοι και το βλέπουμε κάθε μέρα στη ζωή, πως τα παιδά στα 6 χρόνια δέ μαθαίνουν την καθαρεύουσα ούτε να τη γράφουν πολύ λιγότερο να τη μιλούν' παρατηρήσεις όμως και πορίσματα άκλόνητα μās πείθουν, ότι το παιδί σπουδάζοντας με τη δημοτική στα 6 χρόνια θα μπορεί να συνεννοείται γραπτός και προφορικώς θα καταλαβαίνει με τη μόρφωση που θάχει και με το νοῦ του που θα του μείνει άβλαβος και δυναμωμένος, κι' έφημερίδες και βιβλία έτσι και στην καθαρεύουσα γραμμένα.

Η Δημοτική θα το βάζει μέσα στη σύγχρονη ζωή και θα του έλευθερώνει την ψυχή ενώ ή καθαρεύουσα ως τόρα την κρατεί κερφωμένη στα σκοτεινά, έξω απ' την πραγματικότητα.

ΠΑΝΩ ΣΕ ΜΙΑ ΔΙΑΛΕΞΗ ΤΟΥ κ. Α. ΔΕΑΜΟΥΖΟΥ. — Είναι γνωστό σόλους μας πως στο πρόγραμμα της κυβερνήσεως Βενιζέλου σπουδαίο μέρος έχει κι' ή εκπαιδευτική μεταρρύθμιση.

Γίνεται στην Έλλάδα μας τόρα μια έντονη ζόμωση στο ζήτημα αυτό, ένας άνακαινισμός πραγματικός, που θα ξεσκλαβώνει το Έλληνικό σχολείο από τις άλυσιδες των

πλειάδα αγαπητών συγγραφέων κ' ικανών καλλιτεχνών, μεταξύ των οποίων και οι : Van Bever, A.-M. Gossez, Tristan L. Klingsor, Lebarbier, Georges Polti, Han Ryner, Σωτήρης Σκίπης, Wullens, Francis Yard, - Gabriel Belot, Ch. Duhamel, Guinégaull, Camille Lieuey, απόδωσε μέρος της μεγάλης εκτίμησής κ' ευγνωμοσύνης που οφείλεται, γενικά, στον άκουραστο κ' αγέραστο συνεργάτη μας, τον δυνατό ρομαντικό όσο και λεπτό ποιητή, τον ειλκιρινή επιστήμονα όσο κ' έμβριθή γλωσσολόγο, τον καλύτερο άνθροπο κ. Philéas Lebesgue.

Ο καθένας από αυτούς φροντίζει, μ' αγάπη κ' ενδιαφέρον, να μ' παρουσιάσει και μιάν ιδιαίτερη, άγνωστη στους πολλούς, όψη του πολυσχιδούς συγγραφέως. Κι' όλοι τό κατορθώνουν, γιατί όλον ή αγάπη προς τον Lebesgue είνε ειλκιρινής. Όμως πόσο περισσότερο μιλούν στην ψυχή μας οι λίγοι κατοπινοί στίχοι του ίδιου ποιητή :

Vieux monde, vieux monde,
Tu veux cacher la peur ;
Tu veux endormir ta fièvre ;
Mais tu sens bien que tu t'effondres,
Voici la rivière qui monte ;
Voici l'avenir qui crève ;
Tombe ! L'Homme est plus grand que le seuil de ta tombe.

Charles Bauby : «*Les Reflets du Miroir*». (*) Ένας νέος, ό κ. Charles Bauby, ό διευθυντής κ' εκδότης του περιοδικού «*La Tramontane*», δημοσίεψε μιάν ποιητική συλλογή με τον ύποβλητικό τίτλο : «*Οί Αντικατοπτρισμοί*» (*Les Reflets du Miroir*).

Έλλείψεις, κυρίως έμπνεύσεως, θά συναντήσει κανείς συχνά στον τόμο αυτό. Πόσο όμορφα όμως ή ζηλευτή αφέλεια, ή λεπτή μελαγχολία, ή αγάλιντος ένθουσιασμός, ή απόλυτη ειλκιρινεία άντιζαθρεφτίζουν τά νεύατα του κ. Bauby. Τί πολύτιμα στοιχεία, τί άπαράμιλλα έφόδια στά χέρια ενός τεχνίτη ικανού που μόνο καρός και πείρα του χρειάζονται για να εκδηλώσει πλήρη τις περίσσειες ψυχικές άρετές του. Τόν ποιητή των «*Αντικατοπτρισμών*» αισιόδοξα αναμένουμε στο σταυροδρόμι της άριότητας και της έπιτυχίας !

Antoine Redier : «*Pierrette*». Μιά δυνατή, γιοιάτη παρατηρητικότητα, μελέτη της σημερινής γαλλίδας κόρης. Η Πιερέτα είνε μιάν χιτέμενη κοκλίτσα, όλη έκκεντρικότητα και νάζι. Γυναίκα που αγάπη την προσωπική της έλευθερία, μισεί τά παιδιά. Άν άποφασίσει καμιά φορά να παντρευθεί θά είνε άποκλειστικά για να γευθεί την εύτυχία του γάμου, πλάι σ' ένα όμορφο και νέον άνδρα. Μά ό Πέτρος, ό άριστοκόρατης λοχαγός που αγάπη ή Πιερέτα, έχει όλοσδιόλον αντίθετες άρχές. Τού άρέσουν τά πολλά παιδιά. Ύστερα από μιάν ζωηρή διαλογική συζήτηση μεταξύ των δύο έρωτευμένων και μιάν άπέραντη ψυχική πάλη, ή Πιερέτα άπαρνιέται τις ιδέες της περί γάμου και οικογενείας κ' άσπάζεται τις άρχές του άρραβωνιαστικού της.

Σ' αυτό τό άναμεταξύ, ό Πέτρος ξαναγεννιέται στο Μέτωπο. Κι' εκεί που, μέσα σ' έπιστολές άμοιβαίας τρυφερότητας, οι δύο νέοι σχεδιάζουνε τή μελλούμενη εύτυχία τους, ή Μοίρα άποφασίζει όπως, σέ μιάν νυκτερινή έφοδο, ό Πέτρος εύρει τον θάνατο. Η Πιερέτα, μαθαίνοντας τή συμφορά της, γίνεται νοσοκόμα ελπίζοντας, έτσι, να μετριάσει κάπως τή μεγάλη θλίψη της.

Τό καλογραμμένο του βιβλίο, ό συγγραφέας τ' άφιερώνει στα σημερινά κορίτσια από τά όποια και ζητεί — διαβάζοντάς το — να σκεφθούν !

Henri Barbusse : «*Nous Autres...*». Ο γυνάς ποιητής των *Pleureuses*, ό ρεαλιστής συγγραφέας των *L'Enfer* και *Le Feu*, εξέδωσε μιάν συλλογή διηγημάτων υπό τον τίτλο : *Nous Autres...*

Στό νέο τόμο του κ. Barbusse, βρίσκουμε τά ίδια κεφαλαϊώδη προσόντα που και στους προηγούμενους του. Δηλαδή : στυλ καλό, έλευθερία κ' όρθότητα σκέψεως, παρατηρητικότητα μεγάλη και ψυχολογική μελέτη του άνδρα και της γυναίκας από τις λεπτότερες

(*) Έκδοση της Association des Jeunes Littérateurs et Artistes Français, Perpignan, 1918. — 3,50 frs.

μά και πιά λεπτομερείς. Κυρίως τό δεύτερο μέρος του βιβλίου, τό επιγραφόμενο : *La Folie d'Aimer* (Η Τρέλλα της Άγάπης) έμπεριέχει κομμάτια που πάλλουν από ζωή — άληθινή κ' όρημητική. Γιατί ό κ. Barbusse άνήκει πέρα-πέρα στη σειρά των νέων, των ζώντα νών γάλλων συγγραφέων.

Céline Arnould : «*Tournevire*» (roman). (*) Ένα φουτουριστικό ρομάντζο, γραμμένο με πολλή χάρη κ' ακόμα περισσότερο λυρισμό που θαιριάσια ταιριάζουν στο φαντασμαγορικό θέμα του.

Paul Dermée : «*Beautés de 1918*». (*) Αισθητικές παρατηρήσεις και σημειώσεις, παρουσιασμένες με τέχνη πάνω στο επικίνδυνο άγνίρι του Μελλοντικισμού.

Emile Langlois : «*L'Hymne Embrassé*». (*) Ένας λυρικός, θρησκόληπτος ύμνος προς τον Άγιο Ίδρυτή του Τάγματος των Φραγκισκανών.

Φώτου Γιοφύλλη : «*Οί Καινούργες Τετραίνες*». Σέ μιάν σειρά από έννιά τραγούδια, ό κ. Φώτος Γιοφύλλης (Σπύρος Ν. Μουσούρης) προσπαθεί να νεωτερίσει. Και καταπιάνεται με θέματα όλοσδιόλου πρωτότυπα για την περιορισμένη φιλολογία μας. Ύμνει, έξαφνα, τή Στριγγίνη, — άφιερώνει μιάν όδη σέ γυναίκα άλκοολική, — περιγράφει τά βάσανα του άρθρειακού που, άγγόγιστα, τά ύπομένει με την ιδέα ότι οι γονιοί του γλένησαν, — λατρεύει τις άνορθογραφίες της αγαπημένης του, — μιλά για τις σαπρικές ήδονές και τελειώνει με μιάν ώραία και μεγαλότονη «*Κατάρα στους Προγόνους*».

Οι στίχοι του κ. Γιοφύλλη, άρμονικά ταιριασμένοι, πλασιώνουν τις έπιτυχημένες ρεαλιστικές εικονίσες του. Ο κ. Γιοφύλλης εξελίσσεται σέ ποιητήν από τους καλούς. Και δέν άμφιβάλλομε πως οι προσεχείς τόμοι του θά δικαιολογήσουν τή γνώμη μας.

ΜΙΑ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ. — Οι άνάγκες και τ' άπόροπτα της περσινής έπιστρατεύσεως μου χάρισαν, ως μοναδικό εύεργέτημα, τή γνωριμία μιās πολύτιμης φίλης, της Δας Άθηνās Ι. Σαραντίδη, της νέας συνεργάτριας των «*Γραμμάτων*».

Γεννημένη στη Ρωσία — όπου σπούδασε κ' άνατράφηκε — ή Δα Σαραντίδη κατέχει στην έντέλεια τή ρωσική γλώσσα και τή ρωσική φιλολογία. Κι' ως άπόδειξη άναμφισβήτητη της έξαιρετικής μορφώσεώς της, δέν έχομε παρά να αναφέρομε την όγκωδέστατη και σημαντική, υπό έποψη έκλεκτικότητας και δυνάμεως, μεταφραστικήν εργασίαν της.

Και πρώτα-πρώτα, του Άντρέιφ, για τον όποιο μάλιστα, ως μου όμολόγησε ή ίδια, τρέφει μιάν ιδιαίτερη προτίμηση, ή Δα Σαραντίδη έχει μεταφράσει τά ακόλουθα, άγνωστα σ' έμάς, έργα :

α'. **Θέστρο.** — 1) «*Άνθ ή*» (δράμα τετράπρακτο). Πρωτοπαίχθηκε στις 3 Αύγουστου 1917 από τό θίασο της κ. Κυβέλης κ' επαναλήφθηκε, από τον ίδιο θίασο, στις 24 Σεπτεμβρίου 1918.

2) «*Η Ζωή του Άνθροπου*» (δράμα τετράπρακτο). Παραδόθηκε, για παίξιμο, στο θίασο της κ. Κυβέλης.

3) «*Σάββας*» [Ignis Sawal] (δράμα τετράπρακτο). Άπό τά δυνατότερα του μεγάλου ρώσου συγγραφέως. Ξεχνίει όλόκληρο μιάν ύπόρρη κ' επαναστατική πνοή. Δέν παραδόθηκε προς διδασκαλίαν, γιατί κανένας από τους έλληνοζούς θιάσους δέν άναλαμβάνει να τό παίξει.

4) «*Οί Μέρες της Ζωής*» (δράμα τρίπρακτο) παρμένο από τή γοητευτική ζωή.

5) «*Ο Βασιληās της Πείνας*» (τραγούδια σέ πράξεις τέσσερες).

β'. **Διηγήματα.** — «*Η Ίδέα*», «*Στήν Ομίχλη*», «*Στό Σκοτάδι*», «*Τό Γέλοιο*», και τό, ως έναρκήρια συνεργασία δημοσιευμένο στο σημερινό φύλλο ό των «*Γραμμάτων*», άριστοόργημα : «*Πώς έβγαλε ή Έχιδνα φαρμακερά δόντια*»

(*) Editions de «*L'Esprit Nouveau*», Paris 1919. — 10 frs.

(†) Editions de «*L'Esprit Nouveau*», Paris 1919. — 5 frs.

(*) Société Orientale de Publicité, Le Caire 1919.

BIBLIA ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Gaston Arthuis, Les Chants Secrets, Edit. Ed. Sansot, frs. 3,50. — Albert Lantoin, La Lanterne Cynique, Edit. du Livre mensuel, 1918, frs. 5. — André Stirling, Motifs pour les quatre saisons, Edit. Eugène Figuière et Cie 1918, frs. 2,50. — Vte L. A. des Garets, La Saison des Immortelles, Edit. Eugène Figuière & Cie, 1918, frs. 2,50. — Joseph Rivière, En ces temps héroïques, Edit. «Soi-Même» 1918, hors commerce. — Emile Cagin, Poèmes, Edit. du «Scarabée» 1918, frs. 3,50. — Χρ. Έοπέρα, Σκίτσος, Ἀθήνα 1917. — Emile Langlois, Impressions et Tableaux, Le Caire 1918. — A. Thumb, Οι Νεοέλληνες καὶ ἡ καταγωγή τους, μετάφρ. Φ. Δραγούμη, ἐκδ. Ἐκπ. Ὁμίλου 1916, λεπτά 20. — Κ. Τριχογιάδης, Ἡ ἱστορία τοῦ Ἀγγλοῦ Φιλολητισμοῦ, Ἀθήνα 1917, λεπτ. 50. — Γρ. Παπαμιχαήλ, Ὁ Πόντιος Πιλάτος, Ἀλεξάνδρ. 1918. — Hubert Pernot, Recueil de textes en grec usuel, Edit. Garnier Frères 1918, frs. 3,50. — Hubert Pernot, Grammaire du Grec Moderne, Edit. Garnier Frères 1918, frs. 5. — Emile Dermenghem, La Vie Affective d'Oliver Minterne, Edit. Georges Crès & Co. 1917, frs. 3,50. — Πέτρος Μέρης, ἔκδοσις Ἀποστόλων, Ἀλεξάνδρεια 1918, χωρίζεται. — Auguste Gauvain, La Question Yougoslave, Edit. Bossard 1918, frs. 2,40. — Radonia Youanovitch, Les Croates et l'Autriche-Hongrie, Edit. de la «Yougoslavie» 1918, frs. 3. — Bogumil Vosnjak, Un Rempart contre l'Allemagne, Edit. Librairie Chapelot 1918. — Σωτήρη Σκίπη, Ἀπολλόνιον Ἄσμα, ἔκδοσις «Γραμμάτων» 1918, δεξ. 4. — Sotiris Skipis, Les Petites Hellades et l'Hellénisme, Edit. de la «Race» 1918. — Σωτήρη Σκίπη, Δίχως φτερά, impr. Peyriller, Rouchon et Gamon 1918, frs. 4. — Σωτήρη Σκίπη, Μικροὶ Περίπατοι, 1η σειρά. — Χρήστου Βαρλέντη, Ἐπάνο ἀπ' τὸ βυθό, Ἀθήνα 1918, δεξ. 1. — Χρήστου Βαρλέντη, Ἀέρα Ἀέρα, Ἀθήνα 1919. — Almanac de La Revista 1919, 5 pessetes. — Alexandre Plana, Antologia de Poetes Catalans Moderns, Societat Catalana d'Editions, Barcelona, 3,50 pess. — J. M. Lopez-Pico, Poesies, 1910-1915, Societat Catalana d'Editions, Barcelona, 3 pess. — J. M. Lopez-Pico, Poesies, 1915-1919, Societat Catalana d'Editions, Barcelona, 3,50 pess. — Edmond Adam, Le Néostiche et le verbe intégral, Edit. des «Humbles» 1919, fr. 1. — Μ. Κρενδισροπούλου, Ἡ Φιλία, ἔκδοσις «Γραμμάτων» 1919, φρ. 0,60. — Χ. Α. Νομικοῦ, Ἡ λεγομένη Ροδιακὴ Ἀγγειοπλαστικὴ, Τυπογραφεῖο Κασιμάτη & Ἰωνᾶ 1919. — Ἄγγελος Πηλεῖας, Διαβαίνοντας, Τυπογραφεῖο Κασιμάτη & Ἰωνᾶ 1919. — Joseph Rivière, Camille Spiess, Eug. Figuière, Paris 1919, frs. 3,50. — Han Ryner, Le Livre de Pierre, Edit. «Les Humbles», Paris 1919, fr. 1. — Le Cœur de l'Ennemi, Poèmes actuels traduits de l'Allemand par Ivan Goll, Edit. «Les Humbles», Paris 1919, fr. 1. — Han Ryner, Le Poison, Edit. «Grammata» Alex. 1919, fr. 0,60. — Μιχ. Α. Ροδῆ, Μὲ τὸ γλυκογράμμα... ἔκδοσις Ἐλευθ. Κόσμου 1917. — Γ. Βρισμιτζάνη, Γ. Μηταράκη, Γ. Σαρογιάννη, Κάτω ἀπὸ τὸν Ἀττικὸ οὐρανό, Ἀθήνα 1919, δεξ. 2. — Han Ryner, Le Tour des Peuples, Edit. E. Figuière, Paris 1919, frs. 3,50. — Paul Dermée, Beautés de 1918, Edit. «L'Esprit Nouveau» 1919, frs. 5. — Céline Arnould, Tourneville, Edit. «L'Esprit Nouveau» 1919, frs. 10. — Joseph Rivière, En passant, Edit. «Soi-Même» 1917, frs. 5. — G. Hardy, Essai sur la Vasectomie, Edit. Néo-Malthusiennes 913. — G. Hardy, How to prevent pregnancy, 1/6. — G. Hardy, Mittel zur Schwangerschafts Verhütung, 1,25 mk. — Dr. F. Elosu, Le Poison Maudit, Edit. «Ce qu'il faut dire», fr. 0,25. — Génold, L'Église et la Guerre, Edit. «Ce qu'il faut dire» 1917, frs. 0,75. — Génold, Le Pourrissoir, Edit. «Ce qu'il faut dire» 1917, fr. 0,25. — G. Hardy, Moyen d'éviter la grossesse, Librairie Silvette, frs. 1,50. — G. Hardy, Malthus et ses disciples, Edit. de la «Génération Consciente», fr. 0,50. — Charles Bauby, Les Reflets du Miroir, Association des Jeunes Littérateurs et Artistes Français, Perpignan 1918, 2me Edition, frs. 3,50. — Roger Pillet, aux éditions des «Pionniers de Normandie». — Emile Langlois, L'Hymne Embrascé, 1919. — Γιάννου Παριδῆ, τῆς Σιωπῆς καὶ τοῦ Σάου, 919. — Manifesti del Futurismo, prima serie, 1 lira. — F. T. Marinetti, Zang Tumb Tumb, Milano 1914, 3 lir. — Boccioni, Pittura Scultura Futurista, Milano 1914, 4 lir. — Francesco Meriano, Equatore Notturmo, Milano 1916, 2 lir. — Luigi Russolo, L'Arte dei rumori, Milano 1916, 2 lir. — Volt, Archi Voltaici, Milano 1916, 2 lir. — Ἰωάννου Ἀρη, Τὰ Μοντέρνα, πρώτη σειρά. — Georges-Armand Masson, La Mille et Unième Nuit, Edit. de «La Revue Intellectualiste», Paris. — Maurice Wullens, Profils de Flandre... et d'ailleurs, Edit. des «Humbles». — Walt Whitman, Le panseur de plaies, Edit. des «Humbles». — Maurice Bataille, Le Chapeau de Velours, Edit. des «Humbles». — Κωστή Παλαμά, Τὰ Παράκαιρα, ἐκδ. Ἰωάν. Σιδέρης, Ἀθήνα 1919, δεξ. 6. — Ν. Νικολαΐδης, Τὸ Γαλαξίο Λουλουδι, Κύπρος 1919. — Τὰ Ρομματαί τοῦ Ὁμήρου Κεγάρι, Παύλου Γρευτοῦ, 1918, φρ. 4. — S. Skipis, Anthologie, 1899-1918, Edit. Eug. Figuière, 1919, frs. 7.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΠΟ ΤΑ ΔΥΟ ΦΥΛΛΑΔΙΑ ΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

LIBRAIRIE D'ART

STAVRINOS & Cie

LITTÉRATURE, BEAUX-ARTS, SCIENCES

Adresse: Savoy Chambres, Casr - el - Nil, LE CAIRE

ΣΤΟ ΞΕΦΥΛΛΟ

ΤΟΥ ΦΥΛΛΑΔΙΟΥ ΑΡΙΘ. 40

Εἰς ὄσους θὰ μᾶς προμηθεύουν τὰ δυὸ τελευταῖα τεύχη τοῦ πρώτου τόμου τῶν «Γραμμάτων» θὰ τοὺς σταλεῖ δωρεάν ὁλόκληρος ὁ πέμπτος τόμος καὶ εἰς ὄσους θὰ μᾶς στείλουν μόνον τὸ ἓνα τεύχος ἀπὸ τὰ δυὸ, θὰ τοὺς δοθεῖ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δυὸ φυλλάδια τοῦ πέμπτου τόμου.

— Ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος τόμος τῶν «Γραμμάτων» πουλιῶνται ὁ καθένας φρ. 50, ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος τόμος ἀπὸ φρ. 25 ὁ καθένας.

— Ἀγγέλλεται ἢ κρίνεται ἓνα βιβλίον ὅταν ἡ Σύνταξι λαβαίνει δυὸ ἀντίτυπα.

ΤΑ «ΓΡΑΜΜΑΤΑ» πουλιῶνται στὴν ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ, στὰ βιβλιοπωλεῖα: ΔΑΡΔΑ, Rue Mosquée Attarine, ΝΤΑΦΩΤΗ στὸν ἴδιο δρόμο. Στοῦ ΣΑΟΥΛΗ-ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ, Boulevard Ramleh καὶ Cherif Pacha. Στοῦ ΝΕΡΑΝΤΖΗ ἀπέναντι ἀπὸ τὴν τρέπεζα τῶν Ἀθηνῶν, Rue Cherif Pacha.

Στὸ ΚΑΪΡΟ στὸ βιβλιοπωλεῖο: LIBRAIRIE D'ART.

Στὴν ΑΘΗΝΑ στὰ βιβλιοπωλεῖα «ΕΣΤΙΑΣ», ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ & ΜΠΑΡΤ, ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ΚΟΥΚΛΑΡΑ, Μ. ΞΗΚΑΚΗ.

Στὴ ΣΜΥΡΝΗ, στὸ βιβλιοπωλεῖο Α. ΣΤΥΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ.

Στὴν ΚΕΡΚΥΡΑ στοῦ κ. ΙΩΑΝΝΙΔΗ, πράκτορα τῶν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων.

Στὴ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, στὸ βιβλιοπωλεῖο ΞΕΝΟΦΩΝΤΙΔΟΥ.

Στὴν ΚΡΗΤΗ, στὰ Χανιά, στὸ βιβλιοπωλεῖο ΦΟΡΤΣΑΚΗ, στὸ Ηράκλειο στὸ βιβλιοπωλεῖο ΑΛΙΚΙΩΤΗ.

Στὴν ΠΟΛΗ στὸ βιβλιοπωλεῖο Π. ΑΓΓΕΛΙΔΗ.

Στὴν ΚΥΠΡΟ, στὴ Λεμεσό, στὸ βιβλιοπωλεῖο Ν. ΤΟΡΝΑΡΙΤΗ (μόνον ἀντιπροσώπου μας σ' ὅλη τὴν Κύπρο).

Στὸ ΠΑΡΙΣΙ στὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ «Soi même» 88, Rue Rochecouart.

LA FEMME SOCIALISTE, organe d'éducation féminine socialiste international, syndical, coopératif. Directrice : Louise Saumoneau, 6 Rue Flatters, Paris (V). Abonnement, 1,50 francs.

LA MÉLÉE, libertaire—individualiste—éclectique. Directeur : Marcel Sauvage, 12 Rue de l'Ancienne-Comédie, Paris (VIe). Abonnement à la série de dix numéros, 2,60 francs.

L'HEXAGRAMME, Revue mensuelle. Directeur : M. Simon-Savigny, 21 Rue Gassendi, Paris (XIVe), abonnement, 8 francs.

LES FEUILLES LIBRES, revue mensuelle de Lettres et d'Art. 81, Avenue Victor-Hugo, Paris (XVIe). abonnement 15 francs.

LA VIE NATURELLE, Directeur : Henri Zisly, 7 Rue Jean-Robert, Paris (18e).

LA FORCE, Revue d'art et de littérature. Organe de la gilde «Les Forgerons» foyer d'action d'art. Redaction-Administration : Luc Mériça, 10 Rue Quatrefoies, Paris (5e). Abonnement 3 francs l'an.

ESOPE, organe de la Fédération des Artes, des Lettres et des Sciences. Redaction-Administration : 38 bis Rue Fontaine, Paris. Cotisation facultative minimum, 1 franc.

LA PLÈBE, hebdomadaire. Redaction-Administration : L. Mangin, 49 Rue de Bretagne, Paris (3e).

LA VIE OUVRIÈRE, hebdomadaire. 96 Quai Jemmapes, Paris (X^e).

L'ART LIBRE, 147, Avenue de la Couronne, Bruxelles.

LE LIBERTAIRE, hebdomadaire. Redaction-Administration : Content, 69 Boulevard de Belleville, Paris, Abonnement 10 francs.

LITTÉRATURE, revue paraissant le 1er de chaque mois. Direction : A. Breton, 9 Place du Pantheon, Paris. Abonnement 15 francs.

LE LIVRE MENSUEL, Il paraîtra chaque année sous ce titre une série de dix volumes, dont la diversité d'inspiration embrassera toutes les branches du savoir et dont la tenue littéraire sera parfaite.

Le prix marqué de chaque volume sera proportionné à son importance ; il ne sera jamais inférieur à 5 francs.

Mais il sera créé des abonnements extrêmement avantageux pour la série des dix volumes, au prix de 40 frs. Direction : 24, Rue de Navarin Paris (9e).

L'ECOLE EMANCIPÉE, revue pédagogique publiée par la Fédération des Syndicats des membres de l'Enseignement laïque. L'an 1919-1920 l'École paraîtra chaque semaine sur 24 pages : 12 de partie scolaire, 4 de vie sociale et 4 de vie pédagogique et documentaire. Adresse : Audoye, 21 Rue Croix-de-Reynier, Marseille. Abonnement 12 francs.

LE COURRIER DE LA PRESSE, «Lit tout» «Renseigne sur tout» ce qui est publié dans les journaux, revues et publications de toute nature paraissant en France et à l'étranger et en fournit les Extraits sur tous Sujets et Personnalités. Circulaires explicatives et tarif envoyés franco. Directeur : Ch. Demogeot, 21 Boulevard Montmartre Paris (2e).

L'ARGUS de la PRESSE, fondé en 1879. Les plus anciens Bureaux d'extraits de journaux (Faubourg Montmartre). 37 Rue Bergère, Paris (IXe).

LE MONDE NOUVEAU, revue mensuelle, interalliée et internationale, paraissant le 20 de chaque mois. Rédaction, administration et direction: 4, Avenue de l'Opéra, Paris (I). Abonnement 30 frs.

LES CAHIERS IDÉALISTES FRANCAIS, recueil de littérature, d'art et de philosophie, paraissant le 5 du mois, sous la direction d'Edouard Dujardin, 42, rue Raynouard, Paris XVI. Abonnement 10 francs.

ATENE e ROMA, bullettino della Società Italiana per la diffusione e l'incoraggiamento degli studi classici. Direttore: P. E. Pavolini, 2, Piazza S. Marco, Firenze. Abbonamento L. 8.

LA MOUETTE, revue idéaliste de Littérature et d'Art. Parait mensuellement. Directeur: Julien Guillemard, 20, Rue du Perrey, Le Havre. Abonnement, 9 francs.

LA TRAMONTANE, revue illustrée, régionaliste, littéraire, artistique. Fondateur: Charles Bauby, 7, Rue de la Poste, Perpignan. Abonnement, 5 francs.

LA BATAILLE, organe quotidien syndicaliste. Rédaction et Administration: 67, Quai de Valmy, Paris (X). Abonnement 31 francs.

SAVOIR et prendre ses responsabilités devant l'Éternelle Raison, c'est la condition nécessaire pour l'Homme et la Société juste. Édité par souscriptions. Directeur: Maurice Guizard, 62 Avenue d'Orléans, Les Beausserons, Brunoy (S. & O.).

NOTRE VOIX, hebdomadaire. Directeur: Génold, 55, Rue des Abbesses, Paris 18.

LA POLITIQUE et les LETTRES, revue mensuelle. Directeur: Paul Charrier, 12 Rue Dalou, Paris (XV). Abonnement 6 francs.

LES LETTRES PARISIENNES, paraissant neuf fois l'an. Administration et rédaction: Georges Pillement, 49 Boulevard Magenta, Paris (X). Abonnement 12 francs.

INFINITO, the League of Religious Journal. Organ of the English speaking World's aspirations to the sense of Infinity. Organe des nobles intérêts essentiellement spirituels de la France. Editor: M. N. Balkachine, Dumfries (Scotland). Each number 1/-

LA ROSE ROUGE, parait tous les jeudis. Direction: Maurice Magre et Pierre Silvestre, 9 Rue Volney, Paris. Abonnement, 30 francs.

HARO ! parait le 5 et le 20 de chaque mois. Rédaction-Administration: A. Daenens, 4 Rue Henri Van Zuylen, Uccle-Bruxelles. Abonnement, 7 francs.

LES FACETTES. Adresser livres, revues et dessins à M. Léon Vêrane, Rue Baudin 15, Toulon. Abonnement 5 francs.

ANNALES des SCIENCES PSYCHIKES, publication mensuelle illustrée, organe de la Société Universelle d'Études Psychiques. Directeur: Professeur Charles Richet, 175 Boulevard Péreire, Paris. Abonnement, 12 francs.

LES CHANTS de l'AUBE, revue d'Art et de Littérature, paraissant entre le 15 et le 20 de chaque mois. Directeurs: Charles Conrardy et Julien Flament, 20 Rue Américaine, Bruxelles. Abonnement, 5 francs.

L'IDÉE LIBRE, revue mensuelle. Culture individuelle. — Rénovation sociale. Directeur: André Lorulot, Conflans-Honorine (S & O). Abonnement, les 10 numéros 4 francs, les 20 numéros 8 francs.

L'AUBE, revue littéraire mensuelle. Organe de la «Société Littéraire et Artistique de l'Ouest». Directeur: A. Perroteau, Terves, par Bressuire (2-Sèvres). Abonnement, 6 francs.

L'ÉTOILE, revue mensuelle illustrée. Directeur: Louis Gastin, 49 Rue Montaux, Marseille. Abonnement, 12 francs.

LA VEILLEUSE, revue d'Art, paraissant chaque mois. Directeur: M. Jourdeuil, 166 Rue de la Roquette, Paris (XI). Abonnement, 5 francs.

LA MÈRE EDUCATRICE, revue mensuelle d'éducation populaire. Secrétaire de Rédaction: Madeleine Vernet, Epône (S & O). Abonnement, 4 francs.

LA REVUE INTELLECTUALISTE, parait par série de dix numéros. Les dix premiers numéros seront consacrés à: Paul Adam, J. H. Rosny aîné, Paul Fort, Louis Bertrand, Maurice Beaubourg, Remy de Gourmont, Les Exotiques, La jeune musique française, Péladan, La jeune peinture française. Direction: Mauric Rocher, 20 Rue du Mont, Pontarlier. Rédaction: Georges-Armand Masson, 25 Rue Boisleveut, Paris (XVI). Abonnement, 25 francs.

LE NÉO-MALTHUSIEN, mensuel. Directeur: G. Hardy, 29 Rue Pixécourt, Paris (20). Abonnement, 4 francs.

ARISTE, revue d'art littéraire, divisée en deux parties: *Les Essais Ariste*, plaquette mensuelle de bibliophiles, contenant l'œuvre d'un seul auteur, avec des ornements et des illustrations. *La Chronique Ariste*, critiques et commentaires d'actualité. Directeur: Ker-Frank-Houx, à la Chézine, avenue de la Chézine, Nantes. Abonnement, 12 francs.

LA VIE NOUVELLE, publication de littérature et d'art. Parait tous les mois. Directeurs: Panos Stavrinou et E. G. Cahen. Adresse: Boite Postale No. 694. Le Caire, (Egypte).

LE JOURNAL des HELLENES, politique social et littéraire. Organe hebdomadaire des colonies helléniques de l'Europe centrale et occidentale. Directeur: Luc Pyrrhus. Abonnement, Suisse, Grèce, France francs 15, autres pays de l'union postale francs 20.-6, Rue du Rhône, Genève (Suisse).

LES HUMBLÉS, revue littéraire des primaires, paraissant par cahiers mensuels. Directeur: Maurice Wullens, 4 Rue Descartes, Paris (V). Abonnement, 12 francs.

LA REVISTA, quaderns de publicacio quinzenal. Numero solt, 40 centims. Administracio: Corts Catalanes, 613 Baixos, Barcelona.

LES PIONNIERS de NORMANDIE, revue de littérature et d'art. Secrétaire: M. Ernest Dupuis, Aunay-sur-Odon (Calvados). L'abonnement d'un an (six numéros) 4 frs.

LE DOUAR, revue d'art et de littérature. Directeur: Jean Roblet, 5 bis Rue d'Italie, Tunis. Abonnement à six numéros, 6 francs.

LA REVUE de l'EPOQUE, bi-mensuelle d'expression et d'étude des Idées, des Arts et des Lettres. Directeur: Marcello-Fabri, 3 Av. de la Bourdonnais, Paris (VIIe). Abonnement 24 francs.

L'UNION DES RACES, Revue de l'Afrique du Nord. Parait chaque mois. Trésorière: Madame Aprosio, 105 Avenue de Bonzarria, Alger. Abonnement 20 francs.

LA SUFFRAGISTE, revue féministe mensuelle. Directrice: D^{re} Madeleine Pelletier, 33, Rue Lacépède, Paris (5e). Abonnement 5 francs.

ACTION, cahiers Individualistes de Philosophie et d'Art. Directeurs: Florent Fels et M. Sauvage, 18, Rue Feydeau, Paris (IIe). Abonnement 25 francs.

S. PAPANASTASIOU & L. PETRISIS, Maison d'éditions musicales «La Lyre», Librairie-Papeterie, Instruments de musique. Rue de la Poste N° 5, Alexandrie.

ΒΩΜΟΣ, περιοδικό δεκαπενθήμερο. Διευθυντές: Σπύρος Μόσχος, Γιάννης Ίβράκης, Μένος Φιλήντας. Περιοχέου 28, Αθήνα. Συνδρομή 10 δραχμές.

ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, καθημερινή σοσιαλιστική εφημερίς. Διευθυντής: Γ. Πετσάπουλος, δόδος Πειραιώς 24, Αθήνα. Συνδρομή δραχ. 50.

ΠΥΡΣΟΣ, μηνιαία λογοτεχνική έκδοση. Διευθυντής: Πάνος Δ. Ταγκόπουλος, δόδος Οικονόμου, 4, Αθήνα. Συνδρομή φρ. χρ. 10.

ΚΕΡΚΥΡΑΤΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ, διμηνιο εικονογραφημένο περιοδικό. Διευθύντρια: Ειρήνη Δεντρινού, Κέρκυρα. Συνδρομή 8 δραχμές.

ΔΕΛΤΙΟ, προμήνυμα που βγαίνει στις δέκα κάθε μήνα. Οδηγητής: Λίνος Καρζής, Αισχύλου 29, Αθήνα. Το φυλλάδιο 50 λεπτά.

ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ, καλλιτεχνικών περιοδικών εκδιδόμενων κατά μήνα. Διευθυντής: Δ. Ι. Καλογερόπουλος, δόδος Χαρ. Τριζούπη αρ. 22α, Αθήνα. Συνδρομή δραχμ. 12.

ΜΑΥΡΟΣ ΓΑΤΟΣ, μηνιαίο φιλολογικό και λογοτεχνικό περιοδικό. Διευθυντής: Γεώργ. Σπαταλάς, Κλεισόβης 3, πύλοδος δόδος Θεμιστοκλέους, Αθήνα. Συνδρομή δραχ. 6.

Ο ΛΟΓΟΣ, μηνιαίο περιοδικό. Διευθύνεται από τους κυρίους Γιάννη Χαλκούση και Όμ. Μπακέ. Γραφεία: Πέρα, Αρσάλην Σοκάκι 5, Πόλη. Συνδρομή φρ. 20.

Ο ΝΟΥΜΑΣ, εφημερίδα πολιτική φιλολογική και κοινωνική. Εκδίδεται κάθε Σάββατο. Διευθυντής: Δ. Π. Ταγκόπουλος. Γραφεία, Σοφοκλέους 3, Αθήνα. Συνδρομή φρ. 25.

ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ, καθημερινή ανεξάρτητη εφημερίδα. Διευθυντής: Θ. Νικολαΐδης, Έδουάρδου Λω 14, Αθήνα. Συνδρομή δραχ. 50.

ΛΟΓΟΣ, κάθε δύο μήνες. Σελίδες 24-32. Διευθυντής: Γ. Νάζος, Νίκης 64, Αθήνα. Συνδρομή 5 δραχμές.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ και ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, Διευθυντής D^r Όρέστης Ε. Ι. Χρηστάδης, Famagusta (Chypre)

ΛΙΟΝΥΣΟΣ, φιλολογικό περιοδικό. Διεύθυνση: Περιοδικό «Διώνυσος» στο Βιβλιοπωλείο Π. Αγγελίδη, Γιουσκέν Καλντιρίμ αρ. 3, Constantinople.

ΝΕΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ, καθημερινή. Διευθυντής: Ι. Δ. Μουρέλλος, Πλατεία Βενιζέλου, Ηράκλειον. Συνδρομή δραχ. 50.

ΠΑΝΤΑΙΝΟΣ, εβδομαδιαίον παράστημα του «Εκκλησιαστικού Φάρος». Διευθυντής: Ιωάννης Φωκλίδης. «Pantainos» Patriarcat Grec Orthodoxe, Alexandrie.

ΕΘΝΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ, μηνιαίο εικονογραφημένος. Ίδρυτής: Πέτρος Τατίνης, Monthly illustrated National Herald, 134-140 West 26th Street, New York City. Συνδρομή φρ. 20.

Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ της ΑΙΓΥΠΤΟΥ, ιδρύθηκε με σκοπό να βοηθήσει να αναμορφωθεί η Ελληνική παιδεία στην Αίγυπτο. Ο Όμιλος θα ενδιαφέρεται επίσης και για κάθε ζήτημα σχετικό με την πνευματική και καλλιτεχνική εκδήλωση του Ελληνισμού της Αιγύπτου και θα προσπαθεί να γίνεται συχνότερη και στενότερη η πνευματική του επικοινωνία με την Ελλάδα.

Ο «Εκπαιδευτικός Όμιλος της Αιγύπτου» θα προσπαθήσει να επιτύχει το σκοπό του με διαλέξεις, μαθήματα, περιοδικά, εφημερίδες, με πρότυπα σχολεία, με ίδρυση παιδαγωγικών μουσείων, με συνέδρια διασκαλικά και με κάθε άλλο κατάλληλο μέσο. Διεύθυνση B.P. 1146 Alexandrie.

Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ιδρύθηκε με σκοπό να βοηθήσει την αναγέννηση της παιδείας στην Ελλάδα. Το Δελτίο του Εκπαιδευτικού Ομίλου βγαίνει σε 250-300 σελίδες το χρόνο. Τα Γραφεία του Εκπαιδευτικού Ομίλου είναι στην δόδος Λέκα 4, Αθήνα.

Η συνδρομή για τον Όμιλο είναι 10 δραχ. το χρόνο. Η συνδρομή στο Δελτίο είναι 5 δραχ. το χρόνο. Μία φτηνότερη έκδοση φοιτητών και δημοδιδασκάλων 2 δραχ. το χρόνο.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ Γ. Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, δόδος Σταδίου 42, Αθήνα. Πλούσια συλλογή απάντων των επιστημονικών και φιλολογικών συγγραμμάτων. Ίδιαίτερον τμήμα όλων των βιβλίων της δημοτικής. Κατάλογος στέλλεται δωρεάν.

ΣΦΙΓΕ, γελοιογραφική σατυρική εβδομαδιαία εφημερίς. Διευθυντής: Κ. Ρωμύνος, B. P. 942. Le Caire. Συνδρομή Γρ. 60 ή φρ. 20.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ, δελτίον της Ελληνικής λαογραφικής εταιρίας κατά τριμηνίαν εκδιδόμενον. Διά την σύνταξιν: κ. Ν. Γ. Πολίτη, δόδος Κυκλοφόρου 22α. Έτησίαι σύνδρομή δραχ. 15.

Η ΕΣΠΕΡΙΑ, εβδομαδιαία εικονογραφημένη εφημερίς. Διευθυντής: Dr C. Poupis, 101 Dean Street, Oxford Street, London W. 1. Συνδρομή 25 φράγκα.

Ο ΑΡΓΟΣ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ, το πρώτον εν Ελλάδι ιδρυθέν γραφίον Αποκομμάτων (Coupages) περιοδικών, εφημερίδων, επιθεωρήσεων κλπ.

Αναγινώσκει, αποκρίνεται και αποστέλλει αλληλογράφους εις τους συνδρομητάς του τα τεμάχια των εφημερίδων, περιοδικών, επιθεωρήσεων και λοιπών εντύπων τ' αφορώντα αυτούς επ' οιοδήποτε ειδικού ή γενικού θέματος.

Διευθυντής: Θ. Καλογερίκος. Γίνεται κανείς συνδρομητής εις τον «Αργον» του Τύπου της Ανατολής» επί καταβολή δραχ. 2 εφ' άπαξ δια δικαιώμα εγγραφής και τη πληρωμή λεπτών 10 και απόκομμα (Coupage).

Αθήνα, Γραφεία δόδος Σοφοκλέους 7.

Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» ιδρυθέν τω 1885 εν Αθήναις, 44 δόδος Σταδίου.

ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ & ΜΠΑΡΤ, διεθνές Βιβλιοπωλείον εν Αθήναις, Πλατεία Συντάγματος.

ΟΙ ΝΕΟΙ, μηνιαία φιλολογική έκδοση. Διευθυντής: Γ. Κοκκινάκης, δόδος Αιόλου 117, Αθήνα. Συνδρομή δραχμ. 20.

Eugène FIGUIÈRE & Cie

Editeurs

3, PLACE DE L'ODÉON, 30 RUE RACINE
ET 7, RUE CORNEILLE - PARIS.

ΛΑΪΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Η ΠΡΩΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ Η ΟΠΟΙΑ ΕΧΕΙ
ΛΑΪΚΟ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΡΙΟ ΜΕ ΕΙΣΟΔΟ ΕΝΤΕΛΩΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗ

14 ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΤΟΜΟΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ - ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Ἡ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη λειτουργεῖ καὶ ὡς δανειστικὴ ἀντὶ μικρῆς συνδρομῆς

Τὰ **ΓΡΑΜΜΑΤΑ** συνειστοῦν θερμῶς

τὴν ὑποστήριξιν τοῦ κοινωφελοῦς ἔργου τῆς Λαϊκῆς Βιβλιοθήκης

ΓΙΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΔΩΡΕΕΣ :

ΔΡΟΜΟΣ **SIDI METWALI AP. 30**

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, κυπριακὴ πολιτικὴ ἐφημερίς ἐκδομένη ἐν Λευκωσίᾳ. Διευθυντής: Κύρος Θ. Σταυρινίδης, Κεντρικὴ Ἀγορὰ Φανερωμένης. Συνδρομὴ 14 σελήν.

ΛΥΡΑ, μηνιαῖο καλλιτεχνικὸ περιοδικό. Διευθυντής: Γεώργιος Ι. Μπουρλος, ὁδὸς Ἀριστοτέλους 89, Ἀθήναι. Συνδρομὴ δραχμῆς 20.

ΦΟΙΝΙΚΑΣ, λογοτεχνικὸ περιοδικὸ πού βγαίνει στὸ Κάιρο ἀπὸ ομάδα νέων λογίων. Συνδρομὴ χρονιάτικη Γρ. Γερὰ 40 ἢ Φρ. Χρ. 12 Διεύθυνση: Revue «Phinicas», 8 Sharia El Prince, Midan Soliman Pacha, Le Caire.

ΑΛΗΘΕΙΑ, ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν Κυπριακῶν ἐφημερίδων, πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐβδομαδιαία. Διευθυντής: Μ. Δ. Φραγκούλης, Λεμεσός.

ΝΕΑ ΕΡΕΥΝΑ, καθημερινὴ πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐφημερίς. Διευθυνταί: Μ. Φραντζεσκάκης καὶ Λεων. Μπορτόλης, Χανιά. Συνδρομὴ δρχ. 50.

ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ἐφημερίς σοσιαλιστικὴ, καθημερινή: Διευθυντής: Ν. Γιαννιός, Παπαρηγοπούλου 15, Ἀθήνα. Συνδρομὴ δρχ. 50.

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΝ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ, Ἐξαγγέλου Κονκλάρα, ἰδρυθὲν τῷ 1889. 53, ὁδὸς Ἀκαδημίας, Ἀθήναι.

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΙΑ ΑΝΔΡΕΟΥ Π. ΚΑΜΠΑ

Κεντρικὰ Γραφεῖα: ΑΘΗΝΑΙ, ὁδὸς Φιλελλήνων 8.
Ἐργοστάσια καὶ ἀποθῆκαι:
ΕΝ ΚΑΝΤΖΑ καὶ ΓΙΑΛΟΥ (Ἀττικῆς).

Σῆμα Κατατεθὲν

Ὁ Χρυσοῦς Σταυρὸς

Ὁ Οἶκος ΚΑΜΠΑ, ὁ μεγαλύτερος καὶ ἀρχαιότερος ἐν Ἑλλάδι Γνησίων Ἑλληνιστῶν

ΚΟΝΙΑΚ ΚΑΙ ΟΙΝΩΝ ΥΜΗΤΤΟΥ

ἰδρύθη τῷ 1882, παρὰ τοῦ Ἀνδρέου Π. ΚΑΜΠΑ, ὅστις ἐξακολουθεῖ νὰ εἶνε ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐργασιῶν του.

ΕΒΡΑΒΕΥΘΗ ἐν ἀπάσαις ταῖς ἐκδόσεσι Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς διὰ χρυσῶν μεταλλίων καὶ τιμητικῶν διπλωμάτων.

5 ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΧΗΜΙΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ τῶν διασημωτέρων χημικῶν Ἑλλάδος καὶ Δύσεως, καὶ 62 πιστοποιητικὰ τῶν ἐξοχωτέρων ἰατρῶν Ἑλλάδος καὶ Ἐξωτερικοῦ πιστοποιοῦν τὴν γνησιότητα τῶν ΚΟΝΙΑΚ καὶ ΟΙΝΩΝ τοῦ Οἴκου ΑΝΔΡΕΟΥ Π. ΚΑΜΠΑ

Ο Οἶκος ΚΑΜΠΑ ὑπόσχεται 100 χιλιάδων φραγκῶν εἰς ὄντινα ἀποδείξῃ ὅτι τὸ Κονιάκ καὶ οἱ Οἶνοι αὐτοὶ δὲν εἶνε προϊόντα ἀγνά ἐκ σταφυλῆς.

ΤΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ τοῦ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ ΤΟΥΤΟΥ, Κονιάκ καὶ Οἶνοι, ποιότητες γνήσιαι καὶ παλαιαὶ εἰσὶν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐγγύησις δὲ τῆς γνησιότητος αὐτῶν ἡ σφραγὶς καὶ ἡ ταινία τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἐφ' ἐκάστης φιάλης.

ΔΙΑΡΚΗΣ ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ Κονιάκ ἐξ ἀποστάγματος οἴνου 1.500.000 λίτρων. Σημαντικαὶ δὲ ἀποθῆκαι Οἴνων Ὑμηττοῦ λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ.

ΙΔΙΟΚΤΗΤΟΙ ΑΜΠΕΛΟΦΥΤΕΙΑΙ ἐν Κάντζα καὶ Γιαλοῦ (Ἀττικῆς) περὶ τὰ 5.000 στρέμματα ἐξ ὧν ἐτησίᾳ παραγωγὴ οἴνων 5.000.000 λίτρων.

Τὰ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ καὶ ΑΠΟΘΗΚΑΙ μὲ ἴδιον σιδηροδρομικὸν σταθμὸν.

ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΗΣ

Τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων,
,, Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Σερβίας,
τοῦ Μ. Δουκὸς Παύλου τῆς Ρωσσίας,
,, Ἐρυθροῦ Σταυροῦ τῆς Ἑλλάδος, κλπ. κλπ.

Γενικοὶ Ἀντιπρόσωποι διὰ τὴν Αἴγυπτον, Σουδάν, Ἀβυssiνίαν, Ἐρυθραίαν, Συρίαν καὶ Παλαιστίνην: **DROSSOS & COMPANY**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ "ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ".

BÜRGER, μετάφρ. Παύλου Γνευτοῦ, Ἐλεονώρα, 1913	δρχ.	1.
ΛΥΡΑΣ ΘΕΡΟΥ, Μουσικὲς Μελέτες, 1913		0,50
Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ, Ἑλληνικὸν Μέλλον, 1914		0,50
ΝΑΛΑΣ ΚΑΙ ΝΤΑΜΑΓΙΑΝΤΗ, μετ. Μαβίλη καὶ Θεοτόκη, 1914		1,25
ΔΟΡΕΝΤΣΟΥ ΜΑΒΙΑΗ, Τὰ ἔργα του, 1915		5.
ΔΗΜ. ΒΟΥΤΥΡΑ, ὁ Λαγκᾶς καὶ ἄλλα διηγήματα 1915		2.
ΛΥΡΑΣ ΘΕΡΟΥ, Μουσικὲς Ὀμιλίαι 1915		2.
ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΡΑΜΑ, 13 Σονέττα, 1916		1.
ΕΙΡΗΝΗΣ ΔΕΝΤΡΙΝΟΥ, Σονέττα, 1916		1.
SHAKESPEARE, μετ. Κ. Θεοτόκη, Ἡ Τρικυμία, 1916		1,50
ΔΕΡΜΟΝΤΩΦ, Ὁ Δαίμονας, μετάφρ. Γώγου Ἀγιάσσου 1916		1.
ΑΓΙ ΘΕΡΟΥ, Ξένα Τραγοῦδια, 1916		1.
FR. NIETSCHE, Διονύσου Διθύραμβοι, μετάφραση Γιάννη Καμπύση, πρόλογος Δημ. Ζαχαριάδη, 1917	Το	0,60
J. B. LAMARCK, Ἡ Γένεσις τοῦ Ἀνθρώπου, μετάφραση καὶ πρόλογος Γ. Βοισιμιτζιάκη, 1917		0,60
M. BAKOUNINE, Ζωοδία, Ἀνθρωπότης, > >		0,60
CH. DARWIN, Ἡ καταγωγή τοῦ ἀνθρώπου, > >		0,60
Γ. ΒΡΙΣΙΜΙΤΖΑΚΗ, Τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Κ. Π. Καβάφη, 1917		0,60
RENE CHAUGHY, Ἡ Γυναίκα Σκλάβοι, μετ. Γ. Πουλιάκη, 1917		0,60
ANDRÉ LORULOT, Ὁ Ἀτομικισμὸς καὶ οἱ διάφοροι μορφῆς τοῦ Ἀλτρουϊσμοῦ, μετάφραση Μ. Μυριώτη, 1917		0,60
ALBERT LIBERTAD, Ἡ Εὐλάβεια τοῦ Ψοφισμοῦ, μετάφραση Σ. Ζερβοῦ, 1917		0,60
FÉLIX LE DANTEC, Ἀντικειμενικὸ καὶ Ὑποκειμενικὸ, 1917		0,60
Γ. ΣΚΑΗΡΟΥ, Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Πολέμου καὶ τῆς Εἰρήνης, 1917		0,60
DIDEROT, Φιλοσοφικὲς Σκέψεις, μετ. Β. Ἀθανασοπούλου, 1917		0,60
ANDRÉ LORULOT, Εἶναι ἐλεύθερος ὁ ἄνθρωπος; μετάφραση Κ. ΝΕΑΡΧΟΥ-ΟΥΡΑΝΗ, Κάρολος Μπωντελαίρ, 1918		2.
Σ. ΣΚΙΠΗ, Τὸ Ἀπολλώνιον Ἄσμα, 1918		5.
M. ΚΡΕΝΔΙΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ Φιλία, 1919		0,60
HAN RYNER, Le Poison, 1919		0,60
Henri Zisly, Conception du Naturisme Libertaire, 1919		0,60
Oscar Wilde, Ἡ Μπαλλάντα τῆς Φυλακῆς τοῦ Ρίντιγκ, μετάφραση Μ. Βάλσα, 1919		0,60
René Chaughy, Ἡ ἀνηθικότητα τοῦ γάμου, μετάφρ. 1919		0,60
EPEYNA γιὰ τὶς Μελλοντικὲς Κατευθύνσεις τῆς Φυλῆς		7.

ΕΞΑΝΤΛΗΜΕΝΕΣ :

VERNON LEE, μετ. Σ. Πάργα, Ἡ Ἀριάδνη στὴ Μάντωνα, 1911	Δρχ.	1.
ΑΝΤΩΝΗ ΤΡΑΥΛΑΝΤΩΝΗ, Ἡ Ἐξαδέλφη, 1912		1.
M. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑΔΗ, Τὰ Εὐαγγέλια καὶ ὁ Ἀτιμισμὸς, 1913		0,25
ΙΑΔ, Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς, 1914		0,50
Θ. ΝΙΚΟΛΟΥΔΗ, Δελινὲς Κουβέντες, 1914		1.
ΓΡΗΓ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ, Ἑλληνικὰ Προβλήματα, 1915		0,50
ΠΕΤΡΟΥ ΜΑΓΝΗ, Ἀπὸ τὰ τραγοῦδια τῆς Σέμης, 1915		0,50
MIX. ΠΕΡΙΔΗ, Ἀλεξανδρινὴ Λογοτεχνία: Κ. Π. Καβάφη, 1915		0,50
ΧΡΗΣΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥΛΑΚΗ, Κράτος καὶ Φυλὴ, 1915		1,25
Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ἴδας, 1916		0,50
WAGNER, μετ. Μ. Βάλσα, Μιὰ ἐπίσκεψις στὸ Μπετόβεν, 1916		0,50
MADELEINE VERNET, Ὁ Ἐλεύθερος Ἔρωτας μετ. Σ.Π. 1918.		0,60
Γ. ΒΡΙΣΙΜΙΤΖΑΚΗ, Ὁ Ἀνάρτης, 1918		0,60
ADRÉ GIRARD, Φιλοσοφία Ἐλευθερόφιλη, μετάφραση καὶ πρόλογος Π. Ἀλήτη 1919		0,60

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ "ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ".

BÜRGER, μετάφρ. Παύλου Γνευτοῦ, Ἐλεονώρα, 1913	δρχ.	1.
ΛΥΡΑΣ ΘΕΡΟΥ, Μουσικὲς Μελέτες, 1913		0,50
Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ, Ἑλληνικὸν Μέλλον, 1914		0,50
ΝΑΛΑΣ ΚΑΙ ΝΤΑΜΑΓΙΑΝΤΗ, μετ. Μαβίλη καὶ Θεοτόκη, 1914		1,25
ΔΟΡΕΝΤΣΟΥ ΜΑΒΙΑΗ, Τὰ ἔργα του, 1915		5.
ΔΗΜ. ΒΟΥΤΥΡΑ, ὁ Λαγκᾶς καὶ ἄλλα διηγήματα 1915		2.
ΛΥΡΑΣ ΘΕΡΟΥ, Μουσικὲς Ὀμιλίαι, 1915		2.
ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΡΑΜΑ, 13 Σονέττα, 1916		1.
ΕΙΡΗΝΗΣ ΔΕΝΤΡΙΝΟΥ, Σονέττα, 1916		1.
SHAKESPEARE, μετ. Κ. Θεοτόκη, Ἡ Τρικυμία, 1916		1,50
ΔΕΡΜΟΝΤΩΦ, Ὁ Δαίμονας, μετάφρ. Γώγου Ἀγιάσσου 1916		1.
ΑΓΙ ΘΕΡΟΥ, Ξένα Τραγοῦδια, 1916		1.
FR. NIETSCHE, Διονύσου Διθύραμβοι, μετάφραση Γιάννη Καμπύση, πρόλογος Δημ. Ζαχαριάδη, 1917		0,60
J. B. LAMARCK, Ἡ Γένεσις τοῦ Ἀνθρώπου, μετάφραση καὶ πρόλογος Γ. Βοισιμιτζιάκη, 1917		0,60
M. BAKOUNINE, Ζωοδία, Ἀνθρωπότης, > >		0,60
CH. DARWIN, Ἡ καταγωγή τοῦ ἀνθρώπου, > >		0,60
Γ. ΒΡΙΣΙΜΙΤΖΑΚΗ, Τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Κ. Π. Καβάφη, 1917		0,60
RENE CHAUGHY, Ἡ Γυναίκα Σκλάβοι, μετ. Γ. Πουλιάκη, 1917		0,60
ANDRÉ LORULOT, Ὁ Ἀτομικισμὸς καὶ οἱ διάφοροι μορφῆς τοῦ Ἀλτρουϊσμοῦ, μετάφραση Μ. Μυριώτη, 1917		0,60
ALBERT LIBERTAD, Ἡ Εὐλάβεια τοῦ Ψοφισμοῦ, μετάφραση Σ. Ζερβοῦ, 1917		0,60
FÉLIX LE DANTEC, Ἀντικειμενικὸ καὶ Ὑποκειμενικὸ, 1917		0,60
Γ. ΣΚΑΗΡΟΥ, Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Πολέμου καὶ τῆς Εἰρήνης, 1917		0,60
DIDEROT, Φιλοσοφικὲς Σκέψεις, μετ. Β. Ἀθανασοπούλου, 1917		0,60
ANDRÉ LORULOT, Εἶναι ἐλεύθερος ὁ ἄνθρωπος; μετάφραση Κ. ΝΕΑΡΧΟΥ-ΟΥΡΑΝΗ, Κάρολος Μπωντελαίρ, 1918		2.
Σ. ΣΚΙΠΗ, Τὸ Ἀπολλώνιον Ἄσμα, 1918		5.
M. ΚΡΕΝΔΙΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ Φιλία, 1919		0,60
HAN RYNER, Le Poison, 1919		0,60
Henri Zisly, Conception du Naturisme Libertaire, 1919		0,60
Oscar Wilde, Ἡ Μπαλλάντα τῆς Φυλακῆς τοῦ Ρίντιγκ, μετάφραση Μ. Βάλσα, 1919		0,60
René Chaughy, Ἡ ἀνηθικότητα τοῦ γάμου, μετάφρ. 1919		0,60
EPEYNA γιὰ τὶς Μελλοντικὲς Κατευθύνσεις τῆς Φυλῆς		7.

ΕΞΑΝΤΛΗΜΕΝΕΣ :

VERNON LEE, μετ. Σ. Πάργα, Ἡ Ἀριάδνη στὴ Μάντωνα, 1911	Δρχ.	1.
ΑΝΤΩΝΗ ΤΡΑΥΛΑΝΤΩΝΗ, Ἡ Ἐξαδέλφη, 1912		1.
M. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑΔΗ, Τὰ Εὐαγγέλια καὶ ὁ Ἀτιμισμὸς, 1913		0,25
ΙΑΔ, Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς, 1914		0,50
Θ. ΝΙΚΟΛΟΥΔΗ, Δελινὲς Κουβέντες, 1914		1.
ΓΡΗΓ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ, Ἑλληνικὰ Προβλήματα, 1915		0,50
ΠΕΤΡΟΥ ΜΑΓΝΗ, Ἀπὸ τὰ τραγοῦδια τῆς Σέμης, 1915		0,50
MIX. ΠΕΡΙΔΗ, Ἀλεξανδρινὴ Λογοτεχνία: Κ. Π. Καβάφη, 1915		0,50
ΧΡΗΣΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥΛΑΚΗ, Κράτος καὶ Φυλὴ, 1915		1,25
Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ἴδας, 1916		0,50
WAGNER, μετ. Μ. Βάλσα, Μιὰ ἐπίσκεψις στὸ Μπετόβεν, 1916		0,50
MADELEINE VERNET, Ὁ Ἐλεύθερος Ἔρωτας μετ. Σ.Π. 1918		0,60
Γ. ΒΡΙΣΙΜΙΤΖΑΚΗ, Ὁ Ἀνάρτης, 1918		0,60
ADRÉ GIRARD, Φιλοσοφία Ἐλευθερόφιλη, μετάφραση καὶ πρόλογος Π. Ἀλήτη 1919		0,60

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΑΝΔΡΕΟΥ Π. ΚΑΜΠΑ

Κεντρικά Γραφεία: ΑΘΗΝΑΙ, δδός Φιλελλήνων 8.
Εργοστάσια και αποθήκαι:
ΕΝ ΚΑΝΤΖΑ και ΓΙΑΛΟΥ (Αττικής).

Σήμα Κατατεθέν

Ο Χρυσός Σταυρός

Ο ΟΙΚΟΣ ΚΑΜΠΑ, ο μεγαλύτερος και αρχαιότερος εν Ελλάδι Γνησίων Έλληνικών

ΚΟΝΙΑΚ ΚΑΙ ΟΙΝΩΝ ΥΜΗΤΤΟΥ

ιδρύθη τῷ 1882, παρὰ τοῦ Ἀνδρέου Π. ΚΑΜΠΑ, ὅστις ἐξακολουθεῖ νὰ εἶνε ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐργασιῶν του.

ΕΒΡΑΒΕΥΘΗ ἐν ἀπίστας ταῖς ἐκθέσεσι Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς διὰ χρυσῶν μεταλλίων καὶ τιμητικῶν διπλωμάτων.

5 ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΧΗΜΙΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ τῶν διασημοτέρων χημικῶν Ἑλλάδος καὶ Δύσεως, καὶ 62 πιστοποιητικὰ τῶν ἐξοχότερων ἰατρῶν Ἑλλάδος καὶ Ἐξωτερικοῦ πιστοποιοῦν τὴν γνησιότητα τῶν ΚΟΝΙΑΚ καὶ ΟΙΝΩΝ τοῦ ΟΙΚΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ Π. ΚΑΜΠΑ

Ο ΟΙΚΟΣ ΚΑΜΠΑ ὑπόσχετα 100 χιλιάδων φραγγίων εἰς ὄντινα ἀποδείξῃ ὅτι τὸ Κονιάκ καὶ οἱ Οἶνοι αὐτοὶ δὲν εἶνε προϊόντα ἀγνά ἐκ σταφυλῆς.

ΤΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ τοῦ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ ΤΟΥΤΟΥ, Κονιάκ καὶ Οἶνοι, ποιότητες γνήσιαι καὶ παλαιαὶ εἰσὶν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐγγύησις δὲ τῆς γνησιότητος αὐτῶν ἡ σφραγὶς καὶ ἡ ταινία τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἐφ' ἐκάστης φιάλης.

ΔΙΑΡΚΗΣ ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ Κονιάκ ἐξ ἀποστάγματος οἴνου 1.500.000 λίτρων. Σημαντικὰ δὲ ἀποθήκασαι Οἶνον Ὑμηττοῦ λευκοῦ καὶ ἔρυθροῦ.

ΙΔΙΟΚΤΗΤΟΙ ΑΜΠΕΛΟΦΥΤΕΙΑΙ ἐν Κάντζα καὶ Γιαλοῦ (Αττικής) περὶ τὰ 5.000 στρέμματα ἐξ ὧν ἐτησίᾳ παραγωγή οἴνων 5.000.000 λίτρων.

Τὰ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ καὶ ΑΠΟΘΗΚΑΙ μὲ ἴδιον σιδηροδρομικὸν σταθμὸν.

ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΗΣ

Τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων,

„ Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Σερβίας,

τοῦ Μ. Δουκὸς Παύλου τῆς Ρωσσίας,

„ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ τῆς Ἑλλάδος, κ.λπ. κ.λπ.

Γενικοὶ Ἀντιπρόσωποι διὰ τὴν Αἴγυπτον, Σουδάν, Ἀρμενίαν, Ἐρυθραίαν, Συρίαν καὶ Παλαιστίνην: **DROSSOS & COMPANY**

Eugène FIGUIÈRE & Cie

Editeurs

3, PLACE DE L'ODÉON, 30 RUE RACINE
ET 7, RUE CORNEILLE - PARIS.

ΛΑΪΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Ἡ ΠΡΩΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ Ἡ ΟΠΟΙΑ ΕΧΕΙ
ΛΑΪΚΟ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΡΙΟ ΜΕ ΕΙΣΟΔΟ ΕΝΤΕΛΩΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗ

14 ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΤΟΜΟΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ - ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Ἡ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη λειτουργεῖ καὶ ὡς δανειστικὴ ἀντὶ μικρῆς συνδρομῆς

Τὰ **ΓΡΑΜΜΑΤΑ** συνειστοῦν θερμῶς

τὴν ὑποστήριξιν τοῦ κοινωφελοῦς ἔργου τῆς Λαϊκῆς Βιβλιοθήκης

ΓΙΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΔΩΡΕΕΣ:

ΔΡΟΜΟΣ **SIDI METWALI** ΑΡ. 30

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, κυπριακὴ πολιτικὴ ἐφημερὶς ἐκδομένη ἐν Λευκωσίᾳ. Διευθυντής: Κύριος Θ. Σταυρινίδης, Κεντρικὴ Ἀγορὰ Φανερωμένης. Συνδρομὴ 14 σελίν.

ΑΛΗΘΕΙΑ, ἡ ἀρχαιότατη τῶν Κυπριακῶν ἐφημερίδων, πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐβδομαδιαία. Διευθυντής: Μ. Δ. Φραγκοῦλης, Λεμεσός.

ΛΥΡΑ, μηνιαῖο καλλιτεχνικὸ περιοδικό. Διευθυντής: Γεώργιος Ι. Μποῦρολος, δδός Ἀριστοτέλους 89, Ἀθήναι. Συνδρομὴ δραχμῆς 20.

ΝΕΑ ΕΡΕΥΝΑ, καθημερινὴ πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐφημερὶς. Διευθυνταί: Μ. Φραντζεσκάκης καὶ Λεων. Μπορτόλης, Χανιά. Συνδρομὴ δρχ. 50.

ΦΟΙΝΙΚΑΣ, λογοτεχνικὸ περιοδικὸ πού βγαίνει στὸ Κάιρο ἀπὸ ομάδα νέων λογίων. Συνδρομὴ χρονιάτικη Γρ. Γερὰ 40 ἢ Φρ. Χρ. 12 Διεύθυνση: Revue «Phinicas», 8 Sharia El Prince, Midan Soliman Pacha, Le Caire.

ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ἐφημερὶς σοσιαλιστικὴ, καθημερινὴ: Διευθυντής: Ν. Γιαννιός, Παπαρηγοπούλου 15, Ἀθήνα. Συνδρομὴ δρχ. 50.

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΝ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ, Ἐξαγγέλου Κονκλάρα, ἰδρυθὲν τῷ 1889. 53, δδός Ἀκαδημίας, Ἀθήναι.

ΠΑΝΤΑΙΝΟΣ, ἑβδομαδιαῖον παράρ-
τημα τοῦ «Ἐκκλησιαστικοῦ Φάρου». Λι-
ευθυντής: Ἰωάννης Φωκυλίδης. «Pantai-
nos» Patriarcat Grec Orthodoxe,
Alexandrie.

ΕΘΝΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ, μηνιαίος εικο-
νογραφημένος. Ἰδρυτής: Πέτρος Τατά-
νης, Monthly illustrated National Her-
ald, 134-140 West 26th Street, New
York City. Συνδρομὴ φρ. 20.

Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ τῆς
ΑΙΓΥΠΤΟΥ, ἰδρύθηκε με σκοπὸ νὰ βο-
ηθῆσιν ἢ ἀναμορφωθῆ ἢ Ἑλληνικὴ παι-
δεία στὴν Αἴγυπτο. Ὁ Ὅμιλος θὰ ἐνδια-
φέρεται ἐπίσης καὶ γιὰ κάθε ζήτημα σχε-
τικὸ μετὰ τὴν πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ
ἐκδήλωση τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Αἴγυπτου
καὶ θὰ προσπαθῆ νὰ γίνεταί συχνότερη
καὶ στενότερη ἢ πνευματικὴ του ἐπικοι-
νωνία μετὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ «Ἐκπαιδευτικὸς Ὅμιλος τῆς Αἴγυ-
πτου» θὰ προσπαθῆσιν νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σκοπὸ
του μετὰ διαλέξεις, μαθήματα, περιοδικὰ, ἐφη-
μερίδες, μετὰ πρότυπα σχολεῖα, μετὰ ἴδρυση
παιδαγωγικῶν μουσείων, μετὰ συνέδρια δι-
σκαλικὰ καὶ μετὰ κάθε ἄλλο καταλληλὸ
μέσο. Διεύθυνση B.P. 1146 Alexandrie.

Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ἰ-
δρύθηκε με σκοπὸ νὰ βοηθῆσιν τὴν ἀνα-
γέννηση τῆς παιδείας στὴν Ἑλλάδα. Τὸ
Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου βγαί-
νει σὲ 250-300 σελίδες τὸ χρόνο. Τὰ
Γραφεῖα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου εἶνε
στὴν ὁδὸ Λέκα 4, Ἀθήνα.

Ἡ συνδρομὴ γιὰ τὸν Ὅμιλο εἶνε 10
δρ. τὸ χρόνο. Ἡ συνδρομὴ στὸ Δελτίο
εἶνε 5 δρ. τὸ χρόνο. Μία φτηνότερη ἐκδο-
ση φοιτητῶν καὶ δημοδιδασκάλων 2 δρ.
τὸ χρόνο.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ Γ. Ι. ΒΑΣΙ-
ΛΕΙΟΥ, ὁδὸς Σταδίου 42, Ἀθήνα.
Πλούσια συλλογὴ ἀπάντων τῶν ἐπιστημο-
νικῶν καὶ φιλολογικῶν συγγραμμάτων.
Ἰδιαίτερον τμήμα ὄλων τῶν βιβλίων τῆς
δημοτικῆς. Κατάλογος στέλλεται δωρεάν.

ΣΦΙΓΞ, γελοιογραφικὴ σατυρικὴ ἑβδο-
μαδιαία ἐφημερίς. Διευθυντής: Κ. Ρωμά-
νος, B. P. 942, Le Caire. Συνδρομὴ
φρ. 60 ἢ φρ. 20.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ, δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς
λαογραφικῆς ἐταιρίας κατὰ τριμηνίαν ἐκ-
διδόμενον. Διὰ τὴν σύνταξιν: κ. Ν. Γ.
Πολίτη, ὁδὸς Κυκλοβόρου 22α. Ἐτησίαι
συνδρομὴ δρ. χρ. 15.

Ἡ ΕΣΠΕΡΙΑ, ἑβδομαδιαία εἰκono-
γραφημένη ἐφημερίς. Διευθυντής: D^r
C. Rauptis, 101 Dean Street, Oxford
Street, London W. 1. Συνδρομὴ 25
φράγκα.

Ο ΑΡΓΟΣ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΤΗΣ Α-
ΝΑΤΟΛΗΣ, τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι ἰδρυ-
θὲν γραφεῖον Ἀποκομμάτων (Coupages)
περιοδικῶν, ἐφημερίδων, ἐπιθεωρήσεων
κλπ.

Ἀναγινώσκει, ἀποκόπτει καὶ ἀποστέλ-
λει αὐθωρεῖ εἰς τοὺς συνδρομητὰς του
τὰ τεμάχια τῶν ἐφημερίδων, περιοδικῶν,
ἐπιθεωρήσεων καὶ λοιπῶν ἐντύπων τ'
ἀφορῶντα αὐτοὺς ἐφ' οἵουδήποτε εἰδικοῦ
ἢ γενικοῦ θέματος.

Διευθυντής: Θ. Καλογερίκος.
Γίνεται κανεὶς συνδρομητὴς εἰς τὸν
«Ἄργον τοῦ Τύπου τῆς Ἀνατολῆς» ἐπὶ
καταβολῇ δρ. 2 ἐφ' ἀπαξ διὰ δικαίωμα
ἐγγραφῆς καὶ τῆ πληρωμῇ λεπτῶν 10 κατ'
ἀπόκομμα (Coupage).

Ἀθήνα, Γραφεῖα ὁδὸς Σοφοκλέους 7.

Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ, Βιβλιοπωλεῖον
τῆς «Ἐστίας» ἰδρυθὲν τῷ 1885 ἐν Ἀ-
θήναις, 44 ὁδὸς Σταδίου.

ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ & ΜΠΑΡΤ,
διεθνὲς Βιβλιοπωλεῖον ἐν Ἀθήναις,
Πλατεία Συντάγματος.

ΟΙ ΝΕΟΙ, μηνιαία φιλολογικὴ ἐκδοσις.
Διευθυντής: Γ. Κοκκινιάκης, ὁδὸς Αἰόλου
117, Ἀθήνα. Συνδρομὴ δραχμῆς 20.

LA REVUE de l'EPOQUE, bi-men-
suelle d'expression et d'étude des
Idées, des Arts et des Lettres. Dire-
cteur: Marcello-Fabri, 3 Av. de la
Bourdonnais, Paris (VIIe). Abonne-
ment 24 francs.

L'UNION DES RACES, Revue de
l'Afrique du Nord. Parait chaque
mois. Trésorière: Madame Aprozio,
105 Avenue de Bonzaria, Alger.
Abonnement 20 francs.

LA SUFFRAGISTE, revue femini-
ste mensuelle. Directrice: Dr Made-
laine Pelletier, 33, Rue Lacépède,
Paris (5e). Abonnement 5 francs.

ACTION, cahiers Individualistes
de Philosophie et d'Art. Directeurs:
Florent Fels et M. Sauvage, 18,
Rue Feydeau, Paris (IIe). Abonne-
ment 25 francs.

S. PAPASTATHOPOULO & I.
PETRITSIS, Maison d'éditions mu-
sicales «La Lyre», Librairie-Pape-
terie, Instruments de musique.
Rue de la Poste N° 5, Alexandrie.

ΒΩΜΟΣ, περιοδικὸ δεκαπενθήμερο.
Διευθυντές: Σπύρος Μόσχος, Γιάννης
Ἰβράκης, Μένος Φιλήντας. Περικλέους
28, Ἀθήνα. Συνδρομὴ 10 δραχμῆς.

ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, καθημερινὴ σοσια-
λιστικὴ ἐφημερίς. Διευθυντής: Γ. Πετσό-
πουλος, ὁδὸς Πειραιῶς 24, Ἀθήνα. Συν-
δρομὴ δραχ. 50.

ΠΥΡΣΟΣ, μηνιαία λογοτεχνικὴ ἐκδοσις.
Διευθυντής: Πάνος Α. Ταγκόπουλος, ὁδὸς
Οικονόμου, 4, Ἀθήνα. Συνδρομὴ φρ.
χρ. 10.

ΚΕΡΚΥΡΑΓΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ, δί-
μηνο εἰκonoγραφημένο περιοδικό. Διευ-
θύντρια: Εἰρήνη Δεντρινού, Κέρκυρα.
Συνδρομὴ 8 δραχμῆς.

ΔΕΛΤΙΟ, προμήνυμα ποὺ βγαίνει στὶς
δέκα κάθε μῆνα. Ὁδηγητής: Λίνος Καρ-
ζῆς, Αἰσχύλου 29, Ἀθήνα. Τὸ φυλλάδιον
50 λεπτά.

ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ, καλλιτεχνικὸν περιο-
δικὸν ἐκδιδόμενον κατὰ μῆνα. Διευθυ-
ντής: Δ. Ι. Καλογερόπουλος, ὁδὸς Χαρ.
Τρικούπη ἀρ. 22α, Ἀθήνα. Συνδρομὴ
δραχμ. 12.

ΜΑΥΡΟΣ ΓΑΤΟΣ, μηνιαῖο φιλολο-
γικὸ καὶ λογοτεχνικὸ περιοδικό. Διευθυ-
ντής: Γεράσιμ. Σπαταλάς, Κλεισόβης 3,
πύραγμα ὁδοῦ Θεμιστοκλέους, Ἀθήνα.
Συνδρομὴ δρχ. 6.

Ο ΛΟΓΟΣ, μηνιαῖο περιοδικό. Διευ-
θύνεται ἀπὸ τοὺς κυρίους Γιάννη Χαλ-
κούση καὶ Ὁμ. Μπεκέ. Γραφεῖα: Πέρα,
Ἀρσλάν Σοκάκι 5, Πόλη. Συνδρομὴ φρ. 20.

Ο ΝΟΥΜΑΣ, ἐφημερίδα πολιτικὴ φι-
λογικὴ καὶ κοινωνικὴ. Ἐκδίδεται κάθε
Σάββατο. Διευθυντής: Δ. Π. Ταγκόπου-
λος. Γραφεῖα, Σοφοκλέους 3, Ἀθήνα.
Συνδρομὴ φρ. 25.

ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ, καθη-
μερινὴ ἀνεξάρτητη ἐφημερίδα. Διευθυ-
ντής: Θ. Νικολοῦδης, Ἐδουάρδου Λω 14,
Ἀθήνα. Συνδρομὴ δραχ. 50.

ΛΟΓΟΣ, κάθε δύο μῆνες. Σελίδες 24-32.
Διευθυντής: Γ. Νάζος, Νίκης 64, Ἀ-
θήνα. Συνδρομὴ 5 δραχμῆς.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ καὶ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ
ΧΡΟΝΙΚΑ, Διευθυντής D^r Ὁρέστης
Ε. Ι. Χρηστίδης, Famagusta (Chypre)

ΔΙΟΝΥΣΟΣ, φιλολογικὸ περιοδικό.
Διεύθυνση: Περιοδικὸ «Διόνυσος» στὸ
Βιβλιοπωλεῖο Π. Ἀγγελίδη, Γιουσκὸκ
Καλντινίμ ἀρ. 3, Constantinople.

ΝΕΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ, καθημερινὴ. Διευ-
θυντής: Ι. Α. Μουρέλλος, Πλατεία Βενι-
ζέλου, Ἡράκλειον. Συνδρομὴ δραχ. 50.

L'IDÉE LIBRE, revue mensuelle. Culture individuelle. — Rénovation sociale. Directeur : André Lorulot, Conflans-Honorine (S & O). Abonnement, les 10 numéros 4 francs, les 20 numéros 8 francs.

L'AUBE, revue littéraire mensuelle. Organe de la « Société Littéraire et Artistique de l'Ouest ». Directeur : A. Perroteau, Terves, par Bressuire (2-Sèvres). Abonnement, 6 francs.

L'ÉTOILE, revue mensuelle illustrée. Directeur : Louis Gastin, 49 Rue Montaux, Marseille. Abonnement, 12 francs.

LA VEILLEUSE, revue d'Art, paraissant chaque mois. Directeur : M. Jourd'Heuil, 166 Rue de la Roquette, Paris (XI). Abonnement, 5 francs.

LA MÈRE EDUCATRICE, revue mensuelle d'éducation populaire. Secrétaire de Rédaction : Madeleine Vernet, Epône (S & O). Abonnement, 4 francs.

LA REVUE INTELLECTUALISTE, paraît par série de dix numéros. Les dix premiers numéros seront consacrés à : Paul Adam, J. H. Rosny aîné, Paul Fort, Louis Bertrand, Maurice Beaubourg, Remy de Gourmont, Les Exotiques, La jeune musique française, Péladan, La jeune peinture française. Direction : Mauric Rocher, 20 Rue du Mont, Pontarlier. Rédaction : Georges-Armand Masson, 25 Rue Boisleveut, Paris (XVI). Abonnement, 25 francs.

LE NÉO-MALTHUSIEN, mensuel. Directeur : G. Hardy, 29 Rue Pixérécourt, Paris (20). Abonnement, 4 francs.

ARISTE, revue d'art littéraire, divisée en deux parties : *Les Essais Ariste*, plaquette mensuelle de bibliophiles, contenant l'œuvre d'un seul auteur, avec des ornements et des illustrations. *La Chronique Ariste*, critiques et commentaires d'actualité. Directeur : Ker-Frank-Houx, à la Chézine, avenue de la Chézine, Nantes. Abonnement, 12 francs.

LA VIE NOUVELLE, publication de littérature et d'art. Paraît tous les mois. Directeurs : Panos Stavrinou et E. G. Cahen. Adresse : Boîte Postale No. 694. Le Caire, (Egypte).

LE JOURNAL des HELLENES, politique social et littéraire. Organe hebdomadaire des colonies helléniques de l'Europe centrale et occidentale. Directeur : Luc Pyrrhus. Abonnement, Suisse, Grèce, France francs 15, autres pays de l'union postale francs 20.-6, Rue du Rhône, Genève (Suisse).

LES HUMBLÉS, revue littéraire des primaires, paraissant par cahiers mensuels. Directeur : Maurice Wullens, 4 Rue Descartes, Paris (V). Abonnement, 12 francs.

LA REVISTA, quaderns de publicacio quinzenal. Numero solt, 40 centims. Administracio : Cortis Catalanes, 613 Baixos, Barcelona.

LES PIONNIERS de NORMANDIE, revue de littérature et d'art. Secrétaire : M. Ernest Dupuis, Aunay-sur-Odon (Calvados). L'abonnement d'un an (six numéros) 4 frs.

LE DOUËR, revue d'art et de littérature. Directeur : Jean Roblet, 5 bis Rue d'Italie, Tunis. Abonnement à six numéros, 6 francs.

LE MONDE NOUVEAU, revue mensuelle, interalliée et internationale, paraissant le 20 de chaque mois. Rédaction, administration et direction : 4, Avenue de l'Opéra, Paris (I). Abonnement 30 frs.

LES CAHIERS IDÉALISTES FRANCAIS, recueil de littérature, d'art et de philosophie, paraissant le 5 du mois, sous la direction d'Edouard Dujardin, 42, rue Raynouard, Paris XVI. Abonnement 10 francs.

ATENE e ROMA, bullettino della Società Italiana per la diffusione e l'incoraggiamento degli studi classici. Direttore : P. E. Pavolini, 2, Piazza S. Marco, Firenze. Abbonamento L. 8.

LA MOUETTE, revue idéaliste de Littérature et d'Art. Paraît mensuellement. Directeur : Julien Guillemard, 20, Rue du Perrey, Le Havre. Abonnement, 9 francs.

LA TRAMONTANE, revue illustrée, régionaliste, littéraire, artistique. Fondateur : Charles Bayby, 7, Rue de la Poste, Perpignan. Abonnement, 5 francs.

LA BATAILLE, organe quotidien syndicaliste. Rédaction et Administration : 67, Quai de Valmy, Paris (X). Abonnement 31 francs.

SAVOIR et prendre ses responsabilités devant l'Éternelle Raison, c'est la condition nécessaire pour l'Homme et la Société juste. Édité par souscriptions. Directeur : Maurice Guizart, 62 Avenue d'Orléans, Les Beausserons, Brunoy (S. & O.).

NOTRE VOIX, hebdomadaire. Directeur : Génold, 55, Rue des Abbesses, Paris 18.

LA POLITIQUE et les LETTRES, revue mensuelle. Directeur : Paul Charrier, 12 Rue Dalou, Paris (XV). Abonnement 6 francs.

LES LETTRES PARISIENNES, paraissant neuf fois l'an. Administration et rédaction : Georges Pillement, 49 Boulevard Magenta, Paris (X). Abonnement 12 francs.

INFINITO, the League of Religious Journal. Organ of the English speaking World's aspirations to the sense of Infinity. Organe des nobles intérêts essentiellement spirituels de la France. Editor : M. N. Balkachine, Dumfries (Scotland). Each number 1/—

LA ROSE ROUGE, paraît tous les jeudis. Direction : Maurice Magre et Pierre Silvestre, 9 Rue Volney, Paris. Abonnement, 30 francs.

HARO ! paraît le 5 et le 20 de chaque mois. Rédaction-Administration : A. Daenens, 4 Rue Henri Van Zuylen, Uccle-Bruxelles. Abonnement, 7 francs.

LES FACETTES. Adresser livres, revues et dessins à M. Léon Vèrane, Rue Baudin 15, Toulon. Abonnement 5 francs.

ANNALES des SCIENCES PSYCHIQUES, publication mensuelle illustrée, organe de la Société Universelle d'Études Psychiques. Directeur : Professeur Charles Richet, 175 Boulevard Péreire, Paris. Abonnement, 12 francs.

LES CHANTS de l'AUBE, revue d'Art et de Littérature, paraissant entre le 15 et le 20 de chaque mois. Directeurs : Charles Conrardy et Julien Flament, 20 Rue Américaine, Bruxelles. Abonnement, 5 francs.

LA FEMME SOCIALISTE, organe d'éducation féminine socialiste international, syndical, coopératif. Directrice : Louise Saumoneau, 6 Rue Flatters, Paris (V). Abonnement, 1,50 francs.

LA MÉLÉE, libertaire—individualiste—éclectique. Directeur : Marcel Sauvage, 12 Rue de l'Ancienne-Comédie, Paris (VIe). Abonnement à la série de dix numéros, 2,60 francs.

L'HEXAGRAMME, Revue mensuelle. Directeur : M. Simon-Savigny, 21 Rue Gassendi, Paris (XIVe), abonnement, 8 francs.

LES FEUILLES LIBRES, revue mensuelle de Lettres et d'Art. 81, Avenue Victor-Hugo, Paris (XVIe), abonnement 15 francs.

LA VIE NATURELLE, Directeur : Henri Zisly, 7 Rue Jean - Robert, Paris (18e).

LA FORCE, Revue d'art et de littérature. Organe de la gilde «Les Forgerons» foyer d'action d'art. Rédaction-Administration : Luc Mériça, 10 Rue Quatrefoiges, Paris (5e). Abonnement 3 francs l'an.

ESOPÉ, organe de la Fédération des Artes, des Lettres et des Sciences. Rédaction-Administration : 38 bis Rue Fontaine, Paris. Cotisation facultative minimum, 1 franc.

LA PLÈBE, hebdomadaire. Rédaction-Administration : L. Mangin, 49 Rue de Bretagne, Paris (3e).

LA VIE OUVRIÈRE, hebdomadaire. 96 Quai Jemmapes, Paris (X^e).

L'ART LIBRE, 147, Avenue de la Couronne, Bruxelles.

LE LIBERTAIRE, hebdomadaire. Rédaction-Administration : Content, 69 Boulevard de Belleville, Paris, Abonnement 10 francs.

LITTÉRATURE, revue paraissant le 1er de chaque mois. Direction : A. Breton, 9 Place du Pantheon, Paris. Abonnement 15 francs.

LE LIVRE MENSUEL, Il paraîtra chaque année sous ce titre une série de dix volumes, dont la diversité d'inspiration embrassera toutes les branches du savoir et dont la tenue littéraire sera parfaite.

Le prix marqué de chaque volume sera proportionné à son importance ; il ne sera jamais inférieur à 5 francs.

Mais il sera créé des abonnements extrêmement avantageux pour la série des dix volumes, au prix de 40 frs. Direction : 24, Rue de Navarin Paris (9e).

L'ÉCOLE EMANCIPIÉE, revue pédagogique publiée par la Fédération des Syndicats des membres de l'Enseignement laïque. L'an 1919-1920 l'École paraîtra chaque semaine sur 24 pages : 12 de partie scolaire, 4 de vie sociale et 4 de vie pédagogique et documentaire. Adresse : Audoye, 21 Rue Croix-de-Reynier, Marseille. Abonnement 12 francs.

LE COURRIER DE LA PRESSE, «Lit tout» «Renseigne sur tout» ce qui est publié dans les journaux, revues et publications de toute nature paraissant en France et à l'étranger et en fournit les Extraits sur tous Sujets et Personnalités. Circulaires explicatives et tarif envoyés franco. Directeur : Ch. Demogeot, 21 Boulevard Montmartre Paris (2e).

L'ARGUS de la PRESSE, fondé en 1879. Les plus anciens Bureaux d'extraits de journaux (Faubourg Montmartre). 37 Rue Bergère, Paris (IXe).

LIBRAIRIE D'ART

STAVRINOS & Cie

LITTÉRATURE, BEAUX-ARTS, SCIENCES

Adresse: Savoy Chambres, Casr - el - Nil, LE CAIRE

ΣΤΟ ΞΩΦΥΛΛΟ

ΤΟΥ ΦΥΛΛΑΔΙΟΥ ΑΡΙΘ. 40

Εἰς ὅσους θὰ μᾶς προμηθέψουν τὰ δυὸ τελευταῖα τεύχη τοῦ πρώτου τόμου τῶν «Γραμμάτων» θὰ τοὺς σταλεῖ δωρεάν ὁλόκληρος ὁ πέμπτος τόμος καὶ εἰς ὅσους θὰ μᾶς στείλουν μόνον τὸ ἓνα τεύχος ἀπὸ τὰ δυὸ, θὰ τοὺς δοθεῖ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δυὸ φυλλάδια τοῦ πέμπτου τόμου.

— Ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος τόμος τῶν «Γραμμάτων» πουλιοῦνται ὁ καθένας φρ. 50, ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος τόμος ἀπὸ φρ. 25 ὁ καθένας.

— Ἀγγέλλεται ἢ κρίνεται ἓνα βιβλίον ὅταν ἡ Σύνταξι λαβαίνει δυὸ ἀντίτυπα.

ΤΑ «ΓΡΑΜΜΑΤΑ» πουλιοῦνται στὴν ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ, στὰ βιβλιοπωλεῖα: ΔΑΡΔΑ, Rue Mosquée Attarine, ΝΤΑΦΩΤΗ στὸν ἴδιον δρόμο. Στὸ ΣΑΟΥΛΗ-ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ, Boulevard Ramleh καὶ Cherif Pacha. Στὸ ΝΕΡΑΝΤΖΗ ἀπέναντι ἀπὸ τὴν τρέπεζα τῶν Ἀθηνῶν, Rue Cherif Pacha.

Στὸ ΚΑΪΡΟ στὸ βιβλιοπωλεῖο: LIBRAIRIE D'ART.

Στὴν ΑΘΗΝΑ στὰ βιβλιοπωλεῖα «ΕΣΤΙΑΣ», ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΛΑΚΗ & ΜΠΑΡΤ, ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ΚΟΥΚΛΑΡΑ, Μ. ΞΗΚΑΚΗ.

Στὴ ΣΜΥΡΝΗ, στὸ βιβλιοπωλεῖο Λ. ΣΤΥΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ.

Στὴν ΚΕΡΚΥΡΑ τοῦ κ. ΙΩΑΝΝΙΔΗ, πρῶτορα τῶν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων.

Στὴ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, στὸ βιβλιοπωλεῖο ΞΕΝΟΦΩΝΤΙΔΟΥ.

Στὴν ΚΡΗΤΗ, στὰ Χανιά, στὸ βιβλιοπωλεῖο ΦΟΡΤΣΑΚΗ, στὸ Ηράκλειο στὸ βιβλιοπωλεῖο ΑΛΙΚΙΩΤΗ.

Στὴν ΠΟΛΗ στὸ βιβλιοπωλεῖο Π. ΑΓΓΕΛΙΔΗ.

Στὴν ΚΥΠΡΟ, στὴ Λεμεσό, στὸ βιβλιοπωλεῖο Ν. ΤΟΡΝΑΡΙΤΗ (μόνου ἀντιπροσώπου μας σ' ὅλη τὴν Κύπρο).

Στὸ ΠΑΡΙΣΙ στὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ «Soi même» 88, Rue Rochecouart.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΦΥΛΛΑΔΙΟ 41 (ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΤΟΜΟΥ).

ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ (Β. Ρ. 1146) - ΟΚΤΩΒΡ. - ΔΕΚΕΜΒ. 1919.

ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΦΥΛΛΑΔΙΟΥ ΓΡ. Δ. 40 Η ΔΡΑΧ. 10

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.

ΠΡΩΤΟΤΥΠΑ

ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ, 'Από τὰ «Δεκατετράστιχα»	Σελ. 169
Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗ, Δημητρίου Σωτήρος (162—150 π.χ.)	> 178
ΣΩΤΗΡΗ ΣΚΙΠΗ, 'Από τὴν «Αἰολικὴν Ἔρπη»	> 179
„ „ Μεταφραστικὲς προσκείμενες. - Δημοσθένης Βουτυράς	> 224
„ „ Ἐπιλογὸς ἀπὸ κάποια βιβλία	> 236
Μ. ΜΑΔΑΚΑΣΗ, Σὺν ἄλλοις	> 182
CHARLES-ANDRÉ GROUAS, L'Antilogie d'un faune	> 183
AGOSTINO J. SINADINO, Elegia	> 186
Χ. Α. ΝΟΜΙΚΟΥ, Φοστὰς	> 188
Γ. ΣΚΛΗΡΟΥ, Ὑποκειμενικὴ καὶ ἀντικειμενικὴ κοινωνιολογία	> 198
ΗΘΝΡΑΤΗ ΕΝΔΡΕ, Γιὰ ἓνα βιβλίον τοῦ κ. Γ. Ν. Χατζηδάκη	> 205
ΑΝΤΩΝΗ ΓΙΑΛΟΥΡΗ, Φυσικὰς	> 211
ΚΩΣΤΑ ΚΑΤΣΙΜΠΑΛΗ, Στὴν Κοντέσσα ντὲ Νοάγη	> 218
ΤΕΛΛΟΥ ΑΓΡΑ, Νυκτερινὸ	> 220
Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ, Ἀνθρώπινες καὶ ἀνθινες ζωὲς	> 220
Μ. ΦΙΛΗΝΤΑ, Ἀνομοίωση	> 233
HAN RYNER, Conférence sur Gabriel Belot	> 246
JOSEPH RIVIÈRE, Le mouvement intellectuel en France	> 251
HENRI THUÏLE, «Le Bestiaire ou Cortège d'Orphée»	> 255
ΓΙΑΓΚΟΥ ΗΛΙΑΔΗ, «Τὰ Παράκαιρα» τοῦ Παλαμᾶ	> 258
Μ. ΒΑΣΑ, Τὸ Μυσικὸ τῆς Κοντέσας Βαλέρινας τοῦ Γε. Ξενοπούλου	> 260
„ Τὸ Γαλάζιο Λουλουδί τοῦ Ν. Νικολαΐδη	> 274
Ι. ΙΟΥΔΑΝΙΔΗ, Τὸ νέο Ἀλφαβητάριον τοῦ Κράτους	> 263
„ Ὁ Γ. Σκληρὸς ἀπέθανε	> 261
Α. ΜΑΡΣΕΛΟΥ, Κάτι γιὰ τὴ σημερινὴ μας γλωσσολογικὴ κίνησις	> 267
Α. Μ., Τὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο καὶ οἱ ἐκθέσεις	> 269
ΑΜΙΑΚΑ, A. Rabst: Ἡ παιδικὴ χειροτεχνία	> 272
E. G. SAHEN, Cris dans la Nuit Humaine	> 272
ΑΡΓΑΞ ΠΗΛΕΙΑΣ, Thomas de Quincey	> 273
ΠΑΝΟΥ ΣΤΑΥΡΙΝΟΥ, Νέα Βιβλία	> 279
ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ, Σημειώσεις	> 282
ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΠΑΡΓΑ, Σὺν εἶδος λογοδοσία	> 283

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑΤΑ

ΑΓΑΘΙΟΥ, Ἐπιγράμματα, μετάφ. Σίμου Μενάρδου	> 216
ΟΜΑΡ ΚΑΓΙΛΑΜ, Τετράστιχα, μετάφ. Παύλου Γρευτοῦ	> 219
„ Ἄπο «Τὰ Ρομπιγιαῖα» μετάφ. Σωτήρη Σκίπη	> 245
COMTESSE DE NOAILLES, Μιά βραδιά στὴ Βερόνα, μετάφ. Κωστὴ Παλαμᾶ	> 217
MARCEL MARTINET, Ἄνεμο Σεπτεμβριανῶ... μετάφ. Γραμματιστὴ	278

THE ANGLO-FRENCH REVIEW, revue Franco-Britannique mensuelle. Editors Henry D. Davray & J. Lewis May. Scala House, Tottentham Street, London-W. I. The Anglo-French Review etudie, en toute indépendance, les questions et problèmes qui intéressent l'entente économique et intellectuelle franco-britannique. Envoi d'un numéro spécimen sur demande adressée à MM. J.-M. Dentel Fils, 33, Quai des Grands-Augustins, Paris VI. Abonnement Angleterre 1 an Lst. 1.12.6, France 1 an 40 frs.

ΑΠΟΛΛΩΝ, δεκαπενθήμερη λογοτεχνική έκδοση. Διευθυντής Ἀντρέας Βερροϊόπουλος, Ἀθήνα, Πετρώκη 26. Συνδρομή δραχ. 15.

ΤΑ ΝΙΑΤΑ, λογοτεχνικό περιοδικό, τὸ βγάζει κάθε δέκα πέντε μιὰ Μυτιληνιά παρέα. Συνδρομή δραχ. 10.

L'ENCRICR, revue de lettres, des arts et des rêves appliqués à la vie, 22, Quai de Béthune, Paris (IVe), Ab^t 10 Frs par an.

Abonnés, Lecteurs, Amis inconnus, L'Encricr, par suite d'arrangements nouveaux, ne paraîtra plus de 15 en 15, mais le 1er de chaque mois. Le No. 7 s'éditera le 1er Décembre. Et, le 1er Janvier 1920, L'ENCRICR se présentera sous la forme d'un Almanach, avec une belle couverture en couleurs, et des images, des histoires, des rêves pour les 12 mois de l'année. Si l'Almanach est de votre goût, il faudra le faire acheter à tous vos amis; ou mieux encore, les abonner, c'est plus solide.

MERCURE de FRANCE, revue paraissant le 1er et le 15 du mois. Littérature, Poésie, Théâtre, Beaux-Arts, Philosophie, Histoire, Sociologie, Sciences, Critique, Voyages, Bibliophilie, Littératures Etrangères, Revue de la quinzaine. Directeur: Alfred Vallette, 26 Rue de Condé, Paris (6). Abonnement, 55 frs.

LE THYRSE et les **CHANTS DE L'AUBE**, revue d'art et de littérature bi-mensuelle. Direction: 104 Avenue Montjoie, Bruxelles (Uccle). Abonnement frs. 13.

LE CARNET CRITIQUE, revue exclusivement critique fondée en 1917. Littérature, Philosophie, Histoire, Théâtre, Arts plastiques, Musique. Directeur: M. Gaston Ribière-Carcy. Guide des Livres nouveaux. Spécimen 0.60. 208, rue de la Convention, Paris XV. Abonnement 18 frs.

LES MARGES, revue littéraire fondée en 1903 par M. Eugène Montfort. Cette revue, célèbre avant la guerre, a repris, en ces derniers mois, sa publication interrompue par la Guerre. Indépendantes dans leurs jugements, indépendantes dans leurs idées, *Les Marges* poursuivent la tradition du libre esprit français. Il n'est pas envoyé de spécimen gratuit. On peut recevoir un des derniers numéros parus en adressant un mandat d'un franc cinquante à l'Administration des Marges, 71, rue des Saints-Pères, à Paris. Deux numéros différents; 2 fr. 75. Abonnement 20 frs.

BIBΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ :

Νίκου Σαντορινίου, Φωνές στην Ἐρημιά, Ἀλεξάνδρεια 1919, φρ. 2,50. Γ. Ἀθάνα, Προϊνὸ Σελήνια, 1919, δραχ. 5. Μ. Τριανταφυλλίδη, Quo - Usquo Tandem (ἀνάπτυξη ἀπὸ τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδ. Ὀμίλου), Ἀθήνα 1919, δραχ. 2. Μπάρακλη, Τραγῳδία τοῦ Στρατόνα, ἐκδ. Μ. Σαλίβερον, Ἀθήνα 1919. Ἀλφαβητάριο, Μέρος Α', ἐκδ. 1-1918 (Βιβλίον τοῦ Δασκάλου), τιμὴ 0,70 λεπτά. Ζαχ. Παπαντωνίου, Τὰ Ψηλά Βουνά (ἀνάγνωσμα Κράτους) 1918, δραχ. 2,50. Α. Μαρσέλου, Συνεργασία Ἰσπανοῦ καὶ σχολείου («Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου τῆς Αἰγύπτου») 1919, φρ. 0,50. Δημ. Α. Φαλιππίδη, Τὰ Ἐκπαιδευτικὰ Νομοσχέδια Τοιομοῦκου («Ἐκπαιδ. Ὀμίλου τῆς Αἰγύπτου») 1919, φρ. 0,50. Α. Babst, Ἡ Παιδικὴ Χειροτεχνία, μετὰφρ. Ἰ. Ἰορδανίδη, Λάραξ Κόκκου 1918. Α. Juin, La Grand' Pittié des Poilus de France, (Sté Littéraire et Artistique de l'Ouest) 1919, frs 2. Les Réflexions de Maître Aliboron, recueillies par Julien Guillemard (Eu. Figuière) 1919, frs 2,50. Paul Dermée, Filme («L'Esprit Nouveau») 1919, frs 10. Roger Dévigne, Le Bâisseurs de Villes (Gastin Serge) 1910, frs 3,50. Κόστα Κατσιμπαλή, Τὰ Ρουπαγιάτ τοῦ Ὀμάρ Καγιάμ, Ἀθήνα. Διαλέξεις περὶ Ἑλλήνων ποιητῶν τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, Ἀθήνα 1919, δραχ. 6. Καστὴ Παλαμῆ, Θάνατος Παληκαριοῦ, 2η έκδοση Μιχ. Ζηράκη, Ἀθήνα 1920, δραχ. 2. Charles Conrardy, Exil Dolent Edit «Chants de l'Aube», Bruxelles 1919, fr. 3. 55 Ἑλληνικὰ Διηγήματα, Ἀθήνα 1920, ἐκδότης Μιχ. Ζηράκης, δραχ. 8. Ἡρ. Ν. Λυχανοκάρδη, Αἰγυπτιακὸν Ἡμερολόγιον 1920, Ἀλεξάνδρεια, Γρ. Διατ. 30. Καστὴ Παλαμῆ, Τὰ Δεκατετράστιχα, ἐκδ. «Γραμμάτων» 1919, δραχ. 5.